

МУЧАЊ, плаћ. (1534 м) з.-јз. од Ивањине.
МУЧЕНИК, човек који неправедно страда за своја морална, рел. или полит. убеђења.
МУШАНОВ Никола (* 1871.), буг. политичар, демократ. био више пута мрт.

МУШЕБАК (ар.), решетка са спољашње стране прозора мусл. куће да се у улици не би могла видети женска лица у кући

МУШЕМА (тур.), ткањина од памука или јуте превучена с 1 стране глатким слојем; премазује се смешом густог фирписа, боје и мало бензина, а затим суши у сушницама; сјајне површине добијају се лаковањем; служи као покривач за столове, за прелачење намештаја итд.

МУШИЦКИ Лукијан (1777.-1837.), песник, управник ман. Шинатовца (1812.-1823.), горњокарловачке дијецезе (од 1828.); помагао Вука Караџића и 1. га потстипао да бележи нар. песме; истакао се као гл. представник класичарске поезије у нашој књижи; његова поезија била интелектуална и хладна, али цељена због патриотске тенденције; данас потпуно заборављена; гл. дело: Харфа шинатовачка.

МУШКА ДРУШТВА, д. ловаца и ратника, који заједнички иду у рат и лов и заједнички се проводе и врше верске обреде; постоје код многих народа, нарочито код оних с матријархатским уређењем, а у вези са деобом на класе по узрасту; имају велики полит. значај и стварно управљају свима племенима; седишта м. кућа у којима се држе састанци и дочекују гости са стране; м. д. и м. к. најраспро-

страњеније у ј. Аз., Меланезији и Микронезији, а успомена и трагова од њих има и у Евр.

МУШКАТИ, тамњанике чине засебну групу међу сортама евр. лозе; раширени су по целом свету; у 1. реду стоне сорте, али се од њих добива и добро вино; разликују се. беле (жуће), првене и црне.

МУШКАТИРОВИЋ Јован (1743.-1809.), писац расц.-настичког права, Доситејева ученик; први Србин адвокат у Мађ.; дела: Кратког размишљење о празници; Расужденије о постах, Притче, илити по простому пословце, покупљене из књиж. дела и у народу; Черте српског живота у Унгарији (ист. спис).

МУШКОБАНЕ, Томбелије, код сев. Арбанаса и Срба у Ц. Гори, Брдима и п. Херц. девојке које се заветују да ће остати у целибату, нарочито кад родитељи немају м. деце; носе м. оде-ло, оружје и м. име, и понашају се као мушкарци; код Арб. их зову виргин (лат. virgo; девојка).

МУШМУЛА (Mespilus germanica), јабучасто воће; ниско дрво или жбуц, плод има нарочит укус и једе се тек кад упуцли; гаји се у малој мери између др. воћака. М. Јапанска (Eryobotria japonica), ј. воће; гаји се у малој мери на нашем Јадрану; омање зимзелено стабло.

МУШНИЦА, поворница у Гатачком Пољу, дуга 37,7 км (Зетска Бач.); извире на плани. Лебршнику. а понире у јз. делу ноља.

МУШУЛА (ит.). кунџа (Arca noae), мор. шкољка, дуга 7-10 см; живи у групама на дну мора у близи подморских извора; месо укуено. М. F., mezzoforte (ит.), полујак.

Н

Н, и 1) 16. слово ћирилице; у црксл. латин; **Н**, п. 19. слово латинице. 2) зубно-носни сугласник групе гласника (сонанта). 3) **Н**, ознака за хем. елемент азот (нитрогенијум). 4) **Н**, краћеница за север (енгл. north, нем. Nord, фрц. nord); код нас С.

На, знак за хем. елемент натријум.

НАВ, р. у Нем., л. притока Дунава; дуга 165 км; улива се код Регензбурга.

НАБАТЕЈИ, **Наватеји**, ратнички народ семит. порекла, основао снажну државу у Арабији у 4. в. пре Хр.; покорио га цар Трајан, 105. г.

НАБЕДРЕНИК, ептонацион (грч.), у прав. црк. платно у облику ремба; носе свент. као одликовање на д. бедру, обешено о појас; претставља духовни мач.

НАБИ, вел. тур. песник 17. в.

НАБИГА (из племена Зубјан), највећи дворски песник код предисламских Арапа, живео код Лахмида у Хери и код Сасанида у Трансјорданији (8. в.); поред дивана има и своју музикау.

НАБИРАЊЕ ЗЕМЉИНЕ КОРЕ, настаје услед покрета који се јављају у унутрашњости земље; код набраних слојева (→ бора); разликују се испупчени (антиклинала) и удубљени (синклинала) делови.

НАБОВ (ар.) 1) заменик, покрајински намесник у царству Великог могула; доцније покрајински кнез или владар у брит. Индији. 2) богаташ, гаван.

НАБОЈ → бовдрук.

НАБОНАСАР, асирски намесник у Вавилону (747.-734. пре Хр.), извојевао независност Вавилоније.

НАБЕНИЛ, последњи вавил. цар (536.-538. пре Хр.); у Библији назван Валтазаром.

НАБОПОЛАСАР, вавил. краљ (626.-605. пре Хр.); разорио асирско царство.

НАБОТ, Јеврејин који није хтео да прода свој виноград израелском краљу Ахаву, стога каменован.

НАБРАЉАБЕ ЛИМИТАТИВНО у зак., које обухвата све могуће случајеве за примену односног прописа, уместо да наводи само примере.

НАВАВ (Нево), гора близу Палестине на којој умро Мојсије; данас: Ел-Неба.

НАВАЛ (лат.), цена која се плаћа бродовласнику за најам брода или за пренос робе; прва се плаћа по времену, др. по количини укрпане робе.

НАВАЛА → папрат.

НАВАРИН, Неокастро, пристаниште у јз. Мореји, код којег руско-енгл.-фрц. флота потукла турску, 1827.

НАВАРСКА КРАЉЕВИНА, средњев. држава на Пиренејима; њен ј. део ушао у састав Шп., а сев. присаједилио Анри IV Француској, 1589.

НАВАХО, с.-амер. индијанско племе из групе Атапаска, око 23 000 у Аризони и Н. Мексику.

НАВИГАТЕР (фрц.), члан посаде брода или ваздухоплова, чији гл. задатак управљање кретањем брода одн. летом ваздухоплова. **Навигаија** (лат.), пловидба по води или ваздуху; у ужем смислу начини оријентисања при пловидби морем или летењу и одређивање правца кретања одн. летења; н. у ваздуху може бити: земаљска, астр. или радиогониометарска **Навигаиона акта**, низ енгл. закона, којима обезбеђен развитак домаће трг. и морнарице на бази разних новластица и монопола; прво 1651. резервисан превоз робе из Аз., Афр. и Амер. за Енгл. и обратно искључиво за брит. бродове; превоз евр. робе за Енгл. допуштен само домаћим бродовима и бродовима земаљског порекла (Кромвелов навигациони едикт); 1660. решено да се извесни колонијални производи (шећер, дуван, памук и др.) могу извозити само у Енгл. или друге енгл. колоније; 1663. забрањен увоз ма које робе из Евр. у колоније док претходно не прође кроз Енгл.; акти-ма од 1706. и 1722. повећан списак кол. производа који се могу извозити само за Енгл. и друге енгл. колоније (ориз, крзна и др.).

НАВИЈАЧ, гледалац спортског такмичења наклонен једној екипи; обично виче и бојри своје љубимце. **Навијачки клуб**, скуп зачланих присталица једног клуба; први н. к. основали навијачи београдске «Југосл.».

НАВИЈЕ Луј (Navier, 1785.-1836.), фрц. инжењер, поставио принципе инж. механике и кретања вискозних тела.

НАВИОЦИ, код Тузле (Дрињ. Бач.); јодно-бромни сјанци (9,7-13,6° С); леће: сифилитична запаљења искошнице и костију, отоке лимфатичних жлезда и кожне сифилиде; трбушну пулкрвност и др.

НАВОДНИЦИ, наводни знаци („-“), интерпункцијски знак за навођење туђих речи како су изговорене, цитата из књига, назива, речи у иронији, ипр.: Тада ми он рече: «Гледај, сине, у оно брдо. Ка-вана «Српски краљ». У тој књизи прочитао сам ове речи: «Вук Караџић је једна од највећих фигура...» Њихово «поштење» (= непоштење) је добро познато.

НАВОЗ, коса равна с пењањем навјаше; може да замени степенице.

НАВРАТИЈА Иван (1825.-1896.), слов. филолог; био канцелариски судски чиновник и живео највише у Бечу; писао студије из грам. и скупљао нар. песме. **НАВРТАЊЕ** → калемљење.

НАВРТКА, прстеносто тело код којег на унутарњој страни урезани увојци; служи за притезање завртања (који морају имати истоветне увојке); десна и, заврше се обрабаем на д. лева обрабаем на л.; коптра н. исто што и обична, само гдекад мање висине; употребљава се да спречи одвртање обичне н.; овог гледана, н. изгледа као правилан шестоугаоник, или као квадрат, правоугаоник, а одговарајући облик мора имати и кључ којим се н. заврше и одврше.

НАВУХОДНОСОП, вавилонски краљ (604.-561. пре Хр.). Набополасарев син; заузео Сирију и Палестину, порушио јерусалимски храм (587.), опсађивао Тир и украсио Вавилон.

НАГАЗ КРУНЕ, рана на круни код животиња на ноге; најчешће нагазом др. ноге; код тенких и заштитних случајева лечи се успешно операцијом.

НАГАЈКА (рус.), дебело козачки бич с кратким бичаљем.

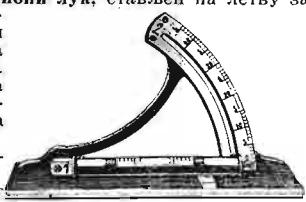
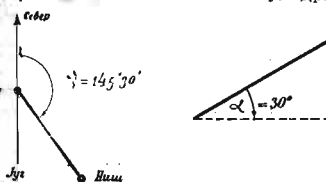
НАГАНА, паразитска тропска болест коња, говеда и паса, проузрокована трипанозомом (Тгур. Trypanosoma); гл. знак грозница са тмпт., у размацима времена; смртна ако се не лечи.

НАГАСАКИ, град (204 000 ст.) на острву Кјушју у Јапану; важно трг. и ратно пристаниште; извози угља; бродоградња, унав. **Н. кокош**, лукузна раса кокоши, кратких ногу, округла тела; кресле праве код петла, мало повијене код кокоши; репа дуга, високо ношена, других крила која се вуку по земљи; перја сребрнаста, златна, црна или бела с црним репом.

НАГА (Naga), народ из тибетобирманске језичке породице, око 180 000, у Асаму; гл. занимање земљр.; основа нар. религије култ мртвих.

НАГЕТ (енгл.), крувнији комадићи злата, који се испирају из златоносних наноса.

НАГИБ, тригонометриска. полигопе или које др. стране, линије или дужине је хориз. угао V који са њом заклапа правца $J-C$ (→ **нагиб**); на линији Београд-Нипп приближно износи $14^{\circ}30'$; н. терена или равни, верт. угао који тај терен заклапа са хориз. равни. **Нагибни лук**, стављен на летву за мерење дужина, показује н. угао који са хориз. заклапа летва, положена на косом терену. (На сл.: 1 либела, 2 кружни лук издељен на степене).

НАГЛАСАК → акцент.

НАГЛУВОСТ, разнор. степена јачине; по-времена, у току акут. обољења разних делова уха; стаљна, стационарна или прогредијентна код хрон. обољења уха, отосклерозе итд.

НАГОДБА 1) н. од 1867.-1868., темељни држ. закон за уређење хрв.-мађ. односа; Хрвати добили законодавну и управну аутономију у свим пословима унутарњим, богоштвоља, наставе и правосуђа; остали послови проглашени заједничким, за њих предвиђено да их води заједн. мст. финансија, пољопр., трговине и домобранства, при којима ће се основати посебни хрв. одсеци; у заједнички сабор Хрв. шаљу 29 посланика (од 1881. 40) у доњи, 2 (од 1881. 3) у горњи дом; краљ именује бана, који одговара хрв. сабору; протести Хрв. против н. успели само толико да се 1873. исправи одредба о покрићу трошкова хрв. аутономних установа, 2) → поравнање.

НАГОЈА, јап. град (169 000 ст.) на Ј острва Нипона, важно пристаниште Тихог Ок.; металуршка инд.; унав.

НАГОН, инстинкт (лат.), урођен (наслеђен) потстицај на извесне поступке и делатности који служе одржању живота (индивиде и врсте), нпр. самоодржања, одбране, парења, удруживања, брига за младе код неких животиња, припремање замнице, грабење гнезда или становања итд.; код човека их потицкују свесне радње управљене на одређени циљ.

НАГОРИЧИНО, ман. св. Ђорђа у Ст. Н. код Куманова; виз. грађевина, коју президео краљ Милутин 1313.; крстообразна грађевина с 5 кубета; спољашност обрађена на виз. начин, унутрашњост има сачувано најлепше ерп. зидно сликарство с почетка 14. в.; у близини, у Младом Н., неколико дрквица (Св. Ђорђе, Св. Никола, Св. Петка итд.) из познијег времена.

НАГПУР, варош (145 000 ст.) на пол. Индији; ткст. инд. (свила, памук); унав.

НАДА 1) очекивање остварења онога што желимо, праћено пријатним расположењем; у рел. етици н. у вечни живот блаженства после смрти постулат етичког делања на земљи. 2) књиж. дружина 1. беогр. гимназије, осн. 1867.; постоји и данас; готово сви беогр. писци, који учили ту школу, учествовали у њеном раду, од Богдана Поповића, Љ. Стојановића и др. до најновијих; друштво издавало споменице о свом раду, пуне драгоцене грађе. 3) књиж. часопис бос. владе, излазио у Сарајеву 1895.-1903.; имао тежњу да од Сарајева створи књиж. привлачно средиште и да популарише режим министра В. Калаја; уредник му био номинално Коста Херман, а стварно С. С. Краљевић; лист излазио 2 пута месечно, ћирилицом и латиницом; ерп. писци га бојкотовали, осим чиновника и људи који нини са добрим хонорарима.

НАДАЖДИ Фрањо, бан хрв.-далм.-слав. (1756.-1783.), за чијег је бановања Марија Терезија осн. Краљевско веће за полит., екон. и вој. хрв. ствари (1767.); уствари то је била 1. хрв. земаљска влада коју су сачињавали: бан као претседник, 5 саветника, неколико тајника и др. нижих чиновника.

НАДВИСКУП, ркат. → архиеп., митрополит.

НАДВУБРЕЖНА ЖЛЕЗДА (glandula suprarenalis), паран орган у служби унутарње секреције, налаже као капа на субрег; жућкасте боје, свака тежи 5-6 г (десна нешто већа), грађена од 2 различите суп-ставце: површна кора жута, тврва, заузима $\frac{1}{4}$ н. ж.; унутарња срж сивомрка, мекша и много крвипја; Фал.; сржни дес лучи → адреналин, кора садржи кортин који, убризгаван животињама после вађења н. ж., спречава смрт која би иначе наступила после ове операције (→ Адисонова болест); н. ж. стоје, изгледа, у блиским функционалним односима са полним ж.

НАДВОЂЕ, део брода изнад водене линије; испод ове линије, у води, подводни део брода.

НАДВОЂЕЊЕ СТРЕЈЕ, службеност по којој сусед својом стрејом прелази у ваздушном простору границу суседног имања; ова се службеност не прет-поставља и мора се увести у земљ. књиге.

НАДВОЖЊАК (прелаз изнад нивоа), инж. конструкција, мост, којом се омогућује прелаз друма изнад нивоа жел. пруге; њихова употреба веома рационална, јер саобраћај, и друмски и жел., најмање ометан; несрећни случајеви готово искључени. **НАДВРАТНИК**, дрвена или камена греда изнад отвора за врата.

НАДЗОРНА ВЛАСТ, има надзор, контролу над другом: држ. власт је н. в. над самоуправним јединицама (бановинама, општинама).

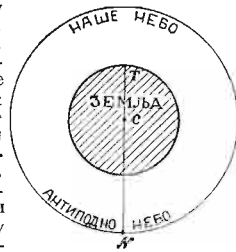
НАДЗОРНИ ОДБОР, у акцион. и др. друштвима, прегледа рад управног одбора, биланс, рачун добитка и губитка, врши надзор у погледу друштвених фин.; добива разрешницу за свој рад од друштв. скупштине.

НАДИЖА, извор Саве Долинке, који после кратког тока понире, па се код Ратеча поново јавља као Сава Долинка.

НАДИМ Мухамед ибн Исхак († 995.), писац велике библиографије ар.-исламске књижевности **Фихрист Списак**.

НАДИНСКО БЛАТО, периодско јез. (5 км²) у Равним Котарима (Приморска Бан.); храни га р. Кљиченица, а отиче понорима; леги обично пресушује. **НАДИНТАБУЛАЦИЈА** → надхипотека.

НАДИР (ар.), тачка на небеском своду која испод хоризонта, а у продужењу вертикале неке тачке на земљиној површини (→ сл.). **НАДИР** 1) перс. шах (1736.-1747.), ослободилац Персије (1736.) од Афганистанаца; проширио границе Персије од Еуфрата до Аму Дарје и Инда; убијен 1747. 2) **Мухамед**, афганистански краљ (1929.-1933.), пре тога, као **Надир-хан**, био афганистански врховни заповедник у рату 1919., затим посланик у Паризу, а кад се 1920. краљ Аманулах одрекао престола и престо запао пустошаву и реакционару Хабибулаху, Н. М. овога победио и погубио.

НАДЛАКАТ (brachium), део горњег уда од лакта до рамена; скелет: надлакатна кост, а око ње 2 групе мишића (предња примичачи, задња одмичачи).

НАДЛАНИЦА, површина шаке супротна длану.

НАДЛЕЖНОСТ, делокруг неке власти; може бити: месна и стварна; у грађ. споровима н. је суд доминична туженога, и то за суме до 12 000 д. срески, а изнад ње окружни; у крив. споровима н. је суд у чијем је делокругу извршена кривича; кад је дело извршено у разним суд. подручјима или је неизвесно у којем је подручју учињено, право н. припада суду који први започне поступак; срески судови надлежни за малолетнике (млађе) и за кривиче пунолетних за које предвиђена казна не прелази 1 год. затвора; друге кривиче суде окр. судови; срески суд има н. и за ванспорна дела и за извршења; сукобе н. решава Касациони суд. Н. делегирана, кад виши суд нађе да нижи суд његовог подручја из разлога целисходности не треба да суди одређену ствар (нпр. због мира и реда, због завањености целог места, зато што се сви сведоци налазе у др. месту итд.), па за пресуђење одреди др. суд. Н. за брачне спорове, за прав. верски духовни судови, за мусл. шеријатски суд; на католичке се примењује → конкордат; Јеврејске бракове су у Србији судили рабин. судови, међутим Касац. суд нашао је да треба да их суди грађ. суд. Н. месна, тер. делокруг једне власти или суда, кад у држави постоји више таквих власти; странке морају саме чинити приговор о м. н., али се могу обратити и месном ненадлежном суду ако се у том сагласе. Н. територијална је подручје сваког суда исте врсте; ниједан суд не сме прекорачити границе своје т. н., а ако прекорачи а странке не приговоре, суђење ипак остаје у важности.

НАДЛЕР Василије (1841-1894.), рус. историк; гл. дела: Цар Александр I, Метерник и евр. реакција, Културни живот Арабљана итд.

НАДМОРСКА ВИСИНА, висина места изнад средњег стања морског нивоа (→ алтитуда, висина).

НАДНИЦА, награда рада; одмерана се према времену (на дан или час) или према свршеном послу (буџуре или на парче, нпр. по метру); н. се обично плаћа у новцу, ређе у производима (намирницама); код н. у производима могу бити злоупотребе које и наш закон сузбија (→ службодавац, службопримац); на н. утичу количина понуђеног и траженог рада и социјалне прилике; Тирго и нарочито Рикардо истакли су → гвоздени закон по којем се н. не може дићи изнад → минимума egzистенције; недовољност н. била један од главних узрока радничког покрета; социјалне реформе су у том погледу поправиле положај радника; н. су веома различне према врсти посла и квалификацијама радника. Гвоздени закон н.: Рикардо истакла да се висина прир. радничке наднице не удаљава од минимума egzистенције: ако је испод њега, број радника се умањује, тражња радне снаге расте и надница се повећава; ако је већа од минимума, радничтво се повећава, понуда радне снаге је већа и надница се опет спушта до минимума потребног за живот радника; Ласал усвојио Рикардово правило и навао га: гвоздени закон наднице, по којем надница мора трајно остати сведена на оно што је раднику најнеопходније да може живети; г. з. н. претпоставља потпуну слободу односа послодавца и радника; против њега реаговао → раднички покрет; социјална политика има циљ да изглади эле последње г. з. н. и побољша положај радног staleжа.

НАДРАЖАЈ, фзл. процес у чулном органу и оном сензитивном живцу који га спаја с нарочитим центром у кори великог мозга, а преко којег одређена физ. драж изазива у свести осећај.

НАДРАЖЉИВЦИ → бојни отрови.

НАДРЕАЛИЗАМ → француска књижевност.

НАДРИЛЕКАР, лице без стручне спреме које се упушта у лечење, обично травама и лековима које само справља, услед непознавања састава организма и болести често упропашћују многе оболеле и доводе их до неизлечивог стања; надрилекарство доста раширено у нашој земљи, мада забрањено законом.

НАДРИПСАР, пискарало, лице које врши адвокатске послове без права на то; према § 130. Јсл. грађ. поступак, лица позната суду као н. не могу вступити странке као пуномоћници ни на расправи пред судом, ни код др. парничних радња.

НАДСОН Семјон (1862-1887.), рус. песник лиричар, идеалистичког правца, претставник нараштаја 80. год. који на 1. место истисао етичке проблеме; идеолошка страна поезије Н. преовлађује над уметничком: хумана страна јача од естетске; веома популаран код омладине.

НАДУТОРСТВО, држ. надзор над заштитом личности и имања малолетника и лица која им се асимилују (душевно болесни и др.); њихова заштита регулисана зак. о старатељству, по којем надзор над радом старалаца има старатељ. судија.

НАДУВ, обојење код животиња проузроковано нагомиланом гасова у органима за варење; најчешће у бурагу код преживара; код коња у вел. дебелом преву; узрок: поремећај варења или већа количина хране, која лако превире и ствара гасове (свежа и влажна детелина); знаци: код преживара на слабинама, с д. стране, према бурагу, а код коња с л. стране, према вел. дебелом преву, јавља се мањи или већи н., који изазива мех. сметњу дисања: произведени гасови преласком у крв изазивају знаке гушења, уз то животиња узнемирена; код тежих обојења наступа смрт гушењем; лежи се: давањем свежег сталоженог кречного млека до 1 л, које апсорбује и неутралише гасове, или горке соли за чишћење; пуштањем гасова код преживара кроз уста помоћу сонде и трокаром кроз кожу на слабинама код коња; нарочито треба лечити узрок, јер се н. може новити.

НАДУВЕНОСТ ТРБУХА → метеоризам.

НАДХИПОТЕКА, залого на хипотеци.

НАЂЕНО БЛАГО → благо, налаз.

НАЂЛАК, место у Мађ. које су у 15. в. добили браћа Јакшићи (1464.), за време тур. власти једно од најзнатнијих срп. насеља; напуштено од срп. становништва за време устанка Пере Сегединца и после развојачења поморичке границе.

НАЗАЛИ (нлат.), носни гласови, који се изговарају пропуштањем даха кроз нос. Назалино, оно што припада носу.

НАЗАРЕНАЦ, Назарећанин, надимак Христов, по имену места у којем одрастао. Назарејци, назарећани, назив хришћана у доба апостола. Назаренство, назарејци, хришћ. секта, коју у Швајц. око 1830. основао Калвин Хенрих Фрелих; у нашим крајевима почела се ширити после 1860.; начела н.: строго придржавање свих одредаба Св. писма, које је основна и једина књига за хришћ. оријентацију; стога се не заклињу божјим именом, одричу примање оружја да не би кога убили, сматрају све људе као једну божју заједницу, не зидају раскопне храмове, не признају хијерархију, не поштују иконе и крст, живе скромно и беже од разврата; основа вере чисто рационалистичка, али тенденције моралне; осим у Швајц., где су толерисани, власти их гоне, првенствено стога што долазе у сукоб са својим војничким и држављанским обавезама; у нашим земљама има их мало (у Војводини и нешто мало у Србији); зову их обично новорцима, а у Срему бугерима; име н. узето по Христову месту рођења Назарету; у новије време јављају се новоназарени, који траже компромис с властима и пристају да извесна своја начела тумаче либералније. Назаренци, група нем. сликара који се почетком 19. в. (1810-1830.) настанили у Риму и тежили да у својим делима изразе благод и узвишеност хришћ. (назаренског) духа; вођи групе били Офербек и Корнелијус, а узори ит. сликари 15. в., на 1. месту фра Анђелико; у основи: малограђански романтичари, чије гл. особине наивност и слadak колорит; имали утицаја на наше сликаре из средине 19. в.: П. Симића, Д. Аврамовића, Ј. Волфа и др.

НАЗАРЕТ, градић у Галилеји, у којем живели богородица и Јосиф; порушен у 8. в. од Арабљана и опет обновљен.

НАЗЕБ, хладноћа изазива на кожи скупљање крвних судова, а у дубљим органима проширење истих; ако дејство хладноће дуже траје, и на који настаје ширење крвних судова; здрави организми реагују лако на ове промене тмпт., док код слабих и ненавикнутих реакција поремећена; многе клице у нама (у устима, бронхијама итд.) користе овај поремећај организма, постају молније и изазивају разне болести: ангине, запаљења и др.

НАЗИВНИК, именоватељ → разломак.

НАЗИМ Хикмет (* 1902.), савремени тур. (азербјански) марксистички песник; творац стила; тежи да створи пролетерску књиж.

НАЗИМЕ, назимица → свиња.

НАЗИРЕЈСТВО, завет код Јевр. да неће пити пића ни дотицати се ничег нечистог; знак: дуга коса; позвати: Самсон, Самуило, Јован Крститељ.

НАЗОН Публије Овидије → Овидије.

НАЗОР Владимир (* 1876.), песник; средњошк. наставник и директор; изванредно плодан и разновиден књижевник; огледао се готово у свим књижевним родовима, а највећи глас стекао као песник; уствари, више репродуктиван него оригиналан талент; у хрв. поезији после Краччевића заузима најугледније место и сматран као најбољи песник;

данас М. Крлежа снагом талента јачи од њега; у његовим песмама, којих има свих врста, често се осећају туђи утицаји; дао и два-три епа, од којих 1 животнишки (Медвед Врудио), неколико приповедака за одрасле и децу, писаних с много сасећања, и низ краћих скица; има и нешто превода (Шекспиров Магбет).

НАЗУВИЦЕ, назувци, назувке, врста чарала које се облаче преко правих чарала и покривају само предњу половину стопала; вулене; носе се нарочито зими у Далм., Б. и Х., П. Гори и Србији.

НАИБИ, прво име карата за играње у Евр., крајем 14. в.

НАИВАН (фрц.), безазлен, простодушан као дете. **Наивка**, глумица која претставља безазлене девојке. **Наивност**, безазленост, простодушност.

НАИЗМЕНИЧНА СТРУЈА, ел. с. чија се јачина и смисао мењају према периодичној функцији времена; инд. н. с. варирају приближно према синусоидалном закону и мењају брзо смисао и јачину; обично за време од 1", оне 100 пута измене смисао и бивају 100 пута равне нули.

НАИМА, управо Мустафа Наим († 1716.), тур. историчар.

НАИССУС, античко име Ниша.

НАЈАДЕ (грч.), нимфе (виле) потока и извора.

НАЈАМ, обавеза вршења службе или радње за одређену новчану награду, коју одређује суд, ако није већ одређена уговором ни законом; ако је његов предмет немогућна или забрањена радња, уговор не вреди, а посленик није дужан да је врши, ни да врати унапред примљену награду (§ 706. и даље срп. грађ. з.). **Најамни рад**, продаја радне снаге радника капиталисту. **Најамница**, награда извршних радника у туђем подухвату; може се плаћати у новцу или у природи; на дан (или по часовима рада); есент; и на недељу, месец итд.), и на парче (тј. по количини израђеног посла), односно акордом (за целу количину посла који има да се изradi, футурице); наднице се могу допуњавати премијама, по квалитету или количини израђеног посла; код н. треба разликовати њену номиналну од реалне висине, тј. од њене стварне куповне снаге (шта радник може купити за суму новца коју прима); раднички покрети теже за увећањем учешћа најамног рада у општем нар. дохотку (увећањем наднице), али и за увођењем једне минималне наднице која раднику обезбеђује култ. минимум egzистенције.

НАЈАРИТ, државица (27 055 км²) у Мексику на обали Великог Ок.; има 165 000 ст.; гл. место Тепис.

НАЈБАУЕР Фрањо (* 1872.), слов. свештеник и песник побожних песама.

НАЈВЕЋЕ ПОВЛАШЋЕЊЕ → повлашћење.

НАЈВЕБАУЕР Виктор др (* 1897.), инж. агрономије, стручњак за педологију и агркулт. хемију; гл. дела: Утицај 6. гасова на пољопривр. околину борских рудника, Тивови земљишта Скопске равнице; сарадник Снезана.

НАЈУГУШНИ (најчешћи) БРОЈ, средњи број који се највише пута јавља у једној → статистичкој серији.

НАЈДХАРТ Степан (* 1897.), загребачки архитект; изред осталог градио и зграду новог Сјеменишта.

НАЈМАЈЕР Георг Ф. (1826.-1909.), нем. географ и геофизичар.

НАЈМАН Станислав (Neumann, * 1875.), чешки песник, претставник натуралистичког правца, који се јавља као реакција против болесног индивидуализма декадентна; обожава природу, живот, пева хмичну раду и цивилизацију; гл. дела: Књига шума, вода и падина.

НАЈСЕ 1) Герличка Река, л. притока Одре; извире у ЧСР, а улива се недалеко од Губена (Нем.); дуга 225 км. 2) Глацерна Река, л. притока Одре (у Нем.); дуга 195 км. 3) варош (33 000 ст.) у Нем. на истоименој реци; инд. дрвета, намештаја, машина итд.

НАЈСЕР Алберт (Neisser, 1855.-1918.), проф. дерматологије у Бреслави, пронашао баилц гонореје, који и данас носи његово име (Најсеров баилц).

НАКАМУРА Акика (19. в.), модерни Јап. песник балада и преводилац с енгл.

НАКИТ, саставни део ношње; одело првобитном човеку углавном било непознато; кићење и украшавање, међутим, били познати и најпримитивнијим племенима; за накит се од старине употребљавају разноврсни предмети; према делу тела на којем се носи, дели се на н. за главу, врат и руке; на главу (и у косу) се стављају: дрвене и металне игле чељави, перје, шкољке, пење и др.; ушне ресе се буче и ту стављају метални и др. н. (обопи, мнјачуше), или се буче ушне шкољке и у њих умећу: прстење, перје, зуби и др.; на сличан начин неки народи украшавају носдрве и усне; веома распрострањен н. огрлице (бердани) разног облика и од

разноврсног материјала (од разних плодова, шкољки, птичјих кљунова, људских зуба итд.); многи народи на претима од руку носе прстење, неки (нпр. народи Пр. Индије) и на претима од ногу, а око руку разноврсне гривне (белензук); осим н., тело се украшава: бојадисањем, извлачењем шара на кожи (теговисање), деформисањем лубање и др. делова тела итд.; и наш се народ много китио и употребљавао многе н., који се с шичезавањем нар. ношње све више губе и све се мање носе: игле за главу (грознице, трепетљике и др.), тепелуци од бисера или метала, кићанке (пушћули), трвље и плетенице (вештачке), огрлице (бердани) од старинског новца, корала, зрна и др., разне наушнице (мнјачуше), прстење, гривне (белензук) и др.

НАКИЋ Петар (око 1700.-1770.), градитељ оргуља, родом из Далмације (Книн); саградио преко 500 оргуља; чувене у Падови са 50 регистара и 2 мануала.

НАКЛОНОСТ 1) осећање пријатељства неке особе према некој другој. 2) склоност у смислу припремљености неког за нешто; нпр. н. према некој болести.

НАКНАДА ШТЕТЕ, вредност коју оштећени има право да тражи од лица одговорног за штету; може бити: обична (стварна штета) и потпуна (стварна штета увећана накнадом за пропуштено добит).

НАКНАДНИ УДАР, 1 или 2 краћа тона који следе у за гл. тона.

НАКСОС, острво у Егејском М., највеће (442 км²), највише (1002 м) и најлепше од свих из групе Киклада; вел. вргови лимунова; гл. место Н.; припада Грчкој.

НАЛ и **ДАМАЈАНТА**, позната епизода из индиског епа Махабхарате.

НАЛАЗ, нађена ствар, по срп. грађ. з., ко нађе изгубљену туђу ствар постаје њен власник само у случају ако се за годину дана од налаза не појави сопственик; налазник је дужан да врати ствар сопственику ако она носи знак његове својине; ако нема обележја, он ће пријавити надлежној власти, која ће објавом тражити сопственика; док се сопственик не нађе или не прође 1 год., н. се мора чувати; ако се не може сачувати, продаје се па се чува продајна цена (§ 242. и даље).

НАЛБАНТИН, поткивач коња; под тур. владавном Срби нису могли да постану н., пошто тај занат, као и многе друге, Турци били резервисали за себе.

НАЛЕП → једић.

НАЛИВАЈКО Петар, козачки хетман (1596.-1599.); дигао устанак против Пољака, али потучен и погубљен 1599.

НАЛОГ, у праву: 1) наредба твстатора наследницима да учине какву корист лицу које још не постоји или је неодређено (→ модус). 2) наредба властодавца пуномоћнику.

НАЛОЂ (од грч. аналоион), у прав. црк. пулт с којег се чита еванђеље, апостол или проповед.

НАЉЕШКОВИЋ Никола († 1587.), песник; био трговац у Дубровнику и много путовао по свету; певао љубавне и побожне песме, посланице, које имају многострук интерес; писао и наставске игре, по угледу на слична ит. дела; најбоље му комедије, које имају извесне стварне вредности; у њима, мада није потпуно оригиналан, има изврсног хумора и добрих запажања из локалног живота.

НАМА, вел. област у јз. Афр.; дели се на Вел. Н., Ср. и Малу Н. на Ј од р. Орања; Мала у саставу Ј.-афр. Уније, под чијом управом сада и Вел.; првобитни стан. били Хотентоти и Бушмани.

НАМАГАМ, варош (75 000 ст.) у Узбекистану (СССР); у околини извори нафте.

НАМЕСНИШТВО се одређује владоцу који је ступио на престо, али због малолетства није још узео владу у своје руке; намесници су 3 лица која, заједно с њиховим заменицама, одређује краљ нарочитим актом или тестаментом; ако их краљ није одредио, бира их нар. претставништво тајним гласањем у заједничкој седници; владоцу који већ ступио на владу, али спречен да врши краљ. власт, по правилу се одређује заступништво; наш Устав не прави ову разлику, и по њему (чл. 41) краљ. власт врши н. кад је краљ малолетан или због болести трајно неспособан; у овом другом случају о моменту образовања и престанку н. решава нар. претставништво у заједничкој седници.

НАМЕШТЕНИЦИ, службопримци који се баве претежно умним, а не физ. радом у туђим предузећима и установама; уствари 1 врста најамних радника, али с обзиром на већу спрем, друштв. положај, услове рада и отказа, обезбеђености итд., рачунају се у посебну привр. и друштв. класу; разликују се

приватни п. (књиговође, благајници, инкасанти, трг. помоћници, продавци, агенти-заступници, аквизитери, итд.); техничари, инжењери, хемичари, фактори, пословође, тхн. и комерцијални директори, секретари, кореспонденти и сл. у трговинама, инд. слободним професијама, итд.) и државни. одн. општински, бановински, чиновнички и н., чији положај регулисан законима; положај и права трг., инд. и осталог вишег помоћног особља регулише наш Закон о радњама (§ 324.-333.).

НАМИБ, предео у приморју јз. Афр., готово у целини пустиња; у алувијалним наносима има дијаманата.

НАМИК Кемал (1840.-1888.), 1 од оснивача тур. модерне књиж., песник и писац романа, драма, истадава и критика; уједно 1 од највећих тур. патриота.

НАМИР, гл. град (32 000 ст.) истоимене провинције у ј. Белгије, на саставници Самбре и Мезе; стари град, катедрала (11. в.), тврђава (1715.); извор гвожђевите воде, у околини рудници каменог угља и гвожђа; инд. челика (ножева), машина, стакла, керамике и шећера; израда оргуља и клавира; трг. поврhem и воћем.

НАМИРА → признаница. **Намирење** → исплата.

НАМИРНИЦЕ, средства подмирења људских потреба («добра»); има их слободних, која људима неограничено стоје на расположењу (нпр. ваздух, сунчева светлост и топлота), и економских, до којих се може доћи само у ограниченим количинама, радом, напором, жртвом, разменом, куповином; могу бити материјалне: предмети непосредне потрошње и употребе или производна добра (машине, алати, сировине, гориво итд.), или нематеријалне (разне услуге и чинице); н. анималног и вегетабилног порекла служе у 1. реду за исхрану људи; лако се кваре и могу бити опасне по људско здравље; стога се у свим култ. земљама строго контролишу (→ животне н.).

НАНА → метвица.

НАНА-САХИБ, вођ сепојског устанка у Индији (1857.); после пораза спасао се бекством.

НАНГ-ЧАНГ, гл. место (316 000 ст.) кинеске обл. Кјангси; инд. хартије и сламних плетива.

НАНДУ (Rhea americana), род нојева с 3 прста на ногама; живи по степима Ј. Амер. (слив р. Лаплате).

НАНЗЕН Фритјоф (1801.-1830.), норвешки истраживач сев. поларних области (Гренланд, Сибир, Шпицберских Острва); описивао и живот Ескимана; познат политичар (комесар Друштва народа 1821. у Русији и Јерменији).

Нанзен **пасош** (Certificat Nansen), исправа којом се избеглице даје привремени правни положај док евентуално не стекне неко редовно и дефинитивно држављанство; таквим лицима служи као путна исправа. Н. међународни офис, образован 1890. под окрићем Друштва народа; има за циљ да продужи хуманитарно дело Ф. Нанзена у корист избеглица руских, јерменских, грчких итд.; прикупља податке о моралном и материјалном положају избеглица, тражи им запослење, помаже их фин., док то запослење добију итд.

НАНКИНГ, гл. место (360 000 ст.) рпб. Кине на р. Јангцекјангу; развијена инд. (свила, ткст. уопште) и важно пристаниште; уив.

НАНСИ (Nancy), гл. град (121 000 ст.) у Лорену (сп. Фрц.), на каналу Марна-Рајна; замак лоренских војвода; уив. (1854.). в. шумарска и трг. шк., бот. врт; инд. ткст., хем., гвоздена, кожа.

НАНТ (Nantes), град (187 000 ст.), на естуару Лоаре (з. Фрц.); тхн. факултет, трг. и ратно пристаниште, ловиште, инд. хем., ликера, сардина, шећера, рафинерија уља; гађење цвећа; прекоморска трг. **Нантски едикт**, издао Анри IV, Фрц. краљ (1598.) и прогласио равноправност прот. са кат.; укинуо га 1685. краљ Луј XIV.

НАНТЕЈ Роберт (Nanteuil, 1623.-1678.), Фрц. гравер, значајан по портретима.

НАНУЛЕ, налане (тур.), по балк. варошима врата дрвене обуће; праве се обично од 1 комада бубова дрвета за 1 ногу; с доње стране 2 висока прага, а озго само ремен помоћу којег се нагињу на ногу; код имућних украшаване седефом.

НАНЧИЋ Лаза (1854.-1887.), повинар и књиж.; писао приповетке, полит. чланке и екон. расправе; гл. дела: **Екон.-полит. стање срп. народа у Угарској** и

нова омладина. Како да удесимо успешан рад (расправе); Јарница, Ваков врх, На Милетићеву студенцу (приповетке).

НАНШАН, план. група у си. Тибету; највиши врх 5540 м.

НАОС (грч.: брод), гл. унутрашњи простор класичних храмова, уједно и највећи простор где постављена статуа божанства ком је храм посвећен; у већим храмовима испред н. мањи простор, **пронаос**, а неки пут иза н. код вел. храмова простор у који могу улазити само свештена лица («Светиња над светињом»).

НАОЧАРИ, стакла за исправку вида (→ далековидост, кратковидост, астигматизам), за заштиту очију од светлости (у разним бојама) или од повреда (спреда јака стакла или прозирни сурогат с мрежом или кожом са стране, која и отуд штити око), у спорту, у фабричком раду, ковању, таљењу итд.

НАОЧАРКА, кобра (Naja tripudians), једна од најопаснијих отровних змија, дуга 1,5 м, са шаром на врату облику наочара; надражена, надме и прошири врат; храни се жабама, птицама и ситним сисарима; ујед смртоносан; живи у Индији; сродна врста у Афр.

НАПАД 1) у мед.: појава или погоршање болести с наглим наступом, јаким изражајем и кратким трајањем (н. астме, срчани н.). 2) тактичка радња бројно или морално јаче стране, да се непријатељ нападне; веома користан на отуђеном месту и часу; према времену: дневни и ноћни, по степењу борбе: отуђни и демонстративни, по правцу: фронтални, крилни, бочни, леђни и обухватни. **Нападни момент**, статички утицај испољен у угбињу носача; код сваког носача услед ма каквог оптерећења појављују се ослоне силе или реакције; оптерећење и ослоне силе носе општи назив спољне силе, а н. м. је статички момент свих спољних сила, било д., било д. од пресека у односу на тачку пресека; морају се увек одређивати, јер се на основу њихових вредности одређују и димензије пресека употребљених носача; његова одредба сачињава гл. поглавље статике.

НАПЕР (Фрц.), грађевина за утврђивање ужег речног корита при регулацији реке; полаже се управо или приближно управо на речни ток; материјал: дрво, шибље, фашине, шљунак, ломљен камен, бетонски блокови.

НАПОЛЕОН 1) Н. I **Бонапарта** (1769.-1821.), Фрц. војсковођ, државник и цар (1804.-1814.); рођен у Ајачиу, на Корзици, као други син Карла Бонапарте и Летиције Рамолино; свршио вој. школу у Бријену у Фрц.; истакао се 1. пут при напади на заузимању Тулона (1793.); затим командовао бригадом у походу на Италију (1794.) и угушио побуну роајалиста против Конвента (1795.); за време Директорије предузео нов поход на Ит. у којем се прославио победама над Аустријанцима код Лодија, Арколе и Риволија, а затим и поход на Египат (1798.-1799.); при повратку из Ег. извршио држ. удар 18. бримера (9./11.) 1799. и установио конзулат; као 1. конзул (1799.-1802.) и доживотно конзул (1802.-1804.) извео читав низ адм., просв., судских и фин. реформа, израдио н. законе (Наполеонов кодекс), осн. Фрц. банку, закључио конкордат с папом (1801.) и склопио мир у Линевилу и Амијену с Аустр. и Енгл., због чега му Фрц. народ дао титулу императора (1804.); као цар, завео апсолутизам, организовао наставу и поделио је на оспн., ср. и вишу; улепцао Париз, изграђивао путеве, прокопавао канале и унапређивао инд. и трговину, али и стално ратовао с Енгл., Аустр., Пруском и Шп.; после славних победа код Аустерлица, Јене, Ејлауа, Фридрихсберга и Ваграма, потчинио највећи део зап. јуж. и ср.

1. Фрагонар (1732.-1806.): Лјуљашка. — 2. Пиви де Шаван (1824.-1898.): Св. Женевјева бди над Паризом. — 3. Миле (1814.-1875.): Пабирчарке.

Изаба (1804-1856). Наполеон у малмезону.

Европе; при походу на Русију заузео Москву, после битке код Бородина, али затим претрпео неуспех (1812.); потучен код Јајпциа (1813.) и у Фрц. (1814.), принуђен на абдикацију и повлачење на острво Елбу, на којој провео петунао год. дана, па се опет искрцао у Фрц.; потучен опет од енгл. и пруске војске код Ватерлоа (1815.), предао се Енгл. који га одвели на о. Св. Јелену, где и умро; захваљујући Фрц. пренео му тело у Дом инвалида (1840.) у којем почива и данас. 2) Н. II, војвода од Рајхштата (1811.-1832.), син Наполеона I и његове друге жене Марије-Лујзе, провео сав свој живот у Шенбруну. 3) Н. III, председник Фрц. републике (1848.-1852.) и цар (1852.-1870.), синовац Н. I, син Луја Бонапарте; у унутарњој политици завојевао личну владавину, затим почео да попушта у жељи да заведе либералну и парламентарну владавину, али у том спречен Фрц.-пруским ратом; унапредно екон. своју државу; побољшао положај радничке класе, улепшао Париз и начинио га највећим екон. култ и полит. средиштем на свету; водио с Рус. кримски рат и подигао Фрц. на степен највеће силе на свету; ратовао с Аустр. за Ит. (1859.) и том приликом присајединио Савоју и Ницу Француској, али претрпео неуспех у рату с Мексиком (1861.-1867.) и Фрц.-пруским рату (1870.-1871.), у којем био заробљен код Седана; на вест о његовој предаји Немцима, Фрц. парламент абацио и њега и његову династију с престола; умро у иностранству 1873.

НАПОЛЕОНДОР, Фрц. златан новац, кован у доба Наполеона I и III; вредо 20 франака; уопште Фрц. влатник од 20 Фр. без обзира какав лик на њему; кован на основи стопе ковања → латинске новчане угрје; финоћа 900‰.

НАПОЛЕОНОВЦИ, секта у Русији; верују да је бог постао човек у Наполеону да казни Русију (1812.).

НАПОЛИЦА, систем обделавања земље по којем закупцац не плаћа сопственику закупну цену у новцу, већ у једном делу (обично 1/2) бруто приноса земље, што значи да се закупна цена мења из године у год. према жетви; сопственик одређује често начин обделавања и избор култура; у многим крајевима изобичајена као непрактична и противна усавршавању пољопр.

НАПОН, стање еластичног тела под дејством спољних сила; количник површине и силе која на њу дејствује у некој непрекидној средини. **Електрични н.**, у тхн. и инд. наместо речи: потенцијална разлика, употребљава се много чешће њен синоним ел. н. или просто н.; јединица н. или потенцијалне разлике у практичном ел. систему је → волт; у елхн. употребљавају се веома различите вредности н.: 3-8 волта за ел. звонца; 24-60 волта у жиочној телеграфији и телефонији; 120, 220 и 380 волта за осветљење и моторну снагу; 550-600 волта за трамваје; 1200-3000 волта за ел. железнице; до 100 000 волта за рентгенове апарате; најзад, за преносење ел. енергије на веће даљине употребљавају се најчешће н. од 6 000, 15 000, 60 000, 100 000, 200 000, па и од 400 000 волта; ел. инсталације у којима н. између ма којег спроводника и земље мањ од 250 волта називају се обично инсталације ниског н., све остале, са н. већим од 250 волта, према земљи, инсталације високог н.; опасност од ел. струје по живот људи много већа у инсталацијама високог н.; стога оне, у свима државама, обележене таблицама са стрелом муње и др. опоменама којима се предочава опасност Н. **биљне ћелије** → тургор.

НАПОТНИК Иван (* 1888.), слов. вајар; ради портрете, композиције, споменике.

НАПРАСНА СМРТ, кал. наступа нагло, изненада, без видног разлога за неколико секунди, мин. или сати, код лица која привидно изгледају здрава; изложени јој старци, алкохоличари, особе с повишеним притиском и деца у тимико-лимфатичном стању; наступа услед запушења крвних судова срца, прекава срца, анеуризмалне аорте или крвних судова мозга, плућног едема или крварења, а могу је проузроковати још и уремија, вапматерична трудна и многе др. болести.

НАПРЕД, лист за срп. војнике и избеглице, излазио у Бизерти и Тунису 1916.-1918. под уредништвом д-ра Вес. Чајкановића; уз лист излазио и недељни забавник: **Из старих ризици**, са нар. умтовинама; у листу уз ст. ствари било доста и нових прилога.

НАПРЕДАК 1) хрв. култ. друштво у Сарајеву, осн. 1902.; првобитни задатак био смештање хрв. деце из Б. и Х. на занате и трг.; од 1905. помаже ђаке ср. и високих шк., а од 1907. нарочито од ослобођења, бави се и нар. просвећивањем у ширем смислу. 2) полит. лист, излазио у Карловцима, Земуњу и

Н. Саду 1848.-1849., 1863.-1869.; уређивао га Данило Медаковић; имао је доста веза са Србима из Б. и Х.

НАПРЕДНА СТРАНКА, у Србији, коју организовали 10./I. 1881. младоконзервативни елементи са: Милутином Гарашанином, Миланом Пироћанцем и Аћимом Чумпћем на челу; шеф био М. Гарашанин, а председник гл. одбора Михаило Павловић, трговац; I. напредњачку владу саставио Милан Пироћанац; н. с. распуштена 13./II. 1896., а обновљена 31./I. 1906. с новим програмом; за шефа странке изабран Ст. Новаковић; после рата понова обновљена 18./II. 1920. и у њу ушли напредњаци који нису хтели ући у демократску странку; председник гл. одбора био Милета Новаковић; у заједници са претставницима либералне странке, н. с. изишла 1923. на изборе, али није добила ни једног посланика; на изборима 1925. није ни постигла своје листе.

НАПРСТАК → дигиталис.

НАПУЛИ Валтазар (1561-1624.), загребачки каноник и нар. добротвор; оставио 25 000 форината за образоваше питомца у Грацу и за др. добротворне сврхе.

НАПУЉ (Napoli), гл. град (830 000 ст.) у пров. Кампанији (ср. Италија), на обали **Напуљског Зал.** (Тиренско М.) и на с. подножју вулкана Везува; ст. грч. колонија; краљ. палата (17. в.), више ст. црква (Дуомо 13.-14. в., Сан Мартино 14.-17. в. и др.); унив. (1224.), в. тхн., оријентална, ум. шк., звездара и сеизмолошка станица; бог. врт, нар. музеј, нар. библиот. (1 мил. св.); одлично пристаниште за прекоморски, путнички и трг. саобр.; бројдоградилште, инд. гвожђа, ткст. макарона, муз. инструмената; риболов; жив саобр. странаца. **Напуљска Краљевина** → Краљевина Двеју Сицилија. **Н. секста**, н. секстаорд, снижени 2. ступањ у moll-у или moll-dur-у, који се јавља у облику секстаорда и у функцији је 4. ступања, услед чега се и удваја у акорду 2. ст.; н. с. била карактеристична за композиторе н. шк. (Ал. Скарлати и др.), чији гл. циљ био да даду што лепшу мелодију, која, доцније, ишла на уштрб текста.

НАПУШТАЊЕ ВЕРЕ, разлог за развод брака; развод може тражити супруг који је остао у ст. вери. **Н. супруга**, разлог за развод брака; ако је н. с. намерни довољно је време од 4 год., ако је неизвесно потребно 6 год.

НАР (тур.), шипак, калинка, гранатна јабука (Punica granatum), ј. воће; бодљикав шиб; успева у медитер. области, па и на нашем Приморју и ј. Повардарју; плод садржи вел. број сочних бобица, величине кукурузног зрна; има и украсних сорти; у мед. се употребљава кора од плода која садржи неколико алкалоида и доста танина, као средство за истеривање пантљичара и глиста; обично се прописује вода од искуване коре, ређе чисти алкалоиди; при употреби овог лека треба се тачно држати лекарског упутства, јер ако се прекораче прописне количине може доћи до тровања.

НАРАМ-СИН, краљ Акада (око 2765.-2715. пре Хр.), трећи син Саргона I, угушио побуну у држави и ратовао с народом Митани који продрли у долину Тигра, зап. од Загроса.

НАРАНЦА (перс.), поморанца (Citrus aurantium), ј. воће; сорте слатке (var. dulcis или sinensis), киселе бергамотке (var. bergamia) и ситније кинеске н. или → мандарине (C. nobilis); горке или љуте н. (var. amara, bigaradia и trifoliata) служе као подлога за калемљење пл. сората н., мандарина и лимуна или за украс; плод обичне н. садржи 7-8% шећера, 1-2% лимунске киселине, 80-86% воде, витамина В и С итд.; највише се цене н. сочнијег и првенкастог меса; цвет, кора плода и лист садрже разна уља и др. састојке, који се употребљавају за спремање лекова, ликера и мириса; сок из језгре садржи витамин С, те се примењује слично малиновој соку.

НАРАЦИЈА (лат.), причање.

НАРБАДА, река на пол. Индији, дуга 1 300 км, а пловна 130 км; утиче у Арабски Зал.

НАРБОНА, варош (30 000 ст.) у ј. Фрц., у винородном пределу; трг за вино.

НАРВА, ст. град (25 000 ст.) и пристаниште на р. Н., у близини Финског Зал.; ткст. и дрвна инд.; до-1700. припадао Данцима, мачевосцима и Шведцима; после тога припао Рус.; код њега Карло XII потукао војску Петра I, 1709.

НАРВИК, варош (9 000 ст.) и пристаниште у с. Норв.; извози гвоздену руду.

НАРГИЈА (перс.), врста луле код које, приликом пушења, дувански дим пролази кроз воду у суду (од нојева јајета, кокосова ораха или стакла).

НАРЕВ, д. притока р. Буга (Пољ.), дуга 424 км, плован; каналом спојен за Њемен.

НАРЕДБА, општи правни пропис управне власти; њено непоштовање сматра се за → испуп (прекршај); поред држ. могу да их издају и самоупр. власти. По наредби, израз који се ставља на исправе, а значи да се право садржано у њима може пренести на другога простим убележавањем преноса на исправу.

НАРЕДНИК, чин у војсци који добивају поднаредници, пошто проведу у чину поднар. најмање 3 год. (од којих најмање 1 год. у строју) и положи прописан испит; за ознаку чина носе на нараменицама 3 звездице; право унапређивања у овај чин има командант дивизије, одн. див. области.

НАРЕЧЈЕ, део једног дијалекта са снеч. језичким прима, ограниченим на извештан простор.

НАРЕЧНИЦЕ → сувенице.

НАРИКАЧЕ, нарицање, жене које наричу над мртвима (→ тужбалице)

НАРИШКИНИ, рус. племићка породица, дала Рус. доста државника и дипломата; из ње била и рус. царица Наталија Кириловна Нарискина (1651.-1694.), мајка Петра Великог.

НАРКОЗА (грч.) → анестезија. Наркоманија, наркотизам (грч.), страст према сталном узимању наркотичних средстава (морфијум, кокаин, опијум итд.). Наркотика, средства која изазивају наркозу; употребљавају се при хир. операцијама; примењује се или удисањем или убризгавањем у вену или давањем кроз чмар.

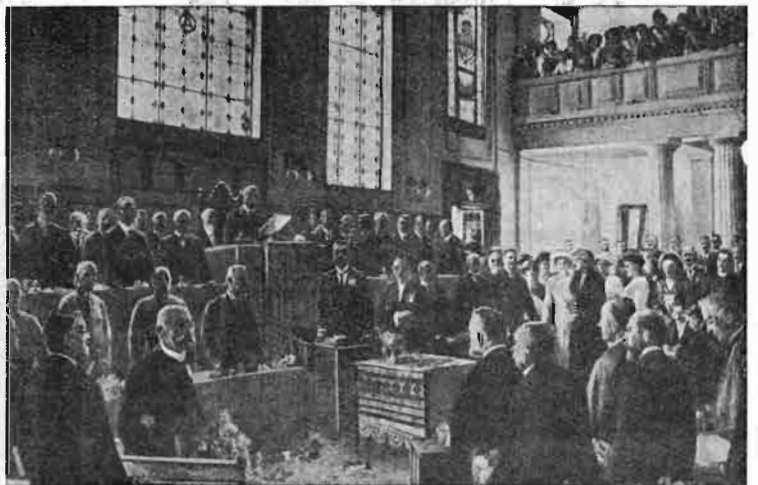
НАРОД 1) широки слојеви који у културној држави по образовању стоје најниже; у том смислу говори се о установама за образовање тих широких маса: нар. библг. и читаонице, нар. универзитети итд. 2) нација, заједница људи везаних крвним (расним) пореклом, језиком, традицијом, обичајима, културом, идеологијом и полит. тежњама (тежњом ка уједињењу и нар. слободи, самосталности, независности). 3) скуп поданика 1 државе, тј. људи који живе на њеној територији и потпадају под њену суверену власт (правна заједница). Народна веровања → веровања народна. Н. гледалиште у Љубљани, Марибору → гледалиште. Н. језик, говори ј. једног народа узет као целина, наспрнут књиж. ј.; дели се на дијалекте, наречја и говоре; н. ј. Јол. према другим сл. ј. претставља један ј., али због посебних књиж. ј. уобичајено говорити о сх. и слов. ј. Н. књижевност → књижевност. Н. музика, вокална и инструментална муз. уметност једног народа, која у њему постоји као колективни муз. израз, а чии се композитори не знају. Н. обичаји → обичаји. Н. привреда → привреда. Н. уметност, обухвата предмете домаће, махом сеоске радности: разне ткањине, везове, резбарије, керамику, радове у металу итд.; појавом инд. ова ридност знатно опала, а у извесним земљама потпуно ишчезла; домаћа у. одликује се живим бојама (код нас пирот. ћилимови и др.).

НАРОДНА БАНКА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, средишна монетарна и кредитна установа наше државе, основана као Н. б. краљ. Србије Зак. од 6./1. 1884. с искључивим правом издавања новчаница; претворена Зак. од 26./1. 1920. у Привилеговану н. б. Краљ СХС, али Зак. од 17./6. 1931. добила садањи назив и уређење; њен циљ, по том закону (§ 2.): да се у име државе стара о новцу и одржава стабилност и сигурност новца свим тхи. средствима; да даје краткорочне кредите потребне за привр. живот земље; да врши за рачун државе благајничку службу и одобрава држави привр. позајмице у периодима кад држ. приходи не достижу за помирење расхода; седиште Н. б. у

Београду, а може имати своје филијале и агенције у унутрашњости; привилегија Н. б. утврђена на 30 год. (до 28./6. 1961.), с аутоматским 5-годишњим продужавањима ако се законом друкчије не уреди; капитал 180 мил. динара, подељен на 60 000 акција од по 3000 д; акције гласе на име, и не могу прећи у руке страних држављана; Н. б. издаје новчанице на подлози злата и девиза које гласе на монете замениве за злато слободно за извоз; износ овог покрића (по чл. 5. Зак. о новцу), мора бити најмање 35% свих њених обавеза по виђењу, с тим да најмање 25% буде покривено златом у трезору или депоновано у иностранству с могућношћу слободног извоза (чл. 1. Уредбе о ликвидацији револвинг кредита Н. б. од 15./1. 1935.); Н. б. може привремено, изузетно од горње наредбе, а у сврху исплате својих обавеза у иностранству, одржавати покриће у злату и девизама обрачунатим по зак. течају, заједно са већ установљеним »примом« од 28,50%, у висини од најмање 25% свих својих обавеза по виђењу с тим да најмање 20% банчних обавеза по виђењу буде покривено златом у њеним трезорима; остатак издатих новчаница може бити пласиран у др. њене зак. одобрене послове; Н. б. може давати зајмове на пословне менице с најмање 3 сигурна потписа, и роком до 3 месеца, и на земљр. менице с роком не дужим од 9 месеци, поднетим преко Прив. агр. банке или Савеза земљр. задруга (за ¼ пословних меница у њеном портфељу); на челу Н. б. стоје гувернер и 2 вице-гувернера (посталлажу се указом на предлог мн. фин.), који са још 2 члана Упр. одбора чине Извршни комитет; банком управља Управни одбор којим председава гувернер; надзор врши Надз. одбор, а у име краљ. владе владин комесар; врх. орган збор акционара; за 50 год. свога постојања и рада извршила огроман утицај на развој наше привреде и нашег кредитног система.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА, образована у Београду (1853.), од Библг. Мст. просвете, која је добила библотекара и, по Даничићеву предлогу, названа народном; до 1881. била у заједници с Нар. музејом; Зак. о Н. б. (1886.) уступљена Срп. краљ. акад., а 1901. донет Зак. о Н. б. по којем извршено њено преуређење; у почетку Н. б. била у згради Мст. просвете; 1844. добила посебну зграду; затим била у Вишој ж. шк. и на Вел. шк. и Унив., до 1914.; за време окупације 1915.-1918. вел. број књига пренесен у Софију; много књига и драгоцених рукописа пропало; од 1922. налази се у својој згради на Косанчићевом венцу; 1844. било 1 421 књига; 1871. 10 600 дела, 185 рукописа, 1912. 48 574 дела у 98 341 св., рукописа 1 172; данас има 82 723 дела и часописа (са 250 000 свезака и рез. примерака), 867 полит. листова, 1 243 рукописа, 2 268 писам и 225 ст. штампаних књига.

НАРОДНА ВЕБА, образована пред слом А.-У., у јесен 1918. прво у Загребу (5./10.), па затим у Н. Саду; у Загребу се састали представници хрв.-срп. коалиције, Старчевићеве странке права, сељачке странке, радикалне, социјалдемократске и клерикалне из Хрв. и Слав., претставници нар. организација из Међумурја, Далм., Истре, Б. и Х. и Слов. и изабрала своје чланове за Н. в. (на 100 000 ст. по 1 претставник); по извршеној организацији, оно изјавило да узима вођење нар. политике у своје руке. изјаснило се за уједињење целокупног нашег

народа Срба, Хрвата и Словенаца у 1 јединствену, потпуно суверену државу и пренело извршну власт на покрајинске владе (у Б. и Х. под претседанштвом Атанасије Шоле, а у Далм. под претседанштвом Ивана Кретеља); у Војводини Народна скупштина, независно од Н. в., прогласила (25./11. 1918.) сједињење са Србијом; делегати Н. в. били упућени у Београд да преговарају са претставницима срп. владе; после постигнутог споразума, проглашено (1./12. 1918.) уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца у 1 државу, а 3./12. претседанштво Н. в. је објавило да је уједињењем његова функција престала.

НАРОДНА ЕКОНОМИЈА, наука о нар. привреди; има за циљ проучавање појава привр. живота, изналажење њихових узрока и формулисање закона од којих те појаве зависе; у вези с н. е. су екон. политика, екон. ист., наука о фин. и статистика.

НАРОДНА ЕНЦИКЛОПЕДИЈА (срп.-хрв.-слов.), објављена 1925.-1928. кирилицом и латиницом, под уредништвом Ст. Станојевића, проф. унив. у Београду; 1. наша енциклопедија; обухвата сх. и слов. књиж., ум., геогр., ист., етногр., право и све гране привр. живота у Југосл., а садржи и неопходне податке о Виз. и Тур. у вези с нашим народом; отступила од осталих е. у томе што не садржи податке из биол., мед., тхн. и флз. наше земље, нп податке из опште геогр., ист., етногр. и осталих дисциплина др. земаља из којих би могао да се добије појам о целокупном развоју човечанства; ипак многа обавештења претстављају испрне студије од несумњивог научног значаја.

НАРОДНА ЕТИМОЛОГИЈА, промена облика и значења туђих речи због довођења у везу с гласовно сличним народним, нпр.: »моралино« се погрешно доводи у везу са глаг. »морати«, »Св. Вратоломије«, место »Вартоломије«, у вези са »врат ломити«.

НАРОДНА ЗАШТИТА, савез добротворних и просв. друштава (преко 200) у Хрв. и Слав., осн. 1920.

НАРОДНА ИНИЦИЈАТИВА, у неким земаљама право нар. да тражи измене устава или закона; по швајц. уставу од 1874. питање се мора изнети на опште гласање кад 50 000 швајц. бирача захтевају измену устава; измени се приступа ако се за њу изјасни већина швајц. народа (чл. 120); по зак. од 17./6. 1874., кад се неки закон објави, у року од 90 дана могу захтевати да се тај закон подвргне нар. гласању (плебисцит) 30 000 грађана или 3 кантона; закон добива пуну снагу тек после 90 дана од објаве, ако није тражен плебисцит или по извршеном потврђеном плебисциту.

НАРОДНА КУХИЊА, радња у којој се продају јела и млечни производи (§ 76. З. о радњама); ближе одредбе о уређењу н. к. у Уредби о подизању и уређењу угоститељских радња од 1934. г.

НАРОДНА ОДБРАНА, створена поводом прогласа анексије В. и Х., 8./10. 1908.; имала да брани нар. интересе и прикупља добровољце за евентуалну борбу; брзо постала веома популарна и окупила огроман број членова из свих нар. редова; по вршетку анексионе кризе реорганизована и почела рад више култ. средствима, ширећи нарочито свест о нац. солидарности и опасности која прети целом срп. народу од аустр. завојевачке политике; незадовољни тим радом неки чланови издвојили се и 1911. образовали посебну, веома активистичку организацију, која се звала Уједињење или смрт, одн. популарно — Црна рука; А.-У. пратила рад тог друштва с вел. подозрењем, не растављајући те 2 организације; кад извршен атентат на Франца Фердинанда у Сарајеву (1914.), она употребила ту прилику да Н. о. претстави као организатора и да поводом целог њеног деловања учини одговорном и оптужи срп. владу и Србију уопште; исто тако оптужила и гл. срп. друштва у В. и Х. (Просвету, Соко, Побратимство), да су била у вези са Н. о. и служила њеним циљевима; на вел. процесима у Вањој Луци и Сарајеву због тога осуђени најугледнији Срби тих земаља на смрт и тешке казне; после рата обновљен рад Н. о.; мада родољубива и корисна установа, она данас нема онај утицај који имала пре рата ни у Србији ни у др. областима; Н. о. издаје после рата свој орган под истим именом.

НАРОДНА СКУПШТИНА, по јсл. уставу од 1931. нар. претставништво се састоји из Сената и Н. с., која се бира сваке 4 године, општим, непосредним, јавним гласањем; по зак. о изборима од 10./9. 1931. број нар. посланика је утврђен по бановинама: Дравска бира 29, Савска 75, Врбаска 25, Приморска 24, Дринска 39, Зетска 33, Дунавска 52, Моравска 41, Вардарска 45 и Београд 5 посл., укупно 368; уз то је изабран и сваки носилац листе ако је добио преко 50 000 гл.; Н. с. сама одлучује

о исправности мандата изабраних посланика, бира за сваки сазив своје чланство; никаква оружана сила не може се поставити, нити држ. органи могу чинити акте власти у Н. с. без одобрења претседника (чл. 76. Устава) који одржава ред; за пуноважно заседање потребна је присутност 1/3, а за пуноважно решавање апсолутна већина присутних (чл. 71. Устава); Н. с. управља се по зак. о послов. реду од 28./11. 1931. (допуњ. 1932.); Краљ и Н. с. могу опозвати министре за повреду Устава или закона у званичној дужности (чл. 78. Устава).

НАРОДНА СТАРИНА, часопис за ист. и етнографију Ж. Сл.; излази у Загребу (од 1922.) под уредништвом Јосипа Маташовића.

НАРОДНА СТРАНКА 1) у Црној Гори: док је на власти био Андрија Радовић, организован Нар. клуб (1906.) који био зачетак н. с.; насупротив овом, образован прави Нар. клуб; кад влада А. Радовића пала, на управу дошли чланови правог Нар. клуба на челу са Ј. Томановићем, као претседником владе; тада Нар. клуб штампао свој програм н. с., уједно 1. и једини штампани програм једне полит. странке у Црној Гори. 2) у Србији: постала уједињењем н. (националне) с. с либералном демократском странком, 2./10. 1906.; за шефа изабран Стојан А. Рибарац; покушај уједињења н. с. са напредном 1910. није успео; део посланика н. с. на челу с Војиславом Вељковићем отцепио се (1919.) и ушао у демократску с.; на изборима за Уставотворну скупштину 1920. изабран само 1 посланик н. с., Ст. Рибарац; покушај н. с. да после Рибарчеве смрти (1922.) изиђе на изборе у коалицији са напредном с. није успео; странка временом потпуно ишчезла.

НАРОДНА ХИМНА, песма, компонована или народна, у којој персонификована једна нац. или нар. идеја, и која као таква има неку врсту рел. карактера.

НАРОДНА ШКОЛА, у својим гл. особинама постала у доба реформације, мада њени почеци иду далеко у прошлост; у то доба изведена организација и обавезљено да је ш. обавезна, да је морају посећивати м и ж. деца, да је школовање у њој бесплатно и да је приступачна свим нар. слојевима; од тог доба стално се развијала, тако да данас постала најважнија и неопходна ш. за просвећивање нар. маса, те се по значају са њом не може мерити ниједан други шк. тип; у 19. в. осн. ш. добила нов полет: методска страна рада у њој била предмет пажње свих просветних радника, а нарочито вел. педагога: Песталоција и Хербарта; код нас н. ш. постала обавезна 1882. у деловима предратне Србије, у Хрв. 1888., у Слов. 1867., у В. и Х. 1911., у Војводини 1872.; законом од 1929. уређена н. ш. по једном јединственом плану у целој краљевини (→ школе у Југосл.).

НАРОДНЕ МАЊИНЕ: париска конференција мира (1919.) створила запштиту мањина у неким државама; уговорима се обавезале Аустр., Буг., Југосл., Рум., ЧСР, Пољ., Тур., Мађ. и доцније Грч. и нове балтичке државе да ће својим држављанима различним по народности или вери од већине обезбедити једвака права као већини, слободу вере, нац. настава итд. Заштита н. м. уствари ограничење сувереног права једне државе да слободно доноси законе; Југосл. потписала уговор о н. м. 10./9. 1919.; надзор над н. м. поверен Друштву народа, којем се упућују жалбе против повреда мањинских права и које по утврђеном поступку проверава у појединим случајевима да ли одиста постоји повреда; заштити н. м. циљ што потпунија примена принципа народности.

НАРОДНЕ НОВИНЕ, лист за нар. просвећивање (власник и уредник Ж. Дачић), излазиле једанпут

месечно у Београду 1907.-1912. и биле најраширеније наше новине у народу пре рата.

НАРОДНИ ДОХОДАК, по Адаму Смиту: »годишњи рад сваког народа чини фонд из којег се он снабдева свима намирницама и животним угодностима које годима троши, и које се састоје или из непосредних производа овог рада, или из оног што се за ове производе купи од других народа; у овој деф. треба само израз »год. рад« разумети у ширем смислу привређивања, оди. зараде уопште (производње у најширем смислу).

НАРОДНИ ЈУГОСЛОВЕНСКИ ПОКРЕТ »ЗБОР«, осн. 1933.; противник је либералистичког капиталистичког поретка, либералне демократије и комунистичког колективизма; залаже се за заједничко сталешко организовање државе и сталешко народно представништво; на челу покрета је Димитрије Љотић, б. министар.

НАРОДНИ КЛУБ, створен 1906. у Ц. Гори од чланова младог др. парламента; био опозиционаран и брзо пао у немилост кн. Николе; већ 1907. његови угледни чланови доведени у везу са једним сумњиво припреманим атентатом на кнеза и били затворени, а 1908. осуђени на тешку робију.

НАРОДНИ КОМЕСАРИ → комесар.

НАРОДНИ ПОСЛАНИК, члан Нар. скупштине; од кандидата се тражи: јел. држављанство, бирачко право, 30 год. старости, писменост; активни држ. и бан. чиновници не могу се кандидовати; министри могу; претседници оп. могу, али у случају да су изабрани оштирају између посланика и оп. дужности; избор се врши општим, непосредним, необавезним гласањем, које је по зак. од 1931. јавно; н. п. имају право питања и интерпелације, подношења зак. предлога; уживају имунитет према суд. и полиц. властима; не могу бити у држ. предузећима, ни учествовати у држ. набавкама.

НАРОДНИ СИНДИКАТИ, → синдикати оријентисани у духу нар. социјализма; такве с. у нашој земљи представља Нар. строковна звезда са седиштем у Љубљани.

НАРОДНИ СОЦИЈАЛИЗАМ, врста национално-демократског покрета ситне буржоазије и интелегенције са социјалистичким тенденцијама; покушај да се идеја социјализма измири и веже с идејом национализма; не признаје ни поделу друштва на класе ни борбу класа; као полит. покрет први пут се појавио у Чешкој; имао одјека и у др. земљама; у нашој земљи у нар.-социјалистичким синдикатима у Слов. (Нар. строковна звезда).

НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ, установа за популаризовање науке и нар. просвећивање, где стручњаци за извесна питања излажу своје резултате у једном или више предавања за ширју публику; на извесним н. у. дају се курсеви из језика и извесних практичних дисциплина, с научном основом; у нас н. у. основан најпре у Загребу, а после рата у Београду; сад се та корисна установа јавила и у више др. места; раде н. у. у Сарајеву, Шапцу, Скопљу и н. у. Матице напредних жена у Н. Саду; н. у. у Београду, осн. при унив., обуставио 1930. рад, јер тај носач прихватио Коларчев н. у.

НАРОДНИ ФРОНТ СЛОБОДЕ, паролa проглашена на 7. конгресу Комунистичке интернационале 1935., наместо ликвидираних паролe јединственог ф.; н. ф. с. значи стварање привр. или сталних коалиција између комунистичких партија и партија соц. демократије и либералне буржоазије, ради борбе против рата и фашизма; то је уједино и практично уступање комуниста у корист режима демократије и парламентаризма.

НАРОДНО ДЕЛО, установа која ради на култ. подизању народа у нац. духу; 1922. основао и уређује → П. М. Петровић, од 1924. култ. друштво за нар. просвећивање, од 1933. институт за национални публикастет; покренуто у поратно време када је претила опасност да се у отсуству виших идеала угуши нац. самопоуздање, док су се читаве покрајине одупирале новој конституцији државе, поједини у могућности били предани само материјалном богаћењу без много моралних обзира, а партијска борба трошила све активне снаге народне, да најзад све то доведе до духовне анемије, при чем се није скоро ни мислило на просветилачку акцију као со. потребну нашем народу усред несигурности оријентације и дилетантизма, 2 зла која су свела наш култ. биланс до испод минимума. Циљ Н. Д. је да ради на уједињавању развијене снаге, да упућује ка заједничком идеалу, везује покидане везе буђењем осећања за један нови културом испуњен национализам и ствара нац. и држ. свест подижући просветно све редове; ради тога покренут је најпре низ популарних монографија, да се помоћу њих величањем прошлости подигне нар. самопоуздање и да се у време тешких ратних последица, указу-

јући на славне примере из недавне ист., окрепи дух савршеника, а легендарне личности учине заједничком својином целог народа и постигне заједнички идеал који ће духовима развити и једнообразно схватање; за буђење заједничке свести ист. репрезентативима наше повеснице Н. Д. је са геслом са свог грба »Држава почива на просвећености« спре-

мило и издало низ култ. ист. монографија (Краљ Ђорђе, Краљ Петар, Велика Србија, Наши владари. Наше победе); ове су дошле као духовно освежење и подлога стварању осећања једног позитивистичког национализма, који се брзо одасвуд прихватио захваљујући и изванстраначком независном положају Н. Д., научном ауторитету сарадника и популаризаторској вештини уредништва; грађењем и ширењем ових монографија Н. Д. је оживело и ауторитативно документовало сву народну прошлост и тиме што је за илустровање тих дела сакупљало по средњев. ман. слике с наших фреска, ради чега су слане читаве стручне експедиције да врше њихово преликавање; резултати овог посла постигли су свечан успех на Византолошком конгресу 1927. у Београду, када је сав народ манифестовао понос пред оним документима славне прошлости, чији култ. споменици изазивају дивљење и страног света; отада су популарисани верни ликови из наше ист., који служе, онакви какве их је дало Н. Д., за основ општој примени; 1925. Н. Д. појавило се и у извозству (у Фиренци добило највећа признања на изложби за уметност књиге). Следствено основном програму, Н. Д. је највише радило на популарисању ист. и наше и светске; настало да се у смерницама реалног национализма изради **Историја Југославије**, која је изшла као монументално дело, јачим **Историја Срба**, коју је такође за Н. Д. израдио В. Ђоровић; за изградњу духовне јел. културе покренути су **Класици Југословенски** (дела Доситејева, Прерадовићева, Шеноина, Игњатовићева, Змајева, Веселиновићева, Ускоковићева), затим за мрално васпитање **Домашни универзитет** (књиге: Краљ, Да нам буде боље, Ради а не очајавај, Косово); поред овога у Н. Д. предузети су радови на илустровању и публикавању нар. песама; 1930. изашао је **Зборник народних песама** с илустрацијама М. Рачкога, који је по том у Н. Д. илустровао све песме устанка и песме о Краљевћу Марку; уз акцију књигом Н. Д. развило је и акцију сликом, те је за популарисање великана и уздизање осећања о истом дјело низ уметничких живописних слика св. Саве, Карађорђа, Доситеја, Вука, Његуша, Бравка, Штросмајера, Краља Александра, Краљице Марије, Престолонаследника Петра као крмара, Ослободиоце. Први устанак; из страних култура превело је Х. Ц. Велса (**Историја света, Човечанство**), В. Дуранта (**Ум царује, Огњишта мудрости**), ист. монографије вел. писаца (Наполеон, Лењин, Распућин, Антихрист, Мусолини, Катарина Велика); за неговање укуса у савр. белетристици, у продужењу Петровићеве Савр. библиотеке покренута је библиотека **Модерна књига**; напоре до овим у раду је велики **Југословенски речник**, сх. речи етимолошки и тумачених са слов., нем. и фрц. тумачењем и напоредним примерима, који већ 8 год. сређује П. Булат. Док још нису они који су на положају да бде и забрањују, за чудо и на жалост, почели да препоручују деструктивистичка и антинационална издања иновних писаца и издавача, и док се још вишим мером цензура и култ. рад, Мст. просвете је објавило да Н. Д. као култ. друштво од општег значаја, чији је рад толико користан и важан за просветно и нац. напредовање наше државе и њено угледно репрезентовање, значајне услуге чини стварању духовног јединства у нашем народу и осигурава позитивну акцију у корист држ. пропаганде, како за циљење у земљи тако у иностранству, те је према целокупном раду од веома вел. значаја у нашој држави; осим овога Н. Д. је одано признање највиших фактора: оцене Савета Земаљске одбране и војводе Војвођина објављују да је после победа у полит.-војничким борбама, у наступајућој важнијој судбоноснијој култ. борби Н. Д. 1 од најважнијих фактора за ту победу. По значају радова које предузима и изводи, по броју штампана дела и њиховој примени у народу, Н. Д. је реално најутицајнија просветна установа у земљи, је разумљиво уважење и пријем које уживају публикације

и апели Н. Д. у свима редовима у нашем народу чим се широким одзивом и поверењем читалачког света према Н. Д. омогућује остварење дела од највећег значаја. Садашњи рад Н. Д. приказује и ова енциклопедија (→ Свезнање, → предговор овом делу), чија замисао, спрема, организовање, извођење и публиковање дају израз величине позитивистичког реализма којим Н. Д. најављује и отвара н. епоху нашег нар. живота у духу нове над. свести. **НАРОДНО ЗДРАВЉЕ**, орган Санит. одељења Мст. унутрашњих дела, осн. 1881. излазно повремено; по 2. пут покренут 1896. као додатак Срп. архива за целокупно лекарство; не излази од 1914.

НАРОДНО ПРЕТСТАВНИШТВО, по јел. уставу од 1931. састављено од 2 дома: Сената и Нар. скупштине; сазив н. п. може бити редован и ванредан; редован сазив краљ својим указом за 20/10. сваке год. у Београду, ако је престоница у случају рат. премештена, н. п. се састаје у месту које је краљевим указом о сазиву одређено; редован сазив се не може закључити док не буде решен држ. буџет; ванредни се сазива кад год се за то укаже потреба; краљ има право да распустити Нар. скупштину и да расписује нове изборе; сваки зак. пројект мора бити примљен у Скупштини и у Сенату да би добио зак. снагу; ако пројект, примљен у 1. дому, претрпи измене у 2., враћа се оном 1. да и он усвоји измене; ако се 2. дома не сложи у тексту закона, сматра се да је пројект одбачен.

НАРОДНО ПРОСВЕЂИВАЊЕ, у ужем смислу: систем мера и установа који дају ондашња потребне навице и знања за деловање у одређеној прир. или соц.-екоп. средини; у ширем смислу: систем васпитавања и образовања који утиче на целокупно друштво и држ. уређење, партије, штампу и професионална удружења; систем н. п. мењао се заједно са соц.-екоп. приликама и схватањима; те промене називале изразе у суштини и циљу наставе и типу просветних установа. Антички нарци имали у појединим периодима високу просвећеност; поред држ. постојале и прив. акад. за морално и полит. васпитање, али све проев. установе биле намењене владајућим класама; код Грка и Римљана највише образовање се добијало у кући, од домаћих уч. (образовање робова) и чувених филозофа; за такво образовање имале средства само богате племићке и владарске породице; л. п. ст. в. и феудализма такође било сталежско (племићко и духовничко); између ратова и витешких забава племићи слушали на својим дворцима певаче и хроничаре, а понекад и сами писали књ.; ипак они били више месене него писци; израда наших најлепших средњев. рукописа (Мирослављево Еванђеље, Мисал кн. Новака) изведена је на захтев и жељу једне владарске и једне племићке породице; средњев. црк. била у првом реду духовна установа и зато постала шк. и радионица књ., али њен утицај у првом реду био моралан и ред., а тек у 2. реду просветитељски; с комуналним покретом и подизањем градова п. се умноголико ослободило прк. карактера, али уч. и даље најчешће били духовници; код нас је црк. у дугим вековима ропства, била једина шк. где се могло добити извесно образовање; с пропању срп. државе црк. изгубила привилегован положај, демокритиковала се и постала носиоца колико ред. толико и нац. традиције; калуђерске и пијарске шк. у мн. биле иррегуларне и неорганизоване и такве остале до краја 18. в.; у нашим градовима био туђински живаљ соц. и екоп. Јачи од домаћег; стога уч. били туђинци; тек по стварању нац. државе просвета добила нац. карактер; сав значај н. п. открила рационалистичка флз. 18. в. (→ просвећеност, просвећени апсолутизам), а привела га у дело фрц. револуција; од тог времена н. п. постало саставни део држ. политике; организовање шк. и наставе извођено у свим евр. земљама; за наш народ од значаја просветне реформе Марије Терезије и Јосифа II, које донеле 1. кадар стручних уч., планску наставу и уџбенике, а у исто време омогућиле да прав. црк. из својих средстава организује богословске и учитељске шк.; кат. црк. скоро у свима ман. имала духовне академије, од којих неке биле у реду учил.; на н. п. у Србији почело се радити од Карађорђевог времена и оно се брзо развило, јер држава у н. п. видела најјаче средство за организовање држ. и нац. културе; н. п. добило сав свој значај с увођењем обавезне основне наставе; то је једини пут за решање проблема непписмених; али многе држ., из екоп. и др. разлога, илеу у стању да приведу у дело зак. о обавезној настави. Н. п. у страним државама састоји се данас од осн. (елементарних) шк. и вишиколетног надзора (забавишта и материнских шк.); шк. узраст рачуна се од 5-6 год., понекад од 7. год. и траје до 12., 13., 14. и

понекад и 15. и 16. год.; установе за дошкoлску наставу и васпитање постоје за децу од 3. год.; у систем осн. (елементарне) наставе улазе све осн. и допунске шк., које су пред ср. шк.; минимални курсе осн. наставе у евр. и амер. земљама траје просечно 7 год.; обавезно посећивање осн. шк. уведено готово у свим државама Евр. (иаузен Белг.), у САД, Аустрали. и Јап.; готово у свим земљама постоје нижа, средња и виша шк., а шк. професионалног образовања (зав., тхн. итд.) сачињавају посебну групу; у средње шк. спадају гми., лицеји и др. шк. које имају класични систем наставе; паралелно с њима се развија и добија све већи значај реална ср. шк.; гл. тип више шк. је унив., тхн. више шк. обично стоје сасвим посебно, тек у последње време почело је отварање тхн. факултета поред хуманитарних; женске ср. шк. обично су одвојене од мушких и имају смањени програм; у многим земљама женама је омогућено да стекну више образовање тек после свет. рата. Н. п. у Југосл.: наша држава не располаже довољним бројем шк. зграда и учитеља, нарочито у оним обл. где је туђинска власт хитимично запостављала н. п.; после уједињења прикпе се све више нормализују и н. п. улази у нормалан живот; данас у Југосл. постоје 3 ступња н. п.: основно, ср. и више; 1. тако организовано да одговара нар. потребама, средње претежно гимназијско, више намењено припреми за унив. студије него разновистрким потребама друштв. живота; недостају стручне шк. које би привр. животу дале теор. и практично спремно занатлије; виша настава, мада углавном служи образовању чиновничког и наставног кадра, има катедарски карактер, који слушаоцима не даје никакву методолошку и практична упутства, већ претставља застарео евр. систем, којем је потребна коренита реформа; нац. дух и традиција, којима се постепено ствара нац. култура, претстављају најважнију позитивну особину наше ср. и више наставе.

НАРОДНОСТ 1) духовно-историска заједница међу људима, која се као заједничка свест ствара кроз генерације, под утицајем нетовне полит. пронолности, истог језика, исте вере, макар и не биле историске везе у заједници; најважнији друштвени чиниоци који утичу на стварање н. јесу вера (нарочито до фрц. револуције) и језик који је огледало духовног нар. јединства; отуда борба за употребу нар. језика која се појачава са ширењем демократије; у новије време држава својим енемоћним средствима може у многом утицати на јачање и стварање једне, оди. слабљење друге н. 2) припадност 1) народа; људи истог држављанства могу бити разних народности, што је чест случај у народно-стним (хетерогеним) државама; у Југосл. су поједини становници нем., мађ. и др. н., али јел. држављани (поданици). **Народност начело** → принцип народности. **Н. питање**, поставља се у држави чији су поданици разних народности, а ниједна није у јавној политици; било аутоно у А.-В., где су ет. народи, мада скупа у велики, морали делегацијама да се боре за своја права против Немца и Мађара, који имали новлашћен положај и полит. власт.

НАРОДЊАЦИ 1) рус. револуционари који у 2. половини 19. в. одлазили у народ и просвећивали га, односно вршили револуционарну пропаганду; гл. претставник им био Лавров. 2) присталице малогрчанске компромисне револуц. идеологије у Рус.

НАРОДЊАШТВО, култ.-полит. покрет у Рус. у 2. половини 19. в.; проповедао проучавање простог народа; његове присталице веровале да ће рус. народ бити носилац социјалистичког друштва у Евр., да се преко онитиског заједница може прећи на социјалистичко друштво; гл. претставници: Херцел, Вакуљич, Лавров и Черниневски, у Рус.; из њега потицла рус. социјал.-револуц. странка; у Србији пре рата утицала на стварање радикалне странке; а после рата на развој земљ. покрета.

NARONA, античко име града код данашњег осла Вида, св. од Метковића.

НАРПСЕ (472-568.), војсковођ цар Јустинијана I; потукао Остроготе, одузео им целу Ит. 555. и образовао од освојених земља отархат, с претстолицом Равеном.

НАРТЕКС (грч.), у хришћ. храму, унутарњи пратвор, тј. предњи део одвојен од средњег зидом или стубовима (припрата); зове се и пропас или рај; ту стојали катихумени.

НАРУЧ → послуга.

НАРУШЕВИЋ Адам-Станислав (1733-1796.), пољ. политичар и историк; присталица централизма и апсолутне монархије; гл. дела: Историја поља народа од прелазу у хришћанство.

НАРЦИС 1) по грч. митологији леп младић који се заљубио у своју слику у води и умро од очајања

што није могао сам себе да загрли (претворио се у истоимени цвет); по њему нарцисе → сунуврат. 2) св., јерусалимски патријарх (106.-222.). Нарцизам, љубав према сопственом телу, одн. према сопственој личности; основа н. аутоеротизам код којег сопствена личност претставља сексуални објект; према психоаналитичком учењу н. претставља у детињству нормалну фазу сексуалног развоја. Нарцистички тип, који воли само себе и обраћа пажњу само онима који га воле; чест међу лепим женама.

НАСАД, јаја која се стављају под женку или у инкубатор ради истовременог извођења младих; број јаја у н. зависи од врсте живине, крупноће јаја и женки; н. су и сви млади измеђени у истом лежалу. **Насађивање**, стављање квоцке да лежи на јајима ради извођења младих; код н. узети свежа и оплођена јаја, расе која се жели, и у броју колико квоцка може телом покрити.

НАСАУ (Nassau) → Орански.

НАСЕЛНИЦА, града која целом својом дужином лежи на зиду, а преко ње леже таваџаче.

НАСЕЉА, места за становање људи, могу бити привремена и стална, а последња разбијена (издвојене куће с окупницом, цемати, засеопи), разоређена и збијена села, затим варошице и вароши (градови). **«Насеља»**, »Н. и порекло становништва«, равије: Н. срп. земаља, 1. одељење Срп. етногр. зборника који издаје Орп. краљ. акад. у Београду; досад изишло 23 књига с много монографија и расправа о појединим пределима; заступљене већ готово све јез. области (зап. Буг, С. и Ј. Србија, Ј. Македонија, Ц. Гора, В. и Х., Далм., Вока, Хрв., Слав. и Слов.) и с. Арб.; основа и уређивао Ј. Цвијић.

НАСЕЉЕНОСТ, распоред становништва на земљиштор; може бити апсолутна (укупан број стан. неке обл. или државе), и релативна, названа још и густином н., која означава број ст. на 1 км²; није иста у свим пределима, јер зависи од више разних узрока; најгушће насељена Евр (50 ст. на 1 км²), а најређе Аустрал. (1); остали континенти иду овим редом: Аз. (25), С. Амер. (7), Афр. (5), и Ј. Амер. (4); ни државе појединих континената немају исту г. с.: у Аз. најгушће насељен Јапан (180), у Афр. Египат (16) и Либериа (16), у С. Амер. САД (7), у Ј. Амер. Уругвај (11), док евр. државе иду овим редом: Белг. (273), Хол. (244), Енгл. (190), Нем. (142), Ит. (138), ЧСР (108), Швајц. (100), Мађ. (96), Пољ. (87), Данска (85), Аустр. (81), Фрц. (77), Порт. (76), Рум. (65), Буг. (61), Југосл. (60), Грч. (52), Шп. (49), Литванија (45), Ирска (43), Арб. (39), Летонија (30), Естонија (23), СССР (22), Швед. (14), Финска (9), Норв. (9).

НАСИВ, несиб, љубавни део којим обично почињу ар. → касиде (сећања на драгу, њен стан итд.).

НАСИЉЕ, бесправно и неморално употребљавање силе против својих супарника у решавању правних или моралних спорова с њима.

НАСИП, растресита земља или комађе камена, научно вештачком путем у ниске делове земљишта, нпр. деоница у којој је труп друма или жел. пута виши од околног прир. терена; на н. зидане зграде тону неравномерно и пуцају. Речни н. спречавају при поводњу изливање р. у низију; подижу се обично за 1-1,5 м изнад највише воде; имају облик трапеза вел. димензија (ширина у круни 2-8 м, у подножју, према висини и нагибу, до неколико десетина м; најбољи материјал за израду чиста песковита иловача; насилање се врши ручним колима (кубикаши), двоколицама (корде), колима и багерима; ради равномерног набијања колотраг се непрестано мења; материјал се вади из »предгањ« на спољној (воденој) страни; спољни нагиб се засејава травом или поплочава; штетно дејство таласа спречава се врбовим засадом у предгању; на насипу без коловоза саобраћај забрањен; при поводњу вода провире кроз насип и испод насипа; ако је мутна предузимају се мере за заштиту од провале воде; заштита се врши обично с унутрашње стране стварањем противпритиска продирућој води; преливање преко ниских н. се спречава израдом малих н. на круни (зечји н.); на н. треба узек да има довољно одбранбеног материјала: пружа, цаклова за земљу и камена; улога стан. у одбранбеним радовима на н. регулише се законом.

НАСИР ХУСРАВ (1004.-1061.), важан перс. песник, путник и пропагатор исмаилитске секте.

НАСИРЕДИН, шах Перс. (1848.-1896.), познат са својих путовања по Евр. о којима води дневнике.

НАСЛЕДНЕ ДРЖАВЕ А.-У., државе које постале или се много увећале на рачун некадашње А.-У.: Аустр., ЧСР, Мађ., Југосл. и Рум.

НАСЛЕЂЕ 1) у биологији: једна од осн. одлика живих бића, изражена у појави родитељских (пре-

дачких) особина код потомака; у суштини своди се на улогу предака у постанку особина потомака: не преносе се особине већ наследни фактори (гени) који њих изазивају; ти фактори се преносе преко гамета који су матер. веза између предака и потомака; приликом спајања гамета (оплођавања) суштиниче се насл. ф. од оба родитеља: отуд телесне ћелије организма имају по 1 ген од оба родитеља за поједине особине (парови гена); насл. ф. се распоређују и комбинују на потомке по одређеним правилностима (→ Менделови закони); мада самостални, делују заједнички и сваки од њих делује истовремено на различите делове организма у развоју; делују и једни на друге; најзад, резултат њиховог дејства у многим зависан и од утицаја спољашњих фактора; све то чини да се из скупа видљиво изражених особина организма (фенотип) не може без ближег испитивања тачно знати каква је његова права наследна конституција (генотип); насл. ф. су смештени у → хромозомима (хромозомална теорија н.); правилношћу распоређивања хромозома на гамете, а преко њих и на потомке, објашњава се и правилност у распоређивању насл. фактора; сваки хромозом носи одређене гене; сматра се међутим да хр. могу на неки начин изменити своје гене; н. испитивано и код човека, у погледу не само телесних већ и душевних особина.

Н. карактери, особине живог бића изазване дејством н. фактора, не само нормалне телесне и душевне особине, већ и ненормалне (нпр. извесне »конституционалне« болести код човека). **Н. супстанца**, матер. основа наслеђа; обухвата скуп н. јединица или гена; смештена у ћелији (у хромозомима); у суштини одговара појму → генотипу. 2) у праву: заоставштину умрлог која прелази на његовог потомка, најближе сроднике и тестаментом одређена лица и установе. **Н. без пописа** је кад наследник изјави да прима н. без ограничења, тако да одговара за дугове умрлог како наслеђеном тако и својом властитом имовином. **Н. генерално**, кад наследник добива целу заоставштину или аликотни њен део ($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$); ако наследник наслеђује само 1 ствар, он је партикуларни наследник, за разлику од легатора који само има право да тражи од наследника издавање каквих користи или ствари. Деоба н., врши се по доброволном споразуму наследника, ако се они не споразумеју, обраћају се суду редовном или изабраном; на захтев наследника суд је дужан извршити д. н. **Н. интестатско** → интестатско наслеђе. **Н. с пописом**, кад наследник захтева да се заоставштину попише, одговара за дугове умрлога само у износу вредности наслеђене имовине. **Одбијање н.**, чини се тек кад се н. створи; → наследничка изјава дана пре тога нема правне важности, сем ако постоји → уговор о н.; врши се пред судијом неспорних дела без давања разлога; може бити писмено и усмено, али је неопозиво кад га судија прими знајући; лице под туторством или старатељством мора за то имати одобрење старатељског судије; мора се односити на цело наследство; кад је н. већ предато другом, о. н. значи одустанак од права на наследну тужбу; Поворици могу побити одбијање н. и уместо наследника примити н. до висине њихових тражбина.

Наследни део, онај део заоставштине који припада одређеном наследнику по тестаменту или по закону. **Законски н. д.**, део наслеђа који се мора оставити сваком брачном детету; износи половину онога што би дете наследило да нема тестамент; у срп. праву само м. деца имају право на наследни законски део; ж. деца имају право на њега само ако нема м. деце; родитељ не може окршити законски део, али може да изједначи м. и ж. децу; од законског дела може да исклучи своје дете ако промени веру, ода се плачкању, злочинима, блудном и раскаташном животу, па се на опомену родитељску не поправи, као и ако остави без помоћи родитеље у беди и невољи; ово исклучење мора се у тестаменту нагласити и изрично навести узрок. **Н. закуп**, давање земљишта на дуго време, тако да закупчеви наследници наслеђују право коришћења (емфитеоза); користан је кад се улаже вел. капитал да би земљиште дало довољан принос, па је потребно дуго време да се од улога види корист; у данашње време се примењује у венаселеним земљама ван Евр. (у Браз.; у Евр. примењује с успехом у Нем. (Мекленбург, Олденбург, Брауншвајг, Саксонска). **Наследник (heres)**, лице позвано да заузме заоставштину умрлога, целу или њен део ($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ итд.), и да је држи као своју властиту имовину; ако је позвано једновремено више лица, онда се зову сунаследници. **Женски н.**, по аустр. грађ. зак. једнаки с наследницима исте врсте м. пола; у срп. праву жене наслеђују само у недостатку

мушких и исте врсте (сестре иза браће и њиховог мушког потомства; сестре заједно са мајком и женским потомством своје браће); кћери немају право на законски део ако има синова, а отац их није тестаментом изједначио; оне не наслеђују ништа, већ им браћа дугују пристојно издржавање и удомљење по постојећим обичајима. **Женска лоза** у наследном праву претставља сроднике по материном оцу, мајци, деди, прадеди, чукуљеди, прадеди и прачукуљеди; по аустр. грађ. праву долази на наслеђе упоредно с односним сродницима м. лозе, а по срп. наследном праву тек онда кад се испрпу сви сродници из ових 6 колена м. лозе; по срп. наследном праву пречи је у наслеђивању прачукуљедни прачукуљеди по оцу умрлог лица, него декуљедни дед по мајци. **Замена (супституција)** н., кад место н. означено у тестаменту долази др. лице; обична з. кад тастатор нареди на место одређеног н. др. лице за случај да 1. н. наслеђе одбије или буде неспособан да га прими. **Фиденкомисарна з.** је именована др. н. (супститута) који ће од 1. н. институти наследити имање ако овај умре без способности за прављење тестамена или без тестамена а не остави потомке. **Наследничка изјава**, акт наследника пред судом да се прима наслеђе; може се учинити или лично или преко специјалног пуномоћника; изјава о пријему или одрицању даје се пред среским судијом; пријем може бити с пописом или без њега (→ наслеђе с пописом); → одрицање не може бити на штету сопствених (наследничких) поверилаца; иначе они могу то одрицање побити и примити се наслеђа уместо свог дужника (наследника) да би се намирили. **Превртна н. и.** постоји ако наследник пре изјаве почне стварно да врши сопственичка права над заоставштином. **Н. способност**, имају је сва лица сем недостојних (вољне убице умрлог), странаца (ако нема реципроцитета) и лица која је умрли изречно искључио; код искључења деце мора се навести зак. узрок (→ ексхередација), док се остали сродници могу и без давања разлога искључити. **Наследно право**, скуп правних правила или зак. прописа о преносу имовних права и обавеза умрлог лица на наследника (§ 394.-530. Срп. грађ. з.); део прив. права; оснива се по јединица на праву својине (Гроцијус, Кант), по другима на суштини породице (Хегл), по трећима (најпотпуније објашњен) на општој соц. вези човековог рода и његовом организованом друштвеном животу који се трајно продужава новим нараштајима (Бруно).

НАСЛОВ, јатини, назив књижевног дела; треба да буде што краћи и да одговара садржини; обично заштићен ауторским правом; не може се под истим н. издати др. књиж. дело исте врсте, сем кад н. књиж. дела значи уобичајену ознаку врсте дела (нпр. трговачко право).

НАСРЕДИН-ХОЦА, гл. носилац шаљивих и глупих прича код Турака; доводили га у везу са Тимуром и Вајазитом I (крај 14. и почетак 15. в.), али се сада из више разлога сумња да је он уопште живео; многе шале које се њему приписују налазе се у ар., перс. и др. писаца који живели много пре 14. в.

НАСРИДИ, шп.-ар. династија (у Гранади), владала 1232.-1492.; ови маварски краљеви саградили и давну Алхамбру.

НАСТАВА, раније: више или мање систематско давање поука деци у циљу стицања потребних знања и корисног искуства (→ нар. просвећивање); дужа шк. пракса, критике и реформе вел. педагога утицали, те се појам н. мењао; тако се у развиту појма н. могу разликовати ови периоди: н. је истоветна појци (дидактички материјализам); н. тежи да код ученика развије поред давања поуке још и његове духовне способности (дидактички формализам); не само што су ови задаци н. већ она добила 1 виши циљ; образовање карактера, којем су сви остали задаци н. потчињени (дидактички волунтаризам, Хербарт); задатак н. је да развија код ученика духовне способности и омогући стицање искуства путем личног рада, саморадање (дидактички активизам); ове своје задатке н. постиже наставним градивом, тј. знањем које ученик има да савлада путем обраде по извесном одређеном плану и начину (метод и поступак у н.); градиво се дели у хуманистичко, које узето из творевина човекових или које говори о човеку и његовом животу (језик, књиж., антропологија, антропоегр. итд.), реалистичко, које говори о прир. и појавама у њој (физ., хем., геол., мат. итд.) и тхл. градиво (вештине: ручни рад, гимнастика, цртање итд.); свако градиво не улази у н.; избор градива корисног за н. одређује наст. план;

трећи гл. проблем н. је питање обраде градива; самим тим отворено питање наст. поступка, по којем се могу разликовати ове врсте рада: учење градива напамет (метод меморисања); излагање градива (мет. предавања); учење путем питања и одговора (развојна или дијалогска н.); учење путем личног открића истине и искуства (мет. саморадање или радни метод); у данашње доба последњих тип н. стиче све већи број присталица који траже читаву шк. уређену на тој основи, радну школу (ш. у њој радна н., а наст. поступак радни метод); тежиште пед. лежи у самом почетку шк. н., дакле шк. рада с децом првих разреда нар. школе; стога се овакав тип издваја у засебан род, почетна н.; најважније оруђе ове н. је очигледност, којом деца постепено стичу јасне претставе и појмове о стварима, појавама, људима и њиховим односима, те се тај део рада у н. због своје важности издваја у засебан тип н.: **очигледна н.** (Њеџ први творац Коменски); док Коменски сматрао да се очигледност н. може извести помоћу слика, а Песталоци помоћу стварних предмета, дотле радна н. верује у очигледност, стечену ручним радом и израдом самих предмета (очигледност конструкције и деградације); у свом даљем развиту, а под утицајем педо-псих. испитивања почетком 20. в. постепено се прилагођавала н. природи детињег духа, чиме створено питање диференцирања н., под којим се подразумева покушај школе да, пре свега, одреди духовне способности деце како по врсти тако и по степењу њиховог развика, тј. даровитост деце, па да потом, према таквим резултатима, прилагоди н., како би свако дете од н. имало пуно корист; тако се н. диференцира у 2 правца: по степену и по врсти ученикове обдарености; по степену обдарености стварају се паралелке за веома добру (интелигенцијом изнад просечне деце), добру или просечну, слабије обдарену и, најзад, за даровиту децу; код диференцирања н. по врсти даровитости школа ради са специјализацијом н., тј. прелази у стручну н., јер допушта специјализацију у једном или другом правцу (тхн., уч. шк., итд.); најзад, н. се диференцира и према недостацима који се код деце јављају; тако добијамо посебни тип н. за слабомишљену, слепу и глувонему децу; последњи, али важан задатак н. је да она буде и васпитна: да поред тога што деца пружа знање, развија код њих обрадом тог знања њихове физ., интелектуалне, емоционалне и моралне способности.

НАСТАВАК, суфикс (лат.), део речи додан корену или основи ради грађења нове речи или смисла: учитељ-ница, прет-ић, плав-ичаст, потпис-ивати; н. за грађење облика, слог додан основи за грађење разних облика исте речи, нпр. падежа, лица: вод-а, вод-ом; носн-м, носн-те.

НАСТАВНИ ВЈЕСНИК, средњешк. часопис, осн. 1892.; претворен у орган Друштва хрв. средњешк. професора (1907.).

НАСТАСИЈЕВИЋ 1) Живорад (* 1893.), сликар, ради фреске, пределе и портрете. 2) Момчило (* 1894.), песник мистичар са смелим јез. изразом; збирка стихова: *Лирски кругови*, приповетке: *Из тамног вилајета*; драме: *Газда Младенова кћи*, *Недознаји*, *Међулушко благо* (либрето). 3) Светомир (* 1901.), композитор, аутодидакт; компоновао хорове, нар. песме уз пратњу клавира, клавирске комаде, соло песме, камерну музику, оркестарске циклусе, оперу *Међулушко благо*.

НАСТИЈЕ (грч.) → покрети биљака.

НАСТИЋ Ђорђе (Ристо, 1884.-1919.), повереник вој. и грађ. власти у Сарајеву; служио као агент проваоктор; крунски сведок у бомбашкој афери на Петини; својом брошуром *Finale* (1908.) дао непосредан повод за покретање велеледијачког процеса у Загребу, на којем се олет појавио као крунски сведок; разголићен, али Србима нанео вел. штете.

НАСТОЈАТЕЉ, настојник манастира, старешина монаха у ман., сачињава с братством управу, доноси предрачу, води бригу о свему у ман.

NASCITURUS (лат.), дете зачето, а још нерођено; по чл. 160. зак. о старатељству, добиња стараоца имања у случају ако мати није под заштитом мужа, она или стараоца; стараоца може одредити по зван. дужности старатељски судија; то је 1 случај где закон штити дете и пре рођења.

НАТАЛ, покр. у Ј.-афр. Унији (91 919 км², 1,6 мил. стая), у приморју Индиског Ок., од унутрашњости одељена Катламба-Пл.; гл. занимање стан. земљор. (кукуруз, просо, памук, чај, ананас, банане); од руда има угља и гвожђа; већину стан. чине багуски Црнци; има доста и Инда (око 150 000); белци (око 180 000) живе углавном по варошима; гл. место Питермаринбург.

НАТАЛИЈА, кнегиња и краљица српска (1875.-1889.). потиче из влашке сплахиске породице Кешка; уда-ла се 5./10. 1875. за кн. Милана; брак им није био срећан; нису се слагали ни лично ни политички; док Милан био за аустр. полит. оријентацију, Н. била за руску; 12./10. 1888. извршен развод тог брака с пуно скандала; претрпела тежак морални ударац, кад се њен јединац, краљ Александар, оженио њеном дворском дамом, удовицом Драгом Машин; после синовљеве погибије прешла у ркат. и повукла се у 1 ман. у Паризу, где и сад живи; своје имање у Србији, богату шуму у Мајданпеку, поклонила Београдском унив.

НАТАЛИНЦИ, варошица (1360 ст.) у Шумадији (Дун. Бан.).

НАТАЛИТЕТ (нлат.). однос броја рођених у једном периоду времена према свим живим или према одраслим становницима, или према брачним паровима једног предста.

НАТАН (јевр.: од бога дан), израелски пророк, воспитач Саломонов.

НАТАНАИЛ (Вартоломеј), један од 12 апостола; проповедао хришћанство у Етиопији, Ар. и Индији.

НАТЕГА (права и крива), справа која служи за преручивање течности; код праве н. течност се уздиже из суда услед тога што се у н. направи исисавањем делимичан вакуум; крива н., ипр. прево од туме, дејствује не услед разлике атмосферског притиска већ услед разлике у хидростатичким притисцима на крајевима н., кад је она испуњена течношћу; к. н. може да вуче течност и у вакууму.

НАТОРИ Паул (1854-1924.), нем. филозоф и педагог; претставник новог критичког идеализма; гл. дела: Декретова теорија сазнања, Испитивања за исп. проблема сазнања у ст. в., Социјална педагогија, Светска мисија Немца итд.

НАТОШЕВИЋ Ђорђе д-р (1821.-1887.), лекар, али се сав посветио просветним питањима; стога примио место наставника и директора новосадске гмн., а 1857. постао надзорник свих срп. школа у Аустр. умнио много за васпитавањем уч. подматка помагањем отварања н. уч. школе (у Паризу и Карловцу) и покретањем часописа Школски лист и децет лист Пријатељ српске младежи; потетицао и отварањем виших школа; 1. увео гимнастику у срп. гмн. у Н. Саду (→ сл.).

НАТПИС → наслов.

НАТПЛЕНИДБА, у извршном поступку заплена од стране поверљивца лица за чију је тражбину већ вршена пленидба.

НАТПОНУДА, у извршном поступку, установа да судија у року од 15 дана по извршеној дражби прима понуде за куповање на дражби продатог земљишта, знатно веће по цени од највеће понуде на дражби; циљ н. је да се у интересу дужника објект прода што боље.

НАТПРИРОДАН, који је над природом, ипр. појава која се не може објаснити на основи прир. зак. као што су: васкрсење, богојављење, окултне појаве итд.

НАТПРОЗОРНИК, дрвена или камена греда изнад отвора за прозор.

НАТРАГ ПРИРОДИ: чувен увик Жан-Жака Русо, као произвођач његовог убојења да је човек по својој природи морално добар, а да га друштво и култура кваре и чине злим; отуда једини спас друштву: н. п. и простом прир. животу.

НАТРИЈУМ, хем. елемент (Na), на обичној тмпт. мекан као восак, на свежем пресеку сјајан, али брзо потамни; спец. теж. 0,97, топи се на 95,5°; чува се у петролеуму, јер се на ваздуху мења градиш н.-хидроксид; у прир. се налази у разним једињењима; са живом гради амалгам. **Н.-бикарбонат**, кисели н.-карбонат, употребљава се у мед. **Н.-сулфат** → Глауберова со. **Н.-тетраборат** → боракс. **Н.-хипохлорит** → хипохлорит. **Н. флуорсилкат**, со н. и

флуора, све чешће употребљавана у пољовр. против штетних инсеката, нарочито грешњеве мухе. прва у плоду итд.; дејство слично дејству арсеничних соли, само много мање отровна за човека и животиње.

НАТОВЕСТ, виша свест; скуп особенних свесних функција талентованих и генијалних особа које их оснобољавају за вредносне творевине у ум., науци, ред. итд.

NATURA (лат.), природа. **N. naturans**, стваралачка природа Спинозин појам који обухвата бога; супр. **n. naturata**, створена природа. **N. non facit saltus**, природа не прави скокове, тј. у њој све бива постепено, континуирано. **Naturalan**, природан. **Naturalia non sunt turpia** (лат.), природне ствари нису стидне, тј. оне су изнад добра и зла (према учењу → циника).

НАТУРАЛИЗАМ (нлат.), правац у сликарству и поезији: тачно подражавање природе; детаљан опис појединости из живота; флз. систем који сматра природу као осн. принцип света и тежи да објасни све појаве у природи и дух. и култ. животу помоћу метода и принципа прир. наука.

НАТУРАЛИЗАЦИЈА (фрц.), давање истих права страним држављанима која имају и домаћи; прилагођавање, одомаћивање странаца.

НАТУРАЛИЈЕ (лат.), што природније препарисане или конзервисане биљке, животиње, фосили и минерали у некој збирци.

НАТУРАЛИСТ (нлат.), научник који проучава природу; присталица натурализма у уметности.

НАТУРАЛНА ОБАВЕЗА 1) правно несанкционирана прир. или морална обавеза; настапа кад је по зак. неки дуг застарео, па се не може утужити, али морална обавеза дужника постоји. 2) дуг учињен при игри или опклади; једино од схватања частн код дужника зависи да ли ће она бити измирена.

НАТУРАШЋИНА, у Ј. Србији ломоте, врста злих бића која у облику разних животиња ноћу нападају на људе; под оба имена крију се вероватно → љаволи.

НАТЧОВЕК, по Ничеовом мишљењу, идеалан ч. који претставља циљ развита човечанства; садржајно: човек моћан, самољуб. јак и немилосрдан према себи као и према другима.

НАТЧУЛАН, ипр. предмет чије сазнање помоћу чула није могућно.

НАЋВЕ, дрвен ковчег на доста високим ногама. у којем се држи брашно и меси хлеб. често украшене дрворезом; у употреба код Србохрвата и Арбанаса; слични ковчези за чување одела и др. употреба у употреби не само на Б. П. већ и код сеоског стан. у већем делу Евр.

НАУАРХ (грч.), заповедник флоте у Спарти.

НАУЕ → Нахуе.

НАУЕН, предграђе (10 000 ст.) Берлина; саобр. чвот.

НАУЗЕА (грч.), гађене, мук.

НАУКА, сиегем тврђења (судова) која се односе или на реалне предмете искуства или на чисте, занискуствене идеје (ипр. бројеве или геом. облике), чија истинитост према том утврђењу или путем искуства или на основи чистих принципа о идејама које важе а priori; према томе све н. су или искуствене и реалне, или чисте и априорне; реалне н. су све прир. н. (физ., хем., биол., астр. итд.) и све духовне н. (филол., етн., полит. екон., ист. итд.); чисте или априорне н. су чиста мат., геом., логика. **Н. о гласовима** → фонетика. **Н. о науци**, епистемологија (грч.), обухвата у себи теорију сазнања и логику; прва проучава најопштије мат. услове под којима предмети н. могу бити сазнати, а друга формалне услове под којима наше мишљење може у н. доћи до сазнања предмета.

Н. о облицима → морфологија. **Н. о реченици** → синтакса. **Н. о трговини**, говори о елементима (роби, квалитативном и квантитативном мерењу, новцу, важењу итд.) и установама привр. саобраћаја (организацији трг. робом, банкарским пословима, разним помоћним организацијама, пљачама, сајмовима, аукцијама, берзи итд.), истичући њихову практичну употребу, дакле њихову технику; н. о т. је управо н. о техници привр. саобраћаја. **Н. о финансијама**, проучава фин. газдовање државе и других самоуправних тела, његове појаве и услове, и тежи изналажењу извесних осн. принципа и објашњења тих појава у овој области друштв. живота; њени зачеци су у камералистици; доцније дуго била саставни део полит. економије, док се у новије доба није издвојила у самосталну друштв. науку; дели се обично у две одељке: а) н. о држ. издацима; б) н. о држ. приходима, в) н. о држ. кредиту, г) н. о буџету, и д) н. о администрацији држ. ф. **Н. о хармонији** → акорд.

НЕМАЧКО СЛИКАРСТВО (I)

1. Ханс Холбајн Млађи (1497.-1543.): Ланда из Коринта. — 2. Албрехт Дирер (1471.-1528.): Витез, ђаво и смрт. — 3. Ханс Холбајн Старији (1470.-1524.): Св. Варвара. — 4. Лука Кранах (1472.-1553.): Јудита. — 5. Гебхарг (1880.): У манастирској школи. — 6. Менге (1728.-1779.): Амор. — 7. Титшбајн (1722.-1789.): Портрет Петра.

1. Петер Корнелијус (1783.-1867.): Јосиф и његова браћа. — 2. Фридрих Оерфбек (1789.1869.): Породица сликара. — 3. Адолф Ехтлер (1843.-1914.): Напуштена. — 4. Франц Штук (1863.-1928.): Пролетно коло. — 5. Ханс Макарт (1840.-1884.): Улас Карла V у Антверп.

НАУМ 1) јевр. пророк у 7. в. пре Хр. 2) св. († 23./12. 910.), сл. просветитељ 9.-10. в., био ученик Тирила и Методија; после прогонства из Моравске дошао у охридски крај да шири сл. писменост и хришћ.; подигао и данас очуван, али прошириван манастир; црква га слави као светитеља, а народ га веома поштује.

НАУМ св., ман. арханђела Михаила на ј. обали

Охридског Јез.; добио име по свом оснивачу св. Науму; данашња црква подигнута на месту старе у 11. или 13. в.; по лондонском протоколу од 1913., граница Арб. повучена зап. и ј. обалом Охридског јез. од Тина до ман. С. Н.; по том избио спор око тумачења речи «до»; после дугих преговора између Југосл. и Арб. С. Н. припао Југосл.

НАУМАН Фридрих (1860.-1910.), нем. политичар прот. свештеник и оснивач нац.-социјал. удружења.

НАУМАХИЈА (грч.), поморска битка.

НАУМБЕРГ, варош (30 000 ст.) у Нем.; инд. метална. ткст., хем.

НАУПАТИЈА (грч.) → морска болест.

НАУПЛИЈА, варош (7 000 ст.) и пристаниште у Грч., на заливу Х.

НАУПЛИЈУС, основни ларвени облик ракава, овалног тела с 3 пара ногу које се код одрасле животиње претварају у 2 пара пипака и горњу вилицу; очи непарне.

NAUPORTUS, у рим. доба напредан трг. град код Врхника у Слов., на путу Аквилеја-Дунав; помиње се у далм.-папонском устанку.

НАУСИКАЈА, фејачка кнегиња у Одисеји.

НАУТ → сланутак.

НАУТИКА (грч.) 1) у ужем смислу: део астр. науке о управљању бродом на океану и стицању у луку најкраћим путем; помоћна средства: секстант, хронометар, бусола (компас), дромометар, тригонометријске таблице, поморске карте и др. 2) у ширем смислу: морепловство, тј. целокупно теориско и практ. знање о пловидби и управљању бродом.

НАУТИЛУС (Nautilus), род главоножаца с великом, спирално увијеном љуштуром издвојеном у комориче: има 2 пара циррга; претставници живе у морима, доста ретки; многобројни сродници н. живели у ранијим геол. временима.

НАУХАЈМ, бања у Нем. у подножју Таунуса; леци болести срца.

НАФРА, просфора (грч.), у прав. цркви мали квасни хлебчићи са печатом: ИС ХС НИКА (И. Хр. побеђује), са којима се обавља литургија (→ агнеј); на крају службе свент. их дели иситњене народу.

НАФТА (грч.), петролеј, земно уље, прир. минер. уље; мрка или црна течност, непријатна мириса специф. тежине испод 1; по хем. саставу смеша засићених (парафинских) и незасићених (олефинских) алифатичних угљоводоника или смеша угљоводоника нафтеног реда са мањим количинама примесака (једињења сумпора, азота, асфалта итд.); из ње се у рафинеријама инд. фракционом дестилацијом добија: до 150° сирови бензин, на 150-300° сирови петролеј, на 300-350° гасно уље, а преко 350° (дестилацијом у вакууму) мазива; остатак дестилације лаје асфалт (гудрон): често се дестилација не врши преко 350°, него се остатак (масут, накура) употребљава као гориво или као сировина за процес → кракопања; количине бензина, петролеја и др. продуката у нафти веома променљиве; количина бензина може да варира од 0-40%; н. се добила из земље бушењем негде и до 2 000 м дубине; излази сама на поврнину ако се у земљи налази под притиском или се пумпама избаљује напоље; досад избушено преко 1 мил. извора који дају годишње око 200 мил. т; од извора до морских пристаништа транспортје се подземним гвозденим цевима, које понекад достижу огромну дужину (од Бакуа до пристаништа 3 000 км); најглавнија лежишта н.

налазе се у САД, Канади, Мексику, Русији, Персији, Месопотамији, Пољској и Румунији; на њепа трагове наишло се и у Југосл. на више места; углавном позната 3 подручја: Међумурје (Пакљеница и Селница), између р. Драве и Саве и око Мајевине у Босни.

НАФТАЛИН, ароматични угљоводоник састава $C_{10}H_8$, добија се кристализацијом из друге фракције дестилације катрана, каменог угља; сирови н. се механички и хемиски чисти, па се добија чист, бео и кристалан н.; служи као сировина за израду орг. боја и као средство против мољаца.

НАХИЈА (ар.) 1) предео, област. 2) адм. јединице, које одговарају данашњим срезovima, на њих се у тур. доба делиле и наше земље.

НАХИМОВ Павле (1803.-1855.), рус. адмирал; у кримском рату командант целокупне рус. флоте; рањен при осади Севастопоља.

НАХИЧЕВАН, аутономна држава у СССР (5 989 км²), настањена са око 120 000 ст.; гл. место Н.

НАХОЧАД, деца за коју се не зна чија су, добијала држављанство према месту где су нађена, а за њихово старање одговорна је оп. у којој се нађу.

НАХТЕГАЛ Франц (1781.-1847.), осн. гимнастике у Данској, увео први висеће справе: карике и трапеле.

НАХТИГАЛ 1 Густав (1834.-1885.), нем. истраживач; испитивао Борну и обале јез. Чада, наметнуо нем. заштиту Камеруну. 2) Рајко (* 1877.), слов. филолог; писао махом на нем. јез.; на нашем дао студије о бризјашким споменцима и постанку глагољаше.

НАХУЕ, Науе, група племена провобитно на Мексиканској Висоравни, доцније распрострањени и даље по Ср. Амер.; имали сразмерно високу културу; гл. племе били Ацтеки (у Мексику) има 1,7 мил. Индијанаца који говоре језиком Н.

НАХУЕЛ ХУАПИ, језеро (335 км²) у Аргентини; највећа дубина 200 м.

НАХШАБИ (14. в.), перс. писац који под насловом **Тутинаме** (Папагајева књига) прерадио индијску збирку Шукасантати.

НАЦИЈА (лат.), народ. Национално васпитање, пед. начело које сматра да се право образовање и васпитање може постићи само на осн. народности и нац. духа и добара; има задатак да развије дубоко друштвено осећање и љубав према народу и отаџбини. Н. држава, чија територија насељена једним народом (нацијом). Нац. парк, предео заштићен зак. да би се у њему сачувале ретке и карактеристичне биљке и животиње; најпознатији Јеловстонски парк у САД. Н. или паритетни поступак, кад се странцима или њиховим бродовима и роби дају исте повластице као и доморцима, домаћим бродовима и роби; у трг. уговорима предвиђа се обично, уз услов реципроцитета, н. п. за права поданика уговорних страна, као и за њихове бродове; уобичајено, међутим, да се извесна права и повластице (каботажна, риболов и др.) изузетно од тога начела задрже за доморце и домаће бродове.

НАЦИОНАЛИЗАМ (нлат.) 1) тежња за самоодржањем и свеопштим (физ. и душевним) напредовањем једне нације уз придавање значаја њој као највећој вредности и врховном идеалу (у том смислу н. значи нац. егоизам). 2) учење по којем самост. нације и њено напредовање највиши смисао култ. мисије једне државе; у том смислу се говори о нац. држави као најважнијем фактору посебне и светске ист. 2) доба свет. ист. од 1848.-1878.; названо тако што су евр. народи, после револуције од 1848., појачали рад на ширењу националне свести и наставили борбе за своју независност и уједињење; национални карактер имали су већ и неки устанци из 1. половине 19. в. (устанци Срба 1804. и 1815., Грка 1821., Белгијанаца и Пољака 1830. итд.); међу средње-евр. народима н. је прво узео маха код Немаца и Италијана, па се затим распростро код Чеха (под утицајем историчара Палацког, филолога Шафарика, песника Колара), Мађара (проф Сечењи, адв. Кошут) и Југословена (Копитар, Прешерн, Вук Караџић и Људевит Гај); после 1848. неуједињени и поробљени народи налазили су потпору у својој борби за уједињење и ослобођење код рус. цара Александра II и фрц. императора Наполеона III, који је изјавио да »сви људи који говоре истим језиком треба да буду окупиране у истој држави«; под утицајем н. покрета у току 2. половине 19. в. (до 1878.) Немци и Италијани извели нац. и држ. јединство, а Срби, Румуни и Бугари извојевали своје прве независне државе.

НАЦИОНАЛ-СОЦИЈАЛИЗАМ (хитлеризам), нови полит. и привр. правац у Нем.; у 1 погледу националан (расистички), а у 2. социјалистички; тежи нар. заједници без друштвених класа; има изразито антисемитски и вел.-нем. карактер; иступа против

марксизма и либерализма и тежи вел. друштв. реформам у смислу друштв. правичности; узела га за програм нем. нац. соц. радничка странка, организована 1920., која под вођством Адолфа Хитлера стално освајала духове и најзад (30./I. 1933.) узела власт с Хитлером као вођом нем. народа, а убрзавати и као председником Нем. републике; н. е. унео у део нем. народ дух самопоуздања, поноса и прегалаштва и мобилисао све нар. снаге ради обнове нем. привреде и државе; његова победа до вела до епохалног преокрета у ист. нем. народа. **НАЦРТ** 1) графички претстављена основа печега, план. 2) гл. мисли за неки писмени састав, закон, беседа и др.; → концепт.

НАЦРТНА ГЕОМЕТРИЈА → геометрија, пројекција. **НАЧЕЉИУ** 1) правило по којем се нешто равна у животу и раду. 2) у флз. основна истина, принципи. **Н. слободног оцењивања доказа**, значи да судија у погледу опене доказа није везан зак. прописима већ суди једино по свом убеђењу.

НАЧЕРТАНИЈЕ Илије Гарашанина, израђено 1844., по иницијативи и идејама пол. државника А. Чарториског, који спремао широки план за сарадњу властодржаца; његови људи на Балкану тражили додира са Србијом, тада водећом хришћ. државом на том подручју; у **Н.** био изложен програм рада за прикупљање свих Јж. Сл. око Србије и за ослобођење Балкана; Гарашанин, с осталим вођима уставобранитеља, прихватио и мало донунио тај програм и у његовом духу почео свој рад; с њим у вези била и његова оријентација према зап. силама, нарочито према Фрц., у којој се налазио и Чарториски са својим гл. сарадницима.

НАЧИН, у грам.: нарочит глаголски облик ван времена: жељни н., заповедни н., могућни н., погодбени н.

НАЦАК (тур.), оружје по облику између секире и топуза; величичко сечиво, насађено на доста дугом држаљу завршавало се на 1 страни секирицом, а на 2. дугим ушцима.

НАШВИЛ, варош (153 000 ст.) у ОАД; инд. дрвета и метала; унив.

НАШИЦЕ, варошица и ереско место (2 500 ст.) у доњој Подравини, на сн. подножју пл. Кридије (Савска Бан.); инд. и трг. дрветом; фаб. танина и алкохола, стругара, 3 циглане, каменолом гранита. **Н.**, знак за хем. елемент ниоб.

NB (п. б.), скр. за лат. → nota bene.

NW (енгл.-нем.), скраћеница северозапад (енгл. northwest, фрц. nord-ouest); код нас СЗ. **НГАМИ**, мочвара у сев. делу Калахаре, у енгл. Вечуани (Ј. Афр.), 770 км².

НГОРОНГОРО, угашени вулкан у области Танганика (Афр.) висок 3 000 м.

Ni, знак за хем. елемент ниодим.

Ne, знак за хем. елемент неон.

NE, скраћеница за северисток (енгл. northeast; фрц. nord-est), код нас СИ.

NE VAJETUR (лат.), нека се не мења.

NE QUID NIMIS (лат.): ништа сувише; ни у чему не треба претерати.

НЕАНДЕРТОХ Јохан Аугуст (1759.-1850.), знаменит прот. црк. историчар, написао ист. црк. са пуно побожности, али темељно и научно; осн. → нектаралне теологије.

НЕАНДЕРТАЛСКИ ЧОВЕК (Homo Neandertalensis) у Неандерталу код Диселдорфа (Нем.) нађени 1856. остаци од скелета човека који живео у ср. дилuviју и припадао некој веома примит. раси; још рањени (1848.) нађена у Гибралтару и лубана остаци особина; доцније још на 7 места нађени остаци н. ч.: у Фрц., Белг., Моравској и Југосл. (Крапина); н. ч. имао масивне кости, ср. или овиско раст, нешто савијене кости удова, на лубањи веома истакнуте обрвене луке, некомо чело и равно теме; није имао развијену браву.

НЕАПОЛИТАНСКА ШКОЛА, у муз.: шт. шк. која нарочито водила рачуна о мелодији, или арији да каже; највећи претставници: Алесандро Скарлати, Проვენчале, Лео, Порпоро, Дуранте, Пичини, Терзеласе и др.

НЕАРТРОЗА (грч.), образовање лакног зглоба на неувобичајеном месту, нпр. по прелому костију.

НЕАРХ, чувени адмирал Алесандра Вел.; при повратку с похода на Индију, испитао обалу Персиског Зал. од Инда до ушћа Шател-Араба.

НЕБО, свод над главом плаве боје који нам се приказује у виду полукрле: даљу на н. видимо → Сунце (ређе и Месец), ноћу → планете. → млечни пут, → метеоре, → комете, а дубином → звезде двојне и вишеструке, → маглине и безброј → звезда стајањих, које су ради оријентације на н. подељене у → сазвезђа: од њих најглавнија: Вел. и Мали Медвед, Вел. и М. Пас, Лира, Волар, Змија,

Кефеј, Каснопеја, Орион, Центаур, 12 зодијака, Јужни Крст и др. **Небеска јерархија**, хришћ. црк. верује да су и анђели заврстани по чиновима; Дионисије Ареопагит (у делу О н. ј.) дели их у 9 чинова: херувими, серафими, престולי, начала, власти, господства, силе, арханђели и анђели. **Н. метар**, отстојање Земље од Сунца (150 мил. км). **Н. механика**, наука о кретању н. тела и силама које на ова тела дејствују. **Н. плаветнило**, боја н. свода; узрок: расипање сунчевих зракова кратких таласа (љубичастих и плавих) при сусрету гасних молекула и других честица (течних и чврстих) у атмосфери. **Н. тела**, заједничко име за звезде стајањне, Сунце, планете, Месец, комете и друго. **Н. царство**, име којим Кинези називају своју државу. **Неבודери** → облакодери.

НЕБОЈША, кула у беогр. тврђави на обали Дунава; 1 од најстаријих делова беогр. града; помиње се 1. пут у виз. доба, а одржала је и после обнове тврђаве коју су извршили Аустријанци (1723.-1735.); у доба деспота Стевана Лазаревића крај је постројала 2 пристаништа: 1 за ратне, 2 за трг. бродове; у почетку свет. рата много оштећена.

НЕБРАСКА, једна од САД у сливу р. Мисуре, (200 768 км², 1,3 мил. ст.); земљр., сточарство и воћарство, маље инд. (инд. меса); највећи трг. град Омаха; гл. место Линколн.

НЕБРЕГОВО, село код Прилепа (Бард. Бан.), око којег вођене многе борбе између срп. и буг. чета п тур. војске; родно место Улгиора Соколовића.

НЕБУКАДНЕЦАР → Навуходносор.

НЕБУЈОЗАН (лат.), облачан; преп.: магловит, нејасан, неразумљив.

НЕВА, отока јез. Ладоге (СЗ евр. Русије), улила се код Лењинграда у Фински Зал. (Балтичко М.); дуга 73 км, пловна. **Невска битка**, вођена на Неви 15./7. 1240. између новгородског кнеза Алесандра Невског и Швевана, Норвежана и Финаца; завршила се победом Руса.

НЕВАДА, једна од САД (286 675 км²), на самом З, у пределу Стенових Пл.; богата рудним благом (злато, сребро, бакар, олово, цинк, гвожђе, жива, сумпор); гл. место Керсон Сити.

НЕВАН (Мир Али Шир Невая, 1440.-1501.), највећи и-турски (чагатајски) песник и писац, утицајан дворанин тимуридског султана Хусејина (у Херату) и вел. менаџер научника и књижевника.

НЕВЕЗАН СЛОГ → проза.

НЕВЕЛСКИ Генарије (1813.-1876.), рус. адмирал; самосвојно присајединио Русији Поамурје.

НЕВЕР, варош (30 000 ст.) у Фрц. на реци Лоари; инд. фабрика.

НЕВЕСИЊЕ, варошица и ереско место (око 2 000 ст.), на ј. крају Невесињског Поља (Зетска Бан.); 1875. ту изазвао **невесински устанак**, који изазвала тур. агр. притисак и несавесни тур. закупници порезе: херц. главари решиши се још јуљем 1874. да се дигну на у. и обавестили о том владу на Цетињу, која покушала да их стина, али раздржење у народу појачало икољ Црногораца у Подгорици и систематска агитација А.-У.; сам цар Франц Јозеф дошао у пролеће 1875. у Далм. и примио депутацију из Херц.; мада Ц. Гора задржавала људе, устанак ипак избио; изазвао га један хајдучки напад Петра Туингуза (23./6. 1875.) на 1 тур. караван; 2 дана потом био састанак у Кипином Селу херц. главара, а 27./6. дошло до праве борбе с Турцима код Крекова; Ц. Гора прихватила устанак и помагала га и из нац. солидарности и потребе да га не прихвати аустр. елементи; после н. у. избио устанак у Бос. Крајини; то називало Србију и Ц. Гору да 1876. објаве рат Турцима, у који 1877. ушла најпосле и Рус.; рат завршен санстефанским миром и берлинским конгресом, који 1878. довео до окупације Б. и Х. од стране А.-У.; и под аустр. окупацијом у Н. било средиште једног устанка (1881.-1882.).

Невесинско Поље, карсно поље (17,5 км²) између пл. Вележја, Црњица и Бјелашнице (Зет. Бан.); под ливадама $\frac{1}{2}$, под њивама $\frac{1}{4}$ целокупне површине (кукуруз и све врсте жита); гл. место Невесиње.

НЕВЕСТИЦА → земчи трн.

НЕВИЈЕ Гаеј (око 270.-204. пре Хр.), рим. песник и творац рим. нар. драме; писао трагедије по угледу на грч.; главно дело: Пунски рат, нар. еп у сатурниском стиху, у којем испричана и најстарија ист. Рима.

НЕВИНОСТ 1) девојачка: необљубљеност, чедност; као знак н. у том смислу неповређен химен. 2) у праву: недужност, необавештеност; немање искуства. **NEVJODUNUM**, рим. варош код Кришког у Слов. **НЕВЈЕСОВСКИ** Димитрије (1771.-1813.), рус. генерал; одликовао се у ратовима с Наполеоном I; погинуо код Лајпцига.

НЕВОЉНИЦИ (рус.), кметови. Неволњштво, у Рус. кметство.

НЕВРОКОП, варош (7200 ст.) у буг. Македонији, у подгорњи Пирина, жива трг., особито дрветом, и производња дувана.

НЕВУС (лат.), младеж, урођене, кружне, ограничене промене коже, упадљиве боје.

НЕГАРСКА, рнчачка раса, има ср. или висок раст, састио и витко тело, грудни кош нешто ужи, а руке и ноге дебеле него у Европљана, дугачку а уску (веома долохокефалну) лубању; нос широк и вел., усне дебеле, браду заобљену, а вилични део лица јаке прогнатичке; косе црне и кудраве, тела слабо космата, боје коже смеђе попут чоколаде; припадају јој сви Црнци у Афр. и преселени Црнци у Амер.

НЕГАТИВ (лат.), негативна слика, непроменљива фотографска с. на плочи, филму или хартији, на којој светла места изражена тамно, тамна места (сенке) прозирно, прелазна места од светлих ка тамним (тамно и светло); сем тога цела с. изврнута тако да горња страна објекта нацртана доле, доња горе, лева десно, а десна лево, ако се н. гледа онако како је плоча стојала у апарату при експонувању. Негативан, одречан, супротан: позитиван, афирмативан; н. у мат.: → број. **Негативизам** (плат.), особина примит. људи, мале деце и животиња болесних да у свакој прилици говоре и раде супротно ономе што се од њих захтева; ако се нпр. таквој деци каже да стоје, она ће да седну или обрнуто; лепо изражен у нар. причи: **Стрижено-кошено**. **Негација**, одрицање.

НЕГЕЛИ Карл Вилхелм (1817.-1891.), проф. унив. у Дирху и Минхену; ботаничар; противник Дарвиновог селекционизма; дао много радова из свих грана ботанике.

НЕГЛИЖЕ (фрц.), кућ. хаљина; полуобучено стање. **НЕГОЈ**, највиши врх (2544 м) на Карпатима (Трансилванским Алпима).

НЕГОСИЈАНТ (фрц.), који обавља послове, трговац, посредник.

НЕГОТИН 1) варош (6 000 ст.) и среско место у Тимочкој Крајини (Морав. Бан.); у околини виногр.; гмн.; у њему погинуо Хајдук Вељко (1813.). 2) на Вардари, варошица (2 700 ст.) и среско место у Тиквешу (Вардарска Бан.); на месту античке вароши Антигоније; виногр. и култура мака. **НЕГОЦИЈАЦИЈА** (лат.-фрц.) 1) закључене трг. посла. 2) уступање хартија од вредности (нпр. н. менице која још није доспела) трећем лицу. 3) стављање у промет обвезница јавних зајмова. 4) међународни преговори.

NEGOTIUM (лат.), правни посао. N. gestio, предузimanje мера, без пуномоћства, за одбрану другог лица.

НЕГРИ Ада (* 1870.), савремена ит. песникиња, издала више збирки песама (**Судбина**, **Бура**, **Песме са острва** и др.) које се одликују искреношћу и непосредношћу; веома пењене и њене новеле (**Сестре** и др.); поред тога написала и роман **Јутарње звезде** и аутобиографију **Успомене** и стихови.

НЕГРИ СЕМБИЈАН, државина из Малачког Савеза на полуострву Малади, под енгл. заштитом.

НЕГРИТИ → Пигмеји.

НЕГРИТИ, у ширем смислу сва племена ниска раста (пигмејска), тамне коже и коврчаве косе у ји. и ј. Аз. (Малака, Никобари, Андамани, П. Гвинеја, Филипини); у ужем смислу само пигмејска племена са скупуљачком привр. **Негриска** раса, веома ниска, кепељка раста (просечна висина мушкараца испод 152 см) и брахикефална, коже тамне, косе кудраве.

НЕГРОИДНЕ, црне расе, тропанске р., група р. с овим заједничким обележјем: тамна кожа, рна кудрава коса, широк веома низак нос, већином јака прогнатичка и дебеле усне; у н. р. спадају рнчачка или негарска, меланезанска и негриска.

НЕГРУЦИ Константин (1803.-1868.), рум. писац соц. и ист. новела, осн. ум. прозе; преводилац Ига и Пушкина.

НЕГУС (Н. Негести = краљ краљева), титула етјопског (абисинског) цара.

НЕДБАЛ Оскар (1874.-1931.), чел. композитор и диригент, компоновао оперете (најпопуларнија **Полска крв**), балете, комичну оперу **Сезак Јаков** и др.

НЕДВЈЕД Антон (1828.-1896.), композитор и проф. муз. у Љубљани; компоновао црк. и световна дела.

НЕДЕЉА, дан господњи (dies Dominica), дан васкрсења (сунде), некад 1. дан седмице; код нас добила назив по забрани рада (делања); апостоли

уместо суботе увели као празник због васкрсења Христовог и силаска св. духа у тај дан; Константин Вел. је увео као општи празник; има их разних по значају или читању еванђеља; посебне називе имају н. часног поста, педесетнице и пред Божић, н. отаца и праотаца, н. блудног сина, сиропуна, првославаља, крстопоклона итд.; код ркат. обично по уводној песми из псалма. **Н. света**, персонификован дан недељног одмора, светица добра, али се свети оним који раде у н.; у прав. иконографији претставља се у друштву са св. Петком, у легендама са св. богородицом.

НЕДЕЉИВОСТ у праву је стање да се ствар не може поделити у аликвотне делове; код недељиве тражбине ако има више поверилаца или више дужника наступа → солидарност; код недељиве службенице цело послужно добро одговара за искоришћавање н. с., а не само онај део који би био довољан за службеност; услед н. не може се службеност ни одвојити од повласног добра и самостално преносити.

НЕДЕЉКОВИЋ 1) Милан д-р (* 1857.), астролог и метеоролог, проф. унив. у пензији; осн. и 1. управник опсерваторија у Београду (1886.) и организатор метеор. службе у Србији; гл. дела (на срп. и фрц.): **Проектат реформе календара**, **Определење часа по помоћ сунчаника**, више упутстава за метеор. и кншмерске станице, разни извештаји итд. 2) Милан (* 1865.), писац и политичар; писао књиж. критике и ист. чланке; издао 2 књиге приповедака и роман **Прелом**. 3) Милан (* 1896.), вајар, студирао у Загребу, Прагу и Паризу, изradio споменике у Ст. Бечу и Земуну; ради на примењеној ум. 4) Милорад д-р (* 1883.), 1. доктор Беогр. унив. (допунске студије на унив. у Бечу, Минхену и Паризу); научни радник (полит. екон., финансије, банкарство), проф. унив., публицист, банкар, инспектор Мст. фиц.; од 1925. ген. директор Пошт. штеднишнице; написао доста систематских дела: **Историју срп. држ. дугова**, **Полит. економију**, **Науку о финансијама** и преко 50 већих научних студија у разним часописима на срп., нем., фрц. и енгл. и вел. број стручних чланака у дневним и недељним листовима; сарађивао на изради многих закона и уредаба као и на многим култ. и нац. установама; сарадник **Свеснања**.

НЕДИМ Ахмед (убијен у Буни 1730.), 1 од најоригиналнијих тур. песника ст. (класичне) шк.

НЕДИЋ 1) Љубомир (1858.-1902.), књиж. критичар; увео псих. и флз. идеје у књиж. анализу; извршио смелу ревизију наших књиж. вредности; у оценама нешто једностран и искључив, али оштроуман; наше писце проучавао компаративним методима и научним мерилом; дела: **Новија срп. писци**, **Критичке студије**; превео с енгл. Кукова путовања, **Векфилдски свештеник** и др. (→ сл.). 2) Милан (* 1877.), арм. генерал, учествовао у ратовима 1912.-1918. као команд. пука и Тим. бриг.; после рата до 1934. командант 3. арм. обл., затим нач. Гл. гштб, а од 1935. члан Војног савета. 3) Милан С. (* 1888.), математичар, политичар, педагог и преводилац са фрц. (**Додова** «Сафокс», **Тенерина** «Бунтовница» и енгл. (**Дурантова** «Огњишта мудрости», **Велсово** «Човечанство» и др.). 4) Милован (1866.-1913.), пуковник, у рату 1912.-1913. командант Моравске див. 2. позива; превео с нем. и штампао: **Рат Аустр. и Пруске 1866.** 3) **Стеван** (Бела), четнички вођ; учествовао најпре у буг. четничкој акцији, а после пришао нама; био храбар борац; 1923. убили га Бугари у његовом родном месту Стругову.

НЕДИЋИ Дамјан и Глигорије, браћа, јунаци првог устанка; раније били хајдучи; истакли се у боју код Чокешиње 16./4. 1804.; рањени у ноге, седели наставили борбу са Тур. док нису изгинули.

НЕДОГЛЕД → перспектива.

НЕДОНОШЧЕ, дете које се роди пре времена, односно пре нормалног завршетка трудноће; обично веома ситно, тешко измешу 1 и 2 кг и неопорно; мора се спец. неговати и знатно више утопљавати; у праву: дете рођено мање од 180 дана после зачећа.

НЕДОСТАЦИ телесни, отежавају правне односе; нпр. слепи не могу дати писмене изјаве; глуви и слепи и неми и слепи морају се ставити под старатељство; глувонемци могу бити стављени под старатељство на захтев или ако не могу своју вољу знатима исказати.

НЕЕМИЈА, перс. намесник у Јерусалиму (444.-433. пре Хр.), добротвор Јевреја. **Књига Немијина**, наставак Јездрине у Библији.

НЕЗАВИСНА РАДНИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ, полит. организација јсл. радништва осн. 1923. с циљем да полит. организује и групише раније присталице комунистичке странке у Југосл.; није могла да се афирмира у редовима јсл. радништва; ускоро у њој избили тешки сукоби и борбе (око нац., синдикалних и организационих питања) који 1924. довели до расцепа и расула, а 1928. потпуно престала постојати.

НЕУКЛИДСКА ГЕОМЕТРИЈА, уопште г. која се својим аксиомима бар делимично разликује од Еуклидове, специјално ова која се не ослања на аксиом паралелности, а по којем се кроз 1 тачку може повући само једна права паралелна даној правој; тако г. Лобачевског и Риманова претстављају да се кроз 1 тачку могу повући 2, односно ниједна права која не сече неку другу праву; због извесних сличности с коничним пресецима прва се назива хиперболичка, друга елиптична, а Еуклидова још и параболска г.

НЕЖИДЕРСКО ЈЕЗЕРО на граници Мађ. и Аустр. (200 км²). Богато рибом.

НЕЗАВИСНИ ПАДЕЖИ, номинатив и вокатив, јер не зависе ни од глагола ни од предлога. Н. питање, кад упитна реченица стоји сама, без претродне гл. реченице, и завршује се упитником, нпр: Где сте били досад?

НЕЗАКОНИТО ДЕТЕ, рођено од невенчане матере или рођено у браку пре или после зак. рока од 180 или 300 дана (→ законито дете), сем ако га отац призна или га се не одрекне у року од 3 мес.; мати дужна да се стара за живот и здравље н. д. и да га васпитава у духу вере, зак., среће; у црк. књ. (матичним) води се на име матере (сем ако отац призна очинство и одобри да се н. д. води на његово име); у отсуству матере дужан да га издржава; искључено из уживања грађ. права; може се изравнати с брачним, ако се огласи пунољетним брак сматран ништавним, ако родитељи накнадно склопе брак или ако се без штете по трећа лица н. д. постави на захтев родитеља у положај брачне деце (§ 123. и даље срп. грађ. з.).

НЕЗАПОСЛЕНОСТ, беспослица радника, постаја важан соц. проблем услед опште кризе и застоја производње: децембра 1935 број н. био у Нем. 2,5 мил., у САД 11,4 мил., у Енгл. 1,8 мил., у Ит. око 600 000. Фрц. 481 099, Аустр. 383 785, Белг. 162 166, Хол. 471 924, ЧСР 794 107; у Југосл. број н. испод 40 000. помоћ: посредничке установе, берзе рада, у многим државама и прив. или јавно осигурање против н.

НЕЗАХВАЛНОСТ, неспособност људи да се својим добротворима одуже добрим.

НЕЗАШТИЋЕНА ДИВЉАЧ, по нашем Зак. о лову длакава и перната д. којој закон не пружа заштиту у облику ловостаје, јер штета од ње већа него корист; за разлику од → заштићене дивљачи, може је хватати и убијати на свом имању сопственик, закупац или уживалац имања; дивља свиња, д. мачка, твора и хрчак припадају оном ко их убије или иххвати, остала н. д. овлашћенику лова.

НЕЗВАЛ Витјезслав (* 1900.), савремени чешки песник из групе поетиста; гл. дело: **Збогом и марамица**.

НЕЗНАБОШТВО, обожавање прир. појава; многобоштво (→ политеизам).

НЕЗНАНИ ЈУНАК, војник погинуо у свет. рату; у многим државама му подигнут споменик у знак поштовања и одавања захвалности свим жртвама за слободу; у нашој држави његов гроб налази се на врху Авале у близини Београда.

НЕЗНАЊЕ КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА, ст. правило да н. закона никог не оправдава. познато још рим. праву, пренесено у све модерне кривичне законике; тако и у наш крив. зак. (§ 21.) узима да нико не може у своју одбрану истићи како није знао да је извршено дело кажњиво.

НЕИМАР, ст. нар. израз за грађевинара, градитеља (предузимача), па чак и архитекта; у нар. градитељству све радове и радње при подизању 1 грађевине изводи 1 једино лице.

НЕИСПУЊЕЊЕ ПРАВНИХ ОБАВЕЗА, повлачи одговорност и накнаду штете.

НЕЈ, највеће језеро (320 км²) на св. Иреке; највећа дубина 30 м.

НЕЈ Мишел (Neu, 1769-1815.), најхрабрији од свих Наполеонових војсковођа; учествовао у биткама код Улма, Јене, Ејлауа и Фридланда; одликовао се код Бородина, Липца, Дрездена и Лајпцига; за владе Луја XVIII добио титулу пера Француске, али онет примио Наполеону по његовом повратку с Елбе; стрељан за време реставрације у Фрц. (→ сл.).

НЕЈЕДЛИ Зденек (* 1878.), чехословачки муз. писац и критичар, проф. унив. у Прагу, написао: **Историју музике чехословачке, О Сметаниним оперима**, разне монографије музичара, нарочито о Сметани и др.

НЕЈЕДНАКОКРИЛАЦ, сескиплан, аероплан двокрилац чија доња крила краћа и ужа од горњих.

НЕЈЕДНАЧИНА → математички израз.

НЕЈИ (Neully), варош (53 000 ст.), на Сени близу Булоњске Шуме. **Нејски уговор о миру**, закључен 27.11. 1919. између Буг. и држава које против ње ратовале; исправи границу Буг. у корист Југосл. и дао Југосл. цариградски и београдски ерес и струмички крај итд. (чл. 27.); Буг. стављена на терет отштета од 2½ милијарде зл. фр., с тим да се исплати у року од 37 год. у полугодишњим ратама, под надзором међусавезничке комисије у Софији (састављене од по 1 Енглеца, Француза и Италијана); многе одредбе исте као у Версајском уговору; н. у. написан на 3 језика: енгл., фрц. и ит.

НЕК (енгл.), стуб од очврслог вулканског и др. материјала, који раније био наталожен у вулканском кратеру, па денудацијом одголинен.

NEC NOMINETUR (лат.), да се не спомене.

НЕКАР, д. притока Рајне, улива се код Манхајма; дуг 367 км, плован до Штутгарта.

НЕКЕБ, место на д. обали Нила, престоница 1. краљевине пре уједињења ст. Египта под фараонима; данас Ел-Кај.

НЕКЕР Жак (Necker, 1732-1804.), фрц. државник и министар; отац госпође де Стал; покушао да организује држ. финансије за владе Луја XVI. али како Фрц. онда ступила у рат с Енгл., због устанка С. Амер. колонија, био принуђен на нове позајмице, којима изазвао неповерење народа; да би га онет стекао, публиковао буџет и тим изазвао огорчење двора и био отиуђен; вратио се на мин. положај под условом да краљ расписне изборе за скупштину трију staleжа; његово поновно отиуђање допринело

побуну парнеког становништва и напад на Бастиљу (1789.).

НЕКО → Нехао.

НЕКООРДИНИРАНА ЕРОЗИЈА, речна е. која не зависи од садашњег доњег ерозионог базиса већ од неког ранијег. Н. ток, водени т. који није везан за оншти доњи ерозиони базис области.

НЕКРАСОВ Николај (1821-1877.), вел. рус. песник народњачког правца, прететаник револуционарне идеалистички настројене напредне рус. интелигенције; опевао сељака и његове невоље и осуђивао моћне и грубе који не мисле о народу; чувене му песме: **На Волги, Лабири, Руске жене, Ко у Русији добро живи**; припада броју најомиљенијих песника, доста прерађен и код нас (→ сл.).

НЕКРО- (грч.), предметак у сложеницама; знача: мртав.

НЕКРОБИОЗА (грч.), начин изумирања ћелија и ткива, с постепеном изменом облика и настајањем, нпр. промена ткива у маст или у калцивну масу код тбк.

НЕКРОЗА (грч.), локална смрт, изумирање ограничене групе ћелија у ткиву или органу; последица слабије исхране крвљу, поремећаја у живачном систему, утицаја патогених клипа и њихових токсина, хем-механичких повреда (нпр. опекотина, повреда струјом, утицаја отрова).

НЕКРОЛАТРИЈА (грч.), поштовање, обожавање мртвих.

НЕКРОЛОГ (грч.), кратак животопис лица које недавно умрло; књига са таквим животописима; чланак у новинама о нечијој смрти. Некрологије, књиге мртвих, у ср. в. календари с увесеним именима покојника; читуље, диптиси.

НЕКРОМАНИЈА (грч.) → некрофилија.

НЕКРОМАНИЈА (грч.), призивање душа покојника због врачања и претсказивања будућности.

НЕКРОПОЛА (грч.), гробље.

НЕКРОЛОГ (грч.), кратак животопис лица које недавно умрло; књига са таквим животописима; чланак у новинама о нечијој смрти. Некрологије, књиге мртвих, у ср. в. календари с увесеним именима покојника; читуље, диптиси.

НЕКРОМАНИЈА (грч.) → некрофилија.

НЕКРОМАНИЈА (грч.), призивање душа покојника због врачања и претсказивања будућности.

НЕКРОПОЛА (грч.), гробље.

НЕКРОПСИЈА (грч.), преглед леша.

НЕКРОТОМИЈА (грч.), парање леша.

НЕКРОФИЛИЈА (грч.), болестан нагон за полним општењем са мртвцем.

НЕКРШТЕНИ ДАНИ, н. ноћи, време од Божића до Богојављења, 12 дана, који се много празнују; тад се избегава сваки рад с окретањем: по нар. веровању у н. д. нема крста и тада обичаје и веома су опасна разна демонска бића; празновање прехришћ. (као таково у обичају и у Индији); у обичају код свих хришћ. народа у Евр.

НЕКРШТЕНЦИ, зла бића, постала по нар. веровању од душа умрле некрштене деце; даве децу, досађују породиљама, па и стоца.

НЕКСУС (лат.), веза, спој, однос.

НЕКТАР (грч.) 1) пиће богова на Олимпу (по грч. причама). 2) сладак сок који луче нектарије разног медоносног биља; гл. састојци: вода, сахароза, глюкоза, разна етерична уља и др.; утврђено да биљкама служи ради примамљивања инсеката у циљу укрштеног оплођења. **Нектарије**, жлезде које луче слатки сок (нектар) да би примамиле инсекте; веома се налазе у цвету (нупцијалне н.), ређе ван цветова (екстранупцијалне).

НЕКТОНИ (грч.), пелашики организми вода који се активно крећу пливањем; појединач **нектоит**.

НЕЛАТОН Огист (1807.-1873.), проф. хир. у Паризу, познат по многим радовима о пластикима носа и мокрачне цеви. **Н. бужије**, еластичан штапићи, служе за ширење суженог мокрачног канала. **Н. катетер** од вулканизованог каучука, служи за пуштање мокраће. **Нелатон** тумор, фибром или сарком трбушног зида.

НЕЛЗОН 1) река у Канади (С. Амер.); истиче из Виннипешког Јез., а улива се у Хадзоново М.; дуга 650 км. 2) варош (40 000 ст.) у Енгл.; ткст. (памучна) инд.

НЕЛЗОН 1) Леонард (1882.-1927.), нем. филозоф; дела: Немогућност теорије знања, Предавања о основима етике. Критика чистог искуства. 2) Хорације (1758.-1805.), енгл. адмирал; победио Французе код Абукира, у Египту (1798.) и Трафалгара, где и погинуо (→ сл.).

НЕЛИКВИДАН (плат.), лице чија је активна већа од пасивне, или иметак веће вредности него износ дуга, али моментано не може да одговори својим обавезама због тешкоће око плате својих потраживања или реализовања иметка; супротно: ликвидан, онај који може да одговори новч. обавезама.

НЕЛИПИЋ, цетински кнез († 1343.), истакао се као противник бана Младена II Шубића и допринео његовом обарању; одмах по Младеновом паду заузео тврди град Книн и у њему се учврстио; издржао с успехом све нападе, који били уперени против њега с више страна; средином 14. в. био најугледнији и најмоћнији хрв. кнез; његова удовица Владисава († после 1346.), чувена са своје одбране Књина, који јој мај. краљ Лајош хтео да узме после смрти њеног мужа; после упорне борбе, најзад, 1346. предала град, али уговором обезбедила сину Ивану породичне поседе Н.

НЕМ, немски систем, јединица за мерење хранљивости неке хране, равна снази 1 г млека које у организму сагорева са 667 малих калорија; установио је Пиркет Клеменс (1874.-1929.), бечки лекар и проф. за деце болести.

НЕМА РАЗМЕНА, да се избегну сукوبي, код неких примит. народа развила се р. производа при којој људи уопште међу собом не долазе у додир; особито развијена код примит. племена на Малајским О.

НЕМАЊА Стеван (1114.-1200.), срп. вел. жупан (1168.-1195.) и родоначелник династије Немањића; за време метежа у Србији, после смрти вел. жупана Вукана, Немањина родитељи побегли у Зету; у Рибници код Подгорине родио се Н. и крштен у кат. вери; кад му се отац вратио у Рашку, добио Н. на управу крај око Топлице, доњу долину Ибра, Расине и Реке код Крушевца, где почео да води самосталну политику; скоро читае 1. пол. 12. в. борили се Мађари и Византијци око превласти у оз. делу Балкана, посебно око поседа у данашњој

сев. Србији; срп. владари били у то време у пријатним везама са Мађ. и придруживали им се у борбама; Н. се, напротив, насловно уз Виз. и добио од цара Манојла Комнина за награду област око Лесковца; такво држање довело Н. до сукоба с браћом; из те борбе Н. изишао као победилац и 1168. ступио на престо Рашке; убрзо, на потицај Млечића и Мађара, стао у ред непријатеља Виз.; цар Манојло на то кренуо војску на Србију и 1172. нагнао Н. да му се преда са вел. личјим унижењем, али га ипак и после тога оставио на престолу; Н. се тад смирио и гл. пажњу посветио уређењу земље; нарочито се трудио да истреби богомиле из своје државе; гл. активност Н. пада после смрти цара Манојла (1180.); у савезу са Мађ. почео офанзиву на све стране: проширио Србију у Метохију, низ Косово и у моравску долину, сједино Зету с Рашком и коначно утврдио срп. власт на Приморју; његов залет зауставили Виз. тек 1191., победом на Морави; мир који је после тога склопљен доказује да су Виз. доста ценили снагу Немањине Србије, којој препустили све ратне тектине сев. и зап. од Мораве; једновремено Немањин син Стеван добио за жену кћер брата цара Исака Анђела; пред крај своје владе подигао и данас добро очуван и веома леп ман. Студеницу на Благовести 1195. Н. се одрекао престола, покалуђерио и постао монах Симон; престо у Србији није уступио најстаријем сину Вукану, ком дао Зету, већ средњем Стевану; 1197. отишао у Св. Гору, где му се налазио најмлађи син Сава; с њим заједно подигао 1199. ман. Хиландар, у којем и умро (13./2. 1200.); мошти му пренесене у Студеницу 1208.; Н. несумњиво стварни оснивач моћи и почета Србије у ср. в.; срп. црк. га слави као светитеља.

НЕМАЊИЋИ, срп. владарска династија; владала у Србији непрекидно 1168.-1371.; за њеног родоначелника узима се Ст. Немања; уствари, та династија на престолу много старија, јер и Немањини преци били вел. жупани у Рашкој; изгледа да је прави родоначелник рашки вел. жупан → Вукан; у ср. в. јавиле се учене комбинације, које порекло Н. хтеле да доведу у везу с царем Ликинцем и Константином Вел., али сва су та домишљања без стварне основе; јасно само то да је династија пореклом из Зете; од Н. у Србији у ср. в. биле 2 линије: једна владарска, која иде од Немањина средњег сина и наследника Ст. Провенчаног (1195.-1227.), до последњег срп. цара Уроша (1355.-1371.) овим редом: Стеванови синови Радослав (1227.-1233.), Владислав (1233.-1242.), Урош I (1242.-1276.); Урошеви синови: Драгутин (1276.-1282.) и Урош II Милутин (1282.-1321.); Милутинов син Ст. Дечански (Урош III; 1321.-1331.), његов син Душан (1331.-1355.) и Душанов син цар Урош, с којим изумрла м. срп. линија II., а остала грчка; из 2. брака Ст. Дечанског с Маријом Палеологовом родио се син Симеон, који се сматрао Грком колико и Србином; њега Душан поставио за намесника у Епиру; ту он владао до 1369. одвојивши се од Уроша; његов син Урош закауђерио се 1381. и умро као монах Јосаф 1423.; са њим изумрла и та полугрчка линија; друга линија потицала од најстаријег Немањиног сина Вукана, који владао у Зети; његови синови били Ђорђе, Стеван, оснивач ман. Мораче, и Димитрије, у калуђерству назван Давид († после 1236.); Давидов син Вратислав родио Вратка, а од тог кнеза Вратка потиче кнегиња Милица, жена кнеза Лазара; као потомак Н. по ж. линији, по баби Јелисавети, кћери краља Драгутина а жени бана Ст. Котромана, полагао право на срп. престо бос. бан Твртко I и крунисао се у Милешеву за краља Србије и Босне (1377.).

НЕМАТОДЕ (Nematoda), ваљкасте или кончасте → глисте.

НЕМАЧКА, независна савезна држава (468 780 км²) у Ср. Евр.; састоји се од 2 дела: западног и И. Пруске, одвојене → Пољским Коридором; излази на Балтичко и Северно М.; има више одлике средњих државе: морска обала ниска, с многим ширим

династија (919.-1024.) подигла Н. на степен царевине; њен оснивач Хајнрих I Птичар освојио сл. област Вренибор (каснији Бранденбург) и покорио Чехе, али морао да плаћа данак Мађарима; његов наследник Оттон I Вел. потукао Мађаре код Аузбурга (955.), заузео с. Ит., крунисао се круном рим. цара и тако установио свето рим. царство нем. народа (962.), које трајало све до 1806.; његови наследници (Оттон II и III) обрађали већу пажњу поседима у Ит. него у Н., у којој њихова власт опада. Франконска династија (1024.-1125.), коју основао Конрад II, наметнула своју власт Пољ., Чешкој и Мађ.; Хајнрих III највише проширио Н. и отпочео с папством борбу о инвеститури, која се завршила тек под његовим унуком Хајнрихом V воремским конкордатом (1122.). Под династијом Хоенштауфена (1138.-1254.) царска моћ у Н. достигла највиши степен; Фридрих I Барбароса сузбио самовољу плећства, водио 5 ратова с ломбардским градовима који пре тога збацили царску власт и учествовао у 3. крсташком рату у којем нашао смрт; под његовим унуком Фридрихом II заопштрила се борба између цара и папа, који успели да истребе све његове потомке; после смрти Конрада VI (1254.), последњег владара династије Хоенштауфена, нем. кнежеви изабрали једноврмено 3 цара (Вилхелма Хол., Ричарда Корнвелског и Алфонса Кастиљског), али како они нису имали готово никакву власт, у Н. настали нереди, насиља и безвлашће које трајало око 20 год. и које се у ист. назива вел. → интрегнум; анархији стали на пут Рудолф Хабзбуршки (1273.-1291.) и Карло IV Луксембуршки, који Златном булом (1356.) извршио реформу држ. управе. Почетком 16. в. на нем. престо дошла Хабзбуршка династија; она се одржала на власти у Н. све до Наполеонових ратова (1438.-1806.); за то време у Н. спроведена реформација и отпочео читав низ верских сукоба, који завршен тек после → 30-годи. рата вестфалским миром (1648.); већина Хабзбурговаца била заузета борбом с Турцима и посвећивала више пажње Аустр. него Н., што утицало да се у њој одржи феудалство све до почетка 19. в. и да она за све то време остане поцепкана на око 400 малих државица и слободних градова; после Наполеонове победе код Аустерлице (1805.), из Н. царевине иступило петнаестак рајнских државица и образовало Рајнски савез под протекторатом Наполеоним, а нем. цар Франц II одрекао се назива нем. императора и узео титулу Франца I, наследног аустр. цара (1806.); бечки конгрес није хтео да уједини Н. већ у њој обновио 36 државица и 3 слободна града (Хамбург, Бремен и Либек) и образовало Германску конфедерацију са заједничком скупштином (Дијета) у Франкфурту на Мајни и аустр. царем на челу; нем. народ, разочаран укидањем слобода заведених од Наполеона и обнављањем малих државица, дизао у неколико махова устанке, које нем. владари, потпомагани од аустр. канцелара Метерника, успевали да угуше; кад је у Н. стигла вест о фебруарској револуцији у Паризу, нем. народ је опет дизао (у марту 1848.) читав низ н. устанака (мартовска револуција); нем. владари онда заменили реакционарнa мет. либералним, дали слободу штампе и сазвали уставотворне скупштине; на захтев либерала из ј. нем. државица расписани су и избори за Нем. нар. уставотворну скупштину,

заливима и естуарским ушћима р.; средином з. дела Н., од З према И, пружају се Средње Нем. Пл. (Рајнске Шкриљасте Пл., Хесенско Побрђе, Рен, Фихтелгебирге, Тириншка Шума, Харц, Чешка Шума, Судети), старије план. покрасот облика; на О од њих Сев. Нем. Низија, покривена делувиялним глацијалним наслагама, а на Ј. Нем. Висина, према Ј ограничена С. Кречњачким Алпима, а везана на З за Рајнску Потолину и на И за Бечки и Панонски Васен; клима Н. припада хладнијем појасу умерене зоне (на С због севернијег положаја, на Ј због веће висине); због зап. ветрова доста влаге; од значаја месни орографски утицаји (најжупнија Горњорајнска Потоллина); Н. се одвођава према Северном (Рајна, Везер, Елба-Лаба), Балтичком (Одра, Прегел) и Црном М. (Дунав); на С. Н. Низини и на подножју Алпа многа јез., тресаве и баре; биљни свет у вези с климом: мало зимзеленог жбуња, кељенове и листопадне шуме на ЈЗ и З, више четинарске шуме (бор на песковитим површинама, јела на Ј и на план. странама); поред тога на високом план. брдима и врховима сувати, снежници и ледници; нижи делови претстављају природне пољопр. површине, а шумске стране, високе пл. и барски предели сточарске и непродуктивне површине; уз то Н. богата и рудним благом: камена и мрки угљ., гвожђе, цинк, олово, сребро, бакар, кухињска и калијева со и др.; стан. (65,34 мил.) поглавито Немци, мало Пољака, Лужичких Срба и др.; 64% еванг. 32,4% кат.; на високом ступњу духовне и матер. култ.; све прир. привр. површине рационално ископирене; пољопривреду ипак знатно омета вел. посед; на основу домаћих и страних сировина развила се јака инд. (металург., ткст., дрвена, керамичка, хем. и др.); исто тако жив саобр. на води (Балтичком и Северном М., рекама и многим каналима), суху, (густа мрежа жел. и друмова) и ваздуху; управа: савезна риб., али под националсоцијалистичком диктатуром спроведено јединство; престоница Берлин, већи градови: Минхен, Хамбург, Лајпциг, Франкфург, Келн, а у И. Пруској Кенигсберг. Н. постала подесом царевине Карла Вел., од И. Франције, коју је по верденском уговору (843.) добио Карлов унук Лудвиг Немачки и којој су касније придружене Алманска и Баварска; до 911. њом владала династија Каролинга; за то време Н. била изолована нападама Данаца, Чеха и Мађара; кад је изумрла Карлова династија, нем. војводе присвојиле право да бирају краљеве и обично их узимале између себе; избор најчешће падао на чланове исте породице, тако да се на нем. престолу у току ср. в. измењало неколико династија. Саска

говим унуком Хајнрихом V воремским конкордатом (1122.). Под династијом Хоенштауфена (1138.-1254.) царска моћ у Н. достигла највиши степен; Фридрих I Барбароса сузбио самовољу плећства, водио 5 ратова с ломбардским градовима који пре тога збацили царску власт и учествовао у 3. крсташком рату у којем нашао смрт; под његовим унуком Фридрихом II заопштрила се борба између цара и папа, који успели да истребе све његове потомке; после смрти Конрада VI (1254.), последњег владара династије Хоенштауфена, нем. кнежеви изабрали једноврмено 3 цара (Вилхелма Хол., Ричарда Корнвелског и Алфонса Кастиљског), али како они нису имали готово никакву власт, у Н. настали нереди, насиља и безвлашће које трајало око 20 год. и које се у ист. назива вел. → интрегнум; анархији стали на пут Рудолф Хабзбуршки (1273.-1291.) и Карло IV Луксембуршки, који Златном булом (1356.) извршио реформу држ. управе. Почетком 16. в. на нем. престо дошла Хабзбуршка династија; она се одржала на власти у Н. све до Наполеонових ратова (1438.-1806.); за то време у Н. спроведена реформација и отпочео читав низ верских сукоба, који завршен тек после → 30-годи. рата вестфалским миром (1648.); већина Хабзбурговаца била заузета борбом с Турцима и посвећивала више пажње Аустр. него Н., што утицало да се у њој одржи феудалство све до почетка 19. в. и да она за све то време остане поцепкана на око 400 малих државица и слободних градова; после Наполеонове победе код Аустерлице (1805.), из Н. царевине иступило петнаестак рајнских државица и образовало Рајнски савез под протекторатом Наполеоним, а нем. цар Франц II одрекао се назива нем. императора и узео титулу Франца I, наследног аустр. цара (1806.); бечки конгрес није хтео да уједини Н. већ у њој обновио 36 државица и 3 слободна града (Хамбург, Бремен и Либек) и образовало Германску конфедерацију са заједничком скупштином (Дијета) у Франкфурту на Мајни и аустр. царем на челу; нем. народ, разочаран укидањем слобода заведених од Наполеона и обнављањем малих државица, дизао у неколико махова устанке, које нем. владари, потпомагани од аустр. канцелара Метерника, успевали да угуше; кад је у Н. стигла вест о фебруарској револуцији у Паризу, нем. народ је опет дизао (у марту 1848.) читав низ н. устанака (мартовска револуција); нем. владари онда заменили реакционарнa мет. либералним, дали слободу штампе и сазвали уставотворне скупштине; на захтев либерала из ј. нем. државица расписани су и избори за Нем. нар. уставотворну скупштину,

koja по свом састанку (мај 1848.) изабрала припреме међу владу за целу Н. и отпочела припрему устава; у скупштини дошло до расцепа: вел.-нем. странка желела да у нову Н. уђе и Аустр., а мало-нем. странка тежила оснивању Нем. царевине без Аустр., под вођством Пруске; после победе мало-нем. странке, Аустр. опозвала своје посланике, а скупштина се поукла у Штутгарт, где је растерала виртембершка влада; покушај пруског краља Фридриха-Вилхелма IV да уједини Н. под окриљем Пруске наишао на отпор Аустр. која му је запретила ратом, због чега је уједињење Н. одложено; његов брат Вилхелм I, помаган својим мин. Бисмарком. Реном и Молткеом извело уједињење силом, после 3 узастопна рата: данског (1864.), пруско-аустр. (1866.) и фрц.-пруског (1870.-1871.); у прва 2 рата Пруска добила војводине Шлезвиг, Холштајн и Лауенбург, и потисла Аустр. из Н., а после трећег Н. проглашена за царевину, а пруски краљ Вилхелм I за нем. цара (у Версају 18.1. 1871.); од 1871. до 1890. Н. старно управљала Бисмарк који изједначио законодавство у целој земљи, изгнао језуите, смањно утицај свештенства на шк. и побољшао положај радничке класе читавим низом напредних соц. зак. да би обезбедио Н. од фрц. реванша и осамно Фра. склопио је прво → троједарски споразум (с Рус. и Аустр.), па затим трјојни савез (1882.) с Аустр. и Италијом; → Вилхелм II напустио Бисмаркову нац. политику и удутио нем. спољну политику путем империјализма; његове тежње да прокрчи пут Н. на И. све отвореније заузимање за Аустр., нагли развој инд. и изградња вел. ратне флоте изазвали су сукоб с Енгл. и били гл. узроци свет. рата, у којем Н. после четворогод. борбе претрпела пораз; побуне ратне морнарице, грађанства и војске нагнале Вилхелма II на абдикацију и бекство у Хол. (8.11. 1918.); социјалистичка влада (Еберт-Шајдеман) попомогана буржоазијом и војном странком угушила је и побуне комуниста (Либкнехта и спартакиста) и учврстила рпб.; за то време конференција мира у Версају одузела Н. колоније и флоту, наметнула јој плаћање ратне отпште и забранила држање вел. војске; борбе између левичара и десничара нису престале ни после тога; тешко еком. стање у земљи искористили национал-социјалисти, па окупили незадовољне нар. масе и довели на власт Адолфа Хитлера, под чијим се вођством Н. доста брзо опоравила еком. и војнички, и опет заузела место међу највећим евр. силама. Н. витешки ред, осн. 1190. у Феникији; пошња: бели огртач са прним крстом: 1210. позван у Мајн; 1226. у Пруској водио борбе ради покрштавања; од 1300. имали стан у Маријенбургу, одакле навлакивали на Литавску и Пољску, али 1410. потучени код Таненберга; 1466. изгубило самосталност; 1805. појављује се у Аустр. Н. грађански законик (од 1800.), 1 од најмодернијих на свету, извршио потпуно изједначење прив. права у Нем.; н. г. з. ослања се углавном на учења ист. шк., тј. да се право развија у једном народу према потребама и околностима; зато н. г. з. напустио свој рим. корен и примио извесне германске установе непознате у рим. праву. Н. језик (тј. народни): 1 од фамилије германских језика; дели се у 2 групе дијалеката: доњонемачку (Platt) у сев. Нем. и високо-немачку (Hoch-deutsch) на Ј, која се разликује од северне и од осталих герм. ј. поглавном изменом герм. сугласника р, т, к, г (друго померање гласова); као књиж. ј. превладао високонемачки облик (нарочито онај из ср. појаса), услед тога што се Ј долазили: хришћ., династије и витештво, а пресудни били ратови Карла Вел. против Саса и нада све Лутерова реформација (16. в.); отпор крајњег (кат.) Ј ишчезао тек од вел. класичара; правоис. тот. књиж. ј. постепено дотериван. Н. књижевност: најстарији, чисто књиж. споменик, записан случајно око 800., је фрагмент јуначке Песме о Хилдбранду, остатак негда бујног усменог песничтва патријархалног друштва; 1. писмени јуци, свештеници, сузбјили ту нар. традицију и ширили хришћ. к. (2 сна о Христу у 9. в., итд.); у 10. и 11. в. сузбјили и сам н. језик и писано готово само латинско; драмска приказивања почетка на лат. (Игра о Антихристу, 1160.), после на н.; у феудалном друштву, под утицајем преташких и др. царских војни, превладао интерес за авантуре; од краја 12. в. авантуристички роман добио нарочито улаћеност н. језика, стиха и тона. служило идеалима витешке културе и махом прерађивао фрц. дела о витезовима легендарног краља → Артура (→ Хартман, Готфрид Волфрам), као што се преноси и трубадурска лирика (Minnesang → Walter); за то време у ковачвањивнијим, алпским крајевима писани епесови о јунацима ст. домаћег предања (Нибелуншка песма.

Кудрун, романи о Дитриху); у 14. и 15. в. та к. опала заједно с племством; скоро сва ст. к. писана у стиху, који се не прави бројањем слогова, већ ритмичких удара; у 16. в. хуманист (Ројхлин Хутен, Целтис, Руфус и чувени Низоземац Ерамо) унели н. погледи ренесансе: славу земног живота, вишу цену песника и песничтва, толеранцију, ишколовање, гађење језика, науке и ум. по античким узорима; тај покрет пресекала у Н. Лутерова верска буна; стога се кроз 16. в. меша ст. и н. дух: верска полемика (Лутер, Мурнер, Хутен, Фишарт), хуманистичка поука у шаливом облику (Брант), и еснафска к. тзв. мајстора певача (Х. Сакс); Рикрам дао прве романе у прози, у коју преточена и ст. дела («нар. књиге») и скупљао нар. благо; свуд се осећао утицај грађ. публике; у 17. в., под утицајем кат. контрареформације, н. к. ушла у стил барока, тј. кићености, усиљење духовитости, осећајне екстазе, песимизма, антитеза; онда писане разне поетике (Опиц), псеудоист. и пастирски романи (Лоенштајн), језовите драме (Грифус), мистична лирика (→ Силезиус) и филозофија (→ Беме); као супротна крајност и реакција против патетичне, учене госпде, јавила се сатира (Ројтер, Мошероу), гротескни роман о јунаку пробиству (Гримелсхаузен), у 18. в. и романи о новом Робинзонима (Шнабел); насупрот тој неприродности и бежању у даљину, у 18. в. свуда се тражи природност, популарису се напредне идеје → просветитељства, против дотадањег сујеверја и мрачне нетрпљивости; к. пролази при томе кроз 3 фазе: а) најпре се природност види у облику фрц. класицизма, те се у свему тражи разум, укусу, мера (→ Готелд); б) затим се, 40-их год., шири све већа осећајност: било у облику салонског излета у прир. с наскањем о љубави и пастирској идили (анакреонтика, рококо); било с плачевним иззивима срца, било у покрету силовитих генија, у тзв. Штурм унд Дрангу, где се прир. слави као опрека шаблонским прописима цивилизације, и истичу се, насупрот просветитељству, религиозност (Клопшток), нар. поезија, патриотизам и бујност (Хаман, Ленц, млади Гете, млади Шилер); в) Лесинг, Виланд и Хердер дику прешање струје на виши ниво и чине прелаз у 3. фазу, тзв. високу класику Гетеа и Шилера (од 80. год.); дубље проучавање античке уметности, после откопавања Помпеје, исувише утиче и на ту двојцу; Гете се држи прир. наука и Спинозе, а Шилер Канта и историје, а обојица се труде да ум. изразе из прир. оно што је вечно и типично за све земље и времена; њихова класика уствари натурљена романтиком; они каткад заузимају силовите карактере и романтичне теме и окувају их у узвишено миран стил, задојен антиком; њихова идеологија хуманиста иде даље од просветитељства; пред сам крај 18. в. одваја се посебна романтичка школа, чије се симпатије брзо окрећу од античког и многобожачког према средњев. и кат. свету; романтичари чезну за даљинама историје, географије, метафизике («шлани цвет» као символ далеког идеала); мада интелектуалци, свуд мистичари; мада побожни и само естетс, мада мајстори израза, они мрзе дисциплину и строгу форму, и дају фрагменте, прохтеве чуда и случаја; мада славе машту, они су свесни немоћи свога маштина («романтичка иронија»); услед Наполеонових завојевања романтичари у патриотизму отишли до реакционарства; млађи дигли култ нар. поезије; онда нарочито цветале лирика (Новалис, Ајхендорф, Кернер, Мерице), новела (Тик, Хофман), критика (браћа Шлегел), а у драми био занимљив Клајст; упоредо се развијале филологија (Грим, Бол), ист. (Миленхоф, Милер, Ранке) и флз. (Фихте, Шелинг, Хегел, Шопенхауер); Н. се 1. пут истакла на чело Евр.; под утицајем либералног покрета у Фрц., окреће се 30-тих год. 19. в. тзв. Млада Немачка против романтич. дутања у даљину и хвата се за актуелна соц. култ., полит. питања (лиричар и критичар Хајне, фелтонист Берне, драматичар Гучко); али под ударом власти покрет нагло опасануо (1835.). Реализам постепено уведен кроз сеоску приповетку 40-тих год. (Ауербах, Готхелф), а доврео 60-тих год. у роману и новели (Келер, Мајер, Штурм, Ројтер, Фрајтаг, Фонтане) и драми (Хебел, Авценгрубер); он живео од идеологије тихо-либералног грађанства; упоредо с њим развијала се позитивистичка историска к. (Шерер) после старије, која била више филолошка (Коберштајн); против либерализма и хришћанства устао Ниче. Натурализам Золин, помешан с импресионизмом, проповедао се у Минхену; натуралисти симпатисали социјализму, бирали теме са дна живота и служили се техником тренутне фотографије (Холд, Хаушман, Јилиенкрон, итд.); у то време ојачао утицај сканд.

и рус. књиге; тај правац убрзо се меша са поновним валом романтике (неоромантика), веома блиске фрц. символизму Верлена и Матерлинка; круг Стеф. Георгеа гајио уметност ради уметности, поглавито у лирци; за драму и новелу тражена толико строга форма (П. Ервст, Шолц) да се говорило о некој «новој класици» (1905.-1910.); међутим, гл. књиж. уједињавали натуралистичке и неоромант. елементе (Хауптман, Маг, Шницлер, Ведекинд итд.); ист. к. такође скренула с позитивно-филолошког у један више синтетички правац (Дилтхај, Гундолоф итд.); против космополитског и варошког духа тих струја истакао се око 1900. покрет тзв. завичајне уметности тражећи специфично нем. одлике и национализам и упућујући на село (Бартелс); у време од 1910.-1925., али више после рата, у прву линију избио покрет експресионизма, као ум. побуна, заједничка свој Евр. (футуризам у Ит., итд.); једно крило тзв. активиста (часопис Акција, од 1910.) пагивало више полит. рушењу данашњег поретка (Ремарк, Штерпхајм, Толер); други извршили преврат у језику и стилу (часоп. Јуриш, од 1910.); трећи, више фаз. настројени, тражили нов тип чојства и идеализма (Дојблер, Барлах, Верфел); сви писали естрадно, и рвали се с изразом пречесто маловитним; код даданста то прешло у свесно ругање логички; последњих 10 год. тај се немир, бар у стилу, смирио, и почело се говорити о **новој стварности**; у то избио преврат национал-социјалиста, који и к., као и све друго, подвргао свом програму. Н. метод изналажења интереса у текућем рачуну (контокоренту), у употреби највише у Н. и Аустр. (отуд и име); кад је интересна стопа проста и стајна, на странама «дугује» и «потражује» изналазе се дани од појединих рокова (скаденција) до дана закључивања и одговарајући каматни бројеви, па се затим изналази салдо кам. бројева и уноси, ради изравнања, на њихову мању страну; из тог салда одређује се интерес и ставља на већу страну кам. бројева; пошто се претходно унесу провизија и трошкови, да би се изравнао конто, преноси се салдо капитала на мању страну капитала, а потом се закључује конто. **II. музика**, у ст. веку била у вези с рел. обредима; најстарије (једногласне) песме певане приликом приношења жртава, првенствено богу Вотану, мада прави заштитник м. и поезије био бог Брага; поред рел., имали песме световног карактера; од муз. инструмената употребљавали харфу, флауту, трубу, рог, добош итд.; у светској м. јавили се тек у 11. в. (Херман Контрактус), а у 12. в. дали прве духовне нар. песме; у 13. в. највише се истакли минезенгери, који оневали љубавне догађаје (Волфрам фон Ешенбах, Валтер фон дер Фогелвајде) и Франко из Келна, који познат са својих радова о интервалима и мензуралној м.; у 14. в. јавила се градска м. састављена од превода лат. химни; у исто време калуђер Јохан Салцбургски дао нар. прк. песме; 15. в. је зл. век нем. нар. песме, мајстерзингера (у Штрасбургу, Нирнбергу, Хинхену, Аугсбургу), и оргуљске табулатуре (Конрад Вауман 1410.-1473.) и хармониског стила у чијем су стварању учествовали Освалд фон Волкенштајн (1377.-1415.), Хенрик Финк († 1513.), Адам фон Фулда († 1500.); у току 16. в. цветала и. вишегласна песма и јавили се: контрапунктичари: Лудвиг Зенфл (1492.-1555.), Сикст Дитрих (1490.-1542.), прот. прк. композитори: Мартин Лутер (1483.-1546.), Јохан Валтер (1496.-1555.), лаутнисте: Ханс Херле (1532.), Ханс Јаков Бекер (1552.), органист Хофхајмер и теоретичари Хердунг, Мартин Агрикола, Георг Рау и Себалд Хејден; у току 17. в. изведена реформа хорала у којој учествовали Лука Осигандер, Ханс Лео Хаслер (1564.-1612.), Јохан Екард (1553.-1611.), теоретичар Херман Финк са делом *Practica musica*; под утицајем фирентинске камерате јавили се 1. радови на опери (Хенрих Шниц) и развијала се световна вокална м., хорал, **мотета, кантата и пасије**; 18. в. протекао готово сав у знаку н. нац. м.; у 1. половини тога ц. оперска шк. дошла до израза у делима Кусера и Тејла; на инструменталној м. радили: Рајснер, Пахелбел, Рајпкен, Кунан, Букстехуд, Фробенгер, а на духовној: Але, Тундер, М. Вах, Х. Вах и Кајзер, диригенти хамбуршке опере (Телеман, Матесон, Хасе, Хендел, Граун и Фуко) компоновали и опере; **најзад у то време појавила се и горостасна фигура Јохана Себастијана Баха (1685.-1750.)**, који са Рајнхелом, Букстехудом, Вемом, Хенделом и Телеманом радио на инструменталној и духовној м.; 2. половином 18. в. стоји у вези с Глуковом оперском реформом, Моцартом, Хајдном, зингшином и нем. песмом; у обл. инструменталне м. онда се истакле: **северна група са К. Ф. Вахом и Хеслером; мајн-**

хајмска шк. с Рихтером, Стампцом и Канабицом и бечка шк. с Хајдном, Дитерсдорфом, Моцартом и Бетховеном; у 1. делу 19. в., кад Бетховенов геније зрачио у обл. симфониског и сонатног стварања, оркестар дошао до неслуђеног израза, камерна м. се снажио развила; постављене су основе за модерни оркестар, програмну м., романтичарске и модерне идеје, а рођење н. опере, која дошла до пуног изражаја са Вебером и Вагнером, поздрављено широм Н.; савремена соло песма тесно је везана за бечку шк.; Шуберт је 1. н. композитор песме, па тек онда инструменталне м.; за развој н. м. имају вел. значај Менделсон и Шуман, јер су се они залагали и пером и делом; 2. и 3. четврт 19. в. била претстављена у Н. композиторима снажне индивидуалности како у области опере, тако и симфониске, камерне, вокалне и инструменталне м.; Вагнерова личност издигла се горостасно на подручју опере, муз. драме и оркестра, и утицала на стварања и у др. земљама; генерације н. композитора, које дошле за њим (Брамс, Р. Штраус, Хуго Волф, Брукнер, Шенберг, Регер, Шрекер, Хиндемит и др.) допринели да н. име и данас остане у првим редовима муз. стварања. Н. **оплемењена свиња**, постала у Н. укрштавањем јоркширске са н. домаћом расом; беле боје, обрених-клемпавих ушију; раностасна и веома плодна (праси око 10 ком. просечно), храну добро искоришћава и спада у групу племенитих меснатих свиња; од јоркширске и н. племените свиње издржљивија и отпорнија у погледу лоше исхране и неге; распрострањена углавном у Н., у мањем броју у Југосл. **II. уметност**: у архт. има неколико значајних грађевина из доба Карла Вел.: Минстер у Ахену, царска кућа у Гослару; од 11.-13. в. превлађивао рим. стил у којем израђене разне црк., ман. и замкови; а од 13.-16. в. готика, која дошла из Фрц.; у готском стилу најглавније зграде: катедрала у Фрајбургу, Келну, Штрасбургу, Улму и др. као и оп. зграде у Минстеру, Вратислави и др.; од 16. в. продире из Шп. ренесансни стил, у којем израђено много замкова, оп. зграда, прив. кућа, од којих ваља споменути: хајделбершки замак, оп. зграде у Герлиху, Келну и Бремену; пред крај 16. в. у Н. пресабен барок, на С из Фрц. и Хол. на Ј. из Ит.; у 17. и 18. в. превладао рококо, у којем израђени разни раскошни дворци у Берлину, Потсдаму, Бечу, као и Цвингер у Дрезди од Пелелмаја; почетком 19. в. настало враћање класичној простоти и подражавање свим претходним стиловима; онда подизане разне јавне зграде: музеји, облт. и др.; у 20. в. савремена архт., у којој бетон, гвожђе и стакло дају нове могућности; дижу се зграде пуње светлости и удобности; познати архитекти новјејег доба: Беренс, Весталмајер, Вагнер, Валот, Ендел, Фишер, Обрих, Пеллиц и др.; у вајарству 1. значајније камене скулптуре потичу из 12. в.; у 13. в. вајарство се све више развијало (скулптуре на катедралама у Фрајбургу, Наумбургу и др.); у доба готике (13.-15. в.) израђивана разна дела за украш. прк., надгробне плоче, чесме и др., као и олтари изрезани од дрвета, позлаћени и украшени сликама; у доба ренесансе вајарство губи у значају; средином 18. в. јавио се класицизам; савремено вајарство придаје важност студији наог тела, а обраду прилагођује материјалу; најзначајнији: А. Хилдебранд, Квингер, Филкман, Ледерер, Штук, Климиш и др. а од млађих: Барлах, Колбе, Лембрук и др.; сликарство из доба Каролинга поглавито се бави украшавањем рукописа и радовима на стаклу (за прк. прозоре); дошле од 15. в. обрађана пажња прир. и стварности, развијају се дрворез и бакрорез и јавио се читав низ одличних мајстора (Гриневалд, Холбајн Старији, Пахер, Ј. Кранах), међу којима најзначајнији Албрехт Дирер; Х. Холбајн Млађи уједињено н. снажни изражај с ит. хармонијом; с њим завршено ст.-н. сликарство; у 16. в. настало опадање, а у доба барока и рококоа сликарство било поглавито декоративно, али негован и портрет; од класициста истакли се: Тишбајн, Прелер и др., од романтичара: О. Рунге, К. Д. Фридрих; на заренци (Фр. Овербек, П. Корнелијус и др.) искушали обнову средњев. хришћ. у.; још у романтици се јавило ист. сликарство (В. Каулбах, Лесинг, Ретел, Пилоти, Макар) и жанр-сликарство, (Кнауз, Дефрегер, Гриншер и др.); независно од појединих шк. (мињенске диселдорфске и др.) радили: Ј. Рихтер, Швинд, Менцел; реализам кулминирао у В. Лајблу, В. Трибнеру и К. Шуку; Фојербах и Маре тежили античкој монументалности, а Веклин симболици; најзначајнији претставници импресионизма били: М. Либерман, Ф. фон Уде, К. Тома, Ј. Коринт, Сисфогт, Цигел; под утицајем иностранства

развио се експресионизам, а после рата и конструктивизам: Холде, Пехштајн, Кле, Аустријанац Кокошка.

НЕМАЧКА ПЛЕМЕНИТА СВИЊА, постала прилагођавањем → јоркширске расе и климатским и теренским приликама, продукт укрштања вел и средње јоркш. расе; бела, усправних ушију, раностасна, плодна (праси око 10 ком. просечно) и добро искористива храну; спада у групу меснатих свиња; распрострањена у Н., у мањем броју у Вуг. и др. државама; у Југосл. веома мало.

НЕМАЧКА РЕПУБЛИКА НА ВОЛИГИ, аутономна државица СССР у доњем току Волге, настајена највећим делом нем. стан. (преко 65%) које се бави земљар. и сточарством; гл. место Покровск.

НЕМЕЗА, Немезис, грч. богиња освете.

НЕМЕЈА, место на Целонанезу. II. игре, у старогрч. доба сваке 2. год. Н. лав, удавио га Херкул. **НЕМИ**, градић и јез. недалеко од Рима; неушено у току последње деценије и из њега извађене 2 галије потопљене за време цара Калигуле; у близини рушевине Дијанина храма.

НЕНИ и **СЛЕПИ** не могу изјављивати своју вољу и морају бити под старатељством са потпуним одузимањем својевласти; они који су само неми или глувоними, послушно су способни, ако се могу споразумети знањима; ставиће се под старатељство само ако лично то затраже.

НЕМОСТ, нем. онај који не уме или не може да говори; већином услед глувоће и у вези с њом (глухонемост); ређе и повремено услед хистерије, страха или тешких обољења органа за говор.

НЕМИРОВ Добри (* 1882.), буг. књижевник, психолог реалист; писао приповетке и романе; гл. дела: Други, Кошмар, Роб, Деоба, Ствар бр. 9, Бедни Лука, Браћа, Прве браде, Кроз огањ.

НЕМИРОВИЋ-ДАНЧЕНКО 1) Василије И. (1848.-1936.) популарни рус. књижевник и публицист; одушевљен и искрен поборник сл. ствари, учествовао као ратни дописник и борац у рату Србије 1876. г., затим у руском походу 1876.-1877.; нарочито се одликовао под Плевном и на Шипки; веома плодан писац у роману, песма и прича; приповетке му веома лепе, фабула увек занимљива, причање лако, а машта бујна; описао многе крајеве Русије и зап. Европе; ратни романи: Гроза, Плевна и Шипка, Напред, затим Краљеви берас, Миллиони; доста превођени и код нас. 2) Владимир И. (* 1858.), писац и реформатор позоришта, осн. са Станиславским Московски художествени театар (1898.), затим Музикалну студију М. х. т. (1919.), с којом доживео (1925.) вел. успехе у Евр. и С. Амер.

НМО ANTE MORTEM BEATUS (лат.: нико пре смрти није срећан), речи које упутио мудри Солон Крезу, најбогатијем човеку ст. света, да му каже да срећа није у богатству.

НМО PLUS JURE TRANSFERRE POTEST QUAM IPSE HABET (лат.), основно правило у праву и значи: нико више права пренети не може него што их сам има.

НЕМОГУЋНО, што се не може спровести из матер., тхн. разлога; исто тако н. и што се не може замислити на основу закона логике.

НЕМОГУЋНОСТ заједничког живота, кад због неслатања супрузи не могу заједно живети; такво стање се не претпоставља, већ га суд има утврдити; ако се н. з. ж. после судске одлуке продужи оно служи као узрок за развод брака; по држ. законодавству потребно 5 год., а по брачном правилнику срп. прав. цркве довољна је 1 год. **Н. испуњења обавезе**, субјективна кад обавезани не може да изврши своју дужност, нпр. због болести; објективна, кад је настала фактичка или правна н. и. о. (нпр. држава узапигла ену робу која је предмет обавезе); кад је субјективна н. и. о. настала кривцом обавезаног, дужан да накнади штету; ако нема његове кривце или је објективна н. и. о. обавеза престаје. **Н. лична дужника** да изврши своју обавезу нема утицаја на правни посао ако постоји објективна могућност (тј. ако други могу да то изврше); и тада се води рачуна о л. н. ако је наступила због случаја или више силе, а посао треба да изврши одређено лице а не неко други; тада наступа раскид посла. **Н. вршења** описне власти може наступити због отсуности, лишења слободе, физ. или духевне неспособности; за то време одређине се деци старатељ, који ће се сменити чим отац може поново да врши своју власт.

НЕМОЋНИЦА (Draba verna, фам. Cruciferae), мала пролетња ливадска, зељаста једногоди. биљка, розета листова при дну, с неколико белых цветића на грама стабалаца.

НЕМРИ, по нар. предању у св. сх. динарским крајевима «народ» који дуго живео, те старце убјавили њихови сродници; у тим предањима очуване усмене на некада у свету веома распрострањен обичај убјања стараца (→ лапот).

НЕМЦИ, велик герм. народ, постао у Ср. Евр., где и сад живи већи део: од 113 мил., 61,5 мил. живе у Немачкој, 6,5 у Аустрији, 3 у Швајц., 3,2 у ЧСР и око 40 мил. у другим земљама (Пољска, СССР, Румунија, Југосл., Мађ., Ит., Фрц., САД итд.); велик део Н. припада нордијској раси, а заступљене и источно-балтичка (у си. Нем.), азијска (у ј. Нем.) и динарска (Баварска, Алпи); првобитно се Н. делили на многа племена полит. независна и међу собом различна по језику и обичајима; у ист. доба племена се стопила у јединствен народ, али се развиле у појед. областима етничке групе, од којих неке носе имена ст. племена (Сакси, Доњи Франци, Г. Сакси, Алемани, Швабе, Баварци итд.); око Хр. рођења герм. племена се ширила према З и Ј, где дошла у сукоб с Римљанима, који то ширење спречавали; на тој страни временом ипак прешли Рајну и заузели горње Подунавље; гл. ширење Н. било је на И и на ЈИ, и то на рачун Сл., отпочело у доба Карла Вел.; у најновије време (18. и 19. в.) вршено у виду планске колонизације; у 19. в. било и велико насељавање у С. Амер.; по вери Н. прот. (на С) и кат. (на Ј), по цивилизацији 1 од првих народа у Евр.; у Југосл. има нешто више од 1/2 мил. Н., поглавито у Војводини, Слав., Хрв. и Слов., где аустр. и мађ. власти насељавале од почетка 18. в. међу јсл. живљем махом сиромашне Н. из јз. Нем., претежно из Швајцске; за време аустр. окупације створено и неколико нем. села у сев. Босни.

НЕМЧИЋ Гостовински Ајтан (1813.-1849.), песник, путописац, комедиограф; лирика родољубива и еротична; гл. дела: Путошитање и Квас без круха (комедија) (→ сл.).

НЕНАДИЋ Ђуро др (* 1876.), проф. унив. у Загребу, стручњак за уређење шума; поред стручних чланака и студија, издао књиге: Уређење шума, Рачунање вредности шума, Основи шумарства; издаје и Шумарски календар.

НЕНАДОВИЋ, 1) Алекса († 1804.), тамнавски кнез, веома угледан и утицајан човек у народу; кад Аустријанци тражили његову сарадњу за време њихова рата с Турцима 1788.-1791., А. се одзвао и постао њихов официр; играо видну улогу за време Хаџи Мустафа паше (1793.-1801.); одржавао везе с Аустријанцима и био 1 од вођа нар. војске у борби с Јаничарима; после Мустафине погибје спремао нар. отпор и тражио подршке код Аустр.; једно његово писмо пало у руке Јаничарским вођама и они покушали да преухитре нар. устанак: решили да побiju све гл. вође; међу првима пао кнез А. заједно с Илијом Бирчанином (→ сл.). 2) Јаков († 1836.), војвода, брат Алексин, после чије погибје дигао са синовцем Матијом устанак у ваљевској нахији и постао војвода; био једно време међу гл. вођама опозиције против Карађорђа, поносио на своју породицу и њен утицај; од 1810. приближио се Војду и 1811. постао попечитељ за унутарње послове; емигрирао 1813., а у Србију се вратио 1831. 3) Љубомир (1826.-1895.), књижевник, син → 4); студирао на унив. у Прагу и Нем., али студије није завршио; од 1848. био кратко време проф. беогр. Лицеја, па после мењао положаје; 1874.-1878. провео у Ц. Горы; свој рад почео слабирм стиховима као уредник опозиционог друштвеног листа Шумадинке (са прекидима, 1850.-1857.); човек слободоумних западњачких идеја, а по природи склон шали и потсмеху, имао доста неприлика с властима, али му то донело наклоност публике; као писац остао у књиж. са својим

путописама, док му сав остали рад мање-више заборављен; као путописац Н. веома добар; писао лако и занимљиво, с пуно ведрине и хумора, и стилном далеко бољим него што би се могло очекивати по његовој поезији; његови путописи немају много описа и природе већ више претстављају неку врсту дневника; писани као писма с пута, добро чувају ту присност; од свих путописа најбоља му Писма из Италије (с описом Његошевих последњих дана) и Писма из Немачке; добро писана и Писма о Пригорцима, с много анегдота и живости, али с некувише идеализованим сликањем целе тамошње средине; оставио и нешто превода са фрц. (→ сл. 4) Матија (1777.-1834.), нар. вој и књижевник, син Алексија, учио примит. школе у Срему и рано (1793.) добио очеве погнубије 1804., са стрицем Јаковом дишао устанак у Колубари и у 1. устанку играо важну улогу; као мудром човеку њему повераване важне дипломатске мисије: 1804. у Рус. и 1806. у Беч; учествовао и у више борби; у једно време, био 1. претседник Правитељствујућег савјета у Србији; после пада Србије, заступао (1814.-1815.) срп. интересе код претставника вел. сила на бечком конгресу; чим избио 2. устанак, вратио се у Србију и помагао кн. Милоша, али убрзо дошао с њим у сукоб и ушао

међу гл. вође опозиције против кнеза; у опозицији остао и према кн. Михаиљу; за владе кн. Александра, 1844., угушио катанску буну и 1848. ишао у Карловце, да буде од моралне помоћи срп. покрету против Мађара; оставио просте, али изванредно занимљиве и живо писане Мемоаре, који, нажалост, не обухватају цео његов рад већ углавном само акцију од 1787.-1806.; одличан извор за проучавање људи и прилика 1. устанка. 5) Павле (1699.-1768.), срп. архиеп. и карловачки митрополит; обраћао нарочито пажњу на шк.; подигао данашњу саборну цркву у Срем. Карловцима и из осн. обновио ман. Гргетег у Фр. Горји; успешно се одупирао унијаћењу.

НЕНИЈЕ (nenniae), тужбалице код. ст. Римљана; певале их најмљене нарикаче над мртвацима; значај: ново, убрајају се у најстарије рим. песме.

НЕО- (грч.), предметак у сложеницама; значај: ново, **НЕОБАВЕЗНОСТ ВЕРИДБЕ**, По срп. праву веридба не повлачи обавезност ступања у брак; ипак јуриспруденција сматра да одустајање од веридбе без разлога даје основа за накнаду штете.

НЕОВИТАЛИЗАМ (грч.-плат.), модерно учење о животу као специфичној (аутономној) појави у природи (→ витализам).

НЕОГЕН (грч.), млади терцијар (миоцен и плиоцен).

НЕОДИМ (Nd), хем. елемент; атом. теж. 144,3; припада групи обојених земаља.

НЕОДАРВИНИЗАМ, нови дарвинизам, модификована селекциона теорија; сматра селекцију гл. фактором еволуције орг. света, али одбацује могућност наслеђа особина стечених под непосредним утицајем спољашње средине; по њој наследне само особине изазване променама у клициној плазми и само такве наследне варијације могу, под дејством селекције, да омогуће постанак н. орг. врста; селекција делује на јединке (персонална селекција) тим што одбацује одн. одржава њих, а с њима и њихову клицину плазму (герминална селекција) у којој се врши непрекидно одбирање детерминаната, одредници наследних особина; на тај начин селекција одлучује и о јединкама и њиховој клициној плазми из које постају; она је свеомљна, јер делује овуда и увек.

НЕОДИМ (Nd), хем. елемент; атом. теж. 144,3; припада групи обојених земаља.

НЕОДОЉИВА МРЖЊА између супруга у неким законодавствима даје места разводу брака, у нашем праву само одвојеном животу.

НЕОЗОИК (грч.), група најмлађих формација (→ терцијар и квартал).

НЕОКАНТИЗАМ, обнова Кантовог учења у флз. после пада Хегелове флз.; обухвата више правца у савременој флз.; као типични претставници н. сматрају се присталице марбуршке школе (осн. Херман Коен уз сарадњу Паула Наторпа, Ерикта Касирера и др.); у широком смислу н. обухвата скоро све правце у савременој флз.: позитивизам, реализам и идеализам; изузетак чине неки метафизичари који изричито одбацују Кантову флз. као Бергсон, Петронјевић, Лосин и др.

НЕОЛИТИК (грч.), млађе камено доба или доба глачаног камена, трајало у Евр. од око 10 000.-3000. г. пре Хр.; у њему људи глачали и бушили камен, подизали прве градове и насеља на кољу и бавили се земљр. и сточарством.

НЕОЛОГИЗАМ (грч.), повотворина, употреба н. речи или старинских у н. значењу; нпр.: двобој, оловка, путолов, брзојав, водовод, вршљати.

НЕОМАЉУТИЈАНИЗАМ 1) савремени покрет у духу идеја → Малтуса (прихватили га економисти Стј. Мил, Адолф Вагнер, Шмолер, Опенхајмер тд.), којем циљ је ограничи број рабања, да примењује еугенику и побољшава расу квалитативно; доста се развио у последње време, нарочито у вишим друштв. слојевима; његове присталице образовале међунар. лигу с подружницама у многим земљама. 2) ограничење рабања превентивним средствима, на осн. екон. теорија.

НЕОН (Ne), племенити гас, хем. елемент; атом. теж. 20,2; тачка топљења —250°; тачка кључања —243°; налази се у малим количинама у ваздуху; издваја се из хелијума из вазд. хлађењем с течним ваздухом.

НЕОПАЗМА (грч.), тумори.

НЕОПЛАТОНИЗАМ → новолатонизам.

НЕОПРАВДАНО ОСУЂЕНО лице има право да тражи од државе накнаду штете коју претрпело због неоправдане пресуде; о овом решава касак. суд.

НЕОПТОЛЕМ, Ахилос син (→ Пир).

НЕОРОМАТИКА, књиж. реакција против натурализма и позитивизма, крајем 19. в.

НЕОСАЛВАРЗАИ, жућкаст прањак, растворљив у води, садржи арсени; употребљава се за лечење сифилиса, маларије и неких тропских болести.

НЕОСЛОБОЂЕНА ДЕВОЈКА, Срп. брачно право забрањује — у случају отмице — склапање брака са отетом девојком све док она не буде ослобођена, тј. док не буде могла да се слободно изјасни хоће ли остати или не код отмицара; брак пре ослобођења може се поништити на захтев женин.

НЕОСКОЛАСТИКА 1) у 17. в.: обновљена схоластичка наука, најпре у Шп. (Суарез) од језуита. 2) у 19. в.: настојање папе Лава XIII (1879.) да се врате учењу → Томе Аквинског (неотомизам).

НЕОСОЦИЈАЛИЗАМ, опортунистичка струја у социјалистичком покрету (чини духовних творца фрц. социјалисте Ренодел и Марке); покушај да се социјализам измири и споји с фашизмом; истиче изнад свега култ свеомљн државе и држ. власти и тражи да се овом култу потчини и пролетаријат као део нације.

НЕОТЕНИЈА (грч.), код извесних врста организама застој у развију праћен појавом полне зрелости јединке која још није завршила своје нормално развиће; нпр. код даждевњака и мрмљака извесне јединке постају полно зреле још као ларве.

НЕОТОМИЗАМ → неосколастика.

НЕОТРОПИС → флорне области.

НЕОФИТ (грч.), недавно покрштен човек; кандидат за свештеника; свештеник недавно посвећен.

НЕОФИТ 1) Бозвели (око 1780.-1848.), буг. књиж. и проsv. радник, испрва калуђер у Хиландару, затим учитељ у Свиштову (1816.-1836.); истакао се у борби за црк. самосталност, писао под утицајем Зах. Орфелина и Доситеја Обрадовића; гл. дело: Мати Болгарииа (спев). 2) Рилски (1793.-1881.), буг. књиж. и препорудитељ, монах, дуго година учитељ; писао стихове, ик. књ. и преводио Св. писмо.

НЕП (нова екон. политика), комунистички прив. систем који у СССР организовао Лењин.

НЕПАЛ, независна држава (140 000 км², 5,6 мил. ст.) на С Индије, у подножју Хималаја; земљр., сточарство и караванска трг.; гл. место Катманду.

НЕПЕНТЕС (Nepenthes, фам. Nepenthaceae), инсективорна биљка, вишегод.

дискот Ок. (на сл. лист промешан у кантицу).

НЕПЕР. Јединица за мерење слабљења, појачавања и преслушавања у тхн. слабих струја, нпр. слабљење у једном телефонском вуду, за 1 одређену уместаост *f*, претпостављено је логаритмом односа између јачине струје и учестаости *f*, на почетку вода и јачине те исте струје на крају посматраног вода; ако се овај однос изрази логаритмом прир. система, онда слабљење дато у н., а ако се изрази логаритмом децималног система, онда слабљење дато у белма; 1 н. = 0,8686 бела, одн. 1 → бел = 1,151 н.

НЕПИЈЕР. Непер (Napier) 1) Роберт (1810-1890), енгл. војсковој; командовао абисинским походом, 1868. 2) Чарлс (1786-1860.), енгл. адмирал; за време кримског рата заузео Аландска Острва. 3) Чарлс-Џејмс (1782-1853.), енгл. генерал; учествовао у заузимању Белуджистана. 4) Доу (1550-1617.), енгл. математичар. 1. издао логаритамске таблице, те се сматрају прв. логаритми.

НЕПИСМЕНА ЛИЦА. у праву имају пету пословну и привредну способност као и писмена, чак и за закључење правних послова, који се писмено закључују (литерарна форма).

НЕПЛОДНОСТ, неспособност жена да затрудне; узрок неправилност полних органа или последица обољења (запаљење јајовода); код човека најчешћа услед обостраог ранијег гонороиичног обољења епидидима; неке врсте излечиве; вештачки изазвана и → стерилизација.

НЕПОБЕДИВА АРМАДА. флота коју шп. краљ Филип II послао на Енглезе 1588., а која пропала у бурн.

НЕПОВЕРЕЊЕ, стање неизвесности о доброти и исправности туђих намера; у трг. и екон. животу уопште и израз кризе трг. морала.

НЕПОГОДА. невреме, тешка олуја, ваздушна бура, која причињава штете.

НЕПОГРЕШИВОСТ 1) н. цркве, хришћ. догма; схвата црк., вођену Христом, као стуб и тврђаву истине (ап. Павле), тј. да неизменљиво чува и једина ауторитативно тумачи учење Христово; врховни форум су, по прав. учењу → васељенски сабори, непогрешиви у одлукама по чисто догматским питањима; према том је н. ц. више у неизменљивости откривених истина. 2) н. папе, учење црк. да је папа као учитељ вере (ex cathedra loquens, говорени с катедре) непогрешив кад тумачи верске истине; то учење логичка последица учења о примаћу, тј. да је папа врх. глава црк. на земљи; ова догма проглашена на ватиканском сабору 1870.; због вел. опозиције (Штротсмајер, Делингер) одвојила се старокат. црк.; том догмом подигнут ауторитет папе изнад одлука васељенских сабора.

НЕПОДНОБНОСТ ЗА УРАЧУЊЉИВОСТ, у кривичном праву може кривично да одговара само лице способно за урачуљљивост, тј. које потпуно свесно свог делања и последице која ће да наступи из истог; неспособна лица за схватање свог дела и његове последице закон сматра као неподобне за урачуљљивост и сматра за неодговорне; та н. з. у. може да наступи услед: душевног растројства или помућена свести или умне неразвијености или слабоумности.

НЕПОЗНАТИ ПОСТУПАК, против одбеглог или непознатог извршиоца кривичног дела прикупиће се сви подаци, утврдиће трагови кривичног дела, и када се више ништа не може учинити, списи ће се оставити у архив до проналаска извршиоца; пошто се пронађе извршилац, нормално ће се наставити истрага.

НЕПОЗНАТО БОРАВИШТЕ, ако се не зна боравиште једној страни у поступку, суд ће је познати преко званичних новина да се до одређеног дана јави или одреди пуномоћника; ако она то не учини, суд ће јој одредити скрбника-куратора, који ће је даље у спору представљати.

НЕПОКРЕТНОСТИ, по срп. грађ. з., ствари које се не могу кретати ни премештати; а да се не наруше у својим деловима и изгледу: земљишта, зграде на њима, оно што је на неки начин уколано или везано за тло (казани, ћерам, узидани рафови итд.), растине и плодови земље док се од ње не одвоје, алати и др. ствари потребне за искористићење земље (§ 185. и даље); по чл. 187. рибе у води и дивљач у шуми постају покретности тек кад се улове.

НЕПОМУК Иван св. (1330-1393.), заштитник Чеха; удављен у реци Влтави по налогу краља Већеслава; постоји легенда да није хтео издати краљу тајну коју му краљица исповедила; неки тврде да су била 2 Н., 1 овај, други († 1383.).

НЕПОРОЧАЈ, без порока, без греха; судски некажљиван.

НЕПОС 1) Корнелије, лат. писац биографија из 1. в. пре Хр. 2) Јулије, претпоследњи цар Зап. рим. царства (474-486.).

НЕПОСТОЈАНО А, заменило некадањи полугласник између 2 сугласника на крају речи који се тешко изговарају заједно; кад нису на крају речи а се губи; има га: а) код именца у 1. п. ј. и 2. п. мн.: мачак — мачка, поверилац — повериоца (од поверилица) — поверилаца; б) код неодређених придева у м. роду: снажан — снажна.

НЕПОТИЗАМ (лат.), злоупотреба власти у корист својих рођака.

НЕПРЕДВИЂЕН ДОГАЂАЈ, д. независан од људске воље који је неочекиван; нико није дужан сносити одговорност према другим за н. д.

НЕПРЕЖИВАРИ (Nonruminantia), таккопрети папкари код којих се из једноставног јелуца храна не враћа на преживање; обухватају свиње и водене коње.

НЕПРЕКИДНА ПРОПОРЦИЈА → пропорција. **Н. функција,** чије промене можемо учинити произвољно малим с довољно малим променама независне променљиве.

НЕПРЕЛАЗНИ ГЛАГОЛИ, означавају радњу која се не може пренети на предмет; стога немају трпниг придева (нћи, спавати, туговати).

НЕПРИЈАВА припреме кривичног дела, кажњава се по зак. затвором код лица које знало да се припрема какав злочин, па то није пријавило власти, док јој је било могуће да се спречи његово извршење.

НЕПРИЈАТЕЉСТВО, ако је трајно утиче на сведочење на старатељство и узрок је за изузеће судије.

НЕПТУН 1) (♆), вел. планета. 8. по реду даљина од Сунца, 30 пута даља од Земље (4495 мил. км); описује своју путању око Сунца за 164,79 год., а време за које се обрне око своје осовине није тачно познато (око 13); пречник му скоко 4 пута већи од земљиног (54 400 км); види се под углом од 2,5", као звезда 8. привидне величине; протетим оком није видљив; има 1 сателит; нашао га Гале (1846.), на основу Лаверијевог рачуна. 2) ст. италики бог воде и мора; грч. → Посејдон. **Нептунизам,** учење нем. геолога Вернера да су све стене постале таложењем у води (насупр. плутонизму).

НЕПТУНСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ, уговори склопљени (20/7. 1925.) између Ит. и Југосл. у → Нептуну (Нептуну), вароши у Ит., ј. од Рима, а на обали Тиренског М.; регулишу питања у вези с извршењем уговора о миру, положај Ријеке, односе између Задра и суседних јел. места, погранични промет, туризам, поделу а.-у. каблова итд.

НЕПЦЕ (palatum), горњи свод уста, у предњем делу коштан (тврдо н.), у задњем саграђен од млишћа (мекано н.); меко н. задњом вичиом продужава се у ресицу; од већег или мањег приближавања језика непцу зависи боја и висина вокала и квалитет неких консонаната.

НЕР Арт ван дер (1603-1677.), хол. сликар, манирисани пејзажист; највише радио пределе у месечини.

НЕРА, л. притока Дунава; извире с Банатских Плана у Рум., делимично граничи Југосл. и Рум.

НЕРАСТ → свиња.

НЕРВ (лат.) → живац.

НЕРВА Марко-Кокцеј, рим. цар (96-98.); проглашен за цара после Домицијанове смрти; добар владалац, помагао повчано сиротињу и уредио правосуђе.

НЕРВАЈ Жерар де (1808-1855.), фрц. писац романтичке школе; најпознатија новела Силвија, врста меланхоличне идиле.

НЕРВОЗА (лат.), у кед. напуштен термин, а у нар. означава раздражљивост или живчано обољење неке особе. **Нервозан,** раздражљив, живчано оболео. **Н. дете,** одговара другојаче него нормално на свакодневне надражаје; строго наслеђе тих «нервозних» војстава ретко се срета; многа чешће их ствара спољни свет, родитељи, породица; још дојенче, неумесно неговано, може постати н.; оно се мора навикати да га мокра пелена штитка, да подржи 3 сата до идућег дојења и на дужи ноћни одмор; претерана нега, која значи незнање, може привремену флз. нервозу дојенчета претворити у сталну; нарочито страда јединче; многа деца неће да заспу без светлости, друга одбијају тврду храну; деца често лажу због мамте и долазе у сукоб с родитељима; приче и бајке Ремете д. сан; такође плашење са жандармом, баба-Роме и доктором; као код сваке дресуре, умереност ствара нормално д., јер оно дружичије прерађује своје утиске и доживљаје него одрасли; необузданост детиња (бес, зацељивање) само је отисак породичних оригиналних слика; то важи и за многе покрете случајно изазване, тзв. тик, који се допшје несвесно понављају, јер им је пут створен (подрхтавање очних капака услед запаљења, чешање, грбање и др.); шк. је за д. ново, телесно и душевно, оптерећење, услед чега долази до нејела, несавице или дугог спавања; несугласице родитеља у кући;

општи песимизам, болно схватање туђих мука, она- нија, шк. анемија повод су за нервозу д.; важно је и тешко разликовати у дечјем добу неурозе од правих орг. живчаних обољења; лечење: промена средине, васпитање допуњено тек. саветима. Н. трудна, лажна уобразиља т. код жена, последица уобразиље и аутосугестије.

NERVUS PROBANDI (лат., буквално: живац дока- за), оно што у једном доказу омогућава закључак. N. regum (лат.), гл. ствар, основ ствари.

НЕРГИСИ Мехмед (око 1591.-1634.), родом из Сара- јева, вел. тур. стилист старе (бомбастичне) шк. и познат песник.

НЕРЕЗИ, село с црк. св. Пантелејмона код Скопља.

коју подигао Ал. Комнин у 12. в.; од прво- битног иконо- стаса од мрамора сачува- ни само стубо- ви царских двери с изва- јаним орна- ментима, а од првобитног грч. живописа нешто мало у олтару; остали позивијег дату- ма са срп. на- писима.

НЕРЕЈ, добри морски бог код ст. Грка; његова ћер- ке Нерејиде (50) сталне пратилце Посејдона; међу њима се истичу Амфитрита, жена Посејдонова, и Тетида, мајка Ахилова.

НЕРЕТВА, притока Јадр. М., дуга 230 км, извире с Леоршика; до ушћа Рапе тече ка СЗ, па скрене на Ј; у г. и ср. току долина јој уска и клисураста, а од Метковића баровита; код Олузена се рачва и са 12 рукава улива у Неретљански Канал; од Мет- ковића пловна за морске бродове до 3,5 м гала.

НЕРЕТЉАНИ, првобитно срп. племе, чија област захватала од р. Неретве до Цетине; у ист. познати по том што се најупорније опирали примању хришћ.; гл. град био им Омиш; рано изишли на глас као одлични морепловци и опасни гусари; њихово угро- жавање трг. пловнице на Јадр. М. и услед тога чести сукоби с Вен. испуњавају највећи део локал- не приморске ист. (9.-10. в.); после дугих борби Вен. најзад успела да их крајем 10. в. натера на пошто- вање обавеза; у току тих борби, Н. ушли у тешке везе са суседним Хрватима и од Часлављеве смрти (око 960.), постепено ушли у састав њихове државе; њихово гл. племе, Качићи, има у хрв. историји 11.- 12. в. веома значајну улогу.

НЕРИ Филип, свештеник у Риму, осн. 1548. свешт. конгрегацију Ораторијум (јер се скупљали у ора- торијуму у болници) за негу болесника, музике и науке; одатле постао → ораторијум; проглашен за светитеља († 1595.).

НЕРИСТ Валтер (*1864.), нем. физичар; има вел. број значајних научних радова из обл. физ. хемије и електротех.; поставио теорију термодинамичних ел. потенцијала; 1921. добио Нобелову награду за хем.

НЕРОДИМКА, р. на Косову, л. притока Лепенца, дуга 32 км; извире с Језерске План.; на њој вет- тачка сифуркација; близу Урошевца од ње одво- јен воденични јаз, који потом тече у Ситницу (слив Црног М.), док гл. део реке припада сливу Егеј- ског М.

НЕРОН Луције-Домције, рим. цар (54.-68.), син Ахенобарба и Агрипине

Млађе, а пасторак цара Клаудија, ког наследио на престогу; у прво време владао добро под утицајем свог учитеља Сенеке и Бура; до- ције постао тиранин, отровао полубрата Бри- таника, убио мајку и жену Октавију, и на- гнао Сенеку да пресе- те себи вене; окривљено хришћ. за пожар у Ри- му и гоњено их; кажња- вао смрћу најбогатije људе да би се дочепао њихова имања и доп- нао до новца за обнову Ри- ма и скупе диркуске игре; кад против њега избила побуна и у прок. и Риму, извршио самоубиство (сл. Ј. Стике).

НЕРОДИМЉЕ, средњев. град и жупа на Косову, код Урошевца; сад села Г. и Д. Н. (Вардарска Бан.); 1. престоница Немањина (од Милутина који у њему и умро); у близини развалине града Петрича, у којем Душан ухватио и свргао с престола оца Ст. Лечанског.

НЕРОТКИЊА, удата жена која никад није остаја- ла трудном (бременитом) те, према томе, никад није рађала.

НЕРУДА Јан (1834.-1891.), вођ чешких реалиста по- сле Бахова апсолутизма; борио се за соц. и нац. права свог народа; створио чешки путопис и фељ- тон; најзначајније му дело приповетке из прашке малограђ. средине: **Малостранске приче** и лирика прожета хајнеовском иронијом.

НЕС (Nessus), кентаур ког убио Херакле.

НЕСАВЕСНИ ДУЖНИК, која склања или отуђу- је имовину да би оштетио своје повернице; таква је радња и кривично кажњива

НЕСАНИЦА, поремећаји сна, тј. спавања могу се испољавати на разне начине: тешко уснијање, че- сто или прерано буђење, површно спавање; узроци **тесније**: поремећаји дисања (кијавица, хроничан катар у носу и суседним шупљинама), срчане ма- не, промене крвног притиска, убрзаност пулса, ма- локрвност, надутост стомака и црева, често мокре-ње код обољења мокраћних органа и простате, раз- новрсни болови, разне живчане болести и др.; **психички**: код неурастеније, хистерије и депресије; код многих особа је изазивају алкохол, прна кава, дуван, морфинизам и кокаилизам; лечење: отк- лонити узрок; опште лечење као код неурастеније, депресије; рационална употреба медикамената, хи- дротерапија (→ психотерапија).

НЕСВЕСНО, скуп свих фактора без којих се не мо- же разумети свестан душеван живот једне индиви- дуе, а који лежи изнад свести; због огромног зна- чаја овога појма у новијој псих. постоје његове најразноврсније дефиниције.

НЕСВЕСТИЦА, нагла општа слабост с губитком свести; узрок анемија мозга; спољни повод: узбу- њење, замор, страх, стегнутост тела оделом или у гуши, глад; унутарњи повод: анемија, крварења, разна обољења ж. полних органа и др.; предиспо- зицирани су: жене, реконвалесценти, особе са сма- њеним притиском; знаци: поред губитка свести, мртвогост мишића; пулс слаб, мекан; бледло, хла- дан зној, хладне руке и ноге; прва помоћ: свеж ваздух; ако је особа бледа, главу ниско ставити, ослободити одеће која стеже; ако траје дуже зва- ти лекара.

НЕСПРОДЕ Карло (1780.-1862.), рус. канцелар; у свему се поводио за Метерником.

НЕСЕСЕР (фрц.), путнички ковчежић с најпотреб- нијим стварима за тоалету.

НЕСИМИ, Сејин Имадидин, вел. тур. мистични пе- сник 14. в.; као припадник хуруфиске секте; жив одеран у Алепу (око 1404.).

НЕСИТ (Pelicanus), гем, великан, крупна птица све- тле боје с кожицом за

пливање мељ, и кожном кесом испод кљуна за смештај лова; храни се рибама; живи у Евр., Афр., Аз.; код нас: у слав. шумама, на средњем току Сале и средњем Дунаву, вел. језерима и на ушћу Не- ретве.

НЕСПОРНА ДЕЛА, ко- ја су предмет неспор- ног или ванпарничког поступка → ванпарнич- ни поступак. Н. правила → ванпарнични поступак.

НЕСПОСОБНОСТ, немоћ, одсуство способности. Н. за брак, услед незрелости (испод 14 год. за ж., а 16. год. за м.) лица или услед зак. забрана (→ бра- чне емегње) или физ. неспособности. Н. плаћања → инсолвенција.

НЕСРЕЋА, догађај који наноси штету нашим инте- ресима не нашом кривицом.

НЕСТАЈО ЛИЦЕ, о коме се не зна да ли је живо или не; н. л. претпоставља се да је живо и у по- гледу имовине добиња нарочиту заштиту (одређује се управитељ имања); ако се несталост продужи, зак. предвиђа могућност проглашења н. за умрлог.

НЕСТОР 1) грч. јунак, унук бога Посејдона и Тире, чију сву браћу убио Херакле; као старац учество- вао у грч.-тројанском рату и као најмудрији давао најбоље савете. 2) **Летописац** († 1114.), како се ми- сли, 1 од писаца тзв. Кијевског летописа који се зове и «начални» (почетни, први); то је опис дога-ђаја у рус. земљи од 9. до почетка 12. в. (до 1110.); написао и неколико «житија» светаца.

ИСТОРИЈЕ, цариградски патријарх (428-431.), јереник, који тврдио да св. дева није родила божјег човека с којим се касније сјединила слава божја, јерс, раширена по Персији, Индији, Кини и ср. Аз., осуђена на 3. весељенском сабору у Ефесу. **ИСТОРИЈАНЦИ**, присталице јереси патријарха Историја.

ИСТОРОВИЋ 1) **Богдан** (* 1901.), доцент тхн. факултета Београдског унив. за архитектуру и пројектовање прив. зграда; пројектовао многе грађевине; у друштву са А. Дероком израдио планове за Храм св. Саве у Београду; сарадник Свеснања за архитектуру. 2) **Никола** (* 1868.), архитект и редовни проф. унив. у Београду; до 1905. архитект Мет. грађевина, тад изабран за проф. унив. у Београду. **ИСТОРОЈ Јохан Непомук** (1802.-1862.), нем. писац популарних латрија у Бечу; позната му драма *Јумлаца-вагабундс*.

ИТАГА (*Impatiens nolitangere*, фам. Balsaminaceae), једногод. биљка; стабло до 50 см високо, наизменично распоређена листа, жута цвета и дугуљаста плода у облику чауре; расте нарочито у сев. и ср. Евр. и зап. Аа. **Јепи човек, Бресквица** (*Impatiens balsamina*), украсна биљка из исте фам.; гаји се због лепа цвета (који може бити бео, црвен или шарен); води порекло из Индије.

ИТЕО (ит.), чист, чисто. **И. апосен** (фрц.), п. апунто (ит.), меница (трата) коју комисионар, по налогу комитента, вуче на њега да би наплатио своје потраживање, или меница (римеса) коју комисионар шаље комитенту да би измирио своје дуговање. **И. износ**, п. по одбитку свих трошкова. **И. каса**, без одбитка **И. тежина**, чиста тежина, т. роба без омота, израчунава се кад се од укупне (брutto) т. одбије т. завоја (тара или дара).

ИТЭСХЕР Каспар (1639.-1684.), хол. сликар, радио сцене из свакидањег живота, по узору «малих хол. мајстора» (Метси, Терборх), али без њихове свежине осећања.

ИТУНО, варош (7000 ст.) у околини Рима.

ИУИСТРИЈА, једна од 3 краљевине на које се распала Клописова држава, за његових наследника; обухватала земље између Ламанча, Мезе и Лоаре.

ИУМЕ (грч.), нотни писмо употребљавано у хришћ. цркви и то само за мелодиско кретање, али не и за трајање које, саобразно ст. грч. музици, зависило од прозодичне текста.

ИУМЕРИНОСТ, неспособност рационалног (паметног) задовољавања својих нагонских потреба; супр. умереност.

ИУМРЛОСТ, бесмртност душе.

ИУПАРА, ман. св. Богородице, ј. од Крушевца, вероватно из времена кн. Лазара; у цркви има у виду тролисне дечетине с 1 кубетом, с припратом и декоративним четвртастим кубетом над њом; **очувава президија**.

ИУРАПИЈА (грч.), живчано обољење испољено веома болним нападима у области неког живца, без одузетости, осетљивости у одговарајућем делу тела; трајање од неколико секунда до неколико часова; узроци разноврсни; лечење по могућству према узроку, антинеуралничким средствима, у тежим случајевима убризгавање алкохола око жица, доцније хир. лечење.

ИУРАСТЕНИЈА (грч.), болесно стање испољено раздражљивошћу, изнурености, недостатком енергије, осећањем попуштања умних способности, главобољом, несанјом, невестином, брзим замарањем, живим тегивним рефлексима, дрхтањем, лупањем срца, осећањем притиска у пределу стомака, честим ноћним полудима, пољном слабошћу, хипохондричним цртама; јавља се на бази конституционалних и спољних фактора; после прележаних тешких заразних болести, вел. губитака крви, дугог дојења, дугогтрајног ускраћивања сна, код хроничног тровања никотином и алкохолном; несумњиво најважнију улогу игра дугогтрајна духовна напетност; лечење у првом реду → психотерапијом (→ психоневрозе).

ИУРАЧУЊИВОСТ, нескретање прир. и значаја своје радње, услед душевног растројства, помућене свести или умне неразвијености; по §22. Крив. зак. таква лица неодговорна за учињену кривицу. Смањена и., случај да неко лице није сасвим и., али није свесно своје радње у нормалној мери; зак. дозвољава ублажење казне по слободној оцени суда.

ИУРИНОМ (грч.), израштај живаца, јавља се у свим деловима организма, често истовремено по неколико н.; мада бенигне природе, често по својој локализацији опасан (н. можданих живаца).

ИУРИТИС (грч.), запаљење живца, већа или мања одузетост, сушење мишића, болови и поремећена осетљивост у области запаљеног ж.; узроци разноврсни; лечење по могућству узрочно, антинеурал-

нична средства, примена топлоте, доцније електро-терапија, масажа, стрихнија.

ИУРОЗА (грч.), живчана обољења као што су: хистерична, опсесија и н. страха; ако су психогене, потичу из поремећаја сексуалне конституције и лече се путем психотерапије. **И. страха**, болесно стање од страха без идејног садржаја, тј. болесник не може да објасни ни чим се ни зашто се плаши; вероватно често изазвана пољним надражајима, који не воде до потпуног задовољства (*coitus interruptus*). **Neurosis cordis**, срчана нервоза, поремећај срчаног рада код извесних нервозних особа, праћен разним осећајима и тегобама у пределу срца: притисак, тиштање, лупање срца, бол, теже дисање и др.; после претеране употребе дувана, кафе, чаја и душевних узнемирења, сви се знаци погоршавају; прегледом се налази да је срце оболело.

ИУРОЛОГ (грч.), лекар који се спец. бави обољењима живаца. **Неурологија**, наука о грађи живчаног система; наука о живчаном болестима.

ИУРОМ (грч.), редак израштај саграђен од живчаног ткива; најчешће конгениталне природе; отстрањује се оперативним путем.

ИУРОН (грч.), фзл. јединка нервног система, састоји се из нервне ћелије и њених продужетака (дендрита који иду ка ћелији и неурита, аксона, који иду од ћелије); има их безброј; гл. задатак им да преносе надражаје и да их примају помоћу својих дендрита, а предају преко неурита.

ИУРОПАТОЛОГИЈА, наука о обољењима живаца.

ИУТРАЈАН (лат.), који није ни за једну ни за другу страну, непристрасан. **И. сапун** → сапун. **И. синдикати**, раднички с. који нису идејно и полит. везани ни с једном странком и који не припадају ниједној од постојећих синдикалних интернационала; у најпој. земљи н. с.: Савез грађичких радника и Савез банкарских, трг., осигуравајућих и инд. чиновника. **И. слој**, при еластичности савијања онај с. чија дужина остаје непромењена, нпр. приликом савијања 1 шипке. **И. или нулта тачка**, тачка система спрегнутих електромоторних сила за коју се може привезати н. или нулти спроводник (→ звездаста спрега). **И. или нулти спроводник** система спрегнутих електромоторних сила с више од 2 жице, једносмислене или наизменичне струје, кроз који не пролази никаква струја, када су сва појединачна независна кола система уравнотежена (→ звездаста спрега). **Неутралност**, држање по страни, немешање у спор међу двојицом или у рат међу 2 државе с правом на неуземање њихове стране. **Благонаклона н.**, помагање једне ратујуће силе од неутралаца. **Оружана н.**, војна припрема за одбрану н. **Неутрализовање** (нлат.), уговорена обавеза, зајемчена обично гарантним силама, једне државе да ће се у случају рата држати неутрално (Швајц., Белгија, Луксембург). **Неутрализовати**, учинити неутралним; учинити безопасним, нешкодљивим.

ИУТРОН, језгро или део → атомског језгра; састоји се из 1 → протона и 1 → електрона као 1 целине; електроненутралан је према околини; постоји и схватање да је н. елементаран делић и да је протон сложен и сачињен од 1 н. и 1 → позитрона.

ИУТРУМ (лат.), средњи род у грам.

ИУФЕЛА, по грч. митологији жена Атамантова, а мајка Фрикса и Хеле; послала деци златоруна овна који их однео на Колхиду.

ИУФЕРТЕТ, **Нефретета**, **Нефретета**, ег. краљица из 14. в. пре Хр. жена фараона Аменхофса IV; њено веома лепо попресе чува се у берлинском музеју.

ИУФИ **Омер**, веома познат тур. песник похвалних и сатиричних песама; због ових последњих најзад осуђен на смрт и удављен у султанову сарају (1635.).

ИУФОМЕТАР (грч.) → грабље за облаке.

ИУФОСКОП (грч.), справа за мерење правца и брзине кретања облака, на основи посматрања лика облика у огледалу.

ИУФРАНКИРАНО, неплаћено; код пошт. пошиљке није плаћена прописна такса, није стављена потребна марка.

ИУФРИДИЈА (грч.), најраспрострањенији тип бубрежних органа, виша се код чланиковитих глиста, мекушаца, многих зглавака и кичмењака; у најпростијем облику н. цеваст орган отворен на оба краја; предњи, левкасто проширен и трепљав крај

се отвара у телесну дупљу, док се задњи крај залива напоље кроз телесни зид; бубрег кичмењака у суштини скуп многобројних н., бубрежних канала.

НЕФРИТ, минерал из групе амфибола; једар зелени варијетет од којег прест. човек правило оруђе; употрбљавана је и као украсни камен; чувени су из Туркестана, са Бајкалског Јез. и из Н. Зеланда.

НЕФРИТИС (грч.), запаљење → бубрега: последица интоксикација (токсини бактерија или хемикалије), инфективних болести (ангина, шарлах, грип, дифтерија итд.); облици: а) дифузно обољење свих Малпигијевих теланаца (гломерула); знаци: беланчевина и крв у мокраћи, повећан крвни притисак, отоци по телу, акутна азотемична → уремија или еклампсија; излечење или прелазак у хронични стадијум некад с компликацијом хроничне уремије; б) обољење појединих гломерула (циркумскрипти н.); знаци: беланчевина и крв у мокраћи, нема повећања притиска ни отока; нема уремичних знакова; постоји склоност на свежим погоршањима, има хроничан ток.

НЕФРОЗА (грч.), бубрежно обољење, последица неких интоксикација (салварзан, фосфор и нарочито сублитим), затим тбк., сифилиса, запаљења плућа, дифтерије, колере, тифуса итд.; следију дегенеративне промене у бубрежним каналима; јавља се као самостално обољење или као пратилац др. бубрежних обољења, као и за време трудноће; знаци: бледило коже, отоци по целом телу, крвни притисак није повећан, нема нагомилана азотних материја у крви (уреје) већ воде и кухињске соли; велика количина беланчевине у мокраћи; некад се јавља еклампсија (грчеви и губљење свести услед отока мозга у вези са ретенцијом кухињске соли и веће количине течности).

НЕФРОЛИТИЈАЗА (грч.), камен у бубрегу, пореднај метаболизма, који код људи наклоњених овој болести изазива таложење минер. соли (фосфата, урата, оксалата) и образовање песка или каменчића у бубрезима и мокраћним каналима; знаци: болови у виду напада (трају неколико сати) у слабинама, дуж мокраћног спроводника, у мокр. бешици и пољним органима; за време или после напада присуство крви у мокраћи; напади праћени гађењем, повраћањем, каткад и малом тмпт.; кад се камен избаци, болови брзо попуште; вел. камен не изазива болове дуже времена; компликације: камен зацупава мокраћне спроводнике, изазива гнојење (→ пијелитис) или обилна крварења, код зацупавања различита за сваку врсту камена; камен из бубрега или бубрежне карлице вади се операцијом.

НЕФРОРАГИЈА (грч.), симптом: крварења из бубрега (крвава мокраћа); јавља се код повреда бубрега, неких запаљења (нарочито тбк.) и тумора.

НЕФРОСКЛЕРОЗА (грч.), крајњи стадијум акутног и хрон. запаљења бубрега, који смежуран, мали, једнак функционалности (секундарна н.); знаци: бледило коже, мршавост, висок крвни притисак, срце проширено, количина мокраће смањена са мало беланчевина; заприцава се → уремијом; други облик: последица артериосклерозе бубрежних крвних судова (примарна н.); ток: бенигни, траје дуже време с повећаним притиском; смрт услед апоплексије или нагли срчане слабости (едем плућа); манифн. бубрези атрофирају, не излучују довољно мокраће и смрт у уремији (малигна н.).

НЕФТАЛИ, један од Јаковљевих синова; праотац једног од 12 јевр. племена.

НЕФТИС, богиња ст. Египћана, сестра Озириса и Изиде.

НЕФУД, Вел. и Мали, пустиња у Арабији.

НЕХАД-ГРАД, добро сачуван град у Хрв. Приморју код Сена (Савена Бан.); саградио га врховин крајински и сељски капетан Иван Јенковић (1555.) за одбрану од Турака и Млечкиа.

НЕХАЈЕВ Минутни (право име: Минутин Циклар, 1850-1893.), хрв. писац; гл. дела: Престол, Свјетлина, Живот, Уласитељ (драме), Бијег (роман), Велики град (повеље).

НЕХАО, ст. Египћанин (610-595. пре Хр.), син Псамтика I; заузео Сирију; довршио прокопавање канала који везивао Сред. и Црвено М.; послао флоту која за 3 год. освојише Афир.

НЕХАТ, општи принципи у крив. праву да се кажњена извршилац крив. дела који делао несвесно и који је предвидео последицу свог делања, али по изузетку закон кажњавана и лица која изврше крив. дело не предвидијајући, па чак и не желећи, последицу свог делања; у том случају закон вели да је лане делоно из н.; за н. се кажњавана само када је то изричито наглашено код поточног крив. дела. Н. груб, граф. неправо, некажња на штету другог;

претставља аквилијански деликт и даје права на накнаду штете.

НЕЦА (НОГЕЋ), река у Нем., д. притока Варте; дуга 366 км и пловна.

НЕЧИСТА ЈЕЛА, верски забрањена ј., нарочито у и. религијама, код Јевр. и примит. народа (тотем-животиње).

НЕЦАТИ († 1509.), с правим именом Иса, највећи тур. лирски песник 15. в.

НЕЦД, султанат (1 903 000 км²) у јз. Ар.; висаја степско-пустинског карактера; стан. (2,2 мил.) поглавито Вахабити; номадски сточари (камиле, коњи, овце); у оазама гаје палме и ј. воће; у персоналној унији (од 1932.) с Хезасом; гл. град Ер-Риад.

НЕЦЕФ, варош (25 000 ст.) у краљ. Ираку.

НЕШАТЕЛ, гл. град (23 000 ст.) истоименог кантона у зап. Швајц. на обали Н. Језера; црк. (12. в.), замк (13.-14. в.); унив. (1009.); извози вино и сир.; туристичко место.

НЕШИЋ 1) **Боривој** (* 1857.), инж. пуковник; проф. Вој. Акад. и мин. грађевина (1899.); у ратовима 1912.-1918. нач. арт. инж. одељења Врх. команде; штампачо: **Одбрана Плавне**, **Теорија мина** и др. 2) **Ђорђе** (* 1874.), проф. окулистике у Београду; познат по многим радовима, нарочито о вађењу страних тела из ока помоћу циновског магнета. 3) **Милан** (* 1886.), проф. Београдског унив. за мелиорацију и регулацију река; пројектовао и извео вел. број радова из области хидроткн. (водовод у Крагујевцу, хидроцентрале у Тетону и Призрену, водовод за сачаторијум у Сурдулици, кантажа минер. извора у Брвачкој Бањи и др.); био претседник беогр. општине, радио са много разумевања на уређењу Београда и организовању соц. установа. 4) **Светозар** (* 1851.), гштб. пуковник, учествовао у ратовима 1876., 1877. и 1885. као нач. штаба бриг., 1902. вршилац дужности нач. Гл. гштб.; штампачо: **Пешадиска дивизија на маршу и боју** по ген. Бертоу, **Обука чете и баталјона** по ген. Драгомирову, **Прилози за тактичко обучавање официра** и др.

НЕШКОВ ВИС, јн. огранак Грамаде, на граници између Србије у Буг.; на њему вођена борба између Срба и Бугара 12./11. 1885., после срп. пораза на Славници.

НЕШКОВИЋ 1) **Јанијије** (1804.-1873.), чахански владика, обновио ман. Јачу 1857. 2) **Милутин д-р** (* 1894.), проф. мед. факултета у Београду; гл. научни рад: **Пластична улога крвног шехера**; сарадник **Свезнања**. 3) **Никола** († 1795.), иконописац и портретист; живео у Вршцу као пријатељ владике Јована Георгијевића, чији портрет радио; у вршачком владичанском двору и његова **Тајна вечера**, а у ман. Крушедолу икона деснота Стевана.

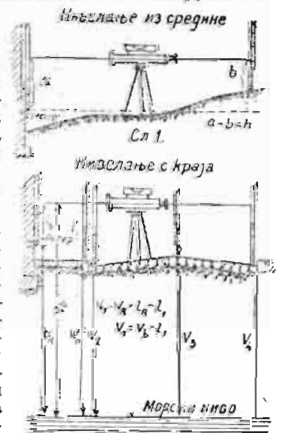
НЕНРИ Мехмед († вероватно око 1520.), тур. историчар.

NI, знак за хем. елемент никал.

НИВЕЛУИШКА ПЕСМА, славна нем. епопеја од непознатог писца с краја 12. в. (лат. варијанте спомињу се већ у 10. в.), сачувана само у више разних прерада; опису пропаст бургундских јунака, поубијаних по наредби њихове сестре, одише Кримхилде, која светила муза Зигфрида; више волеја да изгину него да издаду убицу Хагена (внibelунишка верност); назив нивелуниш долази од митеког чувара подземног света (→ Вагнер).

НИБУР 1) Бартолд-Георг (1776.-1831.), чувен нем. историичар и ист. критичар; гл. дело: **Римска историја**. 2) **Карстен** (1733.-1815.), нем. испитивач Ар., ј. Перс. Месопотамије, Сирије, Палестине и М. Аз.

НИВЕЛАЦИЈЕ, рад са нивелманским инструментом

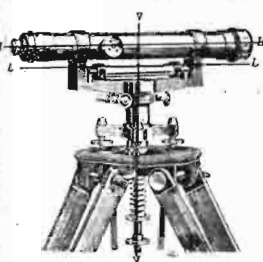
лања терена у висинском погледу узимају висинске тачке (репери) држ. н. за које су одређене надм. в. према почетној висини Јадр. М. (→ марсграф, нула нормална). **Генерални н.**, одређивања вис. разлика између чврсто постављених тачака, репера (линиски н.). **Детаљни н.**, одређивање надм. в. тачака на некој површини (површински н.); омогућава да се површина претстави у висинском погледу; н. може бити геом., тригонометрички и барометрички, према том да ли се за изналажење вис. разлика употребљавају нивелмански инструменти, теодолит за мерење вис. углова или анероиди; по прецизности ген. н. се дели

реперима. **Н. репер.** белега, чија је надм. в. одређена ген. н.: репери се раде од гвожђа, бронзе или др. легуре и узивују се у солидне зграде, мостове, пропусте и у чврсте стене. а у отвореном пољу у добро укупане камене стубове; помоћу већ познатих надм. в. појединих репера, одређују се непознате надм. в. разних тачака на терену за тхн. и научне радове; р. чине н. полигоне, а ови н. мрежу; почетни р. за крај. Југосл. је р. у згради аутографа за плим и осеку на молу Сарторио у Трсту; његова висина 335 м над ср. водостањем. **НИВО** (фрц.) 1) хориз. површина, равнина. 2) висина воде, водостај. 3) степен, ср. мера, просечност.

РАЗНЕ ВРСТЕ ГЕНЕРАЛНОГА НИВЕЛМАНА И ЊЕГОВЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Разне врсте Нивелмана	Репери се нумеришу од — до	Ко изводи нивелман	Дужине нивелманских		Допуштана отступања			Куда иду н. вазни
			полигона	страна	у отвореном пољу	између два нивелмана		
						mm	m	
Km	Km	Km	Km	m				
Прецизни н. 1. реда (Н. високе тачности)	1- 5000	војск. географски институт	300-500	7,0	1	3	50	Уз држ. путеве и жељез. пруге 1. реда.
Прецизни н. 2. реда	5001- 7000	Мин. фин. Одељење катастра	50-200	4,0	2	5	60	Уз жељез. пруге, гл. друмове и веће р.
Прецизни н. 3. реда	7001-10000		25- 50	2,0	4	13	70	Уз важније путеве и реке
Технички н.	По срезима од 1 на даље	Сам град	5- 25	1,5	7	25	80	Споредним путевима поред река и згоднијим тереном
Допунски н.			1- 5	1,0	14	50	100	Најглавнијим ул.
Гралски н. 1. реда			8- 10	2,0	3	10	70	Гл. улицама
2. реда			2- 5	1,0	6	20	80	Свиња осталим улицама
3. реда	0,6- 1	0,3	16	30	100			
4. реда			-0,7	0,1	20	50	100	

на прецизни (1., 2. и 3. ред), технички и допунски; при овом се мисли на н. израђен нив. инструментима. **Нивелмански влак**, отворени многоугао, чија су темена претстављена реперима, а стране укупним дужинама визура између узастопних репера. **Н. инструмент.** нивелир, за одређивање висинске разлике 2 тачке; састоји се углавном из дурбина са визуром и либелом или алхидадом, која служи за довођење визура у хориз. положај; уз н. иде летва (боље две) са сантиметарском поделом; код најновијих конструкција испред објектива постављена стаклена плоча са паралелним странама, чијим се обраћањем помера визура до прве целе поделе на летви; померање се чита у мм на завртњу који обрће плочу те се на тај начин избегава оптерећење од ока; н. п. мора задовољити следеће услове: визура или оса НН дурбина и оса либеле ЛЛ треба да су хориз., тј. међусобно паралелне, а обе уравне на алхидадну осу VV, која треба да буде у верт. положају. **Н. ката.** висина неке тачке изнад морске или произвољне површине, одређена нивелманом. **Н. летва**, мерило подељено на целе или полу см, које се поставља вертикално изнад неке тачке да би се на њему, н. инструментом, очитао »отсечака«, тј. висина од те тачке до визуре (→ летва и нивелтаље); да не би слегла у меко земљиште, летва се поставља на гвоздени подметач. **Нивелациона линија**, нивелета, првена пунија линија, којом се у подужним профелима карикрирано претстављају падови и успони осовина пројектованих или изведених путева, улица, жел., канала, насипа и др. (→ профил подужни). **Н. мрежа**, низ н. влакова који међусобно повезани заједничким странама и

на; основу привр. чини земљар. (јамс, батате, банане, просо, кукуруз, какао, кикирици, памук и др.); на С развијено сточарство, а на Ј искоришћавање шума; од руда засад се искоришћују угљ и каљ; гл. место Лагос. **НИГРЕТИЋ Франо** (1501.-1549.), с Корчуле, одличан правник; проф. унив. у Падови 1526.; од 1531. секретар пољ. краља Сигмунда; убијен од својих слугу кад се 1549. враћао кући; оставио више правних списа **НИГРИНОВА** Велика (Вела) (1862.-1909.), глумица; ступила на позорницу 1878., од 1882. члан Нар. поз. у Београду, уметница ретког прир. талента и савесна стилзаторка својих улога. **НИДАБА**, сумерска богиња сетве, заштитница града Уме. **НИДЕРЛАНДИЈА** → Низоземска. **Нидерландска муз. школа** → холандска шк. **НИДЕРЛЕ** Лубор д-р (* 1865.), археолог и сл. етнолог, проф. унив. у пенизи; његова заслуга осн. Народни сноп музеја и Држ. архл. завод; у Прагу; значајно вел. дело **Словенска старина**, објављено у изводу и на фрц. **НИДОЛОГИЈА** (лат.-грц.), наука о гнездима. **НИЖНИЈ ТАГИЛ**, варош (55 000 ст.) у уралској обл.; високе пећи за тољење гвожђа. **НИЖЕТИЋ Здравко** д-р (* 1895.), шеф очног одељења Опште држ. болнице у Београду, писао: о антраксу ока, протеусу на оку, оперативном лечењу иридоцијазисе, модификацији кератопластике и др.; за Свеснање израдио предмете из окулистике. **НИЗ 1) бројева:** множина б. сачињава н. ако су јој елементи 1 поред другог тако поређани да је сваки потпуно одређен својом положајем, индексом: 1., 2., 3. ...; нпр. н. природних бројева аритметичке, геом. и хармониске прогресије итд.). 2) н. циклона, фамилија ц., више узастопних ц. дуж поларног фронта; обично 4 у н. и сваки следећи јужнији и активнији. **НИЗАМ** (тур.), редовна тур. војска. **НИЗАМИ** (око 1141.-1203.), прозван Гендски по вароши Генд (Јелисаветопол), где провео већи део живота, највећи перс. романтички песник; гл. дела:

НИГАР Ханум († 1918.), најпознатија тур. лирска песникиња новијег доба. **НИГЕР**, р. у зап. Афри., дуга 4160 км, тече по вел. у Афри.; количина воде се мења у току године; у доњем току наступа двапут годишње високо водостање; улива се у Гвинејски Залт. огромном делтом од 22 рукавца; плован за пароброде још у горњем току, али пловидбу прекидају брзаци и водопади; гл. притока Бенуе.

НИГЕРИЈА, брит. колонија и протекторат у зап. Африци (950 000 км², 19.7 мил. ст.); захвата делове Судана, Гвинејског Приморја око доњег тока и делте → Нигера и Камеруна; дели се на С. и Ј. Н.; уробеници разна племена суданских, сразмерно високо културних, Црнаца;

Хусрав и Ширина, Јејла и Мејнун, Седам слика и Искендернаме (фантастички еп о Александру Вел.). **НИЗАМИЈА**, вис. мусл. шк. у Вагдаду коју осн. познати селџучки великаш Низамумулк (11. в.). **НИЗИЈА**, ниско и мање-више уравниено земљиште до 200 м надм. в. Низиска олуја, изазвана јаким сунчевим загревањем влажних предела у равнинама: загрејани ваздух диже се нагло увис и хлади, водена пара се кондензује и ствара се огроман облак → кумулониimbus, који даје плускове, каткад и град, а често и ел. појаве; н. о. се најчешће крећу од 3 к И.

НИЗОЗЕМСКА, Ниске Земље, заједнички назив за Белг. и Хол.; често и само за последњу. Низоземска Краљевина, образована од Белг. и Хол. на бечком конгресу (1815.); распала се после побуне → Белг. (1830.). Н. уметност, обухвата подручје Хол., Фландрије и валонског дела Белг.; у архт. најважнији период готике, под фрц. утицајем; црк., дворане итд.; пластика слабо негована; сликарство веома развијено од 15-17. в.; на почетку старо-н. у. «примитивци» Хуберт и Јан ван Ајк, реалисти; у 2. пол. 15. в. највећи ван дер Гоес и Мамлинг; у 16. в. «романтисти» Давид, Масис, Брегел (Brueghel) претстављали нар. правац и сликали сељска; у 17. в. сликари подсељени на С и Ј. фламанска под ит. утицајем, а хол. самосталнија и оригиналнија; најважнији претставници ум.: Рубенс, Ван Дајк, Јорданс, Брауер (Brouwer), Тенире (Teniers), Снајдере (Snyders); хол. у. барока интимнија од фламанске; у хол. у. читав низ мањих сликара од којих најважнији ентерјеристи: Терборх, П. де Хох (Hoogh), Јан Вермер ван Делфт (Vermeer van Delft); највећи пејзажист Рујсдал (Ruisdael), Хобема (Hobbema); изнад свих ових извршних сликара стоје портретист Франс Халс и 1 од највећих сликара свих времена Рембрант, са својим многобројним портретима, композицијама, пејзажима, бакрорезима; од новијих хол. сликара: Израел Јозеф, учитељ импресиониста, и ван Гог, претеча експресионизма.

НИЈАГАРА, р. у С. Амер., дуга 58 км, уствари део Лоренсове Р., отиче из јез. Ирија, а утиче у Онтарио: гради чувени Нијагарин водопад, висок 49 м.

НИЈАМ-НИЈАМ, Асанде, црначки ратнички народ у Ј. Судану, у обл. око развођа Белог Нила и Убангија, око 2,5 мил.

НИЈАНСА (фрц. nuances), поступни прелази 1 боје, сенчеве бојама. **Нијансирати**, поступно прелазити из 1 тона боје у др., сенчити.

НИЈЕЛО, предмет од сребра ишарани црним сребро-сулфидом (тула-сребро), које се наноси у преходно врзано шаре.

НИЈЕРС Жозеф Нисефор (Nièrse, 1765-1833.), фрц. дијтограф, веома заслужан за усавршавање фотографије.

НИЈМЕГЕН, варош (80 000 ст.) и речно пристаниште у Хол. на Валу, рукавцу Рајне; инд. (дувана, пива, метала); унив.; у њему закључен мир (1678.) између Луја XIV, Шп. и Хол.

НИКА, побуна коју за владе Јустинијана I дигли противници цареве апсолутне власти (532.); угушио је Јустинијанов војвода Велизар; име добила по ускипцима побуњеника (Ника: победа).

НИКАЛ (Ni), хем. елемент, атом. теж. 58,68; тачка топљења 1484°, спец. теж. 8,9 до 9,1; беличаст кован метал, тврд и магнетичан као гвозде; постојан према влажном ваздуху; налази се у прир. већином уз гвозде, антимон, арсен, кобалт; једна од најважнијих руда гарнијерит; додаје се гвозђу и повећава му знатно тврдињу, живавост и чврстину; највећи део се употребљава за израду спец. челика и за галванско превлачење разних метала у црну заштите и улепшавања; легуре н. тхн. веома важне (ново сребро, аргентан, алпака, монел-метал, никел-хром-челик и др.).

НИКАРАГВА, приморска ср.-амер. држава (118 453 км², 703 500 ст.); земљиште махом вулканско и план., само поред обале Атланског Ок. има равнице; клима тропска, аекилр. (кава, какао, шећ. трска, памук, ј. воће и сточарство; богата шумом (каучук, акажу, кедрово дрво) и рудама (злато, сребро); инд. нема већег значаја; гл. место Манагуа. Н. открио Колумбо 1502.; до 1821. припадала шп. Гватемали, а затим се одвојила и прогласила за независну; уговором о савезу са САД (1916.) признала готово њен протекторат.

НИКЕ, грч. богиња победе, код Римљана Викторија. **НИКЕЈА**, ант. варош у М. Аз., у којој држани први (325.) и 3. васељенски сабор (788.). **Никејско Царство** (1204.-1261.), уствари једна врста наставка Виз. после пада Цариграда у лат. руке; Тодор I Ласкар, који узео власт у б. престоници у последњи час, употребио сва средства да у Никеји организује ново средиште, из којег би могао обновљеном снагом по-

кратити изгубљену престоницу и Виз.; створио у њој патријаршиско седиште и тако спојио световну и дух. власт да ради у истом правцу; са Србима Н. Ц. одржавало добре везе, да би у њима добило савезнике против Латина; у Никеји св. Сава добио признање срп. архиеп. и сам био посвећен за архиеп.; н. цар Михаило Палеолог завладао Цариградом и обновио виз. царство, 1261.

НИКЕЛИН 1) арсенид никла (NiAs), хексагоналан минерал, чешће се јавља масиван или у зрнастим и гроздастим агрегатима, бакарнодрвен, непровидан; тврдоћа 5; најважнија руда никла; јавља се заједно са сребрним и кобалтовим рудама; чувена налазишта Јоахимов и Шпибарг (ЧСР), Шнеберг и Анаберг (Нем.), Корнвелс (Енгл.) и др. 2) легура слична новом сребру, с око 56% бакра, 31% никла и 13% цинка; одликује се вел. ел. отпором и његовим малим тмт. коефицијентом; служи за израду отпорника у електротхн.

НИКЕРБОКЕР (енгл. 1) широке панталоне до колена. 2) надимак становника Њујорка.

НИКЕТИВ 1) Гојко (* 1881.), адвокат у Београду; написао више расправа из приват. права; истакао се нарочито коментарима многих закона; издао нашу правну библиографију и опште одлуке Касац. Суда. 2) Милутић (* 1894.), инспектор Мст. пољопривреде за воћарство и виноградарство; гл. дела: **Воћарство**, **Виноградарство**, **Јабука будимка** и др. **Насртање римских папа на срп. и хрв. цркву**, **Историски развитак срп. цркве**, **Катедре Јерархија у Србији**, **Свештенство и манастири у Србији**.

НИКИЈА, атински војвода и државник из 5. в. пре Хр.; припадник конзервативне странке; истакао се за време 1. пелопонеског рата, после којег склопио мир са Спартом 421. г.; побеђен, заробљен и погубљен у сидлиском походу, 413. пре Хр.

НИКИТА 1) (853.-420.), први еп. Ремезијане (Бела Паланка) у рим. доба. 2) **Акомнат**, виз. историк из 12. в.; гл. дело: **Историја грч. цара**. 3) **Кожемјака**, јунак из рус. нар. приповедака. 4) **Пустосват**, рус. Јеретик из 17. в.; тајно ухваћен и погубљен за владе царице Софије.

НИКИТИН Иван (1824.-1861.), рус. песник лирничар, чије песме претежно тужног меланхоличног карактера; мајстор у описима природе ср. Рус.; у другој групи песама Флз. размишљања о смислу живота и бола; има и соц. мотив; у лирици уздржљив; позива човека на борбу, осуђује леност и фразеологију. **НИКИТОВКА**, рудник жаве у Украјини (СССР). **НИКИФОР** Калист, црк. историчар 14. в. у Цариграду; написао ист. у 23 књиге.

НИКИШ Артур (1855.-1922.), славни нем. оперски и концертни диригент у Лајпцигу, Востону, Будимпешти, Берлину, Хамбургу и др.; композитор; пропирало сл. музику, нарочито рус.; компоновао: 1 симфонију и фантазију за оркестар, гудачки кватет и секстет, сонату за виолину и клавир и катату **Божинна ноћ**.

НИКО Жап (1530.-1600.), фрц. дипломатски посланик у Порт.; унео дуван у Фрц.; по њему никотин добио своје име.

НИКОБАРСКА ОСТРВА, у Индиском Ок. (1643 км², 9300 ст.), припадају В. Брит. **Никобарци**, стан. острва Никобара, припадају → Негритима, живе у сељичарским селима.

НИКОДЕМИ Дарио (1874.-1934.), ит. комедиограф и романописац, живео дуго у Паризу као гл. секретар Режановог позоришта; његове комедије писане под јаким фрц. утицајем, које се одликују изванредном сценском техником; **Скамполо**, **Зора**, **дан и ноћ**, и др.; преводен и код нас.

НИКОДИМ 1) јевр. кнез, тајни ученик Христос, са Јосифом измолно тело Хр. од Пилата и сахрањено га. 2) неки архиеп. (1317.-1324.) из властееке породице, даровит и веома образован; био игуман у Хиландару и уживао нарочито пошрение и утицај на срп. двору; за употребу срп. цркве превео **Тпник Јерусалимски**; нарочито неговао култ св. Саве српског. 3) Н. II, пеки патријарх (1445.-1453.).

НИКОЗИЈА → Левкозија.

НИКОЛ Вилијам (Nicol, 1768.-1851.), енгл. физичар, проналазач тзв. Николове призме која служи за посматрање поларизоване светлости.

НИКОЛА 1) име петорице средњев. папа; најчувенија: Н. I св. (858.-867.), искључиво из цркве цаигр. патријарха Фотија и тм назвао одвајање и. црк. од зап. Н. II (1058.-1061.), одредио да папе бирају само кардинали, а не племићи и цареви. Н. V (1447.-1455.), присталица хуманизма а осн. ватиканске књижице. 2) св., мирољубиви архиеп. из 4. в.; гоњен за владе цара Диоклецијана, због дарежљивости и св. живота проглашен за светитеља; празнује се 6./12.; заштитник морнара; мошти му у Варњу (Ит.). 3) Дамаскин, грч. филозоф и историчар из

НИЗОВЕМСКО СЛИКАРСТВО (I)

1. и 3. Ван Ајк (1380.-1440.); 2 слике из олтара у Гану. — 2. Мемлинг (1430.-1494.): Мадона с јабуком. — 4. Мандин (1500.-1560.): Сејач. — 5. Ван Дајк (1699.-1641.): Портрет Вилхелма II Насауског. — 6. Оомс (1845.-1900.): Забрањено штиво. — 7. Потер (1625.-1654.): Вук.

1. Рубенс (1577.-1640.): Четири стране света. — 2. Рембрант (1606.-1669.): Човек са златним шлемом. — 3. Јан Стин (1626.-1679.). Вечера уочи Св. три краља. — 4. Снајдерс (1579.-1617.): Пљарница. — 5. Терборх (1617.-1681.): Концерт.

1. в. пре Хр.: гл. дело: **Општа историја**. 4) **Дубровчанин** (Nicolaus Ragusinus, † 1517.), сликар, учио у Веп., има неколико слика у Дубровнику и околини. 5) **Лиран** († 1340.) из Нормандије, *dostog rianus et utilis*; протумачио Ст. з. по оригиналу. 6) **Фирентицац** (15. в.), ит. архитект и вајар рене-сансе, има радове у Далм.: у Трогиру (капела бл. Ивана, и Шибенику (купола катедрале).

НИКОЛА 1) Н. I, рус. цар (1825.-1855.), трећи син Павла I и брат Александра I, после чије смрти дошао на престо; наставио реакционарну политику, забранио својим поданицима одлазак у иностранство, смањено број проф. и ограничено број студената на унив., гоњено јеретике и неправославне; угушио побуну декабриста и поль. устанак; водио ратове с Перс. (1826.-1828.) и Тур. (1827.-1829.), због грч. и срп. питања; кад Тур. није извршила обавезе примљене 1826. у Акерману, Н. I јој објавио рат и победио је 1829. и у Једрену диктирао мир, којим Србија добила зајемчену своју самоуправу, а заштитни: јој послала сама Рус.; после тога порастао рус. утицај у Србији у вел. мери; његова војска сломила 1849. мађ. буну и спасла Аустр. од расцепа; пред криј живота повео и кримски рат (1853.-1856.), у току којег умро; присајединио Русији и. обалу Црног М., ушле Дунава. Јерменску и Закавказку. 2) **Н. II, рус. цар** (1894.-1917.), син Александра III; до-бронераман, али слабо владар; на његову иницијативу сазвана I. међунар. комисија за разоружање у Хагу 1899., која није дала очекиване резултате; заплео се 1904. у рат с Јапаном, који се свршио с вел. рус. неуспехом и који 1905. изазвао револуцију у земљи; на Србију и Балкан обратно већу пажњу, нарочито од 1908., кад Аустр. повредила берлински уговор, прогласила анексију Б. и Х. и одбила рус. предлог за сазив нове евр. конференције, која би имала то да санкционирне; отада према Србима показивао много симпатија; помагао их живо за време заплета с Аустр. 1912.-1913.; кад Аустр. због сарајевског атентата 1914. угрозила Србију, цар се заложно за Србе и ушао у свет. рат; несрећно рус. војевање 1915. пољувало његов углед и поредак у земљи; кад 1917. почела револуција у Рус., по савету генералитета и претставника Думе дао оставку на престо; бољшевици га, после њихове револуције, превели у Сибир, и тамо убили (јула 1918.).

НИКОЛА I ПЕТРОВИЋ (1841.-1921.), првог. кнез и краљ (1860.-1918.), син војводе Мирка II, победника на Грахову; на sledio 1/8. 1860. на престоу свог стрица Данила; убрзо после доласка на власт, ушао у рат с Турцима (1862.) помажући устанак Луке Вукотића и Ц. Гори суседних срп. племена; остављена сама, Ц. Г. била принуђена да тражи мир; после тога кн. склопио савез са Србијом спреман да се, у случају сједињења, одрекне престола у корист кн. Михаила; кад 1875. избио устанак у Херц., он га прихватио и помогао, и са Србијом заједно објавио 1876. Тур. рат; у том рату Црногорци однели неколико лених победа; најславнија на Вучјем Долу, где удружене Црногорце и Херцеговце водио сам кнез; на берлинском конгресу Ц. Гори призната независност и њено подручје подвостручено; од већих места добила Подгорицу, Никшић и Бар; и уместо долеженог Плава и Гусиња, Удлин; кнез потајно помагао 1881.-1882. год. устанак Херцеговаца и Бокелја против Аустр., али брзо морао у том по-

уштити; кнежев углед знатно порастао после срећне удаје његових кћери: најстарија, Зорка, постала 1883. жена кн. Петра Карађорђевића; Милца и Стана удале се за 2 вел. рус. кнеза; 1896. Јелена се венчала с ит. престолонаследником, даљашњим краљем Виторијом Емануелом; са синовима имао мање среће; за његове владе Ц. Г. проширена и осетно коракнула напред; подигнуте школе и многе јавне зграде, израђени добри путеви; 1905. кн. дао Ц. Гори устав; међутим, уставне борбе знатно пољувале кнежев углед, који ичвикао да буде неограничен, а по природи био аутократ, па услед тог често избијали оштри сукоби; поводом једне од аустр. власти потакнуте завере против кн. жњота, 1908. послао на дугу робију гл. вође опозиције; стога, кад се Ц. Гора, поводом недесетогодишњице његове владе, 1910., прогласила за краљевину, одзвј у народу није био такав какав би одговарао таквом чину; 1912. Ц. Г. са Србијом, Буг. и Грчком склопила савез и прва ушла у рат с Турцима, овог пута успели нису били онако сјајни као раније, али се Ц. Г. ипак знатно проширила (Пећ, Бијело Поље, Сјеница и линија до Лима); 1913. црног. војска помагала Србе и Грке у борби с Бугарима; кад 1914. Аустр. објавила рат Србији, Ц. Г. међу првима стала уз Србију; мада изморена и исцрпена, без хране и муниције, црног. војска ипак учинила вел. услуге Србији 1915., кад се срп. војска морала повлачити на море; борбе Црногораца на Тару, крајем 1915., иду у ред часних подвига њихове прошлости; после брзог и изненадног пада Ловћена краљ Н. понудио Аустр. сепаратан мир, али добио веома тешке услове; стога напустио земљу, а његов болесни син Мирко предао се Аустријанцима; у иностранству није прихватио политику општег нар. уједињења, због чега био и абачен од нар. експлицитне, у Подгорици, после ослобођења (13./11. 1918.); умро у туђини; бавио се много књиж.; писао песме, махом патриотске и рефлексивне, с повештним ритмом и доста конвенционалним мотивима; веома популарна и одлична му песма **Опано**, 'намо и драме, од којих му се највише цени Балканска партица; занимљиви му и **Мемоара**, које у одломцима доносе цетнијеи **Записи**. **НИКОЛА СВЕТИ**, ман. код Куршумлије; подигао га Ст. Немања око 1166.-1168.; ту од 13. в. била столица то-пличке еп.; за-пуштео после вел. сеобе 1690.

НИКОЛАИ (1810.-1849.), нем. композитор и диригент, компоновао опере (нај-боља **Весела жене** вилдзонске). **Божићну увертиру** и др. **НИКОЛАЈЕВ**, град (123 000 ст.) и пристаниште у Украјини (СССР); бродоградилнице, инд. машина, **НИКОЛАЈЕВИЋ** 1) **Божа д-р** (* 1877.), књижевник; 1905.-1908. доцент унив. у Београду, а после вршио разне друге службе; сад извештач за штампу у Бечу; књиж. рад почео поезијом; дао неколико чланака из своје струке (ист. уметности); у последње време бави се и драмским радом; драма **Догорели кров** обратила пажњу на себе. 2) **Георгије** (1807.-1896.), митрополит дабробосански и нар. добротвор; за-вентао 100 000 форината на до-бротворне и просв. циљеве. 3) **Демостен д-р** (* 1861.), б. физикус града Београда, дугогод шеф Интерног одељења Опште држ. болнице у Београду, организатор санит. службе, писао стручних расправа и познат интернист. 4) **Душан** (* 1885.), сеп. ист. драмски писац критичар и публицист; 1. председник Јел. новинарског удружења; као оригиналан мислилац у својим студијама критикује хришћ. и тражи флз. смернице за национални дух; писао огледе о страним писцима: Шекспиру, Гетеу, Балзаку, Достојевском, Толстоју, Ничеу, Клемансоу, Голзвордју, Кајаерлингу итд.; гл. дела: **Кроз живот и књиге**. **Антифауст**. **Три Пеналовића**. **Шта је Хамлет?** Краљ Милан и Тимољка бун; драме из беогр. друштвоног живота (**Многаја лета**. **Парола**. **Прeko мртвих**, као и **Вечна копрена**, **Волга**...) од-

ликују се спенском динамичношћу и одличним псих. запажањима (→ сл.). 5. **Константин** (1821.-1877.), историчар, 1 од првих Србијанаца који свршио школе на страни, у Паризу (1845.); био правник, али се с љубављу и разумевањем бавио и историјом; постао зет кнеза Александра (1849.), а једно време (1856.-1858.) био и мин. унутр. дела; оставио више ист. расправа, које још имају научни интереса. 6) **Миливој** (* 1861.-1936.), ливизиски ген., учествовао у свим ратовима очев од 1885.; 1915.-1918. био вој. изасланик у Лондону; после свет. рата био управник Вој. акад. (1921.-1924.); написао више дела из области вој. геогр. 7) **Николај** (1856.-1929.), рус. вел. кнез; гл. заповедник рус. војске у почетку свет. рата (1914.-1915.); касније смењен са тог положаја под сумњом да жели да отме престо Николаја II, и постављен за гл. команданта кавкаске војске; после револуције отишао у изгнанство где и умро. 8) **Никола** (* 1869.), преводилац, учитељ у Босни и Банату и шк. надзорник; веома обилан преводилац с руског; од превода објављених у издању Савр. библиотеке у Београду најзатичији: **Смрт богова**, **Васкрсли богови**, **Антихрист**, **Наполеон**, **Велики саунтици** (од Мерешковског), **Приповетке** (од Толстоја) и **Раскршене ледине** (од Молохова), а у издању Забавне библиј. у Загребу и разна дела од Куприна, Бувина, Чехова и др. 9) **Светомир** (1844.-1922.), књижев. и политичар; после изучавања свет. књижев. на Вел. школи 1873.; био нар. посланик и 1 од оснивача радикалне странке, из које се повукао (1883.); кратко време био председник беогр. општине (1887.), а тим држ. саветник; у Смићевом министарству од 1891. био мин. унутр. дела; после пада Смићевог кабинета саставио своју владу, која укинула устав од 1888. и успоставила устав од 1899.; 1903. био посланик у Атини; написао вел. број књижев. расправа, критика и чланака који се одликују ерудицијом и стилном; његови, у своје доба необично популарни, **Листићи из књижевности** вршили вел. утицај на школског омладину; нарочито значајан његов соц., хуманитарни и патриотски рад у Србији 19. в.

НИКОЛАЈЕВИЋ-СТЕФАНОВИЋ Хади Мелентије († 1824.), еп. шабачки, један од виђенијих људи у 1. устанку; изабран за шабачког еп. 1811.

НИКОЛАЈЕВСКИ варош (7000 ст.) и пристаниште у аз. Рус. на ушћу Амура у Охотско М.

НИКОЛИЊИ **Ћаубатиста** (1782.-1861.), ит. песник, драматичар и историчар; најважнији му рад на трагедији: био најпре под jakim утицајем античке драме (Едип, Медеја, Поликсена), а доцније писао по утиску на Шекспира, Вајрона и Шилера; гл. дело: **Ариана**; више драмски епех него драма.

НИКОЛИЋ 1) **Андрa** (1853.-1918.), државник; 1 од оснивача радикалне странке и глав. гл. одбора; више пута мин. просвете и црк. послова; мин. иностр. дела, једно време посланик у Паризу (1901.); од 1909. гоњено стално биран за председника Нар. скупштине. 2) **Атанасије** (1803.-1882.), културни радник и писац; 1 од твораца Друштва срп. словесности; писао романсичне драме: **Краљевић Марко** и **Варни**, **Зидане Раванице**, **Зидане Скадра** на Бојани и др. 3) **Владимир** (1829.-1866.), песник, критичар; **Стамка** **Врза**; збирке стихова: **Кувогорке**, **Бриљани**, **Приповетке**. 4) **Владимир** (* 1853.), адвокат, правни писац, књижев. и нар. посланик; написао доста расправа из ист. књижев., рим. и држ. права; од њих познатије: **Св. Сана**, **Доменијан**, **Архиепископ Данило**, **Стеван Првовенчани**, **Јован Рајић**, **Српски сликари**, **Знаменити земунски Срби** 19. в. 5) **Владимир** (1857.-1922.), архитекта, крајем 19. в. пројектовао и изградио вел. број зграда у стилу ср.-евр. ренесансе у Србији и Војводини; гл. радови за срп. аутономне црк. установе: еп. дворци у Н. Саду и Будиму, ерп. гми. у Н. Саду, патријархов двор. зграда нар. фондова и др. у Ср. Карловцима. 6) **Драгиша** (* 1903.), инжењерингом, стручњак за егочарство; гл. рад: **Прилог познавању дигаје овце**; за Свеснање обрадио мекерство и део егочарства. 7) **Драгољуб** (1878.-1907.), четнички вођ; био активни кит., на напуштену службу и отишао у четнике; погинуо у тродневној борби с Турцима о Тројичин-дану 1907. код Песјака. 8) **Ла-**

зар (1824.-1889.), сликар и писац; ученик и помагач Ј. Данила; објавио чланке о животу и раду Данила. (енглара и др. 9) **Мирон** (* 1846.), епископ пакрачки од 1890.; помогао шк. и цркве у својој епархији. 10) **Миховил** (* 1878.), песник; једно време међу војскама младе хрв. књижев. и њена велика нада; имао извесне осећања и мекоте, али никад довољно снаге; мада тежио новом и имао разумевања за н. струје, уствари наставаљао извесне конвенционалности старог и био без правог новотарског духа; у последње време се не јавља. 11) **Павле** (1805.-1866.), прота и писац; истакао се у устанку 1848.; дела: **Најдужиње за малу децу из библијеске повести**, **Совјети родитеља сину**. 12) **Рикард** (* 1879.), књижев. судија апелационог суда у Н. Саду; писао песме и приповетке; у приповеткама ишао средњом линијом између **Вилија** и **Шимуновића**; дао и 2 романа: **Лопом стазом** и **Устајале воде**. 13) **Риста** (1877.-1917.), б. управник Етногр. музеја у Скопљу, бавио се углавном антропогеографијом (**Околина Београда**, **Врањска Пчиња**, **Пољаница** и **Клисура**, **Крајиште** и **Власина** и др.) и геоморфологијом (**Глацијација Шар-Пл.** и **Кораба**). 14) **Стојан** (1859.-1882.), сликар, ученик Стеве Тодоровића, копирао старине, у Нар. музеју у Београду; **Портрет глумца**. 15) **Тихомиљ** (1832.-1886.), генерал, био мин. војни 1875.-1876. и за време рата 1876.

НИКОЛОВА ПРИЗМА → поларизација светлости.

НИКОЉАЦ, мап. код Белог Поља у Никол-Пазару; у ср. в. станица трг. каравана; помиње се у 16. в.

НИКОЉАЧА, црк. близу Ратке, посвећена св. Николи; помиње се у 12. в.; порушена за време Турака; на њеним развалинама подигнута нова (1861.).

НИКОЉЕ, мап. у Овчарско-Кабларској Клисури; 1. пут споменуто у 15. в.; у 16. и 17. в. у њему био велико развијен рад на преписивању и писању књига.

НИКОМАХ, грч. филозоф и математичар из 2. в. пре Хр., Аристотелов син; издао очев епис, познат под именом **Никомахова етика**.

НИКОМЕД I Н. I, битиниски краљ (3. в. пре Хр.), кривач Никомедије. 2) **Н. II**, битиниски краљ (142.-91. пре Хр.), рим. савезник. 3) **Н. III**, (91.-74. пре Хр.), непријатељ Митридата, а савезник Римљана, којима тестаментом завештао своју државу.

НИКОМЕДИЈА, ст. варош у Битинији, Диоклецијанова престоница; данас Исид.

НИКОН, патријарх московски (1652.-1658.), човек ниског порекла, вел. духа и енергије; монах, архимандрит, постављен од цара Алексеја за патријарха; подигао рус. цркву, поправио црк. књиге (чим изазвао појаву расколника), увео дисциплину и уредио богослужење; противници га оптужили московском сабору, који га осудио и деградирало на монаха (1681.).

НИКОПОЉ 1) варош (22 000 ст.) и рудник мангана у Украјини на р. Дњепру. 2) варош у Буг., на Дунаву, извозно пристаниште; осн. га виз. цар Ираклије (729.); код њега султ. Бајазит потукао Мафаре (25. 9. 1396.) под краљ. Сигмундом; борбу одлучила срп. коњица кнеза Стевана Лазаревића; 1819. 1829., 1877. ту водили борбе Руси с Турцима.

НИКОТИН, гл. састојак дувана; мрка веома отровна течност; има га и у дуванском диму; име добио по фрц. дипломату и научнику Жалу → Никоу који из Порт. донео дуван у Фрц. Никотијам, троване дуваном. **Акутно т.** јавља се код претераног пушења, знаци: гадљивост, повраћање, штудане, повећање плувачке, знојење, занос, бледило лица, главобола, немоћ, ситан пулс, аритмија, lupање срца; код тешких случајева проширење плутила, клонични и тонични грчеви, онемогућено дисање; прва помоћ: хладни облози на главу, мирно лежање, црна кава, по потреби вештачко дисање; код особа које жваћу дуван поред горњих знакова и појаве гастритиса: прва помоћ: поред наведеног, испирање желудца 2% винном; много опасније (може имати и смртни исход) ак. тровање код кријумчара који дув. лишће обмотавају око тела. **Хронично т.** јавља се код пушача који прекомерно пуше, а испољава се у неправилном раду срца, поремећајима вида, катару у дунинку и живчаном поремећајима.

НИКИ, водени духови у germ. митологији.

НИКИЦИА, пропењак (*Scilla bifolia*, фам. Liliaceae), пролећна луковача, цвета заједно с висибабом; има 2 ланцетасти листа и гроздасту цваст од мало плавих цветова; расте у Ср. и Ј. Евр. до М. Аз.

НИКТАЛОПИЈА (грч.), слаб дневни а појачан ноћни вид изазван неким болестима.

НИКТЕЛ, краљ у Теби, отац лепе Антиопа.

НИКШИЋ 1) варош и среско место (4 164 ст.) у Никш. Пољу (Зетска Бан.); постао крајем 17. в. на месту ст. града Оногошта. **Никшићки муслимани**, посебна ратоборна група мусл. образована у току 18. и 19. в. од досељеника из Боке, Арб., Ц. Горе и Врда; моћ им опала од средине 19. в.; после приса-

Једњева Н. Црној Г., отселили се у Б. и Х., одакле после окупације на Косово и у Метохију, да се и одатле, после 1912., преселе већином даље у Тур.; тако изгубили сваки значај. **НИКШИЊКО ПОЉЕ**, карсно поље (48 км²) око изворишта р. Зете, која понире на јн. крају поља; због сразмерно уског попора бива какад делом поплавано; плодно, добро обрађено и доста насељено; гл. место Никшић.

НИКШИЋ Мелентије, еп, шабачки и ужички (1815.-1816.), био веома активан у 1. устанку, а за време емиграције 1813.-1815. био 1 од гл. радника на покретању срп. питања; стојао у живој преписци с протом М. Ненадовићем у Бечу; после 2. устанка вратио се у Србију, постао шабачки владика и стао у 1. ред нар. вођа; хтео да води гл. реч уз кн. Милоша и подржавао неке војводе да би се поново створила нека врста правног савета који би делио власт с Милошем, по чијој је наредби убијен.

НИКШИЋИ, племе у Ц. Гори (и Херц.), у околини вароши Никшића; по предању води порекло од претка Никше који некад прешао из Грбља и наставио се у Никшићкој жупи; 1. пут се помињу као Власи (1399.); из Никш. жупе се раширили по широј околини, па прешли и у племе Ровца; водили друге борбе с Тур., услед чега страдали и расељавали се, те се изгубила плем. организација; нарочито сградоа огранак Н. у Требјеси.

НИЛ, Бахр ел Нил, најдужа р. у Афр., друга по дужини на свету (6500 км); слив 2,8 мил. км²; изворни крак Н. (Кагера) извире у Руанди, у близини јез. Кивуа, ј. од полутара, а после протиче кроз Викторија-Ј. и носи разна имена; пошто прими притоку Собат, зове се Вели Н., код Картума прима гл. притоку Плави Н., који, као и Собат, извире у Етиопији и протиче кроз јез. Цану; ниже Картума Н. прима само још Атбару, а испод Каира настаје рачвање у делту чија површина износи 23 900 км²; у свом току често прелази преко водопада и бразка (катаракта), који ометају и прекидају пловидбу; има огроман привр. и култ.-ист. значај; средином јуна па до краја септембра или почетка новембра, Н. расте, а онда постепено опада; високо стање воде и поплаву проузрокују Плави Н. и Атбара; услед тога долина Н., на дужини од 2000 км, претворена у веома плодну оазу, један од најнасељенијих крајева на свету; још ст. Египћани знали да регулишу поплаву, а у новије време подигнуте огромне уставе, особито код Асуана, Есне и др., па се вода правилно распоређује и у сушно доба године; Ег. и Нубија су, стога, у правом смислу «дар реке Н.».

NIL ADMIRARI (лат.: ничему се не треба дивити); речи Хорацијеве које људи узели за девизу.

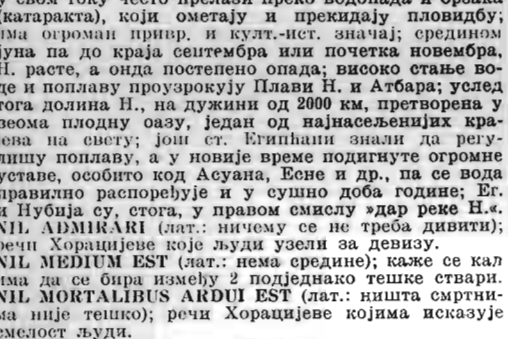
NIL MEDIUM EST (лат.: нема средине); каже се кал има да се бира између 2 подједнако тешке ствари.

NIL MORTALIBUS ARDUI EST (лат.: ништа смртнима није тешко); речи Хорацијеве којима исказује смелост људи.

НИЛЗЕН Карл Аугуст (Nielsen, 1865.-1931.), дански композитор, виолинист, диригент и директор конзерваторијума у Копенхагену; компоновао опере, симфоније, гудачке квартете, сонату за виолину и клавир, свиту за гудачки оркестар, комаде за клавир, дрк. композиције и др.

НИЛОТСКИ НАРОДИ, нилски Црнци, црначка племена око горњег Белог Нила; говоре сродним језицима, а у распном саставу и култури показују знатне хамитске примесе (стога их зову и Нилохамитима); гл. занимање сточарство; гл. групе: Бурун, Шилук, Динке, Вари, Мандари.

НИЛСКИ КОЊ (*Hippopotamus amphibius*), један од претставника афр. дебелокожаца; до 4 м дуг не-

прекинар, с 4. прстом равномерно развијеним; живи покрај слатких вода (река, јез., бара) и Афр. па сухо излази ређе.

НИМ, варош (85 000 ст.) у ј. Фрц.; важан саобр чвор; инд. свиле.

НИМАН Георг (Niemann, 1841.-1912.), бечки архитект, реконструисао Диоклецијанову палату у Сплиту.

НИМБУС (лат.) 1) кишич облак, тамне облачне масе неодређених контура, из којих пада киша или снег. 2) → глориола.

НИМВЕГЕН → Нијмеген.

НИМРОД, митол. краљ Халдеје, ког Библија назива великим ловцем пред господом.

НИМФА 1) (пупрпа), лутка, ступањ развића код инсеката с потпуним преображајем у којем се изграђују многи дефинитивни органи одраслог инсекта на рачун нарочитих група ембрионалних ћелија; истовремено ишчежавају многи ларвени органи. 2) код ст. Грка ниже ж. земаљско божаство, обично веома лепе и нежне девојке; има их шумских, водених, пољских, речних.

НИМФОМАНИЈА (грч.), тешки облици сексуалне хиперестезије; болесно појачани полни нагон, полна незајажљивост код жене.

НИН, варошица (1 200 ст.) и пристаниште на Јадр. Мору, с. од Задра (Приморска Ван.); постојала још у преист. доба; у доба Римљана знатно насеље (Енона), а у ср. в. имала 16 цркава и била седиште хрв. кнежева, краљева и бискупа (Гргури Нински); од 1420. дуго била под влашћу Вен.; у 16. и 17. в. често нападали Турци; има много грађевина из ст. и ср. в. (терме, амфитеатар, кнежевски двор Палачина, Црка св. Крижа, балнотериј. кн. Вишеслава итд.).

Нинска бискупија, осн., по франачкој иницијативи, почетком 9. в. као противтежа виз.-рим. сплитској цркви; обухватала све Хрвате; у Н. исто тако било извесно време и политичко средиште Хрвата; у 10. веку избила борба између сплитске и нинске цркве; Сплит желео да нинску цркву, дотле подвргнуту аквилејском франачком патријарху, добије под своју власт и тешње веже уз Рим; нински бискуп Гргури бранио права своје цркв.; у тој распри било много збора и о сл. богослужбеном језику; Сплит био за лат. као општи језик кат. цркве и рим. културе, док у Н. б. вршена служба на сл. језику; борба се свршила победом Сплита углавном стога што хрв. двор, да би добио ром. приморске градове, прешао на његову страну; Н. б. била укинута (928.), а Гргуру дата друга дијецеза; обновљена после у 11. в. и трајала до 1828.

НИН, Семирамидин муж који основао Асирију.

НИН-ГИРСУ, бог поплаве код ст. Халдејаца

НИНГ-ПО, варош (213 000 ст.) и пристаниште у Кини (обл. Чекјанг); вјд. дрвета и лака.

НИНИВА, престоница Асирије, на Тигру; по предању основао је Нин; порушили је медски краљ Кијаксар и вавил. краљ Набополасар.

НИНИГИ, јап. херој, син вел. небесног духа, а унук богиње сунца Амагеразу.

НИНКОВИЋ 1) Душан (1858.-1912.), инжењер, радио на жел. у Фрц. и Србији; гл. рад: пројект канализације Београда. 2) Петар (1820.-1887.), новинар; књиж. противник Вуков; дела: Српска грамањика, Мали срп. буквар.

НИНУРАШ, сумерски бог творац, син Енлилов; потукао Хаос и створио свет.

НИНЧИЋ Момчило др (* 1876.), економист и дипломат; изабран за проф. Вел. школе 1902.; од 1915.-1919. (са малим прекидом) мин. финансија; после рата извео монетарну унификацију; затим био мин. правде, трг. и иностр. дела; као делегат наше државе изабран за претседника 7. скупштине Друштва народа; писао о фин. и екон. питањима, уређивао часопис Нови живот.

НИНЧУША, сорта винове лозе за добра црна вина, највише у ј. Далм. и Херц. (где се меша с бла-тином); воли плодна земљишта с доста влаге; даје по хектару 60-150 хл.

НИОБ (Nb), хем. елемент, атом. теж. 93,5; топи се на 1950°, светлосив метал, нерастворан у киселинама, тврдине ковног гвожђа.

НИОБА, Танталова кћи; због хвале да има више деце него Јета, њену децу:

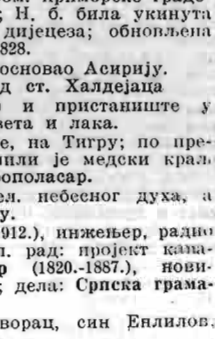
7 синова и 7 кћери (Ниобиде), побили Аполон и Дијана, а Зевс је претворио у камен (→ сл.).

НИОР, варош (26 000 ст.) у з Фрц. (ј. од Нанта); инд. рукавица.

НИПОН, највеће јап. острво (226 579 км², 45 мил. ст.), у Тих. Ок. с добрим заливима и пристаништима (Осака, Кобе, Кјото, Накоја, Токио, Јокохама).

НИПУР, стари вавилонски град, ископан 1888.-1900.

НИРВАНА (санскрит.: угашен), у → будизму најпре уништење воље за животом, заборав свега земаљског пу-

тем удубљивања у ништа, угаснуће чулног живота, крај путовања душе и престанак сваког постојања; касније у сев. будизму: блаженство у ејајном свету Будином.

НИРНБЕРГ, град (406 000 ст.) на Лудвиговом каналу (J. Нем.); стари град; више ст. грађевина (Кајзербург, Себолдова црква из 13. в. и др.); в. трг. шк., музеји, библиот., зоол. врт; пристаниште на каналу: јако развијена инд. (машина, аутомобила, бицикла, дрвета, хем., играчки, писаљки, писаних машина, муз. инстру. и др.); тржиште за хмељ. **Нирнбершко Јаје**, врста сатова овална облика, израђиваних у ср. в. у Нирнбергу.

НИСАН, 7. грађански (I. верски) јевр. месец; нап. март-април.

НИСКЕ ШУМЕ, зову се по том што се узгајају у кратком турнусу (до 40 год.), па им стабла нижа него у високим; за њих карактеристично да се подмлађују избојцима из пања или жила; тај начин гајења једноставан и јевтин, па се примењује најчешће на сељачком поседу или где то изискују нарочите прилике и услови. нпр. горња граница вегетације, везање тла, учвршћивање обала, наспа итд.; због мале старости дрвеће н. ш. даје огревно дрво или само ситну грађу: коље, летве, рудничко дрво, пруже за плетене, фашине и др.

НИСКОКРИЛАЦ, аероплан једнокрилац с крилима испод трупа.

НИСКОСНИК, вештачка витица уплетена од сопствене и вештачке косе, па и козине; сплута се од темена низ лећа до испод кукова; украшена сребрним паричама и јевтиним накитом, а завршена широким кићанком; до рата нарочито честа на Ј од Враћа.

НИСКОСТ, ознака за карактер човека који свесно и с планом ради неморална дела и тим понижава човека у себи.

НИСТАГМУС (грч.-лат.), истовремени, безвољни покрети обочне јабучице (bulbus) у разним правцима (хоризонт, вертикално итд.); важан знак код многих обољења малог и вел. мозга, лабиринта и др. **Аритмичан н.**, груб. **Лабиринтаран н.**, правилан, ритмичан. **Церебелар. н.**, неправилан. **Централан н.**, обично само вертикалан. **Н. калорикус**: ако успемо мало топле или хладне воде у ухо кад глава стоји усправно, почну очи да дрхте према левој или д. страни (Варањијева проба), појава која прати обољења вестибуларног апарата.

NISUS FORMATIVUS (лат.), нагон стварања.

НИТИ ФОРМАТИВ (* 1868.), ит. проф. унив., економист и државник; после свет. рата претседник владе; емигрирао као противник фашизма (1924.) и отађ живи у Фрц.; гл. дела: **Принципи финанс. науке**, **Опадање Европе**, **Трагедија Европе**, **Европа на ивици пропасти** итд.

НИТНЕ (нем.), закваци (→ заквивак). **Нитовање**, заквивање.

НИТРА 1) р. у ЧСР, л. притока Ваха. 2) варош (18 000 ст.) у ЧСР, у околини виногр.

НИТРАТИ, соли азотне киселине.

НИТРИДИ, једињења метала с азотом, постају при загревању метала у сухом азоту; најпознатији: магнезијум-нитрид (Mg₃N₂) и калцијум-нитрид (Ca₃N₂); с водом дају амонијак и одговарајући оксид метала.

НИТРИСАЊЕ, хем. процес увођења групе азотоксида у молекуле других хем. једињења (пешном орг.), веома важна реакција, и теориски и тхп.; изводи се већином дејством азотасте киселине или смеше азотне и сумпорне киселине.

НИТРИТИ, соли азотасте киселине (HNO₂).

НИТРИФИКАЦИЈА (грч.-лат.), процеси оксидације амонијака у азотасту киселину и азотасте киселине у азотну под дејством извесних врста бактерија у земљи (нитритне, одн. нитратне бактерије); оксидацијом поменутих једињења те бактерије добијају енергију коју искористишу за разлагање CO₂ и синтезу орг. материје (→ хемосинтеза).

НИТРО-БЕНЗОЛ, **мирбаноно уље**, жућкаста течност мириса на бадем; водоником редукован даје анилин.

НИТРОГЛИЦЕРИН, тринитроглицерин C₃H₅(ONO₂)₃; добива се нитрисањем → глицерина погодном смешом азотне и сумпорне киселине; отровна прозрачна уљана течност без мириса, слабожукте боје, кристалише на тмпт. нижој од 13°; слабо растворљив у води, раствара се у алкохолу, етру и др. орг. растворачима; јак експлозив, осетљив према загревању, удару, трењу и др. детонира веома лако; гл. састојак разних бездимних барута, динамита и многих др. експлозива. **Динитроглицерин** C₃H₅(OH)(ONO₂)₂; уље нерастворљиво у води, постаје поред тринитроглицерина при нитрисању глицерина; мање осетљиво на удар од тринитроглицерина и мање разорне снаге; желатинира с нитроцелулозама; служи за израду експлозива. **Желатинисани н.**,

пиктијаста маса која постаје кад се н. дода колодијум (око 7%); подесан за употребу. детонира од капеле; постоји читав низ ж. производа са додатком нитрата и др. тела, који долазе у трговину као гелигнит. ж. динамит и под др. именима.

НИТРОЦЕЛУЛОЗА, збирно име за различите нитрисане производе, добивене дејством азотне киселине на чисту целулозу; у зависности од концентрације и састава киселине и тмпт., трајања нитрисања итд. добијају се различити производи који никад не претстављају хем. дефинисану материју већ су увек мешавина различитих ступњева нитрисане целулозе; најчешће се нитришу памук и памучне тканине, хартија и целулоза дрвета; извесним сталним начином рада добија се н. истог састава и особина; **сирова** се стабилизује кувањем с водом да би се отстранили примесци који је чине непостојаном; у сировом стању се разликује од обичне целулозе; гори брзо и безопасно, али нагло загревање, трење и јаки удари изазивају јаку детонацију; **влакнаста** и **пахуљаста н.** се даље преводи у твасту масу (желатинира се) при чему се 1 њен део раствара, а 1 део остаје непромењен у чврстом стању; од желатиниране н. се израђују комади разног облика и величине (траке, цевчице, плочнице итд.) погодни за употребу; служи и као експлозив, сама или у смеши са др. и претставља осн. за желатиниране бездимне баруте; сем тога се употребљава за израду целулоидна, вештачке свиле, пластичних маса, вештачке коже, лакова итд.; н. се добија нитрисањем целулозе и служи за израду нитроцелулозних барута (у Обилићеву се засад израђују само овакви барути); суха јако запаљива, те се при чувању мора наклапати водом до 30%.

НИТРУРАЦИЈА, термичка операција ради стврђивања челичних површина, уствари врста цементације челика помоћу азота; нарочито се примењује код цилиндара за аеропланске моторе.

НИТИФОР 1) **Н. I**, виз. цар (802-811.), збацио цара Ирену; преговарао са Карлом Вел., ратовао са Харун-ар-Рашидом; погинуо у борби са Буг. 2) **Н. П Фока**, виз. цар (963-969.), одличан војсковођ; истакао се у рату с Арабљанима, од којих отео Киликију и Кипар; помагао свог друга и пријатеља Атанасија Атонског да у Св. Гори подигне први ман. већег стила, чувену Лавру, која постала узор за многе друге ман. на тој страни; убио га Јован Цамискије. 3) **Н. III Ботонидат**, виз. цар (1078-1081.), збацио га Алексеј Коњин.

НИТИФОР 1) св. цариградски патријарх (806-815.). 2) Григора, виз. писец 14. в., плодан, добар и веома угледан књиж. у Цариграду; повераване му и веома поверљиве дипломатске мисије; као царев изасланик долазио и у Србију и описав свој пут и боравак у њој; његова пт. Виз., која обухвата време од Лат. царства до 1359., драгоцен извор и за нашу прошлост.

НИУЧВАНГ, варош (70 000 ст.) у Манџурији.

НИФЕ, централни део земљиног језгра за који се верује да је састављен углавном од никла и гвожђа (Ni + Fe).

НИФЛАХАМ 1) у сканд. митологији царство богиње Хел, пуно снега и леда. 2) хришћ. накао, по записима сев. народа у рапом ср. в.

NIHIL (лат.), ништа. **N. est in intellectu, quod antea non fuerit in sensu** (лат.): ничега нема у интелекту што претходно није било у чулима, чувена изрека Локова којој Лајбниц додао: **inisi intellectus ipse**, осим самог интелекта. **N. humani mihi alienum puto** (лат.): ништа што је људско не сматрам да ми је страно.

НИХИЛИЗАМ (од лат. nihil), 1 од струја друшта. мишљења шездесетих година 19. в.; у Рус. названа тако по идејама изнесеним прво у роману И. Тургенева **Оцеви и деца** (1862.); претставља оштро одрицање свих начела и традиција ст. племићке културе: идеалистичке флз., рел. предрасуда, естетских судова, наслеђених облика породичног живота, сложених правила морала итд.; по свом пореклу н. је имао класни карактер: нихилисти иступали као противници ст. феудалног поретка у Рус. и као претставници радикалне грађ. интелигенције, а сами себе називали «реалистима који мисле»; књиж. орган и био лист **Руско слово** у којем гл. улогу играо → Д. Писарев; касније назив нихилиста даван свим револуционарно расположеним људима уопште; у Србији много утицао на социјалистички покрет Светозара Марковића (око 1870.).

НИХОНГИ, јап. анали, завршени 720. г. (по Хр.); описују догађаје до 806. (→ Кокики).

НИЦА (Nice), град (220 000 ст.) на обали Сред. М., у Ј. Фрц.; унав. (1933.), звездара, пристаниште, извоз маслине и цвећа, светско зимско купалиште.

НИЧЕ Фридрих (Nietzsche, 1844.-1900.), нем. филозоф, сматран за најбољег стилиста нем. књиж.; његове идеје парадоксалне, а често чак и апсурдне, али естетска вредност његових списа претставља непролазно добро нем. културе; прво био под утицајем Шопенхауера и Вагнера и нагињао романтици и естетизму; затим се одушевљавао науком и нагињао позитивизму; најзад дошао до себе самог и развио свој идеал 19. века, до кога мислио да се може доћи само рушењем свих остojeћих вредности; сматрао га је једино мерило вредности живота, а на њега гледао као на вољу за моћи, бар по моралу јаких, оних који теже да у себи остваре начовека; гл. дела: Тако говораше Заратустра. С оне стране добра и зла.

НИЦЕ, план. на граници Југосл. и Грч.; вел. делови под шумом; највиши врх **Кајмакчалан** (2 521 м), познат по победи срп. војске над Бугарима на солунском фронту 1916.; на врху **Добро Поље** (1 877 м) где 1918. пробијен солунски фронт.

НИШ, град на Нишави (35 384 ст.) и средиште Морав. Бан.; у рјам. и виз. доба под именом Најсус и у српском ср. в. знатан град; за тур. владавине опаш; по ослобођењу се поново развија; вел. држ. фабрика дувана, 2 ткст. фабр., вешт. сиришта, коже. ливница итд.; седиште прав. епископа и команде V арм. области, 2 гмн., трг. акад., хиг. завод, казнені завод; стара тврђава у самом граду; у облици Вели-кула, коју Турци подигли и у њу укидали главе погинулих срп. устаника у боју на Ка-

меници 1809.; у оближњој Топоници болница за душевно оболеле. **Нишка Бања**, 12 км. од Ниша. најрадиоактивнија (30,5 Махових јединица) у Јсл.; гл. термални извор од 33,5° С; лечи реуматизам, гихт, неуралгију, артериосклерозу, бронхијалну астму; лепо модерно купатило, неколико хотела и лених вила; годишње око 3 000 посетилаца; са Ништем спојена ел. трамвајем.

НИША (фрц.), четвртасто или полукружно удубљење у зиду; обично служи да се у њега стави кил, попрече или ваза или да оживи фасаду или унутрашњост.

НИШАВА, д. притока Ј. Мораве, дуга у Југосл. 142,6 км., извире у Буг., са Големом Чепана, са од Софиског Поља; у Југосл. улази и. од Цариброда; протиче панзменично кроз поља и клисуре, од којих најважнија Сивевачка К., између Белопаланачког и Нишког Поља; ушће код Ниша.

НИШАДОР (ар.-тур.), бео прахак општра слана укуса, по хем. саставу амонијум-хлорид NH₄Cl; добија се неутрализацијом амонијака хлоро-водоничном киселином; употребљава се за цинковање, галванисање и лељење, као средство за чишћење металних површина од оксида, у инд. боја и орг. препарата и у најновије доба као вештачко ђубре; у мед. се употребљава да појачава диуретична средства жшце; у нар. лекарству као лек против крајника.

НИШТАВОСТ ПРАВНОГ ПОСЛА настајуа кад није испуњен законски услов; разликује се апсолутна на коју се могу сви позивати и релативна коју може тражити само једна страна; изриче се ако је у поступку погажен какав закон или пропис који се морао применити; уговор је ништаван ако га закључи лице лишено разума, или је склопљен страхањем, преваром, обманом, или има као пред-

мет недозвољену радњу; § 539 Срп. грађ. зак. нарочито сматра ништавиним уговор за труд при брачној погодби, уговор лекара с болесником да се прими лечења болести, уговор којим адвокат прекупи поверену му парницу, уговор продаје евент. наслеђа још за живота онога који се наслеђује.

НИШТАД, пристаниште у Финској, у којем 1721. закључен ништавски мир, између Петра Вел. и Шведске, после вел. свр. рата: њим Русија добила: Ливонију, Естонију, Ингрију, Карелију и 1 део Финске.

НЈЕПСЕ Нисефор (Niepse, 1765.-1833.), фрц. проф. у Шалону; 1815. конструисао први фотогр. апарат, али тек 1824. пронашао и средство за фиксирање слика: 1829. закључио са Дагером уговор, у којем Н. назван проналазачем, а Дагер усавршиоцем; свој метод назвали хелиографија.

Н. Н. (екр. за лат. nomen nescio), не знам имена; ознака за ма које име.

НОА, бело отело (Labrusea riparia), стари директно родни хибрид, слабо отпоран према филлоксери и према хлорози, а отпоран према криптогамским болестима и према пероноспори; много роди, нарочито при дугачкој резидби; вино јако, али са јаким хибридомским мирисом.

НОАЈ (Noaille) 1) Јуј (1756.-1804.), фрц. виконт и посланик плећства у сталшкој скупштини; предложио на седници, одржаној у Нишу између 4. и 5./8., општу порезу и укидање кулука. 2) Ана Јелп-савета (1876.-1933.), фрц. песникиња, Румунка по оцу, Гркиња по мајци. певала са заносом о животу и природи; писала и романе.

НОБЕ Фридрих (Nobbe, 1830.-1922.), нем. агроботаничар, осн. прву контролну семенарску станицу у Таранту, где био проф. на Пољопр.-инженерској акад.; написао већи број студија и уџбеник из семенарства.

НОБЕЛ Алфред (1833.-1896.), швед. хемичар; пронашао динамит и желатинисање нитроцелулозе с нитроглицерином; основао Победоу задужбину, из које се сваке год. даје 5 награда (по 200 000 швед. круна) за: физ., хем., мед., књиж. и рад на светском миру.

НОБИЛЕ Умберто (* 1885.), ит. ген. конструктор полуврете ваздушне лађе; у 1926. на свом ваздухолду → «Норге» извршио лет с Амундсеновом експедицијом преко сев. пола; покушао 1928. на свом ваздухолду «Италија» понован лет на сев. пол, али покушај пропаш; Н. се спасао; осуђен у Ит. на губитак чина; прешао у Русију, где подигао фабр. дирижабла.

НОБИЛИ (лат.), рјам. племићи. **Нобилитас**, ст. рим. плећство. **Нобилити**, енгл. и шкот. високо п.

НОВА АПОСТОЛСКА КАТ. ЦРКВА, ервинговци (осн. Ервинг Ед., пуритански проповедник у Лондону 1831.); теже за обновом апостолског хришћанства; дубока побожност, једноставност и љубав привлаче многе тој секти.

НОВА БРИТАНИЈА (раније Н. Померанија), острво у → Бисмарковом Архипелагу.

НОВА ВАРОШ, варошица и ереско место (2 500 ст.) у изворишном крају Лимове притоке Бистрице (Зет. Бан.), постала у 16. в. и назвала се Скандер-пашина Паланка; од 17. в. носи садашње име.

НОВА ВЕС, део Загреба, с. наставак Каптола.

НОВА ГВИНЕЈА, вел. острво (78 536 км²) на С од Аустралије; средином се провлаче планина, чији врхови (преко 5 000 м) изнад снежне границе; тропска океанска клима с обилним воденим талогом; стога већи део под прашумом, мањи под саванам; плани. врхови допиру у алпски регион; стан. (око 750 000) већином Папуе; извози злато, саидалово дрво, копру и бисер; з. део припада хол. 3. Индији, а и. део Аустралије. **Ново Гвинејска територија**, обухвата си. део Н. Гвинеје, Бисмарков Архипелаг, Адмиралска Острва и Бугенвил; раније нем. колонија, сада аустралиј. мандат.

НОВА ГОА, варош (18 000 ст.) и пристаниште у порт. колонији Гоа (Индија); седиште ген. гувернера.

НОВА ГОДИНА, први дан године; код ст. Јевреја јесен 1. Тишири; код прав. црк. год. почиње 1./9.; у ст. хришћ. доба 25./3. (Благовести) или 25./12. (Божих), а од 16. в. 1./1., што не одговара природу год. доба; код свих, старих и садашњих, култ. народа у Евр. и Аз. од старине обичај да се 1. дан у години свечано прослави, да се међусобно честита, весели и да се пријатељи међусобно дарују; првобитни хришћ. се борили против таквог прославања, али се ипак одржао и посредством хришћ. цркве дошао свим евр. народима; код Јж. Сл. има трагова од разних рачунања Н. г. на се код прав. сеоског света и данас унеколико као Н. г. сматра 1./3. или 1./9., а 1./1. је само празник св. Василија, Василијевдан или Мали Божих (→ Василија).

НОВА ГРАДИШКА, град и средно место (4 218 ст.) у Слав., у подножју пл. Пеуња и Пожешке Горе (Сав. Бан.), новијег постанка, развила се за Војне Крајине; фабр. алкохола, покућства, бичева, пивара, млинарство; гмн.

НОВА ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА (НЕП), систем привр. политике у СССР, који започео Лењин 1922.; дошао као реакција на привр. дезорганизацију коју у совјетској држави био изазвао тзв. ратни комунизам и значај давање широких концесија прив. својини у варошкој и сеоској привреди.

НОВА ЕНГЛЕСКА, си. део САД; обухвата државице: Мен, Њухемшир, Вермон, Масачусетс, Род Ајленд, Конектикут.

НОВА ЗАГОРА, варош (9 900 ст.), у Буг., под и обронцима Српне Горе, си. од Ст. Загоре; инд. дувана и уља, трг за стоку и сточ. производе.

НОВА ЗВЕЗДА → звезде променљиве.

НОВА ЗЕМЉА, 2 острва у С. Леденом М.; унутрашњост покривена ледом; на з. обали Самоједи (око 100 ст.); летя долазе и др. рибари; припадају СССР.

НОВА КАЛЕДОНИЈА, острво (18 499 км², 57 000 ст.) у Тихом Ок., и. од Аустрал., обилује хромном и никелом рудом; стан. Меланезаи; сточарство, земљр. и руд.; извози руде хрома, никла, кокосов орах, каву, памук, говеда; фрц. колонија; гл. град Нумеа.

НОВА КАЊИЖА, варошица (4 600 ст.) и средно место у Банату, на Тиси (Дунав. Бан.); у 13. и знатно трг. место; пред крај 18. в. у њој живели готово само Срби; Мађари се почели насељавати крајем 18. в.; држ. фабрика свиле.

НОВА КАСТИЛИЈА → Кастилија.

НОВА ПАЗОВА, село (4 900 ст.) у Срему (Дунав. Бан.); предioniца, текст, фабрика, парни млин и циглана.

НОВА СРБИЈА 1) крајеви који су ослобођени 1912. и 1913. 2) у 18. в. обл. у Украјини, на р. Дњепру, коју основали Срби исељени из Аустр. за владс Марије Терезије.

НОВА СТВАРНОСТ, у ум. иде за истицањем оног што је битно, за јасним и стварним изражавањем ум. замисли; у архт. једноставне линије (→ конструктивизам).

НОВА ТОПОЛА, највеће нем. насеље у Босни (2 000 ст.), код Бос. Градишке (Врб. Бан.); основано 1882.; фабрика сира, циглана, млинови и инд. дрвета.

НОВА ШКОТСКА, полуострво С. Амер., између зал. Фандиа и Лоренсонг М. (55 500 км², 524 000 ст.); пров. Канаде; риболов, шумарство, рударство (угаљ, гвожђе, злато) и инд. (гвожђа и бродоградња); гл. место Хелифекс.

НОВАК 1) Арне (* 1880.), чешки критичар и књиж. историчар, написао поред *Историје чешке књижевности*, вел. број чланака, огледа и расправа о новијој књиж. 2) Вилко (1865.-1918.), композитор; проф. музике у Ж. лицеју, Мушкој уч. шк. и Муз. шк. Глазб. завода у Загребу; компоновао великом м. хорове и оперу *Прољетна бора*. 3) Виктор д-р (* 1889.), историчар, проф. унив. у Београду; дао читав низ стручних и научних расправа, од којих му стекла нарочит глас студија *Scriptura beneventana*; дао и једну опсежну *Антологију* о јсл. мисли; познат и као одличан познавалац музике, из које области дао више реферата и чланака. 4) Витјеслав (* 1870.), чел. композитор, проф. конзерваторијума у Прагу, значајна појаза у чешкој муз. историји због вел. утицаја на младу чел. муз. генерацију; под утицајем Дворжака, Шумана и Брамса уноси у своја дела елементе нар. муз., а затим улази у снажни аутобиографски субјективизам и ствара своја најбоља дела: симфонске поеме *Томаш* и *шумска вила*, *О вечној чежњи*, *квартет оп. 35*, *кантата Буря* и *клавирска поема Пан*; у операма: *Зао дух из Звнкова*, *Луперна*, *Карлштајн* и *Делин тестамент*, Н. је у сфери модерно обојеног импресионизма; од клавирских дела истичу се *Херојска соната*, *Песме зимских ноћи*. 5) Вјенцеслав (1859.-1905.), хрв. приповедач; имао запажања, трудно се да продре дубоко, знао да води ствар, али није имао довољно културе и писао више него што имао да каже; ипак његова дела по својој соц. нзги, свом захватају реалног живота и својим ум. детаљима нису ни до данас изгубила интерес и вредност; најбоља: *Последњи Стијанчићи* и *Тито Дорчић*. 6) Иван д-р (1884.-1934.), књиж.; свршио права и постао јавни бележник у Чаковцу; радио се одао новинарству; много радио и писао о свом родном Међумурју; крајем 1917. постао уредник Гласа Словенаца, Хрвата и Срба, која те године покренут у Загребу.

НОВАКОВИЋ 1) Милета (* 1878.), проф. правн. фак. у Београду, члан Сталног Међунар. суда у Хагу,

правни писац; основао Јсл. удружење за међунар. право; објавио много расправа по правн. питањима; засебна дела: *Друга хашка конференција*, *Србија и Дунавска комисија*, *Друштво народа*, *Међународно јавно право*; за Свезнање обрадио међунар. право и извршио преглед предмета осталих правних група. 2)

Стојан (1842.-1915.), научник и државник, постао проф. гмн. 1865., библиотекар Нар. библиот. у Београду 1869.; уређивао *Вилу* 1865.-1868.; 1. пут мин. просвете у Ристићевом кабинету 1873.; затим 1874. и 1875. у владама Чумића и Дан. Стефановића; потом проф. срп. и јсл. књиж. на Вел. шк.; као 1 од оснивача напредне странке (1880.) био мин. просвете у влади М. Пированца (1880.-1883.), затим држ. саветник, па 1884. мин. унутарњих дела, 1886.-1891. посланик у Цариграду и на том месту утврдио темеље најпог. проев. пропаганди у Македонији радети на отварању срп. шк., добивању срп. владица итд.; 1895. образовао напред. владу која упутила енергичну политичку русофилским правцем место дотадашњег аустро-филеког; 1897.-1905. опет посланик у Цариграду, Паризу и Петрограду; 1905. стављен у пензију, изабран за нар. посланика и обновио напред. странку као њен и. шеф; претседник владе свих странака 1909. услед анексионе кризе; на лондонској конференцији 1912.-1913. после балк. рата закључио мир с Тур. као наш 1. делегат; као научник се бавио сл. филологијом, на свој рад проширио на књиж., полит. и култ. ист.; написао огроман број расправа (с чланцима преко 500), који се одликују широким погледима, дубоким схватањима и вешитом синтетисања; издао вел. број избора за нашу књиж., језик, полит. и правну ист.; главнија дела: *Срп. граматика*, *Законик Душанов*, *Земљиште радње Немањине*, *Срби и Турци 14. и 15. в.*, *Стара срп. војска*, *Балканска питања*, *Село*, *Провијари и багданици*, *Устанак на дахије*, *Васкрс државне српске*, *Турско царство пред устанак*. *Песме о Јосову* (→ сл.).

НОВАЉИН, фабр. лек, дериват нитроазона; даје се код повичне тмпт. п болова.

НОВАЛИС Харденберг Фридр. (1772.-1801.), нем. писник старије романтичке шк. писац недорвршеног, лириком у флз. пројекат романа *Хајнрих фон Офтердинген* и значајне расправе *Хришћанство или Европа*. (→ сл.).

НОВАРА, пров. град (63 000 ст.) у Пијемонту (с. Ит.); ткст. инд.; код ње Италијани потучени у 2 маха у ратовима с Аустр. (1848. и 1866.).

НОВАТОР (лат.), ко уводи новине. новатар.

НОВАЦ, предмет који служи размени добара као нарочито уобичајени посредник (опште средство размене), па стога и мерило вредности свих добара у промету; због ове 2 осн. функције и. претставља и опште средство плаћања као и средство преноса и чувања вредности (имања, уштеда); постао дугим развитком; у раним привр. спомању као н. служила стока, коже, жито, орна, свила, николке итд.; метали, а нарочито племенити (сребро и злато) освојили улогу тог нарочито изабраног посредника, услед својих особина физ. (постојаност, хомогеност, делјивост) и привредних (велика релативна вредност и релативно највећа стабилност цене, нарочито злата); слочетка мереи при свакој купопродаји; касније појединачна предузећа ковала комаде одређене тежине и финоће, а затим по њима државе (најстарији ковани металини, златни н. из 7. в. пре Хр. у Лидији и др. малаз. државама); државом кован и. нагло стекло површине публице и почео да оптиче на тој основици, тј. да добија свој функционални значај (вредност); на основи оптицајне функције (и потребе) и. постао независан од свјетске металне садржине; тако се дошло до појаве → новчанице, па онда и до папирног н. (код новчанице има извесног металног покрива за размену у готов н.; папирна и. нема никаквог новч покрива и не мора га нико размењивати у метални н.). Лажан и.: израда и. и. у намери пуштања у оптицај или превлачење првог и. ради пуштања у промет с већом вредношћу кажњава се по § 234. јсл. каз. вак. робијом до 10 год. и новчано; свесно протурале и. и. кажњ.

ПОВАЦ

вава се до 1 год. затвора и до 10 000 д новчано; и. д. и. издвојено од осталих врста фалзификата стога што наноси непосредну штету и опасност држ. и друштв. екон. интересима. Рачунски н. који некад постојао у саобраћају или га никад није ни било у саобр., али који постоји по имену са њим се рачуна (нпр. код нас такав н. били талир, цванцик, дукат). **Новчани систем**, скуп зак. одредаба којима се у једној држави одређује шта је новчана јединица, из којег материјала ће се израђивати поједини н. комади, какву ће платиу моћ имати поједине врсте крупног и ситног новца итд.; главније врсте н. с.: **златно важење**, кад се вредност н. јединице везује за извесну количину злата, а банкноте се слободно замењују за злато; **сребрно важење** (везивање за сребро); и једно и друго системи монометализма; **биметализам**, везивање н. јединице и за злато и за сребро, и то или као двојно важење (утврђено вредност између злата и сребра) или као паралелно важење (законом независан однос курса те 2 монете); **папирно важење**, када н. јединица није одређена златом, одн. папирни новац није законски разменив (ср није ни покривен) златом, постоје рата настало много нових варијаната н. с.: важење долара или фунте, ако је она узета за основицу одређивања вредности и за покриће н. јединице једне државе); **дириговано важење**, ако се н. јединица одређује по злату или девизама, али новч. банка нема више зак. обавезе да пенлађује своје новчанице металним новцем или девизама, већ се стара да интервенцијом на домаћим и страним берзама на основу своје залихе метала и девиза одржава изврстан одређен курс својих новчаница (домаћег новца). Н. с. Краљевине Југосл. регулисан Зак. о новцу од 11.5. 1931.; по њему новчана јединица Југосл. динар: вредност 1 д одговара вредности тежили 26,5 мг чистог злата; Нар. банка има привилегију издавања новчаница, и оне имају својство зак. средстава плаћања у неограниченом износу; оне биле (по чл. 3.) замениве за злато, али та одредба накнадно обустављена; за покриће својих новчаница Нар. б. имала да одржава покриће од 35% у злату и зл. девизама; уредбом од 15.1. 1935. то покриће привремено сведено на 25%, обрачунао са примом од 28,5% (чме вредност у злату новч. јединице сразмерно смањена); ситног металног новца у оптицају не може бити више од 650 мил. д; Зак. о ковању сребрног новца од 10 и 20 д, од 30.11. 1931. овлашћен мин. фин. да искује 20 мил. комада новца по 10 д и 12,5 мил. комада по 20 д, финоће 500/1000; овај новац као зак. средство плаћања дужне примати све држ., бан. и оп. благајне у неограниченом износу, а прив. лица до 500 д за једну исплату; ситни метални новац у вредности 2, 10 и 5 пара ранијих ковања губи своју важност зак. средства плаћања; Зак. од 14.8. 1934. овлашћен мин. финансија да искује сребрног новца у комадима од 50 д за укупну суму од 550 мил. д (дакле укупно сребрног новца за суму од 1 милијарде д), финоће 750/1000; јавне благајне га морају примати неограничено, приватна лица до износа од 1 000 д у једној исплати; чиста добит од ковања сребрног новца унета у држ. касу као њен ванредни приход и употребљен за ликвидацију држ. обавеза из ранијих год.; сем тог исковани 1925. комади од 1, 2 и 0,50 д, у величини предратног сребрног новца тих вредности, али о. смеће никла (25%) и бабра (75%), и то: 50 мил. ком од 0,50, 75 мил. од 1 и 50 мил. комада од 2 д; укупно у износу до 200 мил. д; у оптицају остали још и комади од 0,25 д, с ознаком 1920., исковани из легуре бабра и никла, издатог у износу од 12 мил. д на осн. једног решења Мин. савета; ситан новац у комадима од 0,25 д публика дужна примати до износа од 20 д, у комадима од 0,50 до износа од 100 д, у комадима од 1 д до износа од 200 д, и у комадима од 2 д до 500 д. **Н. (ковничка) стопа**, број који означаје колико се комада новца добива из 1 кг метала од којег се новац кује нпр. по фрц. зак. од 7 жерминала год. 11. из 1 кг злата кује се 133 златника по 20 фр. финоће 0,9 и. с. је у том случају 133. **Н. уније**, међунар. споразуми за изједначање новчаног система у циљу олакшања међунар. промета; идеја изједначања новца истицана још у 16. в.; чувени пример н. у је латинска унија, коју закључиле 23./12. 1865. Фрц. Белг., Ит. и Швајц., а Грч. јој пришла 1869.; утврђивала за све саговораче исту новчану јединицу (франак, лиру, драхму), и биметализам, тј. неограничени курс и злата и сребра с утврђеном разном 15 1/2 злата према сребру; продужавана и ревидирана у неколико махова.

НОВАЦ		
Земља	Назив новца	Паритет у стабил. дин.
Европа		
Југославија	динар = 100 пара	—
Албанија	франак = 5 лека	10,96
Андора	пезета = центавоса	10,96
Аустрија	шиллинг = 100 гроша	7,99
Белгија	белга = 5 франака	7,89
	франак = 100 сантима	
Бугарска	лев = 100 стотинки	0,41
Гданск	флорин = 100 пфенина	11,05
Грчка	драхма = 100 лепта	0,74
Данска	круна = 100 ера	15,22
Енглеска	фунта стерлинга (£) = 20 шиллинга; ш. = 12 пенса	276,32
Естонија	круна = 100 ера	15,22
Ирска	фунта стерлинга = 20 шиллинга; 1 шил. 12 пенса	276,32
Исланд	круна = 100 ера	15,22
Италија	лира = 100 центезима	2,09
Летонија	лат = 100 сантима	10,96
Лихтенштајн	франак = 100 сантима	10,96
Литва	литас = 100 цента	5,68
Луксенбург	франак = 100 сантима	1,58
Мађарска	пенге = 100 филира	9,93
Немачка	марка = 100 пфенинга	13,53
Норвешка	круна = 100 ера	15,22
Пољска	злоти = 100 гроша	6,37
Португал	ескудо = 100 центавоса	2,51
Румунија	леј = 100 банја	0,34
Русија	червонец = 10 рубља рубља = 100 копејки	291,64
Сан Марино	лира = 100 центезима	2,09
Турска	лира = 100 пијастера	249,61
Финска	марка = 100 пенија	1,43
Француска	франак = 100 сантима	2,22
Холандија	форинта = 100 цента	22,82
Чехослов.	круна = 100 хелера	1,43
Швајцарска	франак = 100 сантима	10,96
Шведска	круна = 100 ера	15,22
Шпанија	пезета = 100 центавоса	10,96
Азија		
Арабија	талир Марије Терезије	57,—
Афганистан	рупнија (афгани) = 60 була	0,47
Бирма и енгл. Индија	рупнија = 16 анаса по 12 пајса	20,72
Индија хол.	хол. форинта = 100 цента	22,82
Индок. фрц.	пијастер = 100 цента	27,06
Јапан	јен = 100 сена по 10 рина	28,80
Кина	таел = 10 меса; 1 мес = 10 фена по 10 кеша	37,42
Палестина	фунта = 1000 диласа	276,32
Персија	кран = 100 сенара; 1 сенар = 100 динара	95,87
Сијам	бат (тикал) = 100 сатанта	25,12
Филипини	пезо = 100 центавоса	27,20
Америка		
Аргентина	пезо = 100 центавоса	54,78
Боливија	пезо = 100 центавоса	20,72
Бразилија	тирејс = 1000 рејса	6,79
Венецуела	болливар = 100 центавоса	10,96
Гватемала	квечал = 100 центавоса	56,78
Канада	долар = 100 цента	56,78
Колумбија	пезо = 100 центавоса	52,26
Костарика	колон = 100 центима	14,19
Куба	пезо = 100 центавоса	56,78
Мексико	пезо = 100 центавоса	28,30
Никарагва	кордоба = 100 центавоса	56,78
Панама	балбоа = 100 центезима	56,78
Парагвај	пезо = 100 центавоса	54,78
Перу	фунта = 10 солеса по 100 центавоса	276,32
С. Салвадор	колон = 100 центавоса	28,30
САД	долар = 100 центи	56,78
Уругвај	пезо = 100 центавоса	58,72
Африка		
Абисинија	талир Марије Терезије	57,—
Белг. Конго	белга → Белгија	
Брит. колон.	ф. стерлинга → Енглеска	
Египат	фунта = 100 пијастера	280,66
Итал. кол.	лира = 100 центезима	2,99
Либериа	долар = 100 цента	57,78
Порт. кол.	ескудо = 100 центавоса	2,51
Фрц. кол.	франак = 100 сантима	2,22
Шп. кол.	пезета = 100 центавоса	10,96
Аустралија		
аустрал. у.	ф. стерлинга → Енглеска	

НОВАЦИЈАНИ, хришћ. секта у 3. в., захтевала строжије мерило за примање верних; осн. Новацијан презбитер у Риму.

ПОВАЧАП Антун (* 1887.), слов. писац и политичар: писао песме, цртице, приповетке и драме; гл. дела: Самосилник, Велеја.

НОВГОРОД Н. Велики, град (36 000 ст.) на Ј од Лењинграда (евр. Русија), на р. Волкови, раскрсница неколиких жел. пруга; ст. град (у њему Рурик око 861. осп. рус. државу); Кремљ (11-15. в.) при св. Софије (11. в.); у ср. в. неко време под удеоим кнежевима, а затим риб., чија се власт простирала на И до Урала; водио веома живу трговину и ступио у чланство ханзатског савеза; крајем 15. в. потчинио га московски кнез Иван III.

НОВЕЛА (ит.), → приповетка. **Новелета**, мала, кратка приповетка, обрађена живље и копцијације, са мање описа, са јачом стилском динамиком.

НОВЕЛИ Ерmete (1851-1919.), ит. глумач; био члан нар. позоришта у Риму; основао своје позориште Каза ди Годдони у Риму; 1 од најчувенијих карактерних глумаца свог времена.

НОВЕМБАР (лат.), 11. месец у години, студени.

НОВЕЧЕНТО (ит.; деветето), израз за савремену ум.

НОВИ, место у Ит., у подножју Апенина, код којег аустр. и рус. војска потукле фрц. генерала Жубера, 1799.

НОВИ АМСТЕРДАМ, првобитно име Њујорка кога основало на обали р. Хадсона хол. западно-индијско друштво; име Њујорк добио по војводи од Јорка чији га војници заузели 1664.

НОВИ БАНОВЦИ, село у Срему у чијој околини нађени остаци из неолитског, гвозденог, рим. и виз. доба и из ср. в.

НОВИ БЕЧЕЈ, варош (7 100 ст.) и среско место у Банату, на Тиси (Дун. Бан.); у 1. половини 15. в. био у поседу срп. деспота.

НОВИ ВЕК, ист. доба од 15. в. до фрц. револуције (1789.).

НОВИ ВИНДОЛСКИ, варошица и среско место

(2 500 ст.) на си обали Јадр. М. (Сав. Бан.), једно од најлепших морских купалишта на Јадрану; 1. пут се помиње крајем 13. в. у вези са писањем винодолског закона; био властелинско добро Франколана до 1671.; има лону цркву св. Филана и Јакова из 14. в. у стилу ст. хришћ. базилике и град кнезова Франколана, који у 1848. предан општини у посед; родно место песника Ив. Мажуранића.

НОВИ ВРБАС, варош (8 370 ст.) у бачкој равници, на Ј. страни канала Краља Петра (Дунав, Бан.); постао 1785. насебином Немаца из Нем., чији потомци и сада чине већину стан.; фабр. шећера, ликера и сирћета, меснате рође, кудеље, намештаја; стругара и 2 млина; гмн.

НОВИ ЗАВЕТ, део → Библије; садржи 4 еванђеља, дела апостола, посланице апостола и апокалиптику апостола Јована.

НОВИ ЗЕЛАНД, 2 острва (267 497 км²) у Тихом Ок., ји. од Аустрал., одвојена међу собом Куковим Мореузом; сев. острво вулканско (живи вулкан Тонгариво и гејзер); на ј. острву велика планина (Новозеландски Алпи, М. Кук 3 761 м) с ледницима; клима умерено-океанска; стан. (1,5 мил.) Моари (70 000) и досељеници; сточарство, рударство (злато, сребро, угли) и земљвр.; управл. брит. доминион; гл. град Веллингтон; под управом Н. З., као мандат Друштва народа, оближња острва и Науру саоп. Самоом, Н. З. открио Тасман 1642., а Кук заузео у име Енгл. 1769.; његово насељавање отпочело 1814.; енгл. влада га претворила у самосталну колонију (1840.), а затим у доминион (1907.).

НОВИ ЈУЖНИ ВЕЛС, држава (801 366 км²) Аустрал. Савеза, настањена са преко 2 мил. стан.; гл. место Сидни.

НОВИ МАРОФ, среско место (300 ст.) између план. Иванчице и Каличке Горе (Сав. Бан.); у дворцу грофа Ердедија сад дож. санаторијум за туберкулозне; у близини рудник угља.

НОВИ ПАЗАР, варош и среско место (10 364 ст.) на р. Рашикј (Зет Бан.); постројено као тур. оперативна база за продирање у Босну; у 17. в. се развило у вел. град; после страдао од аустр. ратних похода; окружн суд. гмн.

НОВИ САД (од 1748., раније Варадинци или Вара-

дински Шанац), град и бан, средиште Дул. Бан.; лежи на л. обали Дунава; још у 16. в. помиње се као срп. насеље; у 2. половини 19. в. постаје полит., просветни и култ. центар Срба у Мађ.; и сада важно култ. средиште Срба у 6. Војводини; 1929. Петроварадин (на д. страни Дунава) спојен с Н. С. у једну градску општину; знатна инд.: авиоплана, огледала, намештаја, порцеланске, ткст. и кудељне рође, шпиритуса, чоколаде и др.; трг. комора, продуктна берза; седнице прав. епископа; касациони, апелациони, окружни суд; м. и ж. гмн., трг. акад., ж. уч. шк. Матица срп., хиг. завод, Пастеров завод; у граду једно лечилиште (алкално-муријатична вода из артерског бунара с нешто јода), модерно уређено (физ. терапија, електротерапија, дијететика, фототерапија); лечи: реуматична обољења, неуралгије, ж. и нервне болести, Новосадска гимназија, осн. 1810., на Св. Саву, прилозима Саве Вуковића (20 000 форината) и осталих новосадских грађана; затворена 1848., па понова прорадила 1852.; много допринела ширењу нац. свести код срп. нар. у Војводини.

НОВИ СВЕТ, Америка.

НОВИ ХЕБРИДИ, острвска група у Тихом Ок., и. од Аустрал.; стан. (49 000) Меланезјани; извозе копру, какао, памук; припадају В. Брит. и Фрц.

НОВИ ШЕХЕР, код Женча у Босни, прест. налазиште из неолита.

НОВИГРАД 1) варошица (950 ст.) на ј. обали Новиградског М. (Прим. Бан.); у њеној близини тврђава у којој била (1386-1387.) затворена мађ.-хрв. краљица Марија и мајка Јој Јелисавета, 2) град на з. обали Истре (ит. Cittanova d' Istria), 3) Подравски, село у Хрв. у срезу копривничком, у чијој су близини нађени остаци из пренесторског и римског доба; у ср. в. звао се Комарница и био седнице племенске жупе; први пут се помиње 1201. Новиградско Море, јез. или малено конт. море (Прим. Бан.), мореузом спојено с Јадр. М., као и с мезеним → Каринским М.; постало спуштањем земљишта, односно трансгресијом Јадр. М.; вел. 38,65 км², дубоко 38 м, воду добива од р. Зрмање и неколико потока (Драга, Свиждица, Шкриле, Ставача и Ванчића Поток).

НОВИКОВ Николај И. (1744-1818.), познати рус. просветни и јавни радник и публицист 18. в., издавач и уредник сатиричних часописа у којима се борно против површас галоманије рус. друштва; штампао и ширио у народу корисне књиге и нац. свест; за свој јавни рад осуђен на заточење у гурђави.

НОВИНЕ у ауторском праву имају мању заштиту од књига, нпр. издавач и публицист 18. в., издавач и уредник сатиричних часописа у којима се борно против површас галоманије рус. друштва; штампао и ширио у народу корисне књиге и нац. свест; за свој јавни рад осуђен на заточење у гурђави.

ЈУГОСЛОВЕНСКА НАРОДНА НОШЊА

- Бр. 1. **Словеначка алпска ношња.** А) мушка: кло-бук (шешир), теловник (прелук), камижол (капут), шолни, шкорњи (чизме), хлаче (чакшире), срајца (кошуља); б) женска: авба (капа), рута (марама преко рамена), предпасник (кецеља), кикла (сукња), чевљи (ципеле).
- Бр. 2. **Словеначка приморска ношња.** А) мушка: кучма (шубара), јопич (капут), камжелн (прелук), хлаче (чакшире), ногавице (чарапе), чевљи (ципеле); б) женска: печа (марама на глави), робец (марама преко рамена), предпасник (кецеља), крило (сукња), ногавице (чарапе), чевљи (ципеле).
- Бр. 3. **Шестинска ношња у околини Загреба.** А) мушка: шкрлак (шешир), рубаца (кошуља), лајбек (прелук), гаће, сурина (гуња), лачњак (пас), чизме; б) женска: печа (марама на глави), рубаца (кошуља), фертул (кецеља), пас, шумлфи (чарапе), привезачи (на чарапама), сурина (врста гуња), кожутец (вожух без рукава), опанци (опанци), рубец (рубац преко кецеље).
- Бр. 4. **Ношња у Славонији.** А) мушка: шешир, кошуља, гаће, лајбек (прелук), тупла (плавн гуња), натикаче (плетена обућа); б) женска: почелица (капа), шампа (марама преко рамена), рубина (кошуља), пас, опрег (кецеља), натикаче (обућа плетена).
- Бр. 5. **Ношња у Барањи.** А) женска: капица, рубина (кошуља), појас, прегача (кецеља), чарапе, натикаче (плетена обућа); б) мушка: шешир, кошуља, гаће, чарапе, опанци, лајбек (прелук), мапна (око врата).
- Бр. 6. **Ношња у Срему.** А) женска: марама (на глави), кошуља, прелук, прегача (кецеља), сукња, чарапе, опанци; б) мушка: капа, кошуља, кабанца, појас, чакшире, обојци (врста чарапа од суква), опанци.
- Бр. 7. **Ношња у Лици.** А) женска: рубац (марама на глави), кошуља, ћердан (наиз око врата), јанкрл (прелук), кикља (сукња), заслан (кецеља), чарапе, опанци; б) мушка: капа, кошуља, гаће, јечерма (горња хаљина), натикаче (преко чарапа), опанци.
- Бр. 8. **Ношња у Полачи, у северној Далмацији.** А) женска: бошча (марама на глави), сидак (кратка горња хаљина), модрина (дуга горња хаљина), капица (пас са сребрним новцем), прегача (кецеља), чарапе, опанци; б) мушка: капа, јечерма (кратка горња хаљина с рукавима), крожет (горња хаљина без рукава), силај (кожни пас), беневерци (чакшире), чарапе, опанци.
- Бр. 9. **Ношња у Врлици, у северној Далмацији.** А) мушка: капа, аљинац (горња хаљина с рукавима), крожет (хаљина без рукава), пас, беневерци (чакшире), опанци; б) женска: бошча (марама на глави), кошуља, садак (дугачка хаљина без рукава), панца (појас), прегача (кецеља), чарапе, опанци.
- Бр. 10. **Ношња у околини Дубровника.** А) мушка: бирета (фес), кошуља, фермен или гуњац (кратак, без рукава), пресамитач (грудњак), силав, пас, гаће (чакшире) доколенице, опанци; б) женска: убручић или фацолет (марама на глави), модрина (дугачка хаљина), пас, прегача, чарапе, цревље (ципеле).
- Бр. 11. **Ношња у доњој Херцеговини.** А) мушка: капа, струка (велики шал преко рамена), дамадан (грудњак), аљина (горња хаљина с рукавима), пас, силав (кожни пас), димије (чакшире), доколенице, назувице (чарапе), опанци; б) женска: фес (капа), кошуља, оплеће (прелук), долама, павте (металне копче на пасу), прегача (кецеља), чарапе, опанци.
- Бр. 12. **Ношња у Црној Гори.** А) женска: марама (на глави), зубун (дуга горња хаљина), јакета (кратка горња хаљина с рукавима), кошуља, ћемер (метални пас), котула (сукња), цревље (ципеле); б) мушка: капа, душанка (горња хаљина са расеченим рукавима), дамадан (грудњак), аљина (долама), пас, силав (кожни пас), гаће (чакшире), доколенице, назувице (чарапе), опанци.
- Бр. 13. **Ношња у горњој Херцеговини.** А) мушка: фес под шалом, дамадан (грудњак), долама, каница (појас), силав (кожни појас), раша (чакшире), доколенице, опанци; б) женска: фес с бурнуцком, ћердан (наиз око врата), кошуља, оплеће (кратак јелек), павте (металне копче на пасу), прегача (кецеља), чарапе, опанци.
- Бр. 14. **Ношња у средњој Босни.** А) женска: округа (бела марама под шалом или марамом у боји), јечерма (кратак прелук), павте (металне копче на пасу), димије, убруе, чарапе, опанци; б) мушка: фес под шалом (на глави), дамадан (без рукава), кошуља, пас, силај (кожни пас), чакшире, чарапе, опанци.
- Бр. 15. **Ношња у Шумадији.** А) мушка: шубара, зубун (без рукава), гуња (с рукавима), чакшире, чарапе, опанци; б) женска: кобга или цета, кошуља, прелук, кецеља, сукња, чарапе, опанци; в) ношња детета: шајкача (капа), кошуља, зубун, каница (појас), гаће, чарапе, опанци.
- Бр. 16. **Девојачка ношња на Косову.** Марама (на глави), кошуља, ћердан (наиз новца око врата), јелек (прелук), појас, бојче (кратка сукња), чарапе, опанци.
- Бр. 17. **Мушка ношња Брсјака у Јужној Србији.** Фес (капа), чалма (убруе око феса), кошуља, дамадан (без рукава), цубе (дугачка хаљина без рукава), појас, гаће, чарапе, чевљи (опанци).
- Бр. 18. **Мушка ношња у околини Скопља.** Капа (остали називи као и под бр. 17).
- Бр. 19. **Женска ношња у околини Битоља.** Шамија (на глави), кошуља, антерија (дугачка хаљина без рукава), појас, пафти (металне копче на пасу), унечка (кецеља), чорапи (чарапе), опанци (опанци).
- Бр. 20. **Ношња у Галичнику и околини.** Капа, зобачне (кратак хаљина), долама (дугачка хаљина), појас, бечви (чакшире), чорапи (чарапе), чевљи (опанци).
- Бр. 21. **Девојачка ношња у околини Скопља.** Крпа и пера (на глави), антерија (дугачка хаљина с новцем), кошуља, каница (појас), колан (кожни појас са металним копчима), вута (кецеља), опанци (опанци).
- Бр. 22. **Ношња жена у околини Дебра.** Драпна (марама на глави), кошуља, скутина (кецеља), опанци (опанци).

(Слике на наредној страни)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

В. Тителбах (1847.-1925.): «Бистре политичку».

НОВИЋ Оточанин Јоксим (1807.-1861.), песник; имао буран, авантуристички живот и допадао чак и тамнице; у једно време се одметнуо у хајдуке; певач вел. спевове у нар. десетерцу, и то, сем Лазарице, готово све о догађајима 19. в.; дела му махом не доволно књиж.

НОВИЦЕ 1) **Кметijske** ин рокоделске н., слов. новине (1843.-1903.), које покренуо Јанез Блајац; значајне за политички и књиж живот Словенаца 2) **Љубљанске од всех крајов целига света н.**, прве слов. новине (1796.-1800.); уређивао их Валентин Волник.

НОВИЦИЈАТ (нлат.), у ркат. време искушења за нове чланове монашког реда; надгледа их нарочити новицијатски митар; код прав. испушеници.

НОВО БРДО сев. од Гвилана (Вард. Бан) гл. п. дараки град средњев. Србије; почело да ради негде почетком 14. в., па се брзо развило до највишег степена; за владе деспота Ђурђа доносило десетину од његова процента, на 200 000 дуката год. прихода; у њему била вел. дубровачка колонија; због свог богатства Н. Б. добило и војнички значај и развило се у тврди град; на његовом утврђивању и одбрани радили Дубровчани из сопствених интереса и по уговорима са срп. владарима; уз Дубровчане било и др. трговаца из Призренја; од краја 14. в. у Н. Б. постојала 1 од највећих ковница старог срп. новца; после пада под Турке почело да опада, али се ипак рударска производња одржавала у њему до краја 17. в.; сад сеоце са 4 тур. куће и импозантним рупевинама ст. града; у близини одбранбене тврђавице Призенац и Призренат.

НОВО МЕСТО, варош (2 900 ст.) и среско место на Крки (Драв. Бан.); градска права добило у 14. в.; керамика, окр. и срески суд; гмн.; у околини виногр.

НОВО РУДО → Рудо.

НОВО СРЕБРО, низ легура, никла, бабра и цинка у различитим односима (→ никфонг, аргентан, алпака, кина-с., алфенид итд.); однос сажиницеља: никла 15-30%, најчешће 18-22%, бакар 50-65%, најчешће 50-55% и цинк 15-40%, најчешће 25-30%; легуре се одликују лепом белом, сребрастом бојом, чврстином и отпорношћу према хем. материјама; уколико садрже више никла утолико се теже обрађују, али им боја лепша, већа вредност и цена; бакар повећава еластичност, што је важно за ваљање и мех. обраду, али неповољно утиче на боју која постаје жућкаста; цинк појевтљивава л. и омогућава лакше ливење, али смањује мех. и хем. отпорност; н. с. нешто тврђе од месинга; тачка топљења варира између 920-1170° (уколико има више никла, а мање цинка утолико виша); даје се веома добро глатати (полирати) и сребрити; неоребравањем се л. улепшавају и поред тога се повећава хем. отпорност; легуре н. с. служе за израду посуђа, оруђа, ум. предмета и у тхн. и инд. за израду финијих делова и инструмената.

НОВОБЕЈСКИ Феликс (* 1877.) пољ. композитор, диригент, проф. конзерваторијума у Познану; био диригент муз. друштва у Кракову и симфониских конферата у Варшави; компоновао: ораторијуме, опере, симфоније, сонате за оргуљу, црк. музику

НОВОГРЧКИ ЈЕЗИК, развио се из ст. грчког, примивши многе туђе, нарочито сл. елементе.

НОВОДЈЕВИЧКИ МАНАСТИР, у Москви; осн. га 1524. вел. кнез Василије Иванович; у њему живео Борис Годунов са сестром Ирином пре свог избора за цара; у истом царица Софија пострижена и умрла (1704.).

НОВОКАИН, медикамент за локално → анестезију.

НОВОКАНТОВИЊИ, присталице → неокантизма.

НОВО-МАЛИНСКА ПЛАНИНА, план. (1 264 м), Јз. од Берово (Вард. Бан.).

НОВОПЛАТОНИЗАМ, неоплатонизам, последња флз. школа ст. века (2.-6. в.); тежила у 3. в. да на идејама грч. флз. и грч. вере створи нов рел. флз. поглед на свет, супротан хришћ.; заступници: Плотин, Порфирије, гностици.

НОВОРОБЕНЧЕ, дете од дана рођења па до 20 дана живота, за које се време на њему одигравају и вршавају извесне промене; рађа се просечно са 50 см дужине и 3 250 г тежине, која подлеже прва 2-4 дана флз. паду за 150-200 г да се надокнади за 8-14 дана; пупчана врвца отпада после 5-10 дана; кожа н. ружичаста, после 2-3 дана јасноцрвена; а после 1-2 недеље отвореноружичаста; сџм тога кожа се првих недеља љушти; дужина и боја коже без значаја за дефинитивно развиће и изглед исте; тмпт. н. 37°-38°, сан дуг и сталан; прво дојење н. 12 сати после порођаја, другог дана додије се сваких 4-5, трећег дана свака 3 сата; столица првих дана живота прва (меконгијум); жутица н. наступа 2-3 дана, траје 3-4 дана и постепено ишчезава; чести отоди и изливци на глави нису

патол. знаци и ишчезавају 2-3 дана после порођаја; надражај и оток дојки деце оба пола са по неколико капи течности сличне млеку (вештичино млеко) ишчезава првих дана живота.

НОВОРОСИЈСКИ варош (69 000 ст.) и пристаниште у СССР, на ен. обали Црнога М.; инд. помената; извози житарице, нафту и цемент.

НОВОСИБИРСКИ варош (121 000 ст.) на р. Обу у Сибиру; инд. дрвета и млинарска. **Новосибирска острва**, у Сев. Леденом М. припадају СССР.

НОВОТОМИЗАМ → неотомизам, неосколастика.

НОВОЧЕРКАСКИ варош (62 000 ст.) у сев. Кавкаској. СССР; висока тхн. и вет. шк.

НОВОШТОКАВСКИ ДИЈАЛЕКТ, прогресивнији дијалект → штокавецког; говори се западно од јужине Зајечар-Тупижица-Ртањ-Сталач-Прокупље-Качаник-Призрен; дели се на: икавско, јекавско и екавско наречје, према изговору старог Ђ.

НОВСКА, среско место (2 350 ст.) у Слав., (Савска Бан.); фабрика алкохола.

NOVUM ORGANUM, наслов гл. дела Фр. Бекона, из 1620., у којем критиковао Аристотелову логику издану под насловом: **Органон**.

НОВУРИТ, фабр. лек. орг. спој → живе, убризгава се у вену; јако дијуретично средство.

НОВЧАНИЦА, хартија од вредности, врста признанице коју издају за то овлашћење банке, с обавезом да на захтев подносиоца исплате металним новцем на њима означену суму; благодарећи потребама новчаног оптицаја, емисионе банке могу пусти у промет више н. но што имају металног новца у својим касама, и тај вишак пуштају у промет путем кредита (есконтног, ломбардног итд.); колико треба металног новца (металног покривања) новчаничне банке да држе у резерви, утврђује се законом (нпр. 30% од н. у оптицају); ако банка не мора да исплаћује своје н. металним новцем, њене н. се приближују типу папирног → новца; у случају да банка своје метално покриве (или резерве у девиизама) употребљава да утне на курс својих н. наступа случај из области депривованог важења.

Новчаничне банке, емисионе б. које имају зак. привилегију издавања новчаница, под прописаним условима (покрива, континента, итд.); могу бити државне, као што је случај у Швед., Рус., Буг., или приватне (акц.) банке под држ. надзором, као што је случај у већини осталих држава; н. б., које услед могућности издавања новчаница постају централним новчаним и кредитним институцијама своје земље, врше огромну улогу у кредитном, валутном и платном промету својих земаља; у појединим државама може постојати само једна н. б. или више; данас се толико истичу преимућства једне н. б., да све државе теже остварењу овог система; у Краљ. Југосл. је н. б. → Нар. банка.

НОГАЈ, чувени татарски хан (1258.-1294.) и војсковођ Златне хорде, из породице Чингисхана.

НОГАЈЦИ, тур. (татарски) народ, око 60 000, познати и под именом Кавкаски Татари, у сз. подгорини Кавказа и суседним степским областима; код стално насељених земаљ., код номада сточарство; мусл.; огранак Н. Карагаичи или Кундури.

НОГЕ, доњи удови код човека; костру н. подељен на 3 дела: стопало, цеваницу и бутну кост; разлике у дужини л. код Европљана нису нарочито карактеристичне, јер варирају према физ. раду; Црнци имају дуже н., нарочито цеванице; код монголских народа много краће него код Европљана.

НОГИ Маресуке (1849.-1912.), јап. војсковођ, у рус.-јап. рату потукао Русе и освојио Порт Артур.

НОГИНСКИ (Богородски), варош (35 000 ст.) у СССР (московска област); инд. ткст. и метала.

НОГОМЕТ → футбол.

НОГУЛОВИЋ Антул (16. в.) архитект и вајар, израдио надгробни споменик биск. Спињероле у катедралы у Шибенску.

НОДИЛО Натко (1834.-1912.), историчар; у Далм. живео учествовао у раду на нар. пренороду и био уредник националистичког органа *Национале* (1862.1867.); био и нар. посл.; 1874. изабран за проф. оште ист. на новооснованом унив. у Загребу и ту радио до пензионисања 1901.; написао више дела; најважније *Хисторија средњег вијека*, писана живо и обухваћена широко, али недовољно прегледна; сасвим му подбацила Редлија Срба и Хрватата, у којој дато више маха машти и комбинаторици него

стројој научној критици; хваљен као добар стилст.
НОДЈЕ Шарл (Nodier, 1783.-1844.), фрц. писац романтичне школе; писао песме, приче, романе, критичне чланке; уређивао у Љубљани фрц. званични лист за Иљирске покрајине (1813.) и занимао се нашом нар. поезијом и обичајима.

НОЕЗИС (грч.), свест, сазнање; намерно деловање у којем постаје свесни смисла и садржаја (по Хусерлу). Ноема, мисао; по Хусерлу мисао и садржај за разлику од намерног деловања. **Ноестика**, веза о мисаљењу и сазнању.

НОЗДРВЕ → нос.

НОЖИЦЕ, маказе (тур.), алатка за сечење тканина, хартије, метала и др.; састоје се од 2 метална сечива, којима се по 1 крај продужава у дршку; према намени и по облику веома различите; сам ручних постоје и разне врсте машинских.

НОЈ (*Struthio camelus*), највећа данас жива птица закржљавих крила и без кобилце; снажно развијених ногу, трчи одлично и дуго; достиже висину од 2,5 м; живи у степана Афр. и Арабије.

НОЈБЕР Фридриха Каролина, звана Нојберин (1697.-1760.), глумица и управитељка позоришта; осн. 1725. своју дружину у Лајпцигу; као пристрајница Готшдела, прекинула с импровизацијом и увела поновно писце у позорнице; њена «школа» одликовала се глум. патетиком, по угледу на фрц. класику.

НОЈЕ, старозаветни патријарх, који се са својом породицом спасао од општег потопа.

НОЈМАН Балтазар (1687.-1753.), нем. архитект, гл. претставник барокне архт. у Нем.; градио црк., палате и прив. домове; гл. дело м дворца у Вирдургу.

НОЈМИНСТЕР, варош (40 000 ст.) у Нем.; инд. метала, кожа и ткст.

НОЈНИРХЕН 1) варош (36 000 ст.) у Сарској области (Нем.); инд. метала, дрвета и хем. 2) варош (12 000 ст.) у Аустр.; хем., ткст. и метал. инд.

НОЈСТРЕЛИЦ, гл. место (12 000 ст.) Мекленбург Стрелица (Нем.); инд. метала, ткст. и музичких инструмената (клавир); музеји, библиот. и архив.

НОК-АУТ, скр. К. О., кад боксер од удараца падне на земљу и остане немоћан 10 секунда, па виси на конопцу или клечи на поду; задаје се ударцем у браду, трбух или срце.

НОК-ДАУН, енгл. боксерски израз за ударац који руши противника на под; да је боксер н.-д. каже се чим падне на под.

НОКАТ (unguis), рожаста упола прозирна плочница покрива врх прста; танак корен н. увлачи се под кожни набор; корен гл. место раста покта; доња површина н. срасла за основу; површина н. треба да је глатка, сјајна и чиста; крај н. треба да је у истој равни с меканим крајем прста или тек мало дужи; месечаста кожна бора мора да постоји, па се не сме засецати и насилно гурати напред; жлеб између предњег краја н. и коже мора се очистити тушом ножићем за н., при прању водом и сапуном и четком; боре коже с обе стране морају се неговати, особито се заноктице морају сасећи чим се појаве; сјај н. одржава се глађењем помоћу јеленске коже у облику јастућина; н. може да отпадне, као и коса, после заразних болести, али то бива ретко; за месец дана н. нарасте око 3 мм.

НОКС Џон (1505.-1572.), шкотски калвинистички реформатор и богослов; напустио Шкотску по повратку Марије Стјуарт из Фрц., али се 1559. поново вратио и био изабран за поглавара шкотске цркве; пренео Библију на шкотски и написао **Ист. реформације у Шкотској**.
НОКСА (лат.), штеган утицај у смислу болести.

НОКСВИЈ, варош (100 000 ст.) у држави Тенеси (САД); унив., у близини угљенокоп.

НОКТУРНО (фрц. nocturne, ит. notturno), ноћна музика, серенада у неколико делова за инструмент лимене или гудачке, ко. Шопена н. дело за клавир, без одређеног облика, савишног карактера. **Ноктуран** (лат.), део редовне дневне молитве кат. свепт.

НОЛДЕ Емил (* 1867.), нем. сликар, 1 од гл. претставника експресионизма, бујан и неоплемењен.

НОЛЕНС, **ВОЛЕНС** (лат.); хтео, не хтео; кад човек мора нешто и преко воље учинити.

NOI ME TANGERE (лат.); не дотичи ме се; Христове речи Марији Магдалини, кад јој се после васкрсења јавио.

НОМА (грч.), опасно, ретко обољење образа, ушне шкољке и гениталија; код атрофијачне, рахитичне, скрофулозне, кахектичне деце обично до 2 год., после малих богиња, шарлаха, запаљења плућа; знаци: на слезукожи образа близу уног угла јави се оток са мехурићем, који се уз високу тмпт. и тешко опште стање шири у дубину, пробија образ и оголи кост; лежи се јачањем организма и операцијом.

НОМАДИ (грч.), етничке групе без сталних насеља, које мењају места становања у току године; правд н. обично сточари, али као н. се крећу и примит. ловци и скуплачи; већином живе под шаторима; има их на свим континентима.

НОМАРХИЈА (грч.), округ; Грч. подељена на 35. са префектом или ген. гувернером на челу.

НОМЕН (лат.), име. **N. substantivum**, именица. **N. adjectivum**, придев. **Nomina sunt odiosa** (лат.), имена су заворна; боље је не помињати имена.

НОМЕНКЛАТУРА (лат.), систематски списак тхн. назива у науци или ум.; нарочито разрађена и међунар. утврђена за бот., зоол., геол., хем. и муз. **НОМИЗМА**, виз. златан новац, познат на 3 под именима: солидус и бизант.

НОМИНАЛА (лат.), номинална вредност, вредност на коју гласи хартија од вредности, нпр. н. 2,5% обезбнице ратне штете је 1000 д.; курсна или теачна вредност је цена по којој се једна хартија може купити, нпр. цена поменуто обезбнице 375 д. **Номинална надница**, количина новца коју радник добија продајући своју радну снагу.

НОМИНАЛИЗАМ, **номиналисти** (лат.), правац у теорији сазнања, код ркат. схоластика, да су појмови или родови апстракције или субјективна схватања нашег духа, а да само ствари постоје; супр. реалисти, средњи концептуалисти.

НОМИНАТИВ (лат.), 1. падеж, казује име лица, животиње или старин. а добија се на питање: ко (на лице), што (за ствари).

НОМОИ (грч.), закони; наслов једног Платоновог списа.

НОМОКАНОН (грч.), збирке у којима се налазе прв. правила (канони) и држ. закони који се тичу цркве (номос = закон); веома потребне правне књиге и извори права; нпр. **Н. Фотијев**, **Н. у 50 наслова**.

НОМОТЕТСКИ (грч.), законодавни; по Винделбанду циљ и задатак прпр. н. наука да постављају и истражују законе, за разлику од идиографских или духовно-нст. наука чјији циљ и задатак да опсећу догађаје онако како се одиграли (→ идиографски).

NON (лат.); не. **N. l'iquet** (лат.); није јасно, није сазрело; упочетку; рим. судска формула. **N. multa sed multum** (лат.); не многе ствари већ много, тј. није важна количина, већ каквоћа и вредност. **N. nova, sed nove** (лат.); не нове ствари већ на нов начин речене, учињене и сл. **N. est hic locus** (лат.); томе овде није место; речи Хорацијеве, које се употребљавају кад хоће да се оуди оно што се ради. а није на свом месту. **N. plus ultra** (лат.); изнад тога је немогућно; ненадмашно, савршено у својој врсти.

N. possumus (лат.); не можемо; формула одбијања неког захтева држ. власти од стране рим. курије (папске столице). **N. schole sed vitae discimus** (лат.); не учимо за школу већ за живот.

НОНА (лат.) 1) муз. интервал који садржи 9 ступења; велика, ако има 6 целих и 2 полустепена или маля, ако има 5 целих и 3 полустепена. 2) (лат. nonna), калуђерица, дувна. 3) (лат. nona), свакодневна молитва кат. свештеника.

НОНАКОРД (лат.-грч.), нетозвук; може се поставити и изнад сваког ступња. **Доминантни н.** састоји се из осн. тона, вел. терце, чисте квинте, мале септине и вел. или мале none.

НОНЕ, у календару ст. Римљана 9. дан пре ида. **НОНЕТ** (ит.), деветогласна вокална или инструментална композиција.

НОНИЈУС, лењирџи с поделом на металном размернику који дозвољава мерење делова мањих од мм; ради се овако: на 1 металној плочници одмери се 1 дужина, која заноси (n - 1) делова, дакле 10 - 1 = 9 мм, па се та дужина подели на n = 10 једнаких делова, а 1 део на н. се означи са N; онда је n · N = (n - 1) · M; сваки нонијусов део N мањи је од сваког размерниковог дела M за P = M - N = $\frac{m}{n}$

= $\frac{1}{10}$ мм; ово P зове се нонијусов податак: размерником без и. може се мерити тачно до 1 мм, а кад се он дода размернику, може се мерити тачно до на $\frac{1}{10}$ мм; на истом принципу праве се и н. уз лимбусе за мерење углова; чита се и на размернику и на ламбусу увек у правцу у којем подела расте; чита-

ње: код нулте (почетне) нониусове црте прочита се колико има целих подела на размернику.

НОНИЈУС, раса коња настала у аустр. вој. ергели (од 1815.) укрштањем англономанског пастува нонијуса с кобилама шп., линцианске и мекленбуршке расе и доцнијом селекцијом; нарочито се гаји у Мађ., Рум., ЧСР и Југосл. (Караборђево, Петрово); вел. н. висок 170 см, мали 165; особине: полуовнујске главе; добро усабена врата и плећки, добрих леђа, слабина и сапи, дубоких грса, снажних мишића, развијених, јаких и умерено дугих ногу, питома и жива темперамента, боје затворене (вранац, дорат, алат).

НОНКОНФОРМИСТИ, противници англикаске цркве у Енгл. (кат., пуритани и индепенденти).

NONCOOPERATION (енгл.), несарађивање; парола индиског вође Гандија у антиенгл. покрету у Индији; не радити ни у 1 енгл. установи.

НОНОС, грч. песник из 4. в.; написао Дионисијаке.

NONSENS (лат.), бесмислица.

НООЛОГИЈА (грч.), наука о духу по Ојкену; по Гемперу наука о мишљењу.

НО-ПОЗОРИШТЕ, строго стилиско п. у Јапану, прво право јап. н., после кабуки ц., с прописаним ритмичким покретима и ум. маскама.

НОРВЕЖАНИ, germ. народ у Норвизној, 2,8 мил., већина припада нордској раси, на О има монголондских (мешаје са Лапима), а на Ј прима неке ниске а тамне расе; земљр. и сточарство, али много и риболов и бродарство; сеоски свет по осамљеним кућама; ретке групе од 2-3 куће; покуштво и посубе већином од дрвета и лепо украшено дрворезом; огромна већина прот.

НОРВЕШКА, нечаштана краљевина (322 631 км²) у зап. делу Скандинавског Пол. (с. Евр.); обала стрма и висока, али разуђена многим уским и дугачким

фјордовима; у с. делу, поред обале Лофотска и Вестералска О.; у унутрашњост висија, остатак ст. планине, знатним делом покривена ајсфјелдом, а долинама разбијена у пласе; клима на З због голфске струје блага, океанска; у унутрашњости хладнија и сувља, конт.; многе мање р. и јез.; на Ј листопадна, на З четинарска шума; на висији и на О отворени травни или сиежалнички предели; нема угља, али богата у воденој снази; 4% површине погодно за земљр., 22% под шумом, а 72% непродуктивно; становништво (2,8 мил.) већином Норвежани, малим делом Лапонци и Квени, на доста високом ступњу образованости; баве се шумарством, сточарством, риболовом и земљр. (39%), рударством (гвожђе, никл, бакар) и инд. (28,8%); трг. доста развијена; престоница Осло; под управом Н. Шпицбершка О., Медвеђе О., Јан Мајен и др. мања острва у С. Леденом М; у ср. в. Н. била настањена разним племенима germ. порекла (Нормани), која се рано одала бродарењу и гусарењу по Атланском Ок.; у 8. в. њихове дружине одлазиле на морска и копнена освајања (→ Викинзи), пљачкале з. обале Евр. и пронашле Гренланд (10. в.) и обале С. Амер. (око 1000.); у 9. в. у Н. основана 1. држава, а у 10. в. њено стан. превео у хришћ. Олаф I; крајем 14. в. ујединила је данска краљица Маргерита с Данском и Шведском (Калмарска унија, 1397.), али Швед. брзо иступила из заједнице (1410.); бечки контрес одвојио Н. од Данске и спојио је са Швед. у персоналну унију, под влашћу швед. краља Карла XIII; међутим стална трвења између ове 2 земље довела 1905. до потпуног одвајања Н. која изабрала себи за краља Хакона VII, сина данског краља Фридриха VIII. Н. **Језик**, спада с исландским у зап. групу северногерм. ј. Н. књижевност, 867. норв. феудални поглавари почели да прелазе на Исланд и пренели на то острво свој језик и традиције, те се први трагови н. к. налазе на Исланду; од 14. до почетка 19. в. н. к. углавном припада Данској, јер 1397. Н. потпала под данску управу, од које се ослободила тек 1814., па и н. писци понављаше живели у Копенхагену и ту публиковали своја дела, изузев Дороте Енгелбретсдотер и Петра Даса (живели у Н. у 17. в.); значајни н. писци 18. в.: Лудвиг Холберг, Јохан Весел, Клаус Фриман, Петер Фриман и Нордал Брун живели у Копенхагену и припадају Данској, премда рођени у Н.; редован развој н. к. почиње стварањем Норвешког друштва (1772.) у Копенхагену; поред чланова Норв. друштва и Холберга, који био највећи н. писац 18. в., Н. у то време дала и 2 мислиоца: Ниле Трескова и Хенрика Стефанса, чии утицај на тадашњу књиж. генерацију био од вел. значаја; на ове се наслања н. књиж. генерација коју представљају Мауриц Хансен и Хенрик Бјергерд који значе прелаз у ново доба, које почиње 19. в.; на почетку 19. в. књиж. животом у Н. превлађивале 2 вел. личности, 2 различита књиж. типа: Хенрик Вергеланд, национално имуљиван, и Јохан Белхавен, идејно формативан; Вергеланд дао потстрека н. нац. романтизму који у Н. стварно настао тек 1840.-1850.; претставници тог романтизма Јерген Му и Петер Асбјернсон; после њих настаје велико доба у н. к. појавом Х. Ибзена и Б. Бјернсона, који одговарају Велхавену и Вергеланду по својим диспозицијама, али стоје на вишем нивоу и врше далеко јачи утицај на своје савременике; њиховим радом н. к. стекла свр. значај; поред Ибзена и Бјернсона то доба (1860.-1880.) испуњавали значајни књижевници: Камила Колег, Осмунд Виње, Јонас Ли и Александар Кјеланд; сви ти писци заступају реализам; н. књиж. генерација која започела рад око 1880. узима натурализам као ум. форму; њени претставници Арне Гарборг у приповеди, Гунар Хејберг у драми, Амалија Скрам у роману и Шиле Колег Фогт у поезији; књиж. генерација од 1890. напушта натурализам и враћа се романтици и субјективизму; вођ те генерације Кнут Хамсун, а његови следбеници: Ханс Кинк у роману, Сигбјерн Обстфелдер у поезији и Ниле Кјер у драми и књиж. критици; књиж. генерација почетком 20. в. враћа се соп. питањима и решава соп. проблем међунар. карактера до светског рата; најтипичнији претставници те предратне генерације Сигрид Унсет и Јохан Бојер; поратна генерација тражи своје идеале у прошлости н. народа и постаје све више нац.; њу представљају приповедач Олаф Дун, песник Херман Волденвеј и Роналд Фанчен, књиж. критичар и драматичар. Н. музика претставља део скандинавске муз.; развијала се под много мањим утицајем иностранства него швед. и данска; Норвежани почели више да се занимају муз. тек у доба нац. препорода (1772.); у то време се јавили први нац. песници и скупљачи нар. песама и мелодија (најпознатији Линдеман); 1.

етински композитор песама био Кјеулф, који обраћао нарочиту пажњу на вокални део и пратњу; од његових следбеника у 19. в. најзначајнији Нордрак, који умро млад, и Григ, најизразитији претставник вокалне, камерне и инструменталне н. м.; пак норв. муз. елементи дошли до изражаја и у симфониским делима Силдига и Свенсена (1840.-1911.); у млађој генерацији истакли се Сигурд Ли (1871.-1904.), Шелдеруп и Алвес; најмлађа норв. шк. (Боргстром, Клеве, Олсен Хурум и Меркман) стоје под утицајем фрц. импресионизма и рус. шк. Чајковског и Римског-Корсакова.

НОРВИД Ципријан (1821.-1883.). 1 од највећих пол. романтичара, тек недавно признат за доброг песника, фантаст, симболист и мистичар; мајстор у речи и мисли, формом се не одликује особито; волео бајку, па и пољ. проплет причао тако; најбоље му дело роман у стиховима *Quidam* (Неко), из живота ст. Рима; има и много снажних мисаоних песама.

НОРВЕ 1) званичан назив Норвешке. 2) име Амундзенове ваздушне лабе којом ишао на сев. пол.

НОРДАУ Макс (Nordau, 1849.-1923.), нем. писац јерп. порекла; писао студије противу Модерне у ум. (Конвенционалне лажи човечанства, Парадокс); романи и драме (Право на љубав, Хитац, Доктор Кош).

НОРДЕНФЛИХТ Хедвиг (1718.-1763.), шведска песникиња; у свом салону у Стокхолму окупила књиж. елиту средњег 18. в.; покренула друштво Неймарк мисли и ту имала прилику да уозна претставнике Волтерових и Русоових идеја, под чијим утицајем писала нека своја песничка дела.

НОРДЕРНЕЈ, острво (20 км²) у Сев. М. (група Фришких Острва) и морско купалиште (6 000 ст.).

НОРДИСКА РАСА, северноевропска р., најраспрострањенија међу белим р.; свуда у Евр., али највише код герм. народа, затим код балтичких Аријаца и Сл., мање код мор. народа, али се јавља и у сев. и зап. Аз. и сев. Афр.; н. р. прпала и вел. део данашњег стан. С. Амер., Ј. Афр., Аустралиј. и Н. Зеланд пореклом из Евр.; најчистији норд. типови виђају се у Швед. и Јрп. Норвешкој; н. р. има висок раст (просечна висина мушкараца 174 см), додихофеалну лубаву (индекс око 73) с уским лицем и уским, а високим носем; кожа ружичастобела, коса танка, права или таласаста, а плава (увек има прамесу златастог или русог тона); код мушкараца обилато развијена брада, такође плава; очи (дужица) плаве или сиве. Н. језици → северногермански ј.

НОРДКАП → Северни Рт.

НОРДОИДНА РАСА, веома слична нордској, висока раста, брахикефалне лубаве, синих или зеленастих очију, тамноплаве или светлосмеђе косе, лица истог или веома сличног лицу норд. расе, али већином повијена носа; веома честа код Јж. Сл., Чеха и Руса, па и у Ј. Тирољу.

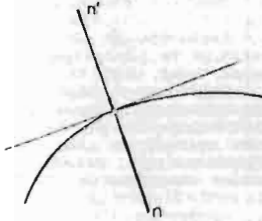
НОРЕЈА, гл. град у Норичу.

НОРИК (Noricum), рим. провинција; обухватала и део данашње Слов. Норички коњ, хладнокрвна раса коња, пореклом из околине Салцбурга и Ј. Баварске; гаји се од пре 400 год.; вел. главе, високог насабеног врата, широких преију, јаких ногу; издржљив телешки к.; у Југосл. се гаји у Слов.

НОРИЦ, град (126 000 ст.) у и. Енгл.; замак (12. в.), катедрала (11.-15. в.); инд. гвожђа, мамина, ткст., ципела; тржиште сток.

НОРМА (лат.), правило, пропис; начело; може бити етичка, естетска, логичка, правна, техничка итд., дакле у свим култ. областима у којима се човечеј делатење може управљати, одн. не управљати по објективним вредностима; н. као тхн. прописн условљавају: кавоћу, облик и начин испитивања неог материјала или неке израде и имају за циљ уједначавање производње, израде и начина испитивања тхн. материјала или тхн. објеката; постоје и за цемент, циглу, бетон и остали грађевински материјал, н. за асфалтне сировине и радоне, тхн. гвожђа итд.; познате и нем. инжењера DIN, по којима се углавном и код нас ради.

НОРМАЛА (лат.) равних и просторних кривих и површина, права која у једној тачки криве стоји нормално на тангенту односно на тангенцијалну раван у тој тачки. Н. главна, код просторних кривих лежи у оскулаторној равни (→ оскулатица). Нормала, по правилу и пропису, просечан; у мат. управан, ортогоналан; једна је права н. на другој или на равни ако са њом заклапа угао. Н. време, грађанско → време. Н. тон,

н н' нормала
клапа угао. Н. време, грађанско → време. Н. тон,

камертон, дијапазон, тонска висина тона, утврђена од стране Париске акад. 1858, на 870 простих или 135 двоструких трептања за 1 секунду.

НОРМАЛНИ ЕЛЕМЕНТ, → галвански е. константне електромоторне силе, која треба да је што мање зависна од тмпт.; служи као основа за мерење др. електромоторних сила и за еталонирање галванских е. и електрода. Данас интернационално најважнији Вестонов н. е. који се састоји од 10-12% амалгама кадмијума као негативног пола у zasiћеном раствору кадмијум-сулфата и меркуро-сулфата у присуству чврстог кадмијум-сулфата и меркуро-сулфата; позитиван пол је метална жва. Његова електромоторна сила Е дефинисана следећим изразом који обухвата и тмпт. коефицијент: $E_t = E_{25} - 4.075 \cdot 10^{-5} (t - 25) - 9.414 \cdot 10^{-7} (t - 20)^2 + 9.8 \cdot 10^{-9} (t - 20)^3$ при чему E_{25} његова електромоторна сила на 20°, има интернационално утврђену вредност од 1,01830 Volta. Електромоторна сила Вестоновог н. е. с раствором кадмијум-сулфата на 4%, који не садржи и чврсти кадмијум-сулфат, нешто већа и износи 1,0187 Volta. Кларков н. е., који нема ту интернац. важност као Вестонов, састављен од око 10%-ног амалгама цинка који је негативан пол, zasiћеног раствора цинк-сулфата и меркуро-сулфата који су у равнотежи са својим чврстим фазама и металне живе као позит. пола. Његова електромоторна сила на 15° износи 1,4324 Volta и ма на којој тмпт. т дата следећим изразом: $E_t = 1.4324 - 1.19 \cdot 10^{-3} (t - 15)^2 - 7.10 \cdot 10^{-6} (t - 15)^3$. Његов тмпт. коефицијент је већи него Вестоновог е.; употребљава се знатно мање од овога. Познат још и Хелмхолцов н. е. који изгубио практичан значај због своје вел. осетљивости.

НОРМАНДИЈА, предео у сз. Фрц.; ниска површ усечена у благо положене слојеве кредо; обала према Ламаншу стеновата, стрма и доста разубуна; због влажне океанске климе обраста шумаритом и травом; пашњаци и за време зиме; већи градови: Руан и Авр. Нормандиско говече, пореклом из Фрц. (Нормандије), кратких рогова, 150 см висине, до 500 кг тежине, боје пиргасте, на црвеној основи црне труте; добро за млеко и месо. Н. дивовски зец, добивен укритањем флаандриског д. з. с обичним н. з.; крупан, плодан, месо добре кавоће. Н. пас, вет. чајач, кватце црне и беле ллаке, дубоких бора на лицу → чајач. Н. стил, јавно се у Н. у 11. в., одакле пренао у Енгл. и Скандинавију.

НОРМАНДИСКА ОСТРВА, група о. у Ламаншу, између Бретање и Нормандије; највећа Церзи и Гернеи; припадају В. Британији.

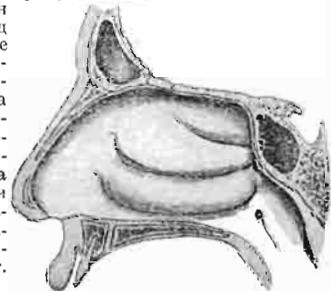
НОРМАНИ (џуди са Ск), народ, герм. порекла, живео у раном ср. в. у сканд. земљама; још у 8. в. отпочели да нападају и плачкају Енгл., Нем., Хол. и Фрц.; у 9. и 10. в. населили ушће Рајне, Хол. и полуострво Нормандију, а у 11. и 12. в. дочекали се Ј. Ит. Сил. и Сицилију и осн. у Ј. Ит. Кралевину Двоју Сицилију. 1 део Н., под именом Варјаг, дошао у данашњој Рус. крајево Ј. од Иљменског Ј.

НОРНЕ, богиње судбине у скандинавској митологији; Орда, Верданди и Скулда.

НОРТХЕНИНГ, град (62 000 ст.) у Ј. Шведској, на обали Балтичког М.; пристаниште; инд. ткст., хартије, дрвета.

НОРФОЛК 1) грофовија у и. Енгл.; гл. град Норич. 2) град и пристаниште (130 000 ст.) у с.-амер. држави Вирџинији; морско купалиште; извози угаљ, памук, дуван.

НОС (nasus), орган дисања и мириса, састављен из носдрва и носних дупљи; горњи део носдрва граде носне кости, доњи хрскавице; мање на спољним отворима, носдрва унеколико спречавају улаз прашици у н.; носне дупље леже изнад носа, а испод ситасте кости; носна преграда (дели н. на 2 симетричне дупље) има равне површине, задњи део грађен од кости, предњи од хрскавице; спољне стране носних дупљи имају изнутра 3 коштана набора, чије слободне ивице окренуте надоле (носне шкољке), а поређани један вине др.; испод шкољки налазе се отвори који комуницирају са суседним шупљинама (сјавусима); највиша шкољка, односно њена слузкожа у вези је са живцем мириса и служи као прималац мирисних надражаја; носне дупље у вези са г. делом ждрела, кроз

задње носне отворе; цела површина п. обложена слузокожом; за антропол. изучавања нарочито важан еволуциони облик н.; различит код појединих раса, особито у погледу дужине и ширине; облик н. одређује се **носним индексом**, односом између највеће ширине коштаног отвора н. и висине (од кована под повијом до тангенте на оба лука доње ивице коштаног носног отвора); према њему н. може бити: узан или лепторни (испод 70), средњи или мезорни (70-85) и широк или платирни (изнад 85); отуд: лепторнија, мезорнија, платирнија - називи за појаве, одн. облике п.

НОСАИРИЈЦИ, народ у план. у сз. Сирији; има их и другде по Сирији и Тур., свега око 300 000; нар. име Ал-Хусејбија, по оснивачу њихове вере; говоре једним ар. наречјем, издају се за мусл., али исповедају тајну веру, чије учење мешавина ислама, хришћ. и старогрчанских елемената.

НОСАН, **посати медвед** (*Nasua rufa*, фам. Procyonidae), медвед много мањи од обичног (око 65 см), дуга репа, а носа издужена у рипипу; живи по шумама топлих крајева Амер.; њему сродни: *Sceloporus* и *Procyon*, мали медведи истих крајева; кризи на цени.

НОСАЧ, у статистици, у најширем смислу речи, свака конструкција која има задатак да носи ма какво оптерећење; углавном се деле: 1) према облику на: а) **пуне** (гредне, лучне и оквирне или рамоваке), у облику призматичног штапа. б) **решеткасте**, састављене од више штапова сложених у виду решетке. 2) према начину прорачунавања на: а) **статички одређене**, кад је њихово прорачунавање могуће на бази општих услова равнотеже сила у равни. и б) **статички неодређене**, кад њихово прорачунавање на тој бази немогуће (за ове п. потребне допунске, еластичне једначине); 3) према броју ослонаца на: а) **конзоласте** (само 1 ослонац), б) **греде**, одн. **лукове** (оквирне или рамоваке) с 2 ослонаца и **контингивране** (више од 2 ослонаца). **Н. авиона**, брод удепел као покретни аеродром за пренос авиона; командни мост и димњаци постранице, да остане скоро цела палуба за излетнице; има вел. брзину, добро оклопљен и наоружан збрдног арт. за одбрану од лаких јединица и ваздухоплов.; имају их: Б. Брит. у САД 6. Јапан 4, Фрц. 1, Ит., Рус. и Шп. по 1 мали; н. а. «Саратога» (САД) има депласман 33 000 т, дуг 274 м, широк 32 м, гази 7 м; брзина 33 чвора. 75 авиона; посада 170 офцира и 1750 морнара.

НОСВИЦА → **кечна**.

НОСЕВА СТРУЈА, н. талас → **модулатија**.

НОСИ БЕ, острво (293 км²) у Мозамбичком Каналу; припада Фрц.

НОСИВОСТ (носиво), ношња јаја код живине; ова особина код извесних раса нарочито развијена; на конкурсима п. често примерци да неке снесу преко 300 јаја год. **Н. брода**, у тонама изражен терет који брод може да прими када тоне до линије означене споља на трупу брода (линија нормалног газа).

НОСИЈА, направа од дрвета и платна за пренос болесника који морају да леже или не могу да иду; у случају потребе праве се од штапова, мотака, капута, ћебади или чаршави.

НОСКОВИК Сигисмунд (1846.-1909.), пољ. композитор, диригент, проф. конзерваторијума у Варшави; компоновао опере, гудачке кватете, клавирски кватет, симфоније, симф. поеме, кантате, хорове и др.; пронашао нотне знаке за слепе.

НОСОРОГ (*Rhinoceros*, фам. *Rhinocerotidae* или *Nasicornia*), гломазни биљоједи, дебеле и

готово наге коже, с по 3 прета; горња усна продужена у прстац израштаја; 1 или 2 израштаја на носној кости у виду рога; постоје 2 врсте: **индиски н.** (*Rh. unicornis*) с 1 рогом до 40 см; и. н. висок 1,7 м, дуг 3,5 м, а тежак до 4000 кг; месо му се може јести; живи у баровитим пределима Индије (→ сл.); **афрички н.** (*Rh. bicornis*) с 2 рога, постављена један иза другог; изумрла врста: **вунасти н.** (*Rh. tichorhinus*) имао 2 рога и дугу вунасту длаку; леш нађен замрзнут у Сибиру.

НОСТАЛГИЈА (грч.), чежња за родним крајем.

НОСТРИФИКАЦИЈА (нлат.), признање диплома са страних унив. или високих шк., регулисано зак. од 6.7. 1930.; врши је фак. или висока шк. најсроднија са страном која издала диплому; без ње страна диплома се не узима у обзир; моливац прилаже моливу

за н. и уверење о држављанству, диплому испита зрелости, оригинал дипломе чију н. тражи и документа о току студија, ако програм дотичне школе не одговара потпуно нашем; не тражи се једино од оних који су изабрани за наставнике или асистенте унив. на основу стране дипломе.

NOSCE TE IPSUM (лат.; грч.: gnothi seauton), познај себе самог.

НОТА (лат.) 1) белешка, мањи рачун који се јавља у свакидањем трг. пословању. 2) писмени знак за обележавање трајања тонова. 3) свако писмено саопштење у дипломатском саобр. **Вербална н.** именовано саопштење званичног карактера у дипломатским односима између држава; редигује се у 3. лицу; место потписа носи само печат надлежности. **Nota bene**, памти добро, не заборави. **Нотно писмо**, знаци

за обележавање тонова, одн. њиховог трајања и висине; неуме означаваће кретање тонова на више или напуже, тј. неодређену тонску висину, а увођењем линијског система долазимо до означања праве тонске висине (Гвидо од Арца и мензуралист музика). **Нотирати**, забележити, → **нотовати**. **Нотификација** 1) знанична усмена или писмена изјава једне државе другој или другим државама, којом саопштава извесне чињенице; циљ н. да изазове реакцију од правног значаја друге државе. 2) у меничном праву извештај или обавештење о некој правној чињеници од утицаја на остваривање мен. захтева, нпр. обавештење индосанта од стране индосатора (имаоца менице) о протесту због неисплате менице, или о случају више сила. **Нотовати**, **нотирати**, у курсној листи или ценовнику означити цену роби, хартији од вредности итд. **Нотоваче девиза**, страних меница, показивање цене страним меницама; цена се казује непосредно (директно п., правце) у домаћој (берзанској) валути или посредно (индиректно) у другој (меничној) валути; **непосредно н.**, кад се ценом казује колико се јединица домаће валуте и у готову плаћа за 100 (или 10) јединица стране валуте у меници, нпр. курс 1/8. 1935. за чел. стране (или: Београд нотује Праг; Праг у Београду) био 181.80; значи: 100 чел. кр. у меници стају у готову 181.80 д (претпоставља се да се меница плаћа по виђењу). **Посредно н.** (н. у меничној валути), кад се ценом казује колико се јединица стране валуте у меници добија за једну сталну јединицу домаће валуте, нпр. Лондон нотује франке 75 (или: Л. нотује Париз, Париз у Л.), значи: у Лондону се девиза на Париз од 75 фр. плаћа 1 ливрстерлинг или за 1 фунту стерлинга у готову добија се меница од 75 фр. која гласи на Париз.

НОТАБИЛИТЕТ (нлат.), важност, знаменитост; угледна, знаменита личност.

НОТАР (лат.) → **Јавни бележник**.

НОТАРИ Умберто (* 1878.), ит. писац соц. и антиклерикалних романа: **Три лопова**, **Оне госпође**.

НОТЕЉ → **Неца**.

НОТИНГЕМ, варош (265 000 ст.) на р. Тренту (Енгл.); инд. свиле; унив.

НОТКЕ Берит (15. в.), нем. вајар позне готике; дела: олтар у Либеку, чувена група св. Јиргена у Стокхолму.

НОТКЕР Балбулус (830.-912.), из Св. Галена, композитор секвенца и муз. теоретичар.

НОТОДЕН, варош (6500 ст.) у Норв.; хем. инд.

НОТОРАН (нлат.), опште познат; и. се не мора доказивати; суд цени шта се ематра за н.

НОТРАЊСКО, област у Крањској, јз. од Јубуланског Поља, мањим делом у Југосл., већим под ит. окупацијом; гл. места Циркница и Врхница на јел и Идрија, Випава и Постојна на ит. тер.

НОТР-ДАМ (фрц.: Notre-Dame), чувена париска катедрала у готском стилу, грађена од 1163. до у 14. в.; дуга 130, широка 48, висока 69 м; чувена зап. фасада с 3 величанствена портала; украшена многим вајарским делима.

НОЋ, време од вечери до зоре; тама, мрак.

НОЋНИ КУПУСАР (*Mamestra brassicae*), ноћни мркокрилни лентр чнја ваљкаста, гола, до 40 см дуга гусеница напада купус, кељ, карфиол, грашак, пасуљ, салате итд.; има 2 год. нараштаја; сузбијање: скупљати ч. уништавати гусенице тражећи их дању између лишћа и у земљи крај струкова, а ноћу на растињу (живина их радо једе и тражи у земљи), прекопати и добро пеитнати земљу ујесен да би се уништиле лутке.

НОЋНИК, ветар који при ведром времену, увече или током ноћи, струји с планина према долинама

и равнинама, донесећи захлађење, нарочито у летње доба.

НОВНО МОКРЕЊЕ (enuresis), доста често код мале деце код које живци мокраћне бешике нису довољно развијени, слично дојечету; или им сан тако дубок да не осећају у потсвести напон мокраћне бешике; болест обично прође брзо; непријатна ако се продужи код старије деце и младих; лечење углавном сугестивно; сваком леку мора се додати његов сугестивни значај; не будити децу ноћу, али дати за вечеру чврсту храну (не кашасту); остало лекаром.

НОВНО СЛЕПИЛО → хемералопија.

НОВУРАК (Mirabilis jalapa, фам. Nyctaginaceae), висока, вишегод. биљка крупна, гола листа и дугачка, цваста цвета различите боје; расте брзо и цвета обилно; пријатна мириса; цветове отвара после заласка, а затвара их ујутру при изласку сунца; по том и добила име; пореклом из Мексика.

НОШНИЦА, л. притока Моравине (З. Мораве), дуга 315 км; извире с Јавора, а улива се више Ивањице.

НОШНА, све што људи носе на себи ради украшавања или заштите тела; напик и одело; вероватно се од напика развило одевашње, па на даљи развитак и. утицаји клима, екон. и соц. прилике, затим онити култ. развитак и култ. везе између појединих етничких група; стога честе промене у н., нарочито код образованих народа, код којих у том погледу најважнији чинилац мода; тако се стварају типови н. карактеристични за неко доба, неку групу или само неки сталеж (нпр. војска, чиновници, свештеници итд. имају посебно); у области евр. културе данас влада подвојеност: градеко стана одева се свуда подједнако и управља по моди, а шири нар. слојеви држе се својих старих н.; то су тзв. народне н., које се спорије мењају (али нису без утицаја моде и модних н.); најбоље очуване у план. и забаченим крајевима и где се материја за одеву израђује код куће; код Јж. Сл. нар. н. одлично очуване и већином веома укусне и живописне; у неким крајевима (нарочито у Белој Крајини, затим у ср. Хрв.) код Крапована од старе сл. н. од кожних, вуњених и платних материја; местимично има у н. и делова од дрвета и лика (успомена на велику старину); у току времена међу Јж. Сл. развиле се многе посебне н. под утицајем геогр. и привр. прилика, затим под утицајем и балк. староседелача и др. народа, а и под утицајима промена у укусу и наредбама власти; од страних народа највише утицали Турци; и данас се сви мусл. у Југосл. по н. знатно издвајају од својих осталих сународника, па чију н. Турци такође знатно утицали; код Слов. се разликују алипски тип н., који се развијао делимично под нем. утицајима и прим. тип н. с више ром. елемената; код Хрв. се прећлићу стари сл. и индоевр. елементи с елементима источњачке и средњевеовпске н.; неки крајеви (Подравина, Горски Котар, део хрв. Загорја, област б. Беловарско-крижевачке жупаније и др.) већ сасвим или готово сасвим изгубили нар. н.; иначе се код Хрв. издвајају: далм. прим. и далм.-загорска н. (нета и у Лици и зап. Босни), н. Баније у Кордуна, и горње хрв. Посавине, н. Хрв. Загорја и слав.-посавска н.; у сев. срп. крајевима (Војводина) такође вел. утицај нем. н., а у ј. источњачке; у 19. в. била се по варошима развила нарочита тзв. срп. п., које већ нестале; гл. типови н. код Срба: босанско-шумадиска, чији се шумад. варијетет нагло шири и у Босну и Ј. Србију; затим херц.-црногорска, миџачка (у зап. делу Ј. Србије), брсајачка (у Повардарју) и шопска н. (→ Југословенска народна пошља, → прил. слику у боји).

НОШТРОМО (ит.), помоћник капетана, одн. најфатрији бродски подофицир за службу на палуби и за маневрисање; бродарски боцман.

НУБИЈА, област у св. Аفر., с обе стране р. Нила између Картума и Асуана (од Црвеног М. до у Либику Пустинју); пустиња осим неколиких оаза и долине р. Нила, у којој има сталних насеља; иначе по Н. живе номадска племена; у пољит. погледу део Англо-ег. Судана. Нубијани, Нубијци, група мусл. хамитских народа, око ср. Нила; земљр., мало сточарств. Нубиска коза, пореклом из Аفر., малл. доња вилница дужа од горње (коза булдог), уши вел. пљоснате и клемпаве, кратке угасите длаке, плодна (3 јарета), млечна (4 л на дан), млеко без мириса, масно.

НУДИЗАМ (шлат.), покрет с циљем да човска ослободи предрасуда и стида од наог тела; образује

друштво заједнице нагих мушкараца и жена (→ култ голотиње).

НУДИЈА, стручно спремна особа за неговање болесника, соц.-мед. помоћ и сарадњу у хиг. раду у народу. Н. сестре, школоване помоћнице (са свршеном нудијском шк.) у болницама и здравственим установама. Нудијска школа, спрема помоћно лекареко особље за рад у болницама и здравственим установама; 1. н. ш. основана у Београду 1921. иницијативом Црв. крста, који у заједници с Мет. соц. пол. и нар. здравља издржава шк.; тецај траје 3 год.; кандидаткиње морају имати најмање завршена 4 разреда гмн., а примају се између 18 и 28 год. старости; школарина се плаћа као и у осталим стручним шк. по закону о таксама; пансионат према порези, најнижи 400 д месечно; сличне шк. постоје у Скопљу, Загребу и Љубљани. **НУЖНИК** треба правити тако да нужничка јама има највише 2-3 м³ запремине; мора бити 15 м далеко од бунара, од темеља и зидова куће; треба да је издвојена непропустивим слојем; не сме пропустати воду и ваздух; мора бити покривена бетоном или гвозденом плочом; продирање смрдљивих гасова из н. у станове спречава се проветравањем и апаратима који спроводе гасове изнад крова; за дезодорисање употребљавају се хемикалије (које везују гасове трујења): витриол, магначов хлорит или порозне ситне сунеташце; земља, угљени прањак; дезинфикује се кречом или хлорним кречом.

НУЖНОСТ, стање кад нешто не може бити или се не може дружити замислити, јер за то постоји доволан основ, одн. разлог у природи самих ствари па које се н. односи; у том смислу н. припада законима природе, логичним и мат. аксиомама. **Нужна адреса** → адреса по потреби. **Н. наследник**, коме је осигуран законити део. **Н. одбрана**, која је потребна да се од себе или од кога другог одбаје истовремени противправни напад; извршено какво кривично дело у н. о. не сматра се да је противправно те се неће ни казнити извршилац (чл. 24. крив. зак.); кад се прекорачи н. о. (кад се употребиле више снаге но што је потребно за одбијање напада), учиниоцу се може казна ублажити. **Н. остава**, јавља се у случају пожара, бродолома, поплаве и др. несрећа; у том случају свако лице које до спасене ствари дође сматра да је ствар примило у н. о. и мора је чувати бесплатно.

НУКАДА, јап. дреска песникања из 7. в.

НУКЛЕИН, сложено хем. једињење; добила се при одвајању беланчевине из нуклеопротеида; састоји се углавном из протеина везаног за нуклеинску киселину. **Нуклеол** (nucleolus), једарце, → хелично једро, хелија. **Нуклеопротеид**, једињења беланчевина са нуклеинском киселином; име добила по томе што сачињавају гл. део хеличног једра; при њиховом распадању у организму се ослобогавају тзв. пуринске базе од којих постаје (код човека) → мокраћна киселина; налазе се нарочито у унутр. органима (мозгу, јетри, бубрезима, бризлама и др.); код гихта, тј. при спровођењу антипуринске дијете ову врсту хране избегавају. **Нуклеус** (лат.; корен) 1) једро биљне или животињске хелије. 2) мало пчелиње друштво које служи за одгајивање матица; долази у обзир при пчеларењу ради производње матица.

НУЛА (лат.), знак 0, «ништа»; број који дели позит. бројеве од негативних, а који настаје кад се неки број одузме од самог себе: 2—2=0. **Апсолутна н.**, тмит. од —273,2°; до поља а. н. долази се из кинетичке теорије гасова. **Нормална н.**, у близини морске обале добро утврђен нивелмански репер, од којег се одређују надм. в. осталих репера држ. нивелмана; висина овог почетног репера изнад ср. нивоа морске површине одређује се веома прецизно (→ марсграф, нивелман и репер).

NULLA DIES SINE LINEA (лат.): ни један дан без линије, без ретца), речи Плинијеве, данас за људе који стално раде и не пропусте ни један дан, а да нешто не науче или напишу.

НУМА ПОМПИЈИЈЕ, други рим. краљ (око 716.-672. пре Хр.), мирољубив и побожан владар; подигао храм богу Јанусу.

НУМАНЦИЈА, ст. варош у Шп., коју 134. пре Хр. заузео и порушио Сципион Млађи.

НУМЕА, гл. место (9600 ст.) и пристаниште Нове Каледоније; припада Фрц.

НУМЕИТ → гарниерт.

НУМЕНОН (грч.), све што се може само замислити, али не и опазити.

НУМЕРА (лат.), број. Numeralia, у грам. → бројеви. **Нумерисати**, обележити бројеви. **Нумеричан**, у бројевима, бројни. **Нумерус**, број; камаити број или нумера, производ од капитала и броја дана. Numerus clausus, ограничен број, нпр. бака за причање у

неку шк. или службеника и кандидата за неку звање.

НУМЕРИЈАН, рим. цар (283.-184.), убијен.

НУМИДИЈА, античка област у дан. Алжиру, коју заузео Цезар 46. пре Хр. и претворио у рим. провинцију.

НУМИЗМАТИКА (грч.), наука која се бави проучавањем металног новца и служи као драгоцено врело историји и архл., палеографички, ист. уметности, нац. економији, фин. струци и сл. гранама. Јсл. п. се не пегује много; после Љубићева дела **Опис јсл. новца** (1873.), немамо ниједног новијег списа који би обухватио целокупну јсл. н.; постоје само дела за новце појединих држава, области, градова и породица; раније се о тим стварима више писало; посебна дела о нашим новцима почела да излазе још од 18. в., и то најпре од странаца; прве списе дали Млечани, Ђ. Занети и В. Нани, јер 1. срп. сребрни новци ковани по угледу на млетачке матанане; у нашим земљама највише се и најбоље бавио тим стварима Ј. Шафарик, ког можемо назвати оцем наше н.; његов рад наставио С. Љубић, који 1. обухватио новце свих јсл. држава и дао доста ист. и архивске грађе о њима; од хрв. научника с успехом се бавили н.: Ј. Бруншид (проучавао и старе рим. и грч. новце), В. Трухелка и Ј. Ренџе; код Срба најзначајнији рад Љ. Ковачевића, који имао и највећу збирку старог срп. новца (данас својина Беогр. унив.) и М. Решетара, који дао опсежно дело о дубровачкој н.; Слов. нису имали свог новца; у новије доба н. се посвећује већи интерес; њом се с успехом баве д-р Г. Чремошник, д-р В. Сарија и д-р Јоан Петровић (који 1934. покренуо и добар часопис **Нумизматичар**); лепо ради К. Штокерт, који се бавио новцима далм. и арб. градова; за студију јсл. н. и најзначајније збирке музеја у Београду, Загребу и Сарајеву, збирка Беогр. унив. и прив. збирка директора сарајевске Зем. банке А. Пољанића.

НУМИТОР, краљ у Албалонги, деда Ромула и Рема, оснивача Рима.

НУМУЛИТИ (лат.), фораминиферски род који имао љуштину спљоштену и округлу као новчић (2-100 м); веома распрострањен за време старијег терцијара у Сред. М.; од нумулитских љуштирица постале вел. масе кречњака (нумулитски кречњак), код нас имао вел. распрострањење дуж далм. обале и на острвима; даје добар грађевински камен.

НУНАТАК (гренландски), брдо које избија изнад леденог покривача на исландској или ајсџелду.

НУНЦИЈЕ (лат.), гласник, обавештач, посредник. **Н. апостолски**, кат. ен., дипломатски претставник папске столице (Ватиканске државе) код важних држава; у рангу амбасадора или посланика, обично старешина дипломатског тела и има првенство над осталим дипломатима. **Нунцијатура**, н. апостолска, заступништво папске курије на др. дворовима; на нашем двору постоји од 1920.

NUOVA SCIENZA (ит.), нова наука, наслов гл. дела Ђ. Вагнета Викоа.

НУПЦИЈАЛИТЕТ (нлат.), однос закључених бракова у једној земљи према свим становницима земље или према лицима зрелим за брак.

НУР (ар.), светлост која, по нашем нар. веровању, избија из гробова светих људи, места са закопаним благом и сл.

НУРАГЕ, преист. тврђаве на Сардинији.

НУРИЈА (грч.), код прав. назив за → парохују.

НУРИСА (фрц.), на аероплану мали резервоар изнад мотора с резервом воде.

НУРСТРЕМ Лудвиг (* 1882.), шведски приповедач и идеолог најмлађе генерације; објавио и низ студија у којима приказује нове струје и идеологе вел. народа и написао серију романа и приповедака у којима описује маловарошки живот у сев. Шведској; гл. дела: **Рибари**, **Грађани** и **Господа**.

НУС (грч.), ум, разум; дух, душа, мишљење.

НУТАЦИЈА (лат.), мања периодична кретања осовине планета око 1 ср. положаја; период земљине н. износи 18,7 год.

НУТРА, нутрија (Mycocaster corpus), глодар Ј. Амер., дуг до 90 см, од чега 40 см пада на округли реп покривен рожним љускама; гаји се и по фармама због крзна.

НУТРИЦИЈА (лат.), снабдевање (путем крви) организма (органа, ткива, ћелија) хранљивим материјалом у циљу репарације утрошка и оштећења проузрокованих његовим функционисањем.

НУШИЋ Бранислав (* 1864.), књижевник; свршио права и служио најпре у конзулатима по Ј. Србији, затим као драматург и управник поз. и у многим др. адм. струкама и службама; даровит и плодан писац, пун духа, инвенцији и запажања; огледао се на свим књиж. пољима; почео с песмама на пренао на приповетке, у којима имао много више успеха;

дао неколико збирки, од којих га веома рано изнели на глас његови хумористично-сатирични **Листићи**, писани у пожаревачком створу, и шаљиве кратке приче, које годинама објављивао под именом Бен Акиба; међутим, гл. му рад на драми; од преко 30 поз. комада, трагедије и драме нису му имале много успеха, осим јединог комада **Клеа Иво од Семберије**, који претставља најпопуларнији комад тог рода код нас; много му боље комедије; у том роду најбољи и данас управо једини наш радник, а после Стерије и најзначајнији; у неким од њих (**Протекција**, **Нар. посланик** и др.) дао не само добре шале већ и праве сатири; у другима створио неколико популарних типова (**Јованче Мицић**); у трећима дао доста духа, показао вештине заплета и драмске окретности; једна од последњих његових ствари: **Ујез** неправедно нападана као сувише карикатурна; њена сатира, мада површна, има добрих места; Н. написао и неколико путописа (**Крај обала Охридског Ј.**, **Косово** и др.), затим мало искувише намећен и веома опширан опис **Деветстопагетнаесте** и шаљиви роман **Општинско дете**, који имао много успеха и у Загребу доживео 3 издања; недавно израдио и вел. спис о реторици; од 1933. редовни члан Академије.

Њ

Њ, н, 17. слово кирилице, 20. слово латинице; непчани сугласник.

ЊАСА 1) вел. јез. у и. Афр. (26 500 км², дубина 785 м); 2) брит. протекторат у ј. делу и. Афр. (103 482 км², 1 856 945 ст.), зап. од → 1); земља има великом степеним карактер; извози дуван, чај и памук; домаће стани. Банту; гл. место Помба.

Њ. В., скр. за Његово (Њено) Величанство или Вишочанство.

ЊАГОВАН 1) Владимир д-р (* 1884.), хемичар, проф. унив. у Загребу; гл. радови (на нем. и сл.): Прилози познавању биљних фосфата, **Винарство**, **квантитативна анализа**, **Шта је материја**, **квантитативна анализа** и др. 2) **Максимилијан** (* 1858.), адмирал, био командант аустр. флоте 1917.-1918.; под њим флота предата савезницима.

ЊЕГОШИ → Петар II Петровић.

ЊЕГУШ, план. (1725 м) с. од Нишкиња (Зетска Бан.). **ЊЕГУШИ**, племе у Катунској Нахцији, у Ц. Гори, помињу се 1. пут 1435. (племе ипак старије, поуздано из 14. в.); највећа браћа пореклом у Њ. Хераковићи и Рајћевећи, вероватно обата пореклом из Босне, која чине 2/3 (око 200) домова у племену, али језгро чине браћевина пореклом од зењанских Срба; од Хераковића била династија Петровића.

ЊЕЖИН, варош (40 000 ст.) у Украјини (СССР); висока тхи. шк.

ЊЕМЕН, Мемел, р., извире у В. Рус., протиче кроз Пољ., Литванију и улива се у Балтичко М. с 2 рукавца; дуга 878, пловна 112 км.

ЊЕМЦЕВИЧ Јуљјан Урсин (1758.-1841.), пољ. песник много утицао на пољ. књиж. из 19. в., нарочито на Мицкјевича; писао баладе и думе; доцније почео да обрађује ист. мотиве и дао низ под именом: **Ист. песме**.

ЊЕМЦОВА Божена (1820.-1862.), чешка књижевница; створила чешку реалистичку приповетку; најважније дело аутобиографски роман **Вака**.

ЊЕПОР Едуард (Nieuport, 1875.-1911.), фрц. авијатичар и конструктор авиона у употреби за свет. рата.

ЊИЖЊИ НОВГОРОД, од 1932. **Горки**, град (320 000 ст.) у средини евр. Рус., на ушћу Оке у Волгу; утврђење (Кремљ, 14.-15. в.); унив. (1918.), в. педшк.; важно речно пристаниште; металуршка и машинска инд.; жива трг.; раније чувени салмови.

ЊИРЕВХАЗА, варош (51 000 ст.) у Мађ. између Тисе и рум. границе (с. од Дебрецина).

ЊИХАЛИЦЕ, остади закржљалих задњих крила инсеката двокрылаца (мухе).

О. о. 1) 18, езеро биринце, у притоци, он: 20 стово лавина, 2) вокал заштити одреден бела, 3) у лавина, (најзначајно одреден за земљишно одреден О. (прим.) син, потомак, као у ек.: овин; нпр. О. Con- OVA 1) (Oise), p. y. ca. Делу Фрц., в. притока Сене, око 10 км; око не се подигне вел. борбе у свет. рату између Фрц. и Немца 2) Длт. у Фрц.; гл. ме- сто Бове, 3) (Грц.-лат.), место у пустињи у којем има воде, а у веан с тим ветарице и етано на- О. А. М. Д. G., срп. за језичког језик: Omnia ad palarem Del Floriam (ове за већу славу Божи).

О. о. 1) 18, езеро биринце, у притоци, он: 20 стово лавина, 2) вокал заштити одреден бела, 3) у лавина, (најзначајно одреден за земљишно одреден О. (прим.) син, потомак, као у ек.: овин; нпр. О. Con- OVA 1) (Oise), p. y. ca. Делу Фрц., в. притока Сене, око 10 км; око не се подигне вел. борбе у свет. рату између Фрц. и Немца 2) Длт. у Фрц.; гл. ме- сто Бове, 3) (Грц.-лат.), место у пустињи у којем има воде, а у веан с тим ветарице и етано на- О. А. М. Д. G., срп. за језичког језик: Omnia ad palarem Del Floriam (ове за већу славу Божи).

О. о. 1) 18, езеро биринце, у притоци, он: 20 стово лавина, 2) вокал заштити одреден бела, 3) у лавина, (најзначајно одреден за земљишно одреден О. (прим.) син, потомак, као у ек.: овин; нпр. О. Con- OVA 1) (Oise), p. y. ca. Делу Фрц., в. притока Сене, око 10 км; око не се подигне вел. борбе у свет. рату између Фрц. и Немца 2) Длт. у Фрц.; гл. ме- сто Бове, 3) (Грц.-лат.), место у пустињи у којем има воде, а у веан с тим ветарице и етано на- О. А. М. Д. G., срп. за језичког језик: Omnia ad palarem Del Floriam (ове за већу славу Божи).

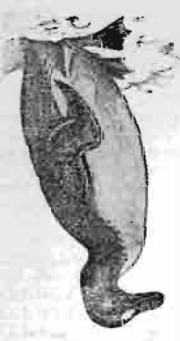
О

О. о. 1) 18, езеро биринце, у притоци, он: 20 стово лавина, 2) вокал заштити одреден бела, 3) у лавина, (најзначајно одреден за земљишно одреден О. (прим.) син, потомак, као у ек.: овин; нпр. О. Con- OVA 1) (Oise), p. y. ca. Делу Фрц., в. притока Сене, око 10 км; око не се подигне вел. борбе у свет. рату између Фрц. и Немца 2) Длт. у Фрц.; гл. ме- сто Бове, 3) (Грц.-лат.), место у пустињи у којем има воде, а у веан с тим ветарице и етано на- О. А. М. Д. G., срп. за језичког језик: Omnia ad palarem Del Floriam (ове за већу славу Божи).

О. о. 1) 18, езеро биринце, у притоци, он: 20 стово лавина, 2) вокал заштити одреден бела, 3) у лавина, (најзначајно одреден за земљишно одреден О. (прим.) син, потомак, као у ек.: овин; нпр. О. Con- OVA 1) (Oise), p. y. ca. Делу Фрц., в. притока Сене, око 10 км; око не се подигне вел. борбе у свет. рату између Фрц. и Немца 2) Длт. у Фрц.; гл. ме- сто Бове, 3) (Грц.-лат.), место у пустињи у којем има воде, а у веан с тим ветарице и етано на- О. А. М. Д. G., срп. за језичког језик: Omnia ad palarem Del Floriam (ове за већу славу Божи).

О. о. 1) 18, езеро биринце, у притоци, он: 20 стово лавина, 2) вокал заштити одреден бела, 3) у лавина, (најзначајно одреден за земљишно одреден О. (прим.) син, потомак, као у ек.: овин; нпр. О. Con- OVA 1) (Oise), p. y. ca. Делу Фрц., в. притока Сене, око 10 км; око не се подигне вел. борбе у свет. рату између Фрц. и Немца 2) Длт. у Фрц.; гл. ме- сто Бове, 3) (Грц.-лат.), место у пустињи у којем има воде, а у веан с тим ветарице и етано на- О. А. М. Д. G., срп. за језичког језик: Omnia ad palarem Del Floriam (ове за већу славу Божи).

О. о. 1) 18, езеро биринце, у притоци, он: 20 стово лавина, 2) вокал заштити одреден бела, 3) у лавина, (најзначајно одреден за земљишно одреден О. (прим.) син, потомак, као у ек.: овин; нпр. О. Con- OVA 1) (Oise), p. y. ca. Делу Фрц., в. притока Сене, око 10 км; око не се подигне вел. борбе у свет. рату између Фрц. и Немца 2) Длт. у Фрц.; гл. ме- сто Бове, 3) (Грц.-лат.), место у пустињи у којем има воде, а у веан с тим ветарице и етано на- О. А. М. Д. G., срп. за језичког језик: Omnia ad palarem Del Floriam (ове за већу славу Божи).

1. Атина (590.-525. пре Хр.). — 2. Тас (550.-465. пре Хр.). — 3. Лампсак (око 500. пре Хр.). — 4. Александар Велики (336.-232. пре Хр.). — 5. Варварско подражавање новца са Таса. — 6. Македонија под римском управом (158.-148. пре Хр.). — 7. Филип II (350.-336. пре Хр.). — 8. Драч-Дирахмон (400.-300. пре Хр.). 9. Дамаст (око 400. пре Тр.). — 10. Драхма драчка (210.-100. пре Хр.). — 11. Марцлје (око 60. по Хр.). 12. Октавијан Август (27. пре-14. по Хр.). — 13. Нерон (54.-68.). — 14. Антонин Пије (138.-164.). — 15. Филип (244.-249.). — 16. Хадријанова споменица. — 17. Тацит (275.-276.). — 18. Константин Велики (306.-337.).

1. Девони, макед. цркви на Сръма (око 480. пре Хр.). — 2. Варапско пољарскатање новац Јапсе (око 400. пре Хр.). — 3. Грчки III (238.-244.) оснивач ковнице новац у Костолцу. — 4. Новац са царским ликом из Костолца; на малим лав и бик, симболи летије из Сингидуна (Београда). — 5. Василије I (880.-886.). — 6. Роман III (1028.-1034.). — 7. Роман I, Константин X, Стефан и Константин (сребран). — 8. Метачки матаван. — 9. Српски сребреник, новац. — 10. Краљ Милутин (сребран). — 11. Цар Душан. — 12. Десот Врбе (грчки). — 13. Бугарски сребран. — 14. Хрватски дановат. — 15. Дубовачки грш. — 16. Босански новац.

МУЗЕЈАТИКА (II)

ОБАД (фрц. aubade), врста трубадурске поезије, у којој се опева расанак љубавника кад се у зору заори глас стражара с куле.

ОБАДИ (Tabaidae), породица крупних муха снажних крила и кратких пипака; док се мужјак храни биљним соковима, женка напада домаћу стоку и сише јој крв; убој болан; вел. број врста; неке од њих преносиоци извесних крвних болести.

ОБАЛА, лиција (на карти) која дели копно од воде; у природи: узан појас копна који за време пљме покрива море, а за време осеке остаје на суху. **Обални зид**, кеј, потпорни зид који има за задатак да ограничи текућу или мирну воду према земљи; с једне стране задржава воду, а с друге земљу; димензије се одређују искључиво путем рачуна у најнегоднијем случају оптерећења. **Обалска лиција**, хориз. л. коју означају морски (осеански, јез.) ниво на обали; није стална већ се помера позитивно (дуже) и негативно (слушта). **О. иловидба** → морепловство.

ОБАЛА ВИБЕРА, део о. Г. Гвинеје, у саставу → Либерије.

ОБАЛА СЛОНОВЕ КОСТИ (фрц. Côte d'Ivoire), фрц. колонија на обали Г. Гвинеје (315 000 км², 1,7 мил. ст.), готово све сами Судански Црнци; извози палимино уље и семе, дрво, памук, какао и кафу; извоз слонове кости веома олао; гл. место Бинжевил (5 000 ст.).

ОБАРЛОСТ → привидна смрт.

ОБАНЕЛ Теодор (Aubanel, 1829.-1886.), фрц. провансалски песник, уз Мистрала гл. претставник модерне провансалске лирике; збирка песама **Распуцки шинак** (→ сл.).

ОБЕЗБИЦИЈА → облигација.

ОБДАНИЦИЈА → домови дејци.

ОБДУКЦИЈА (лат.), парање мртваца, ради прегледа унутарних органа и утврђивања узрока смрти.

ОБЕДИЈЕНЦИЈА (лат.), послушност, покоравање.

ОБЕДСКА БАРА, баруитина поред Саве, у палуштеном Савином кориту, код Купинова у Срему; обрасла треком и врбом, с плинајућим тричаним острвима; у густој вегетацији живи вел. број птица.

ОБЕЗБЕЂЕНА РАДНИЧКА НАДНИЦА, најнижа н. сваког појединог радничког разреда која у радничком осигурању служи за одмеравање приноса и потпора предвиђених Зак. о осигурању радника; највећа о. р. н. отприлике двоструки износ процене обезбеђене р. н. свију осигураних лица.

ОБЕЗБЕЂЕЊЕ → осигурање. О. за случај да дужник не изврши обавезу осигурање повериоца да се наплати из дужничког имовине; о. се врши преко судских власти; гл. облици о. су: забрана (заплена) покретности, принудна управа непокретности или предузећа (секвестрација), обустава, прибелешка; тиме се омогућава дужнику да ствар отуђи на штету својих поверилаца. О. парничних трошкова → cautio iudicatum salvi.

ОБЕЗБОЈАВАЊЕ ВИНА врши се угљеном који одузима лош мирис, укус и боју; употребљава се биљни и кошпани угљен, сада највише чист активни биљни угљаш (спонит, еколит, карбопурон итд.); потребно претходно извршити пробе да се утврди потребна количина угљена, јер превелике количине одузимају и добра својства в. (мирис, укус) и чине в. празним и блутовим; не употребљава се за вина већ само за в. са неком маном или кад се жели одузети боја ружичастом вином (допуштено чл. 4. Зак. о в.); спонита се додаје 5-100 г на 100 л; често потребне и веће количине што се утврђује пробом; при одузимању боје в. се додаје сумпор-диоксид и угљен.

ОБЕЗИТАС (лат.), → гојазност.

ОБЕЛ, план. (1302 м) на јел.-буг. граници, и. од Царева Села.

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ КРИВИНА → кривина.

ОБЕЛИСК (грч.), ег. споменик од једног комада камена у облику високе пирамиде с малом квадратном осном; све површине о. покривене јероглифима; постављани испред ег. палата и храмова.

ОБЕР Даниел Франсоа (Auber, 1782.-1871.), директор конзерваторијума у Паризу, типичан фрц. комични оперски композитор, који има способности за мелодију, ритам, пикантност и типичну хармонију; компоновао већи број опера, од којих најзначајније:

Фра Дијаволо, **Блудни син**, **Манон Леско**, **Нема девојка**.

ОБЕРАМЕРГАУ, село у горњој Баварској, чувено по позоришту сељака-аматера, по угледу на мистерије; приказују сваке године «трагедију о мучи и смрти Исуса Христа»; позориште, под водрим небом, основано 1634., а претставе се давале сваких 10 год.; у новије време сваке год.

ОБЕРОН 1) вилински краљ у ст.-фрц. сшеву из 13. в. 2) романтични сше од нем. писца Виланда; опера од Вебера.

ОБЕРХАУЗЕН, град (194 000 ст.) у Нем. на р. Руру у пределу богатом угљем; метална инд.

ОБЕРХУМЕР Еуген (* 1859.), нем. географ; испитивао Кипар и бавио се ист. географијом.

ОБЕСНАЖЕЊЕ НАДПОНУДЕ, у случају → надпонуде може најповољнији лицентант задржати лиценцију ако положи оно што нуди надпонуђач и тиме је обеснажује.

ОБЕСТ, **шикана**, у праву: вршење каквог права једино зато да се другом нанесе штета (вођене непотребног спора да се други узнемирава или одуговлачи поступак); наш грађ. поступак предвиђа казну за парничаре из о.

ОБЕЂАНА ЗЕМЉА, у којој «тече мед и млеко», Палестина; у њу Мојсије водио израелски народ из Египта; употребљава се и пословачки за недостиживо уређење државе.

ОБЕЂАЊЕ, изјава неке особе да ће се у будућем своје поступању придржавати одређених правила, уз свесно примање моралне или кривичне одговорности за случај отступања од њих.

ОБЗИР, план. (1869 м) с. од Дурмитора (Зет. Бан.).

ОБЗНАНА 1) објава којом се нешто нарочито пetiche и даје на знање. 2) одлука мнв. савета, објављена 29./12. 1920., којом се забрањује комунистичка пропаганда; после дугог образложења, о. наређује да се до доношења Устава (донет 28./6. 1921.) забрани свака комунистичка и др. растројна пропаганда, да се организације расутуре, зборница затворе, а новине и др. списи који би мутили ред и спокојство у држави забране; свако ко би наговорио на генер. штрајк кажњаван затвором до 30 дана; пријављивање оружја оглашено за обавезно (под претњом казне од 3 мес. затвора); забрањена свака разорна манифестација у Београду; ко би се оружјем противио држ. органима, предаће се војном суду на суђење; за све странце који врше сумњиву агитацију предвиђено протеривање, а за држ. чиновнике који би продужили пропаганду комунистима отуђивање из службе. 3) у војсци трубови знак. **Обзнањивање тестамената**, суд је дужан да свим заинтересованим поменутих у тестаменту као и зак. наследницима, саопшти садржину тестамената; незадовољан дужан је одмах повести спор за обарање тестамената.

ОБЗОР, загреб. полит. дневни лист; излазио под разним именима (**Позор**, **Нови позор**, **Заточник**, **Браник**), **Обзор** у Загребу (1860.-1867.), **Бечу** (1867.-1869.), **Сиску** (1869.-1871.) и од 1871. стално у Загребу; играо важну полит. и нац. улогу у Хрв.; међу 1. сарадницима били: В. Шулек, Ф. Рачки, И. Кукуљевић, А. Шеноа, В. Јагић, И. Перковић.

ОБИЛИЊ Милош, јунак нар. епске поезије, ком се у нар. предању приписује да је на Косову убио цара Мурата; ист. зна да је цара донета убио неки племић у првом делу битке, док је срп. војска напредовала, претстављајући му се као пређег, и да је касније и сам погинуо на истом месту; у једном ст. рукопису додано да се је тај племић звао Милош; писци 15., 16. и 17. в. описивали су гај догађај различито, са много појединости, али и са много дометања онога што су чули; по народном предању О. је, и у нашим и у страним изворима, називан прво Кобилњем и Кобилвићем; тек у 18. в. то презиме промењено у О.; народ је касније, у жељи да што више уидигне свог омиљеног јунака, додао да је О. био зет кн. Лазара и супарник Вука Бранковића, и исплео је око њега и косовске битке један од најлепших и најдубљих циклуса из наше нар. поезије; по њему, О. назив 1. соколског друштва у Мостару, осн. 1903., и студентских певачких дружина у Београду и Скопљу.

ОБИЛИЊЕВО, највећа јел. фабрика барута, код Крушевца (Мор. Бан.).

ОБИЉЕ, план. (1100 м), јз. од Косовске Митровице, састављена од ланора, жућкастог пешчара, тропних шкриљаца и слојева кречњака; највећим делом без вегетације.

ОБИМ (грч.), периметар круга, троугла или дела равни ограничених ма каквом затвореном линијом јесте дужина те линије или она сама. О. појма, скуп предмета, одн. потпојмова који под њега потпадају.

ОБИЊЕ Агрина д' (Aubigné, 1552.-1630.), фрц. пеџик и храбар калвинистички борац у рел. ратовима.

ОБИЧАЈИ, навике створене у животу етничке заједнице, по којима се њени чланови управљају у појединим приликама у животу и у односима између себе и чланова др. заједнице; неопходни за одржавање примит. заједница: за њих исто што и писани закони код образованих народа; већином су у вези о верским претставама и стога обвезни за све; облик и развитак о. зависи од многих чинилаца: расних особина, екон. прилика, соц. и култ. стања, ист. развитака; могу се и мењати, али се уопште дуго држе; често живе и после промене верских схватања или др. узрока који их изазвали; могу да живе и поред писаних закона, што показује обичје о. код образованих народа («нар. о.»); уопште се деле на 2 вел. групе: друштвени о., који регулишу начине поступања у разним приликама људског живота (рођење, ступање у брак, смрт) и у односима између чланова исте или разних заједница (начини поздрављања, гостопримство, поступање са старцима, ратни о., о. приликом куповине и продаје, коришћења заједничке својине, крвне освете и умира итд.) и верски о., који се врше приликом разних верских обреда и свечаности и о празницима; код Јж. Сл. се одржавају многи нар. о., делом пореклом из вел. старине (из ариске и сл. заједнице), делом примљени од народа о. којима Јж. Сл. долазили у додир, а делом самосталног постанка; од друштв. особито развијени и карактеристични → женидбени, погребни (међу којима се нарочито истиче нарицање за покојником), гостопримство и вештачка сродства, особито побратимство; од правних о. на 1. месту о. којима се регулишу односи у задругама и моба, а још се местимично одржава и крвна освета; још веће обичје верских о., међу којима на 1. месту карактеристични срп. о. породичне славе, затим божићни (→ Божић), ђурђевдански и др. **Обичајно право**, утврђено обичајем, узастопном применом истог правила створеног праксом на низ сличних случајева; Римљани га називали јус поп скриптум; код Англо-Саксона веома развијено, чак су и извесне уставне одредбе у Енгл. обичајне; међунар. јавно право поглавито је обичајно.

ОБЈАВА (лат. revelatio), акт којим бог на натприродан начин открива људима истине које они прир. путем не би могли сазнати; верске истине садржане у Св. писму, написане од богом надахнутих писаца, које сачињавају језгро хришћ. науке. О. примљеног мираза, захтева се у трг. праву да би жена могла према повероцима мужа итисати своју хипотеку на његовим добрима. О. закона, некада усмено (добошем) или излагањем (у Риму таблице са садржином зак. излагање на Капитолу); у ср. в. текат зак. достављан заинтересованим колегијама; у Југосл. је о. з. његово излагање у Службеним новинама; дан пуштања новина у саобраћај је дан о. з.; у Фрц. напротив у сваком среском месту води се регистар кој су дана новине доспеле среском начелику и то је дан објаве за тај срез; у Енгл. о. з. се врши читањем закона у парламенту.

ОБЈЕКТ (лат.), ствар; у флз. сваки могући предмет сазнања; у грам. предмет, природни додатак, тј. именица која означаје лице, животињу или ствар на којој се врши глаголска радња; прави или ближи о., природни додатак који стоји у 2. или 4. пад. (рука руку мије; имаш ли посла?); неправи или даљи о., природни додатак који стоји у 2., 3. или 6. пад. (бо) се бога; двајан шкоди здрављу; тада се прогласи краљем); унутрашњи о., само стилска фигура, јер стоји уз неке непрелазне глаг. као сувизан, пошто они казују или стање (бол болује, ником не казује) или радњу чии се предмет види из самог њиховог значења (везак везла Хајкуна њевојка).

ОБЈЕКТИВ (лат.), стаклено сочиво (или систем стаклених сочива) на → дурбину, фотогр. апарату и др. окренуто предмету (објекту) који се визира. **Прости о.**, имају оптички систем састављен из 1 (монокл) или 2 сочива (→ перископ) из групе сабирних; мада имају хроматску и сферну аберацију, п. о. се још увек много употребљавају у аматерској и ум. фотогр.

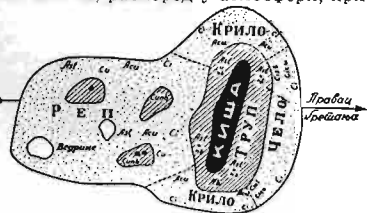

Сложени о., оптички систем састављен на 2 или више сочива из сабирне и распине групе; по конструкцији сочива има о.: симетричних, асиметричних, слепањених, неслепањених и полуслепањених; сем тога могу бити тила ахроматског, апланата, аналитички, двојни анастигмати, апохромати, триплери итд. **Телеобјектив**, о. за телефотографију (на сл.: о. Роса, нарочито осетљив према инфрацрвеном зрацима).

ОБЈЕКТИВАН (лат.), стваран, непристрасан, лично незаинтересован, правичан; супр. субјективан. О. дух 1) скуп свих култ. добара које један народ произвео у току свог ист. живота на пољу науке, морала, ум., флз., тхн. итд. 2) систем норма према којима се та култ. добра производе и помоћу којих се пеги њихова вредност. О. порези → порези.

ОБЈЕКТИВАЦИЈА (лат., отеловљавање, остварење, по Шопенхауеровом мишљењу свет је о. тј. опажано претстављање и појмовно замисљање воље. ОБЈА, заобљени план. врх.

ОБЈАК, згуснуте водене капиљне или ледене иглице, које образују магловите гомиле или слојеве у атмосфери; гл. врсте: → циркус (ледени) → кумулуси (доптасти) → стратуси (развучени) и → нимбуси (кишни). **Облачни систем**, распоред у атмосфери, при којем сваки

облак има одређено место, према подели осталих метеороелемената; код сваког о. с. разликујемо: чело, труп, крило и реп. Реп о. с., задњи

део о. с. испуњен облацима сваке врсте, у којем се јављају најзначајније водене и пљусковне кише. Труп о. с., средњи део о. с., оличен покривеним небом и кишом. Чело о. с., предњи део о. с., где су само високи облаци: циркуси, циркумулуси и циростратуси. Крило о. с., крајњи д. и л. део о. с., где су само високи и ср. облаци, циркуси и антикумулуси. **Облачност**, степен наоблачености, покривеност неба облацима; изражава се у десетим деловима неба, од 0-10, нпр.: 0 = ведро, 1/10, 2/10 неба застро облацима, 10/10 = потпуно покривено небо.

ОБЛАК 1) Ватрослав (1864.-1896.), 1 од најбољих ђака В. Јагића; 1893. постао на унив. у Грацу доцент за сл. филологију; мада млад написао више добрих стручних расправа; од већег значаја биле нарочито Македонске студије, објављене у бечкој Акад. 2) Радослав → Облачић Раде.

ОБЛАКОДЕЈ, зграда с вел. бројем спратова; први о. постаја у С. Амер. крајем 19. в., прво у Чикагу, затим у Њујорку и осталим градовима; у Евр. продиру у 20. в.; услед опасности од пожара граде се од челика и бетона; највиши о. (с 85 спратова) јесте Емптајер стејт билдинг у Њујорку (висок 319 м); у Љубљани «неботичник» с 13 спратова и 71 м висине.

ОБЛАСТ, управна и самоупр. јединица на које Југосл. била подељена уставом од 1921. и уредбом од 1922.; укинуте уставом од 1931.; свака имала на челу вел. жупана; самоупр. органи у њима били: обласна скупштина, бирана општим тајним гласањем на 4 год. (надлежна да доноси обласни буџет, издаје обласне уредбе на пољу јавних радова, привреде, нар. здравља, обласног саобраћаја, просвете итд.) и обласни одбор од 5-8 чланова, који бирала обласна скупштина и који био извршни орган обл. самоуправе. О. одвајања или изоловања, високе стеновите плани., прадуме, баре, пустиње итд. које одвајају становништво суседних области или усамљују стан. једне области. О. спајања (прожимања) претстављају поглавито речне долине, пољве, пловне р. и др. што омогућава несметану везу између суседног становништва.

ОБЛАТ (лат.), израз одомаћен у праву за понуђеног. **ОБЛАТА** (лат.: принесено, жртвовано). **Облатна**, у ркат. пркви бесквасни хлепчићи од пшеничног брашна, припремљени за осветење (→ хостије); код прав. просфоре (квасне). **Облати**, деца посвећена манастиру и браћа духовног реда. **Oblatianagium**, место у храму где се остављају приноси.

ОБЛАЧИЋ Раде (Облак Радослав), јунак нар. епске поезије, у којем највероватније оличен вел. челник Радич Поступовић, веома храбар и угледан великаш 15. в.; од 1413. помиње се као 1 од гл. заповедника срп. вој. која помагала султана Мухамеда против његовог брата Мусе; деспот Стеван Ђазаровић поконио му 70 својих села у сев. Србији, а то му потврдио и деспот Ђурађ Бранковић; мађ. краљ Сигмунд поконио му град Купиник на Сави.

го традицији забележеној у 17. в. у Дубровнику. О. заробио Јанка Хунјадича по повратку с Косова (1448.), али последњи сигуран помен о њему је из 1485.; О. подигао ман. Врањевцију и обновио ман. Кастамонт у Св. Гори; по др. мишљењу О. је био војвода Радослав Михаљевић, који подигао Богоподичин ман. у Радешину.

ОБЛИГАТАН (лат.), обавезан, нужан; редован, неизоставан. **Облигаторан**, обавезан; супр. факултативан.

ОБЛИГАТО (лат.), обично пратња једног инструмента која прати глас или инструменталну композицију; не може се изоставити, а да то не буде на уштро саме композиције и њене целине.

ОБЛИГАЦИЈА (лат.) 1) хартије од вредности, издаје од стране хипотекарних банака на подлози хипотеке, које те банке добивају као гаранцију за одобрење зајмова својим клијентима. 2) скуп права везаних за ту хартију од вредности. 3) писмено које се посредством јавног уписа издаје као потврда за позајмицу учињену некој приватно-правној или јавно-правној установи. **Облигационо право**, део грађ. права који се бави одређивањем појма → обавезе (облигације), врста, субјекта, облика, постојања, преиначења, гађења обавеза.

ОБЛИК 1) град у Зети, у који се затворио зетски кн. Јован Владимир кад га Самујло напао. 2) у грам. одређује падеж, лице, време и др. облике, а добива се додавањем нарочитих наставака на основу. 3) у физ. о. равнотеже, који може трајно да заузима усамљена течност или гасовита маса; ако се њене честице привлаче по Њутновом закону гравитације, тај је о. лопта за случај апсолутне р.; за течну масу која се обрне као целина могући су о. општи или обртни елипсоид и др. 4) удружење ликовних уметника у Београду, осн. 1927.

ОБЛИЦА, у пресеку скоро кружно брвно с којег скинуто кора.

ОБЛО ТЕЛО → тело.

ОБЛОГ, стављање платна натопљеног хладном или топлом водом или извесним лековитим препаратима на оболело место или на цело тело. О. од слачице, у 1,5 л топле воде метнути неколико кашика слачичног брашна и све мешати 10'; затим потопити убрус, испедити, ставити на грудни кош да стоји 10'-15'; после њега могу се ставити присницови о. Бурови о., стављају се као и хладни против локалног залажења, отока и убоја. **Присницови о.**, натопљен чаршав устојалом водом, ставља се око грудног коша; влажан чаршав прекрива се сухим, да се добро упари; мења се на 2-3 часа. **Топли о.**, натопљена тканина у топлу воду на 40°-50° испеди се и ставља на оболело место; облаже се још сухим флазелом да се не хлади, смањује бол, убрзава загнојавање. **Сухи топли о.** (загрејана со, термодор), код зубобоље, ухобоље, запаљења зглобова итд. **Хладан о.**, натопљен чаршав, убрус или вата у хладну воду, испеди се и ставља на оболело место или цело тело; мења се на 5'-10'; облажује болове и донекле смањује запаљење. **Обложни зид**, има за задатак да засенчује раван прир. земљишта заштити од атмосферских утицаја; његове димензије се и не одређују путем рачуна већ имено путем искуства.

ОБЛОМОВ, гл. јунак истоименог романа од И. А. Гончарова; оличене непокретности, инерције, слабе воље, лености; човек по прир. добар ког су васпитање и соц. средина учинили паразитом и безличним.

ОБЛУК, речно извориште ограничено високим лучним залеђем.

ОБЛУТАК, комадић стена више мање заобљен тремем при кретању у води; маса о. чини шљунак; понекад се назив о. употребљава само за крупније заобљене комаће у шљунку.

ОБНАРОДОВАЊЕ, публикација закона, објављивање у Служб. новинама (најчешће) акта проглашавања з., чим з. добива обавезну снагу, јер се тим пружа могућност свима да се упознају са зак. садржином; наредбу за о. з. надлежном министру издаје шеф управне власти (код нас краљ); з. добива обавезну снагу 15 дана по о. у Служб. новинама, ако сам з. друкчије не одреди.

ОБО, по Монголији и Тибету мале гомиле од камена поред путева на превојима; пролазници остављају на њима, као жртве, конце, крпе и сл.

ОБОА (фрц.: hautbois), дрвени дувачки инструмент, с двојном трском, чiji обим од h-f³, са свим хроматским интервалима; њени најбољи тонови од f² a²; постоје и мање тонове за 1 октаву.

ОБОД, брдо у близини Црнојевића Ријеке (Зетска Бан.), с рушевинама ст. града, у којем се по веровању налазила → ободска штампарија.

ОБОДИ за сита добивају се цепањем дрвета у радијалном смеру и одбуљивањем танких цепаки које се даље дотерују маком; производе се у кућној

инд. у Слов. (Рибница) и Босни (Средње), одакле се разносе по земљи и у иностранство.

ОБОДРИТИ → Абодрити.

ОБОДСКА ШТАМПАРИЈА, прва у српству; мисли се да је радила на Ободу (1493-1494.); штампала Октоих; оснивач Ђурађ Црнојевић.

ОБОЈЦИ, део обуће: комади платна или вулене тканине у које се увија нога пре но што се обуче ципела или онака.

ОБОЈ, оболос (грч.: ражњић), метална шипчица, затим ситан сребрни новац, тежак 0,73 г; у ср. в. ковани за владе деспота Ђурђа с именом Смедерева или Рудишта; за Хрв. ковали банови сребрне једи лице, бановце.

ОБОРИНА → водени талог.

ОБОРКНЕЗ, у 2. половини 18. и у почетку 19. в. у Србији назив за управника 1 нахије; за разлику од сеоског кнеза.

ОБРАДОВИЋ 1) **Доситеј** (1740-1811.), књиж. и просветитељ, рођен у Чакову; као млад, занесен читањем светачких житија, побегао у ман. Хопово; ту се разочарао нимало богоугодним животом сремских калуђера и напустио ман.; отад ишао по свету жељан знања и просвете. пропутовао добар део тадашње Евр., био у Св. Гори г. Смирни, затим у Млецима, Трсту, Бечу, Цариграду, Халеу, Лајпцигу, Паризу, Лондону и Рус.; пробија се кроз живот, учио језике, читао, слушао предавања, све о свом тропику; зарађивао као учитељ и једно време као свештеник; кад избио Карађорђевог устанак прешао 1806. у Србију, организовао у њој 1808. Вел. школу и 1811. постао први попочитељ просвете; О. најкрупније духовно лице срп. књиж. и културе 18. в.; прошао цео пут васпитања срп. интелектуалаца тог времена, од калуђ. школе до западњачких унив.; тражио, у духу целог тог века, просвету и владу разума; те идеје уносио и у наш народ, да би га ослободио ст. духовних окова и упутио на нове путеве; био проповедник верске толеранције; први проповедао јединство нашег народа без обзира на верске разлике; био за ослобођење жене из подређеног положаја; залагао се за употребу нар. језика у књиж., да би ова могла бити народу од непосредније користи; његова аутобиографија, прва те врсте код нас, **Живот и прикључење**, писана веома занимљиво, имала личним примером да покаже пут еволуције из калуђерске затупелости до евр. расветљавања; веома корисне биле и његове с разних страна прикупљене **Басне**, којима давао своје моралне поуке; написао и превео неколико мање важних дела; његови списи били веома популарни и вршили моћан утицај у срп. средњој у току 18. и делом 19. в. (→ сл.). 2) **Никола** (* 1900.), машински инж. и ванр. проф. Београдског унив. за хидрауличке машине и науку о струјању; главнији радови: **Одређивање тмпт. на крају усисавања код Дизеловог мотора**, **О прорачуну Францисове турбине**, **О кретању течности**, **Два модела хидрауличке турбине**, **Графичко изналажење облика ротационих тела у неограниченој флуидној струји при употреби метода извора и повора**, **Утицај геом. особина растворене тавке плоче на време раставања у течности**; за **Свеанање обрадио машинског тхв.** 3) **Сава др** (* 1900.), хонорарни наставник Беогр. унив., врши дужност начелника Мет. трг. и инд.; гл. радови: **Атинске конвенције**, **Питање опијума**, **Најчешће повлашћење у трг. уговорима**, **Статистика и др.**; за **Свеанање обрадио спољну трг. и трговинску политику**.

ОБРАЗ, мекан зид усне дупље над горњом и доњом вилицом; граде га кожа, масно ткиво и мишићи лица (м. мимике и жвакања). **Образине** → маске.

Образна кеса, **лична кеса**, унутарњи или спољашњи набори образа у облику кеса код многих сисара (извесних мајмуна, глодара, кљунара) који служе за смештај и пренос прикупљене хране.

ОБРАЗАЦ 1) у грам. служи за груписање глагола једног раздела с истим наставком за глаг. основу. 2) у мат.: → математички израз. **О. стилски**, део или цео књиж. састав на који се треба угледати због композиције, начина излагања, изражавања и језика.

ОБРАЗОВАЊЕ 1) постајање целине из њених делова. 2) у педагогици раније: интелектуално усавршавање путем настава, стицање знања, богаћење ума; као такво ставља се наоупрот васпитању као моралном усавршавању карактера код васпитаника; данас се под појмом о. обухвата обоје; и богаћење ума и усавршавање моралног карактера; 3) у соц.-дем. смислу: култ. ступањ на којем се

најлазе широке масе народа или поједини сталежи. **ОБРАМИЦА**, до 2 м дуга мотка, са зарезима на крајевима; ставља се преко рамена, а о крајеве вешта терет; судови са водом, котарице и сл.; носе је жене.

ОБРАНИЧКИ СУД, назив у неким крајевима за → избрани суд; Уредба од 25./9. 1926. узела назив о с. за новинарски избрани суд, који пресуђује спорове између новинара и власника предузећа; постоји у местима где излази више листова; састављен од 3 судије, од којих председника именује мин. правде из редова редовн. судија на 3 год., а другу двојицу судија именује за сваки спор новинар и власник који се париче.

ОБРАЧУНСКИ ЧЕК → чек.

ОБРВА (supercilium), већа, шири низ длака над оком; имају боју као и коса; јаче развијене код јужних но код север. народа.

ОБРЕЗИВАЊЕ, обичај код многих народа (нарочито код Семита и Хамита, Аустралијанаца, амер. Индијанаца и стан. Океаније) да се мушкарцима отсеца или засеца кожа навлака (præcisium) на полном уду, а код ж. отсецање клиториса; с исламом, који наређује о. раширио се обичај и код др. народа; врше га и сви балк. и јсл. мусл.; код Јевреја се о. врши 8. дан по рођењу, код мусл. пошто дете одрасте.

ОБРЕНОВАЦ, варошица и средње место (3900 ст.) на р. Колубари, близу њеног ушћа у Саву; извози жито, стоку и шљиве; у вароши сумпоровита бања (21,5° С); лечи реуматизам и кожне болести.

ОБРЕНОВИЋИ, срп. владалачка династија 19. в.; води порекло од кн. Милоша, односно од његове мајке Вишње која 1. пут била удана за Обрена Мартиновића († 1780.) из Бруснице, а 2. пут за Теодора (Тешу) Михајловића из Добриње († 1802.); њени су потомци: 1) Александар → А. О., краљ. 2) Ана (1821.-1868.), кћи Милошева брата Јеврема, убијена заједно с кн. Михаилом. 3) Анастасија (* 1840.), кћи Милошева брата Јована. 4) Драга (1867.-1903.), кћи Ланте Луњевице, жена краља Александра. 5) Ермила (1842.-1918.), кћи Милошева брата Јована. 6) Јаков († 1811.), брат Милана, војвода. 7) Јелена (* 1818.), кћи Милошева брата Јеврема. 8) Јеврем (1790.-1856.),

Милошев брат, заповедник у Шању, гувернер Београда, регент Милошева сина Милана (1839.) и председник Савета (→ сл.). 9) Јекатерина († 1826.), кћи Јеврема. 10) Јелисавета (Савка, 1814.-1868.), кћи кн. Милоша, удата за Јована Николића из Рудне. 11) Јелисавета (Савка, 1829.-1843.), кћи Јованова. 12) Јован (1778.-1850.), брат кн. Милоша, гувернер дистрикта рудничког и пожењског; истакао се у борбама код Пожаревца. 13) Јулија Хуњад (1831.-1919.), жена кн. Михаила. 14) Крунајловића из Беринца. 15) Љубица (1788.-1843.), жена

кн. Милоша; била веома енергична и борбена; мешала се у политичке ствари; због љубоморе ушла међу полит. противнике свога мужа, али се тргла пред његов пад; после Милошева одласка из Србије (1839.) жино радила да се он врати; па долазила у сукоб и са сином Михаилом, тадашњим кнезом; кад противница 1842. устала на њеног сина, она се, природно, нашла на синовевој страни и улазила чак и у борбене редове; умрла, љуто огорчена, у емиграцији (у Н. Саду); сахрањена у ман. Крунедоду. 16) Марија Катарин († 1879.), кћи Константина Катарин, жена Јевремова сина Милоша, а мајка кн. и краља Милана. 17) Милан († 1810.),

војвода руднички, син Вишње и брата Мартиновића, Милошев клубрат; пред 1. устанак познат народу као добар трговац и еома наметан и разборит човек; од најистакнутијих војвода из устанка; отишао 1810. као изабраник срп. народа гл. команданту рус. вој. у Букурешт, где се разболео и умро (→ сл.). 18) Милан, син Милошев → Милан кн. 19) Милан, син Јевремова сина Милоша и Марије Катарин → Милан, кн. и краљ. 20) Милош,

син Вишње и Теодора Михајловића → Милош кн. 21) Милош (1829.-1843.), син Милошева брата Јеврема, а отац краља Милана. 22) Михаило → Михаило кн. 23) Наталија → Наталија, краљица. 24) Обрен, Јованов син. 25) Петрија (1808.-1865.), кћи Милошева, удата за Теодора Вајића из Варадје. 26) Савка → Јелисавета. 27) Сергије (* 1878.), син краља Милана, умро неколико дана по рођењу. 28) Симка (1818.-1834.), кћи Јевремова. 29) Стана (* 1828.), кћи Јевремова. 30) Стоја († 1813.), жена војводе Милана. 31) Томанија (1796.-1881.), жена Јеврема, кћи војводе Анте Богиневина. 32) Христофор (Риста, † 1825.), син војводе Милана.

ОБРЕНОВИЋЕВЦИ, пре организовања странака, до 1858., присталице династије Обреновића, нарочито присталице кн. Милоша и кн. Михаила.

О'БРИЈЕН (O'Brien) 1) чувен род који владао Ирском од 12.-16. в. 2) Вилијам Смит (1803.-1864.), ирски државник и родољуб, познат са своје пропаганде против Енгл.

ОБРОВАЦ 1) варошица (500 ст.) на р. Зрмањи (Приморска Бан.) до О. плове мањи морски пароброди; трг за дрво, вино и жито; музеј старина; у близини прав. ман. Круна и кат. Карина. 2) план. (1 450 м) у Зет. Бан., јл. од Бјелог Поља, према С се доста стрмо спушта у долину Лима и Змијанске Реке, а благо према Ј; већим делом је под вегетацијом.

ОБРОК 1) по селима у и. Србији пол. камени крстови који замењују цркву; често на местима где биле цркве; у Поплардују се зову крст. 2) количина хране намењена једном лицу или једном грлу стоке за 1 о. Резерви о. нарочито спремљен о. хране за људе и стоку, који служи као резерва за тешке дане, кад није могуће употребити никакав други начин исхране; треба да се састоји из артикала који се без замене могу дуго чувати, да има што мање запремине и тежине, што више хранљиве моћи и да не захтева никакво или незнатно спремање по кухињама; људски се састоји из двоπεка и конзерве (носе га војници у количини потребној за 3 дана), сточни из зоби или сточних конзерви (носе га коњи на себи за 1 дан, а самостални јахаћи арт. коњачки и коморски коњи на колима за 2 дана).

ОБРТ, занат. **Обртне задруге**, слободне организације занатлија; постојале у Хрв. и Слав.; осн. зак. од 1881. **О. зборови**, б. припадла зан. удружења у Хрв. и Слав. по зак. од 1884.; оснивани у свим местима где $\frac{1}{2}$ занатлија били приправни да издржавају организацију, и то само за заните везане за стручно оспособљење; циљ им био да раде на меусобном споразумевању занатлија и заштити њихових сталешких интереса. **О. удруге**, организације занатлија у Слов. и Далм., осн. по аустр. зак. од 1881.; циљ им био да негују дух заједнице, дижу сталешку част итд. **О. лист**, исправа, којом надлежна власт цртизнавала неком праву на обављање неке некондиционираних радње на б. подручју Слов. и Далмације; у Хрв. и Слав. и Далм. била то **обртница**, а у Б. и Х. **обртно овлашћење**; по Зак. о радњама од 1931. ова исправа се зове **овлашћење**.

ОБРТНА ПОВРШИНА, ротациона и. која настаје кад се нека крива или права линија обрне око дате праве **осовине обртања** (ротационе осовине). **О. поље**, магнетно поље сталне јачине чији се правац обрне, сталном брзином, у некој равни око посматране тачке; магнети на ротору алтернатора у покрету дају инр. о. п. у међутвожбу алтернатора. о. п. може се добити и без обртања магнета, и то, као што је Н. Тесла 1. показао, помоћу полифазних струја које пролазе кроз намотане непомичних калема (магнета), пригодно распоређених у простору; под изразом о. п. подразумева се увек Теслино о. п. добијено без обртања магнета. **О. тело** (ротационо), т. ограничено о. површином. **Обртнометар**, исправа која показује у сваком моменту број обртаја осовине мотора на минут и снагу коју развија **мотор**.

ОБРУЧАТНИЦА, **ограбеница**, веће план. главнице или плоче код којих слојеви чврстих стена стрче и изгледају као обручи или ограда.

ОБРУЧЕВ 1) Владимир (* 1863.), рус. геолог и геоморфолог; непитивао Сибир. ср. Аз., с. Кингу. 2) Николај Н. (1830.-1904.), рус. ген. и проф. у Николајевској акад.; учествовао у рус.-тур. рату 1877.-1878.

ОБСКЕВЕНЦИЈА (лат.), послушност редовника, калуђера. **Obsequium**, затвор за редовнике; у рим. праву дужност потом. да сахране пристојно своје претке.

ОБСКИ ЗАЛИВ, део Сев. Леденог М., који дубље продру у аз. континент; има 2 крака.

ОБСТЕТРИЦИЈА (лат.), наука о порођајима.

ОБСТФЕЛДЕР Сигбјерн (1866.-1900.), најзанимљивији норв. песник прч крају 19. в., издао збирку Песме, збирке Две новеле и Живот, а после смрти објављени његови поз. комади Црвене капље и Дневник једног свештеника.

ОБУ → Турку.

ОБУВЕНАЦ → левинец.

ОБУГА → настава.

ОБУСТАВА, одузимање, заустављање, прекид. **О.** од плате, по Зак. о чин. днешнински суд може при удаљавању чиновника од дужности одредити да му се плата умањи до половине; о. припадљивости враћају му се ако га потом редовни суд ослободи; о. се рачуна од дана удаљења од дужности; судским путем чиновнику се може ставити забрана на 1/2 припадљивости; за држ. потраживања може се администр. путем ставити забрана до 50% плате, 30% пензије. **О. вршења правосуђа**, зак. предвиђена у време рата и епидемија. **О. извињаја и истраге**, пошто се заврше извињаји, држ. тужилац пени да ли има разлога за даље гоњење; ако нађе да има, предлаже или вођење истраге или подноси непосредну оптужницу; у противном одбацује кривичну пријаву; по завршетку истраге држ. тужилац такође пени да ли има места да се поднесе оптужница према окривљеном или да се обустави; кад нађе да нема места оптужници, ставиће предлог да се и. обустави.

ОБУБА, служи за заштиту ногу од спољних утицаја; мора одговарати облику ноге, упротивном изазива непоредно кривљење зглобова, неправилан распоред претију, стварање жуљева; потпетине потребне: олакшавају ход (високе отезајнице и упронашћују прсте на погатам); инд. о. у Југосл. посл. година већ толико ојачала, да увоза ципела, осим нешто лукеузних, више готово нема (за 400 000 д 1934.); потражила ципела у Југосл. као и по свим агр. земљама, доста малена; 0,5 пара по глави (у инд. земљама 2-3 пара по глави годишње); у Југосл. има око 40 фабрика ципела. **Обућари**, занатлије који производе обућу; некада занат цветова, а у ср. в. обућ. еснафи били веома јаки; данас фабр. конкуренција у многим потиснула обућ. занат, а положај о. постао тежак, нарочито код нас; укупан број обућ. радница у нашој земљи пени се на 35 000.

ОВАЈАН (лат.), у облику јајета, јајолик, дугуљасто округло.

ОВАМБО, племе бантуских Црнаца у јз. Афр., око 90 000.

ОВАЦ 1) мужјак који служи за олоћавање (мркање) оваца; за приплод се може употребити већ од 1 год. и у току више год., само ако се правилно негује и храни; у пракси о. за приплод се употребљава обично 2-3 г.; при избору о. за приплод важно обратити пажњу на његово порекло, развијеност појединих делова тела и квалитет вуне; 1 о. може да оплоди око 30 оваца за 1 сезону у 1 год. употребе и 60 у другој. 2) (знак V) → зодијак.

ОВАРИЈУМ (лат.) → јајник. **Овариотом** (лат.-грч.), у вет. хир. справа којом се сече јајник. **Овариотомја** 1) у вет.: штројење ж. грла у екон. сврхе или у циљу лечења, нарочито код крмача да би се гојиле; код вел. стоке о. се врши кроз вагину, код крмача пресецањем слабина са стране, кроз који се отвор ваде јајници. 2) у мед.: вађење оболелих јајника операцијом.

ОВАС → зоб.

ОВАЦИЈА (лат.) 1) за врем. рим. рпб. мађи тријумфални улазак војсковођа у престоницу. 2) данас јавно исекавање почаста, бурно одобравање.

ОВЕТАК Александар-Абел (Novelacque, 1843-1896.), фрц. антрополог и лингвист; пропутовао Хрв., Слав. и Србију и објавио више расправа о нашем јез. и нар.

ОВЕН Роберт (Owen, 1771-1858.), енгл. индустријалац и социјалист; предлагао да се друштво преуреди укидањем капитализма; покушао да примени своје идеје најпре у радничкој колонији у Ленорку (скратио радно време, повећао палнице, установио конзумне читаонице и библиот., укинуо децји рад итд.), где имао успеха; затим основао у Амер. комунистичку општину **Нова хармонија**, али претрпео неуспех; по повратку у Енгл. приступи оснивању кооперација; његове идеје имале вел. утицаја на чаристички и тредјунионистички покрет у Енгл.

ОВЕРАВАЊЕ, потврда истинитости исправе, потписа на њој, верности преписа или превода; врше га судске или полиц. власти и јавни бележници.

ОВЕРБЕК Фридрих (1789-1869.), нем. сликар, стојао на челу кат.-романтичарске шк., радио рел. и сентименталне фреске.

ОВЕРН (Auvergne), предео у ср. Фрц., састоји се од ст. угашених вулкана.

ОВИДИЈЕ Публије Назон (43. пре Хр. - 18. по Хр.).

1 од најдаровитијих рим. песника; прогнан из непознатих разлога у данашњи Добруцу, у којој и умро; написао много љубавних песама; најзнатије дело **Метаморфозе**.

ОВИЈЕДО, град (75 000 ст.) на СЗ Шпаније; катедрала (14-16. в., унив. (1604.), в. теол. шк.; у близини рудник угља; инд. оружја, метала, порцелана, дувана (→ Астурија).

ОВИПАРАН (лат.), живот. организм који не раба младунце већ полагаје претходно оплођена (птице) или неоплођена јаја (рибе) у спољ. средину → ововипаран, вивипаран.

ОВЛАШЋЕЊЕ, исправа којом надлежна општа управна власт признаје неком праву на обављање неке неконцесиониране радње (→ концесиониране радње, дозволе). **Овлашћеник**, лице од чијег предлога или одобрења по крив. закону зависи започињање или продужење кривичног поступка. **О. лова** може бити сопственик излученог ловишта (→ властито ловиште) или закупник ловишта (→ закуп ловишта).

ОВОВИПАРАН (лат.), животиња која носи јаја са зачетим или већ готовим ембрионом; младунца каткад излази кратко време по изабацивању јајета (многои рептили, птице, кљунари, инсекти).

ОВОГЕНЕЗА (лат.-грч.) → оогенеза; код човека састоји се (ако се не води рачуна о ранијим променама) у претварању првобитних фоликула у → де Графове фоликуле, тј. у сазревавању овоцита (незрелог јајета) у овулум (зрело јаје) и претварање фоликуларних хелија у гранулозу фоликула; овулација се врши почет од пубертета (12-15 год.) до менопаузе (45-50 г.); као и пубертет, изазвана дејством предњег режња хипофизе.

ОВРЉИНА, врљина или ујачина, изобичајена невестинска капа у Г. Херцл., б. ваљевском и ужичком округу; с капе се дизала марама, залучена на шивљак (слично фригјаској капи).

ОВРХА, извршење по извршном поступку; обухвата продају покретности, разних имовинских права, увочапање тражбина; о. одобравају срески судови.

Овршни наслов, исправа на основу које се дозвољава извршење на туђој имовини; за зак. су о. н.: пресуде и закључци судова, платни налози у мандатном, меничном и чековном поступку; судски откази порабних уговора, судска поравнања, платни налози о заостатим порезима; јавнобележничка акта предвиђена у зак. од 11./9. 1930. **О. право** у Југосл. унифицирано је о. п. у извршном поступнику (закону) за извршење и обезбеђење; до његовог стапна на снагу, још су на снази покрајинска права. **Злоупотреба о. средстава**, кад поверилац тражи више средстава извршења него што потребно, да би оштетио дужника (нпр. чиновнику за мали дуг који би се од мале плате наплатио за 2-3 мес., изнесе се ствари); у том случају извршни суд може ограничити обим извршних средстава, пошто је з. права повериоцима.

ОВСИК → класача.

ОВСЈАНИКО-КУЛИКОВСКИ Димитрије (1853-1920.), руски књиж., историчар и критичар, проф. Петроградског унив.; претставник тзв. псих. струје; гл. дела: о Пушкину, Тургеневу, Чехову, и **Историја руске интелигенције**.

ОВУЛАЦИЈА (лат.), изабацивање јајета (овулума) из сазрелог де Графовог фоликула, који прска услед нагомилавања фоликуларне течности у њему; при о. јаје бива одбачено до левка јајовода, кроз који мора да прође да би доспело до материце; о. се понавља сваких 28 дана; код жене саставни део у менструационом циклусу.

ОВУЛУМ (лат.), јајанице, јајна хелија.

ОВЦА, домаћа животиња из групе преживара, 1 од најкориснијих, за данас и најрепродуктивнија; даје: месо, млеко, вуну, лој, кожу, крзно и ћубре; у погледу исхране и неге нема велике промене; одличну искористивава готово сваку папу, па и ону коју ниједна друга дом. животиња не би могла искористити; овчје млеко, много масније од крављег, служи за израду одличних овчјих сирева и качкаваља као и кисела млека; данас има огроман број раса о.; међусобно парене разне расе дају плодно потомство. Сој о.: овце одређеног рејона које се по својим морфол. карактеристикама разликују од о. 2. соја из исте групе.

ОВЧАР, план. (983 м), з. од Чачка (Дринска Бан.). **ОВЧАР**, чувар (чобанин) оваца; обично цео свој век проведе чувајући овце. **Овчарник**, стаја за овце; прави се од разног материјала, најчешће од камена или дрвета; у њу се овце затварају преко зиме и кад је невреме. **Овчарски пас**, чувар стада, крупан, јак, прима борбу с вуком; у разним земљама разне расе; у Југосл. чувени батеки о. п. и пас у Ј. Србији; алзашки о. п., курјач-

ког типа, ср. сразмерних линија, начуљених ушију, суре или прне ср. дуге длаке; немачки о. п., курјачког типа, сразмерних линија, начуљених ушију, дуге рунасте длаке; балкански о. п., сличан немачком. **Овчје богиње** → богиње мале.

ОВЧАРСКА БАЊА, на З. Морави, у Овчарско-Кабларској Клисури (Дрин. Бан.). **Овчарско-кабларски**

манастири, група манастирних у клисури З. Мораве, грађени већином у доба Турака; најзнаменитији: Благовештење, Никоље, Св. Тројица, Ваведeње, Јоване, Сретење и Вазнесење.

ОВЧАРСТВО, за Југосл. необично важна грана сточарства, утолико важнија што се и поред вел. броја о. увозни годишње за око 600 мил. д вуне и вунаних тканина, јер наша производња (око 12 мил. кг) не може да подмири домаћу потрошњу. нити квалитет домаће вуне одговара потребама домаће ткст. инд.; у Југосл. превлађују домаће расе о. које у већини случајева имају грубу вуну; у последње време држава и бан. управе раде да се о. унапреди и да се квалитет вуне поправи; развој о. у вел. зависности од могућности правилне исхране оваца; стога овца више заступљена у план. крајевима; по броју о. Југосл. 3. земља у Евро. на 1 км² пада око 34, а на 1000 душа око 610 о.; сразмерно их више у Ј. бан., које су сиромашне површинама обрађеног тла, али богате пашњацима и врлетима; извоз оваца пре неколико год. прилично вел. (до 1 мил. ком.), у последње време се смањује, али зато расте потрошња овчјег меса у самој земљи; год. 1934. од 8 867 685 о., изведено 190 860 у вредности преко 14,5 мил. д.; гл. купац Грчка, која преузима 95% јсл. извоза оваца.

ОВЧЕ ПОЉЕ, област између Вардара и доњих токова Пчиње и Брегалнице (Вардарска Бан.); клима оштра с мало воденог талога, земљиште недовољно плодно, више степског карактера; стан. Срби и Турци; гл. место варошита Св. Никола с истоименом црквом из ср. в. **Овчеполска овца**, распрострањена на Овчем Пољу, прилично ситна с доста добром вуном (сортимент С), претежно бела, шарене главе и ногу; спада у групу краткорепних оваца.

ОВЧИЦА → режуха. **Овчиде**, мали облаци, припадају циркумкулусима и алтостратусима.

ОГАВЧИЦА → платица.

ОГАЊ, београдско друштво за ширење култа спаљивања мртвих; издаје истоимени лист.

ОГАТАЈ → Октај.

ОГИНСКИ, 1) Михаил (1729-1800.), литвански гроф; вођ литванске конфедерације против Рус.; после пораза морао да бежи у иностранство; вратио се у Рус. 1776. и предузео на свој рачун прокопавање Огинског канала. 2) Михаил Клеофас (1775-1838.), познати пољ. родољуб; узео учешћа у Кошћушкoвом устанку.

ОГЛАВ, део прибора који се ставља животињи на главу, од коже или кудеље, без поводника (разлика од улара) и без дигзина (разлика од узде).

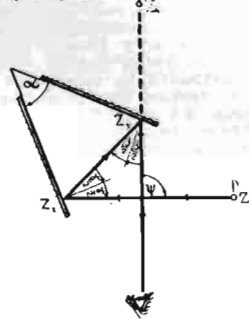
ОГЛАШЕНИ, катихумени, у ст. хришћ. цркви приправници за ступање у хришћанство, још некрштени; присуствовали литургији до одређеног момента.

ОГЛЕД, есеј (фрц.), критичко приказивање неког дела на импресионистички начин, или расправљање једног питања (научног или флз.), без научног апарата и многих навода; треба да буде писан лако, занимљиво и живо. **Огледна школа**, има право да у свом плану, организацији и методима рада врши веће или мање одступање од уобичајеног уређења др. шк. у духу покушаја нових пед. идеја; сврха те слободе у измени уобичајеног васпитања да би се експер. путем проверила истинитост, а нарочито практична вредност нових пед. идеја и метода шк. рада; често се за ту сврху употребљавају и вежбао-

нице учит. школа, пед. института, виших пед. школа или њима сличних завода.

ОГЛЕДАЛО, равна или крива углачена површина која правилно одбија светлост. Равна о. дају уображене и усправне ликове, а сферна према врсти о. и положају предмета, стварне (реалне) или уображене; сф. о. се деле на издубљена (конкавна) и испупчена (конвексна); издубљена дају стварне и извртне ликове, изузев у случају кад се предмет налази између жиже и о.; лик тада уображен, усправан и увећан; испупчена о. дају умањене, усправне и уображене ликове. Жижа сферних о., тачка у којој се после одбијања секу паралелни зраци, тј. зраци који долазе од једног веома удаљеног предмета; поред сферних, постоје и друга крива о., цилиндрична, параболична итд. **Фабрикација о.**, и са њом обично спојено брушење стакла, заступљена у Југосл. с преко 20 предузећа, од којих само нека прелазе границе обрта. **О. за облаке**, о. за посматрање лика облака и одређивање његова правца кретања. **О. под углом**: 2 о. поставе се 1 према

Принцип одбијања зракoва

другом, тако да увек заклапају 1 исти угао α увек једнак $\frac{1}{2}$ угла ψ ако желимо да с о. п. у. спуштамо или обележавамо управне линије, онда треба да је угао

$\psi = 90^\circ$, тј. да је угао $\alpha = 45^\circ$.

ОГЛЕЈ (ит. Aquileia), град (9170 ст.), на лагунама код излива Соче у Јадр. М.; некад патријаршија, рим. остаци.

ОГЊАНОВИЋ 1) Илија (1845-1900.), лекар у Н. Саду и књиж.; уређивао, заједно са Змајем, шаљиве листове: **Змај**, **Жижу** и **Стармали** и писао шаљиве козерје под псеудонимом Абуказем; није имао ни много духа ни правог хумора, али код публике имао успеха; значајан био као сауредник и уредник књиж. листа **Јавора** (1874-1892). 2) Константин (1798-1858.), буг. књижевник и препородитељ, родом Србин; учитељ у Видину и Враци, после у грч. богословији на острву Халки; написао: **Житије св. Алексија** и 2 **Забавника**.

ОГЊЕНА ЖАБА (Bombinator), род жаба малог пораста, жута, наранџаста и црвена трбуха, чији претставници живе претежно у водама.

ОГЊЕНА ЗЕМЉА, острво (71 500 км²) ј. од Ј. Амер., одвојено од континента Магелановим Мореузом, испуњено план. на чијим врховима има глечера; земљиште повољније за сточарство (овчарство) него за земљр.; издeљена између држава Чилеа и Аргентине.

ОГЊИЛО, оцило, комад челика помоћу којег се избија искра из кремена ради улаљивања → ватре; може бити право, у облику лука с унутра повијеним крајевима и др.; уз о. потребан кремен и нарочито препарирани труд, која ће прихватити искру; прављење ватре помоћу о. веома стар начин, али и данас у употреби и у самој Евро., особито код сиромашнијег становништва.

ОГЊИЦА → руменика.

ОГЊИШТЕ, место на којем се ложи ватра (огањ) ради спремања јела и др. потреба; првобитно једноставно на земљи или у удубљењу у земљи, и то на средини куће; овакв о. и данас најчешћа по селима у Југосл.; савршенији облик кад се о. издигне и над њим буде направља за одвођење дима (камин, оцак); овај тип веома распрострањен у области сред. културе; најсавршенији облик затворено о. (штедњак); на о. се врше разни обичаји о

Божиху и свадби и за о. везана разна веровања. Јер се ватра сматра светињом; делом и отуда што некада и мртви сахрањивани испод о.

ОГОВЕ, р. у Фрц. Екваторијалној Афр., дуга 1200 км, пловна у доњем току.

ОГОСТА, р. у Буг., постаје од многих потока из Тшиповске, Берковске и Врачанске Пл., улива се у Дунав ниже Орехова.

ОГПУ, службен назив врховне тајне полиције у СССР, која проишља из Чехе.

ОГРАДА, ограђује дворашта, баште, забране итд.; према изради и врсти употребљеног градива могу бити: плотови, зидови, живе о., од жице итд.

ОГРАЂЕНИЦА → обручатница.

ОГРАЖДЕН, плани. (1744 м) на јсл.-буг. граници, си. од Струмице, протеже се у правцу И-З; састављена углавном од кристалистких шкриљаца, на З доста стрма, а на И блаже нагута; делимично пошумљена.

ОГРЕВНО ДРВО, чија се калорична снага искоришћује за непосредан или посредан (ћумур) огрев или служи за добијање других производа (суха дестилација, производња танина); за о. д. обично се узима д. слабије тхн. вредности или из којег се производња бољих сортимената не исплати (→ техничко дрво); код о. д. разликују се сортименти: целанине, облице и сеченице, а о. снага зависи од садржине влаге, тежине, здравља, старости и врсте д.; ако се узме да о. снага буковине износи 100, онда грабовина има 103, храстовина 94, јасеновина 98, јеловина 71, брестовина 94 итд.; о. д. продаје се у просторним метрима (п. м.); 4 п. м чине метрички хват (1 п. м целаница има 0,70-0,75 м³, 1 п. м облица 0,85-0,75 м³, а 1 п. м сеченица 0,4-0,5 м³).

ОГРИЗОВИЋ Милан (1877-1923.), драматичар; наставник гмн. и чиновник загребачког казалишта; за време аустр. окупације 1918-1918. био надзорник школа у Србији и уредник службених Беогр. новина; написао вел. број драма, које имале извесног успеха код публике, мада им недостаје права ум. вредност; као познавалац поз. тхн. трудио се да драмама постигне ефекат и узимао мотиве из нар. песама, туђих дела и савр. живота; од њих му се највише одржала Хасанагњаница.

ОГРИНЕЦ Јосип (1844.-1879.), слов. писац; писао песме, приповетке, комедије и ист. расправе; гл. дела: **Војомир**, **Сетев** и **жетев**, **Образи из параве** (приповетке).

ОГРЛИЧАР (*Ravoncella pugna*), барска птица, велика до 30 см, шљаста клуна, високих носкова, тамносема перја; мушјацима ниче спрелећа огрлица од крута перја; живи у с. Евр.

ОГРОЗД (*Ribes grossularia*, фам. Saxifragaceae), бо-

дљикав шиб, плод округла зеленкаста или жутоцрвенкаста бобина, покривена крупним длакама; живи по шумама и на стенама у брдским крајевима Евр. и Аз. до Алтаја; има више оплемењених раса које се гаје ради плода. **Огроздина** → петељковина.

ОГРШТИЦА → уљана репица.

ОГУЛИН, варошица и реско место (1400 ст.) поред р. Добре, код њеног понирања Тулин Понор (Сав. Бан.); инд. дрвета: 3 стругаре, гмн., рушевине »Зулум-Града« из 15. в., који подигли Франколани.

ОГУЉОТИНА, површина повреда коже; обично захваћенсимо епителим

ОД ФЕЛОС (енгл. Odd Fellows, Independent Order of O. F., скр. I. O. O. F.), хуманитарно и васпитно друштво с уређењем и циљевима сличним слободним зидарима; осн. у Енгл. средином 18. в.; раширено, поред Енгл. у Нем. и Амер.; организовано у ложе, подређене вел. ложама.

ОДА (грч.), песма одушевљења, у славу бога, отаџбине, великог човека или догађаја; ст. Грци певали о. на олимпијским играма, славећи своје јунаке; најбоље о. од Пиндара и Хорација; доцније их много писали псеудокласичари (Немац Клопшток, Француз Воало, Рус Ломоносов); код нас Лукијан Мушички, а доцније и Мажуранић, Петар Прерадовић; Змај Ј. Јовановић испевао неколико шаљивих о.: Чутури, Црвеном носу и др. као противник старијих песничких обичаја.

ОДАВАША (тур.) 1) чувар соба у хану, собар. 2) командир јаничарске чете.

ОДАВИЋ Ђ Петар (* 1868.), књиж.; служио у дипломатској, судској и адм. струци; писао много: песме, приповетке и ум. огледе, али му добра воља и намере нису одговарале таленту. 2) **Риста** (1870.-1932.), песник; наставник гмн., поз. драма-

тург, шеф Пресбириа и најпосле управник Држ. архиве у Београду; уређивао и издавао илустровани књиж. лист **Нову искру** (1899-1907. и 1911.) и био сауредник у **Делу**; писао лирске песме и патриотске поз. комаде у 1 чину; преводио много у стиху са рус. и нем.

ОДАК Крсто (* 1888.), проф. Муз. акад. у Загребу, композитор савремених тежњи; компоновао хорова (**Хајка**, **Мож на Хрибу**, **Две рапсодије**), оркестарска дела (Југословенска свита, **Коло**), песме за глас и оркестар и др.; оперу **Дорица** плеше израдио по мотивима међумурских нар. песама.

ОДАЛИСКА (тур.), харемска робинја; назив мно-

гих слика модерног доба на којима се види како лежи на дивану нага жена; најчувеније од Енгра (→ сл.) и Матиса.

ОДАНИЈЕ празник: у прав. цркви иза вел. празника обично 7. дана певају се исте песме као и на сам празник; тим се испраћа празник; само Ускрсу после 40 дана.

ОДБИЈАЊЕ (РЕФЛЕКСИЈА) СВЕТЛОСТИ, промена правца кретања светл. зракова кад на свом путу наиђу на површину која одбија с.; може бити дифузно (у свима правцима, као код храпавих површина) или **правилно**; за правилно о. важе закони: 1) угао о. једнак углу упадања; зрак се одбија под истим углом под којим и пао на површину; 2) нормала повучена на површину у упадној тачки лежи с упадним и одбијеним зраком у истој равни.

ОДБОЈКА, у шк. и Соколу омиљена игра лоптом; играју је екипе са по 6 играча; игра се док 1 екипа не постигне 15 поена; лопта се одбија руком из ваздуха преко мреже у противничко поље; игралиште (27×14 м) подељено на 2 поља мрежом у ваздуху.

ОДБОЈНИК, одбојци, направе за заустављање кретања, граде се од гипкок материјала (гуме, опруга итд.), ради ублажавања удара који настаје при наглом заустављању (о. за врата, прозоре, вагоне итд.).

ОДБОР 1) ужи број чланова 1 установе или друштва с нарочитим задатком; у парламенту зак. пројекти пролазе најпре кроз изабране о. који их претресају и износе са својим извештајем пред пуну седницу парламента. 2) скуп људи који се примили неке јавне приредбе или прикупљања средстава за неку соц. или културну сврху. Управни о. једног удружења руководи радом удружења, **надзорни о.** води контролу над тим радом, **поглавито** у фин. погледу. Општински о., назив за градско (општинско) веће.

ОДБОР НАРОДНОГ СПАСА, осн. у Паризу у доба → конвента; на челу му био Робеспјер; замењивао владу и имао сву власт у држави; помагали му **О. опште безбедности**, чији задатак био да проналази и спрјатеље револуције, и **Револуционарни суд**, који их по кратком поступку осуђивао на смрт.

ОДБОР ЦРНОГОРАЦА ЗА НАРОДНО УЈЕДИЊЕЊЕ, образован 1917. у Паризу од Црногораца емиграната који се налазили у разним земљама у иностранству; претседник био Андрија Радовић, б. претседник црног. владе; О. имао задатак да ради на уједињењу Србије са Ц. Гором; ради тога покренуо недељни лист **Уједињење** и извршио организацију пододбора у свим местима и земљама где било Црногораца; чланови О. солидарисали се са крфском декларацијом; обуставио рад после одлуке подгоричке Вел. нар. скупштине о уједињењу Ц. Горе са Србијом.

ОДБРАНА, вид борбе којем прибегава слабија страна док не постане јача да пређе у напад; прекрет може наступити и због грубе грешке нападачеве; битка је одбрањена у првој фази, али се обично завршује нападом.

ОДВОЂЕЊЕ ДЕВОЈКЕ у прив. праву важно је утолико што се у случају о. д. дозвољава истраживање

очинства судским путем, иако се у начелу не допушта то истраживање, само време гестације треба да се подудара са временом о.

ОДВОЈЕНО МИЦЉЕЊЕ, неслагање судије са закључком судског већа; у том случају судија мора потписати одлуку већине, али за унутрашњу потребу суда може стилизовати своје разлоге. Да би се могао позвати на своје о. м. члан већа мора га формудисати пре него што се пресуда објави.

ОДВОЈЕНОСТ, стање које постоји између супруга брат, веројасности, јер тамо не постоји развод брака већ само одвајање од стола и постеље, које се може изрећи на неко време или доживотно; крив. законик не санкционише браколомство између лица којима је досуђен вечит одвојен живот.

ОДВРАТНОСТ, непријатан афект који се јавља као реакција при посматрању какве неестетичке или неморалне појаве, услед чега имамо естетичку и етичку (моралну) о.

ОДВРАЋАТИ, у једриларству померати прамац све више низ ветар; супр. прихватају.

ОДГАЂАЊЕ, одлагање. **О. рочишта**, бива по зван. дужности ако странкама није уредно достављен позив, ако суд не може да суди или постоји немогућност странака да суду претстану (пошлага, пожар); о. р. може бити и на захтев странке у случају болести или споразума странака за о.; ако о. р. наредено због кривичне једине странке, та странка дужна да плати накнаду штете.

ОДГОВОР НА ТУЖБУ, у грађ. поступку судија налаже туженику да одговори у року (најдуже 4 седмице); треба да садржи одређени захтев, чињенице на којима се оснивају туженикови приговори, доказна средства којима туженик мисли да се послужи на усменој расправи, па и предлоге да се на рочиште донесу извесне исправе, обавештајне ствари и предмети увиђаја потребни ради доказивања.

ОДГОВОРНОСТ, стање кажњивости 1. особе, проишло из оних моралних или правних закона о које се она у свом делању огрешила, а према којима свесно била обавезна да их поштује; може бити морална или кривична, према том о које се законе 1. особа огрешила; ове 2 о. независне једна од друге; неко може бити одговоран морално, али не и кривично; има и случајева да је неко одговоран кривично, мада у његовом случају нема моралне о.; о. може бити: кривична, дисциплинска, полит., и грађ.; свака о. повлачи санкцију. **Објективна о.**, за накнаду штете кад неко друге накнаду и без своје кривице; довољно да постоји узрочни однос између штете и тог лица; нпр. у Фри. послодавац одговара за штету коју трећим лици нанесе његови потчињени; у свима земљама постоји о. о. за рад фабрика; врло често о. о. установљена код аутомобила (сопственички ризик) итд.; наш зак. само изузетно прима о. о. **О. за рат** огледа се у поступцима појединих држава које су изазвале рат (фактична о.); правна о. за рат огледа се у оним одредбама уговора о миру којим се извесне државе оглашају за одговорне.

ОДЕЖДА (црк.-сл.), назив за свешт. одеће у прав. цркви; разликују се по боји: светле и црне (уз ускршњи пост) и по чиновима: еп., презвитерске и ђакошке; настале од ст.-зав. о.; имају практичан и симболичан значај.

ОДЕЛО, одећа, сви предмети који се носе на телу, а служе заштити тела од влаге, студени, прејаких сунчевих зракова, неравнина тла, трња, непријатеља; развила се од напита, па и данас умногом служи као нажит, а најчешће се мења из потребе за украшавањем; утицај климе види се у том што најпотпунију о. имају арктички, а најлакшу народи у тропским областима; ретки народи који не носе бар неку прегачу око кукова или какав оплећак; и код народа са најнепотпунијим одевањем о. се састоји од појаса или прегача, којима се покривају стидни делови тела, више ради њихове заштите него из осећања стида; леђа веома осетљив део тела, па их покривају и народи који иначе иду голи; готово општа употреба обуће ради заштите ногу од неравнина или ужарености тла или леда и трња; најстарија о. једноставно осушене коже или крзна убијених животиња; веома рано људи почели да за о. употребљавају кору (луб) и лику од неких врста дрвета; још у пренст. доба људи научили да преду и ткају материје за одела од биљних влакана и жив. длаке; о. се прави од коже или крзна, лана или луба, плетених или тканих материја, метала или дрвених штапића (разне врсте и делови оклопа); још код примит. народа јавља се подва-

јање у о. између м. и ж. пола; о. често изражава расположење (жалост, весеље) или сталеж (сталешка о.: војничка свештеничка итд.); заједно с накитом о. чини → ношњу; хиг. услови о.: да потпомаже правилно подешавање телесне топлоте, да не пропушта влагу, да спречава испаравање тела, да не садржи отровне боје и да се лако чисти; за јаких врућина треба носити танко о., отворене боје, од памука или платна; за хладноћу о. од вуњених тканина, дебело, затворене боје; о. не сме да стеже тело и поједине органе; мидери, појаси, каиши спречавају стежањем дисање, притискују јетру и желудац; уски оковратници спречавају слободан крвоток и изазивају застоје крви у глави; тесне подвезице стварају проширене вене. **Грејуће о.**, унутрашње о. за ваздухопловце које се загрева ел. струјом за лет по зими или на вел. висинама.

ОДЕНАТ Септимије, ар. краљ Палмире из 3. в. пре Хр.; Зенобијин муж, нагнао цара Галијена да га призна за августа; убијен уз саучесништво своје жене.

ОДЕНСЕ, варош (53 000 ст.) и пристаниште на острву Фину (Данска); инд. машина и тканица; у њему се родио вел. дански песник Андерсен.

ОДЕОН, одеум, грађевина класичне Атине, врста позоришта у којем песници и музичари приказивали своја дела; данас здана за муз. поз. или игру.

ОДЕРИК Паденовски (1286.-1331.), ит. францезац и путник; обилаз. Пејлон и Кину.

ОДЕСА, град (475 000 ст.) на ЈЗ Украјине (СССР), на обали Црног М.; в. мед., тхл., хем., мед., пољопр., екон., трг. и муз. шк.; библи., бог. врт; пристаниште; бродоградилнице; инд. машина, шећера, хемикалија.

ОДЕСКАЛКИ, ит. кнезови; добили од цара Леополда I илочки посед (1607.) за услуге које му учинили у рату против Турака.

ОДЕУМ → Одеои.

ОДИ-ВАМО, врста мале кече, везана за дугачку мотку, којом ловац граби рибу стојећи на обали.

ОДИВА, девојка пошто се уда постаје о. за своје родитеље и род с родит. стране.

ОДИЈУМ (лат.), мржња, омраженост. **Одиозан**, мрзак, зазоран, одвратан.

ОДИН, највиши бог нордских религија; вођ страшне војске, бог речитости, мудрости, песничтва, рата, победе, ветра и мртвих; једнок, јаше наоружан на коњу Слеипниру; уз њега 2 вука и 2 гаврана.

ОДИСЕЈ, 1 од најславнијих грч. јунака у тројанском рату, познат као веома лукав; на његов савет Грци начинили вел. дрвеног коња и сакрили се у унутрашност, а највиши Тројанци га увукли у Троју, коју затим Грци освојили; за казну морао у повратку да лута 20 год. (Одисејева лутања) и да трпи разне непријатности, док није дошао кући на Итаку, где његову жену Пенелопу просили многи грч. витезови које он побео. **Одисеја** 1) грч. еп. састављен од 24 еп. песама, приписаних Омиру; говори о Одисејовој лутању после пада Троје. 2) уопште дуготрајно путовање с препрекама.

ОДЈЕК, ехо, вишеструко понављање звука које настаје кад се овај одбија од препрека, нпр. зидова или у плани.

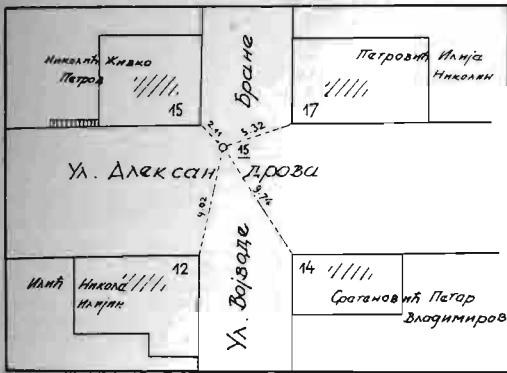
ОДЛИКОВАЊА, почасна даровања за учињене услуге владару и држави, оди. друштву; раније давале племићке титуле (код неких држава и данас), а сад се врши даривањем једног од постојећих редова орден (медаља или споменница); може бити за миродопске врлине и учињене услуге, као и за ратне заслуге и храброст појединца или јединица; понегде највећа о. носе извесну ренту (→ ордени).

ОДЛУКА, акт управне или судске власти којим се решава посебан случај; судске могу бити: пресуде, решења или наредбе; ако се против њих може употребити који правни лек или ако се њима одбија какав предлог, морају бити образложене писмено. **О. званичне** (закони, наредбе итд.), нису заштитене зак. о аутор. праву и сваки их може објавити, прештампати итд., сем ако је изузетно забрањено њихово објављивање; али има аутор. право сваки на свој коментар зак. текста или на своју збирку з. о.

ОДЛУЧИВАЊЕ, одбијање, одбијање од сисе, престанак храњења младунчади млеког матери; у вет. о. почиње постепеним прелазом на др. храну, тек пошто младунче дојено 1/2 времена колико је ношено; доба важно, јер тад организам подложен многим болестима.

ОДМАЗДА, бол или штета која се наноси неком лицу због неког правно или морално недозвољеног дела у сразмери с њим и у циљу кажњавања.

ОДМЕРАЊЕ ГАЧАКА, отстојања, укупане белеге, које претстављају неку тригонометријску или полигонону тачку, измерене на терену од неког сталног објекта и уписане у скицу о. да би се белеге лакше

и брже нашла, треба узети најмање 3 о.; за о. репера постуиак нети. (На сл.: скица о. једне полигонске тачке).

ОДМЕТ, начин пецања: бацање удице на неколико м од краја помоћу згоднo привезаног камена.

ОДМОРНИЦТЕ, подест (влат.), већа хориз. површина, између 2 степенична крака истог спрата.

ОДНОС, форма у којој се показује узајамност положаја чланова множине или делова неке целне: према природи чланова (делова), могу бити: природни (о. предмета у природи), или математички (о. геом. и алгебарских предмета; нпр. бројни о.), логички (о. појмова, као: корелација, субординација итд.), исих. (о. међу члановима једне заједнице свесних бића), соц. (о. међу сталезима једног друштва), правни (о. међу субјектима правно уређене заједнице) итд.; сви о. могу бити случајни (пролазни) или стални (константни); у овом др. случају имају карактер закона; зак. су уствари константни о. појава у времену и простору.

ОДОАКАР, вођ герм. племена Херула и италики краљ (476.-493.); абацио са престола рим. цара Ромула Августула и прогласио се за краља Ит.; убили га намесници Теодорика Великог.

ОДОБРЕЊЕ ЗА СТУПАЊЕ У БРАК, малолетњима треба о. родитеља; ако без о. ступе у брак онда је свештеник одговоран а брак ипак пуноважан; лицима под старатељством потребно о. з. с. у б. старатеља и старатељског судије; нарочито о. з. с. у б. потребно лицима у војној или дипломатско-конзуларној служби и служби финанс. контроле; ако та лица немају о. з. с. у б., брак је пуноважан али су она дисциплински одговорна; члановима владалачког дома потребно о. з. с. у б. од шефа државе; брак без о. повлачи губитак чланства у краљевском дому.

ОДОЈЧЕ → дечје доба.

ОДОЉЕН → валеријана.

ОДОНАТЕ → вилинеки коњици.

ОДОНТИТИС (грч.), запаљење зуба → каријес дентис. Одонтобласти, ћелије на спољној страни зубне сржи, поређане у 2–3 слоја, шаљу танке наставке у дентин; стварају дентин. Одонтологија, наука о зубном лекарству. Одонтом, израштај (тумор) вилица који потиче од зубне кости; лечење оперативнo.

ОДРА 1) р. у Ср. Европи; извире у ЧСР, протиче кроз и. Нем., улива се у Балтичко М.; дуга 862 км, пловна до Кизела; каналима спојена са Спревом (Шпрејом) и Хавелом; версајским уговором 1919. (чл. 331.) интернационализована, као и све мање пловне притоке које теку кроз неколико држава. 2) р. у Хрв., 83 км дуга, л. притока Купе.

ОДРЖАЈ, стицање неког права или државине од стране неког лица које га вршило дуже времена у уверењу да га стварно има; мора бити без прекида и узнемиравања од стране правог титулара права; време о. веома је разнолико; углавном износи 3 године за покретности, а 10 година за непокретности уписане у јавне књиге; према извесним титуларима овај се рок продужава (према држави, општини, цркви, лицима отетним и неспособним, лицима без старатеља итд.).

ОДРОЊАВАЊЕ, кад се одрони комад земље; ако задржи свој стари облик, па покрије друго земљиште, на њему се задржава право својине.

ОДУЗИМАЊЕ → рачунске радње. О. речи, дисциплин. казна за нар. посланика или сенатора који на истој седници и после записане → опомене и даље нарушава ред; изриче је претседник.

ОДУСТАЈА, кад 1 уговорна страна неће да испуни уговор; 2. уговарач има право да тражи извршење уговора, па и накнаду штете, осим ако је право о. од уговора било предвиђено самим уговором. **ОДУСТАНАК**, изузетно је дозвољен о. од веридбе до брачног испита (уколико тај о. није доказ самовољности); дозвољен је о. од свог права (абдикација) или од правних средстава, догаза, оврхе; о. од уговора може бити само с пристанком и др. стране. **ОДУСТАЈИНА**, пашманлук; уговорена сума која се мора платити при одустајању од уговора, пре његова извршења; ако се не плати, мора се испунити уговор (§ 551. Срп. грађ. зак.).

ОЖЕГОВИЋИ, ст. хрв. племство из крижевачке жупаније; помњано у 15. в.; истицало се у 18. и 19. в.; дало неколико знаменитих људи; од њих најпознатији: **Метел** (1814.-1890.), хрв. државник и **Мирко** (1775.-1869.), сенски бискуп.

ОЖЕРО Пјер-Франсоа (Augereau, 1757.-1816.), фрц. маршал, сарадник Наполеона I; извео држ. удар 18. Фруктидора.

ОЖЕШКОВА Елиза (1842.-1910.), пољска романсијерка, једна од 1. присталица напретка и нар. просвећивања; кроз дела шибла друштвена зла свих слојева и за своје романе бира типове којима треба вацлуха, знања и свега доброг; гл. дела: **Низина**, **Меир Езофович**, **На Ђемну** (роман) и **Селјак**, приповетка сјајна по исих. и обради (→ сл.).

ОЖИВЉАВАЊЕ, радња којом се обамрли враћају у живот. **ОЖИЉАК**, цикатрикс (лат.), новостворено ткиво, које попуњаје прекид континуитета неког ткива (ране на кожи, прева итд.); састоји се неким делом из везивног ткива (→ регенерација).

ОЖЈЕ Емил (Augier, 1820.-1889.), фрц. драмски писац, реаговао против романтичког позоршта; сликао савремену средину и обичне људе, а писао и комаде са тезом; најпознатија комедија **Зет г. Поарјеа**.

ОЖУЈАК → март.

ОЗАЉ, село на Купи с вел. хидроел. централом и развалинама истобиненог града, с.-оз. од Карловца (Сав. Бан.); био у власти Бабоњина (1280.-1325.), а доцније Франкопана (од 1349.) и Зрињских (од 1510.); у рестаурисаном граду локални музеј.

ОЗАРК, план. (850 м) између Мисисипијских притока Мисуре и Арканзаса, богата рудним благам.

ОЗВАЈД Карол др (* 1873.), проф. унив. у Љубљани; у својим списима заступа култ. педагогику у духу идеја Е. Шпрангера и тражи разумно спајање ст. и нове радне шк.; гл. дела: **Средње-школска vzгоја**, **Културна педагогика**, **Душевна раст отрока и младостника**, **Основна психологија**, **Логика**. Природословје ии духословје с пед. видика.

ОЗДРАВЉЕЊЕ, стање по повољном исходу болести, одн. када сви знаци болести ишчезну, а болесник је ван сваке опасности.

ОЗЕБЛИНЕ → пернионес.

ОЗЕЛОТ (Felis pardalis, f. m. Felinae), j.-амер. шумска већа мачка, дуга до 1 м, врних мрља и пруга на црвенкастој или једва мркој подлози; храни се мањим сисарима и птицама.

ОЗЕНА (грч.) смрдљив нос, болест своје врсте; јавља се много чешће код жена, пред пубертет; знаци: јако проширена шућљина носа на обе стране (услед атрофије слузокоже и дубљег ткива), масивне, дебеле, мркозелене гнојаве коре и одвратан неподношљив смрад; узрок непознат; лечење симптоматолошко.

ОЗЕРЕЦКОВСКИ Никола (1750.-1827.), рус. истраживач, путовао највише по сев. Русији.

ОЗЕРОВ Владислав (1770.-1816.), рус. драмски писац; од трагедија му најпопуларнија **Димитрије Донски**, писана у псеудокласичном духу с патријотском сардјином.

ОЗИМИНА, озимица, пољопр. усев који се сеје у јесен 1 године, а сазрева и жање се идућег лета (пшеница, јечам, грахорица и др.); супр. → јари усев.

ОЗИМИЦЕ (Coregonus), род риба салмонида малпх уста без зуба и сребристе одеће; живе у слатким водама О и алпским језерима; вису грабљиве и

хране се претежно планктонским организмима; ме-со јако цењено.

ОЗИРИС, мисирски бог Сунца; брат и муж богиње

Иаиде, а отац бога Хора (→ сл.).

ОЗОБИНА → петљковина.

ОЗОКЕРИТ (грч.), земни восак, чврст састојак нафте, зелене до црне боје; налази се у природи и као минерал у близини петрол. извора (Галиција, Рум., САД, Рус.); по саставу смешта чврстих парафина и асфалтних смола; употребљава се за израду церезина.

ОЗОН (грч.), алотропска модификација кисеоника; постаје од кисеоника при тамном ел. пражњењу, под утицајем ултраљубичастих зракова, радијума, при оксидацији терпентина; употребљава се за белене платна, воска, слонове кости, стеарина, фиријаса, за стерилизацију воде.

ОЗРЕН 1) плани. у и. Србији, ји. од Соко Бање; највиши врх Општра Чука (1186 м). 2) плани. (1532 м) си. од Сарајева. 3) прав. ман. из 16. в. у Босни, под плани. О., у долини Спрече, обнављан 1577. и 1755.

ОЗРИНИЋИ → Кчево.

ОИДИЈУМ, пеленица, луг, гљивична болест на виновој лози, позната у Евр. још пре филосере и пламењаче, напада све зелене делове лозе, особито зелене бобице (зреле никад); за развој најповољнији услови: довољна влага и топлота, а слабије сунчево осветљавање; најсигурније средство против о. је → запрашивање сумпорним цветом.

ОЈА ШИВО, Куријска струја, си. огранак Курошине струје у с. делу Тихог Ок.; јавља се само зими.

ОЈАВЕЛИЦА → трихина.

ОЈАМА (1813.-1916.), јап. маршал и гл. командант јап. војске у свет. рату.

ОЈЕД → интертриго.

ОЈКАЊЕ, цевљање: о.о...ој; јсл. нар. попевка.

ОЈКЕН Рудолф (Eucken, 1846.-1926.), проф. унив. у Јени, претставник идеалистичке флз.; по њему духовни живот самосталан и огледа се историски као стварност; дух доноси нов ред међу стварима и чини свет стварним; његова ноологична метода примењена у пед.; гл. дела: Јединственост духовног живота, Духовне струје садашњости, Смисао и вредност живота, Животни израз великих мислilаца.

ОЈЛЕНБЕРГ Херберт (Eulenberg, * 1876.), нем. писац, у драмама, романима, есејима и песмама обрађује савремене проблеме; гл. дела: Све за љубав (драма), Катинка, Ми птице селице (роман), Слике, Нове слике, Последње слике, Мој живот за позорницу (есеји).

ОЈЛЕНШПИНГЛ → Тил Ојленингл.

ОЈЛЕР Леонард (Euler, 1707.-1783.), ишвајц. математичар; његова многобројна дела (обухватају поред мат. астр., рационалију и небеску мех. и теор. физ.), од вел. значаја по развој егзактних наука, нарочито за мат. анализу, коју први систематски обрадио. Ојлеров образац → експоненцијална функција.

ОЈРАТСКА ОБЛАСТ, аутономна област (88 000 км², преко 100 000 ст.) у СССР, у з. делу Сибира; гл. место Улала.

ОЈРИНГЕР Рихард (Euringer, * 1891.), нем. новелист и романописац, нап.-социјалист; драма с масама: Немачко страдање.

ОКА 1) д. притока Волге (евр. Русија), дуга 1550 км. пловна. 2) ст. мера, делила се у 4 литре, по 100 грама, 1 о. = 1,280 кг; товар се рачуна 100 о.

ОКАВАНГО, р. у ј. Афр., извире у Анголи (изворни крак Кубанго); у сушно доба год. улива се у Нгами Ј., а у кишно јој се ток продужује и 1 крак иде у слану мочвару Линјанти, која у вези са Замбезом.

ОКАЗИОНАЛИЗАМ (нлат.), учење фрц. филозофа Гелника и Малбранна о односу између душе и тела, према којем нека појава или промена у телу само повод да бог у души изазове одговарајућу претставу или обратно; дакле тело и душа не утичу директно једно на др. већ преко божанства.

ОКАМ Вихелм (1300.-1319.), чувен сколастичар, који моћно утицао на Лока, а преко њега и на целокупан модеран емпиризам и номинализам; гл. дело: Систем целокупне логике.

ОКАНИМУЦИ, јап. бог добра и света, унук Сосанов; имао 80 але браће.

ОКАП → окра.

ОКАПИ (Окариа), афр. животиња ср. величине из породице жирафа, откривена тек почетком 20. в.

ОКАПИНЕ → поткапине.

ОКАТАЦ, главниша, висинска сорта за добра црна вина; гаји се помало у делу Далм.; меша се с др. сортама да не појача вино.

ОКВИРНА АНТЕНА → антена.

ОКЕАН 1) вел. део светског мора: Атлански, Тихи, Индиски Ок. 2) старогрч. бог, син Урана и Геје, отац свих река и врела. **Океаниде**, водене нимфе, ћерке Океана.

ОКЕАНИЈА, група острва у Тихом Ок.; дели се на Меланезију (Н. Гинеја, Бисмарков Архипелаг, Соломонова и др. острва до Фиди и Н. Каледоније); Микронезију (Маријанска, Каролинска, Маршалска и Гилбертова О.) и Полинезију (Хавajsка, Тонга, Самоа, Н. Зеланд и др.); клима тропска, океанска; извозе копру: припадају В. Брит., Фриц., Хол., САД и Јапану.

ОКЕАНОГРАФИЈА (грч.), наука која проучава начин постанка морских и океанских басена, физ. и хем. особине океанске, одн. морске воде и жива бића у њој.

ОКИО МАРУЈАМА (1733.-1795.), јап. сликар, оснивач реалистичке шк. која носи његово име.

ОКИЋ-ГРАД, развалине ст. града ј. од Самобора (Савска Бан.); први пут се помиње 1197., од 1293. припадао породици благајских Бабонића који га изгубио (1327.) у борби против Карла I; отад измеђао више господара (Франкопане, грофови Ердеди, Палавичине и др.), док у 19. в. није купованом прешао у власништво породице Михаловића.

ОКЛАНД (Auckland) 1) град (285 000 ст.) у Калифорнији (САД) недалеко од Сан Франциска; инд. метала и дрвета. 2) град (214 000 ст.) и пристаниште на Сев. Острву Н. Зеланда (Велики Ок.); унив.

ОКЛАНД Вилијам (1750.-1814.), енгл. државник и адмирал, противник фрц. револуције.

ОКЛАХОМА, једна од САД (181 440 км², 2,4 мил. ст.); земљр. и сточарство; гл. место О. Сити.

ОКЛЮП 1) делови одеће од тврдих и дебелих тка-

нина, кожа, метала или дрвета (од штанића); служе заштити тела од удараца непријатељског оружја; гл. делови о.: шљемови, докољеници и «кошуље» (панцир); у Судану има памучних о. за људе и коње; употреба о. позната у ср. в.; ватрено оружје било истиснуло о., али се од свет. рата поново уводи челични шлем. 2) челична превлака којом заштићени најважнији делови брода, састављена од плоча разне дебљине; употребљава се од крим. рата; у свет. рату код неких бродова плоче имале по 5 м дужине, 2,5 м ширине и 50-70 см дебљине. 3) → калотак. **Оклопни железнички воз**, врста покретне батерије, наоружан са 1-2 топа, 2-8 митраљеза и 25-80 путника; посада 30-80 људи (1 део специјалиста-минера-железничара); воз обезбеђен оклоном који штити од пушчане ватре, шрапнелских кутиља и мањих гранатних парчади; састав в.: 1-2 локомотиве и 2-3 вагона (па и више); употребљава се чешће у повлачењу, ређе у наступању, за извиђање, поправку порушеног горњег строја пруге и рушења пруге; обично се ставља под команду задњих (предњих) обезбеђујућих делова.

ОКЛОПНИЦИ (Dasypodidae), група сисара крузица с оклопом од коштанних плоча на леђима, ноћне животиње које се уклапају у земљу; живе у Ј. Амер.

ОКЛОПЧАЧА, сваки брод наоружан оклопом: скоро сви ратни бродови (дредноут, крстарница, разарач итд.).

ОКЛУЗИЈА (нлат.) 1) затварање циклона, спајање топлог и хладног фронта у циклон, тренутак када топли ваздух бива истиснут са земљине површине и уздигнут увис, а његово место у приземљу заузима хладни ваздух; на висини се тада образују двојни фронтови. 2) апсорпција гасова од стране

ОКРУЖНИ СУДОВИ (у хрв. крајевима → судбени столови, у слов. дежелна судишта), надлежни су за све грађ. спорове за које нису надлежни → срески с., за спорове о законитости рођења, растављању од стола и постеле, разводу и ништавости брака, о накнади штете коју су неправилном службом учинили држ. и самоуправни органи, о радничким питањима; суде у 2. степену и по жалби против одлуке среског с.; у крив. судству суде као зборни суд злочине кажњиве смрћу, робијом, заточењем; решавају о → признју против одлука среског с.; о несугласицама између истражног судије и странака; као инокосни с. суде злочине младих малолетника и преступе пунолетних кажњиве преко 1 год. затвора; одлучују о отварању и скидању етечаја (где нема трг. с. или он није надлежан) итд.; претседник распоредује сваке год. судије у већа; општа седница о. с. даје мишљења на захтев мин. правде о предметима правосудног законодавства, чини предлоге о истим предметима, објашњава примјену закона подређеним судовима; персонално веће даје мишљења и предлоге у личним питањима свог и особа среских с.

ОКРУЖНИ УРЕД ЗА ОСИГУРАЊЕ РАДНИКА, месни орган Срединског у., стоји под надзором Мес. соц. пол., врши осигурања, контролише послодавце у пријавама, прописује и убира приносе, издаје потпоре, утврђује и исплаћује ренте у случају неспособности и смрти, изиња несрећне случајеве (време, узрок, природу, последице случаја, немар или кривиду послодавца); уређен на начелу самоуправе, има упр. и надз. одбор; при њему постоји суд радничког осигурања који решава спорове између о. у. и осигураника, а састоји се од претседника, који може бити из реда судија, а најмање 20 поротника и толико заменика.

ОКРУЖНИЦА → пиркулар.

ОКСАЛНА КИСЕЛИНА, двоазна орг. к., налази се у биљкама као калијумова, одн. калцијумова со; постаје у човечијем организму при сагоревању беланчевина и, нарочито, угљених хидрата, кад организм оскудева у кисеонку; у инд. се гради загревањем струготине дрвета са натријум-хидроксиодом; гради соли **оксалате**; калијум-оксалат се употребљава за скидање мрља од мастила. **Оксалатурија**, присуство веће количине кристала оксалата у мокраћи, са повећањем количине окс. киселине, одн. њених соли или без њих.

ОКСЕНСТЕРН Аксел (Oxenstierna, 1583.-1654.), швед. гроф и државник; као намесник краљице Кристине управљао државом и руководио ратним операцијама на Рајни и Мајни у 30-год. рату, после погибје Густава-Адолфа.

ОКСИ- (грч.), претметак у сложеницама; значи: оштар, опор, кисео.

ОКСИДЕНТАЛСКИ КОЊ, хладнокрван тежак коњ углавном евр. порекла; типични претставник белгијанац.

ОКСИДИ (грч.), једињења елемената с кисеоником; у природи постоји велик број у виду руда: магнетит, пиролизит итд. **Оксидација** (грч.-лат.), **оксидација**, једињење некоег тела с кисеоником: димање, горење, рђање гвожђа итд.

ОКСИМОРОН (грч.), стилска фигура којом се духовито спајају 2 супротна појма (нпр. мудра будала). **ОКСИХЕМОГЛОБИН** → хемоглобин.

ОКСУС, ст. име реке Аму-Дарје.

ОКСФОРД, гл. град (81 000 ст.) истоимене пров. у ср. Енгл., на р. Темзи; ст. град (катедра 12. в.), унив. (13. в.), в. теол. шк., библ. (1,25 мил. св.), 2 звездаре, бог. врт. **О.-Кембрид**, студентске утакмице у веслању осмераца, одржавају се на Темзи; вел. атракција у Енгл.; стаза 6800 м. **Оксфордски статут**, издао енгл. краљ Хенри III 1258. на захтев племства и њиме се обвезао да сазива парламент трипут годишње.

ОКТАВА (лат.: осма) 1) 8. дан крат. свечаности, нпр. Ускршња О. = недеља по Ускрсу, 2) строфа од 8 стихова; доста честа; у о. испеван цео **Бијесни Роландо**, 3) у муз.: интервал од 5 целих и 2 полустепена.

ОКТАВИЈА 1) сестра цара Августа, а жена Антонијева, 2) Неронова жена, кћи цара Клаудија и Месалине; убио је Нерон (62. год.).

ОКТАВИЈАН → Август.

ОКТАВИЈИ, рим. плебејска породица, из које били: 1) **Марко**, нар. трибун из 2. в. пре Хр.; противник аграрних закона Трибурија Граха; липен трибуњства и убијен 133. пре Хр. 2) **Гнеј**, рим. конзул из 1. в. пре Хр., Сулин присталица; убијен од Маријевих присталица. 3) **Гај**, проконзул у Македонији (60.-59. пре Хр.), отац цара Августа.

ОКТАЕДАР (грч.), полиедар с 8 страна; правилан о. → тела правилна.

ОКТАЈ, кинески цар (1185.-1241.), 3. син и наследник Џингис-хана.

ОКТАНСКИ БРОЈ, означава отпорност бензина или др. течног или гасног горива према детонацији; одређује се на наредитом мотору с променљивом компресијом.

ОКТАНТ (лат.), астрономска и научичка справа, са стављена од осмине круга, за мерење висине и угао на растојања звезда.

ОКТЕТ (ит.), композиција, вокална или инструментална, за 8 гласова или инструмената.

ОКТИЛИОН, у Фрц. хиљаду септилиона (10²⁷); у Нем. 8. степен милиона (10²⁸).

ОКТОБАР (лат.), 10. месец у год.; листопад. **Октобарски дани**, чувени из Фрц. револуције, због побуне париског становништва које 5. и 6./10. 1789. отишло у Версај и нагнало Луја XVI да пређе у Париз са својом породицом. **О. диплома**, коју издао Франца-Јосиф I (20./10. 1860.), завела у Аустр. Федеративно уређење; задовољила Чехе и Пољаке, али изазвала незадовољство код Немаца и Мађара, услед чега укинута фебруарским патентом (1861.).

О. револуција, болшевичка револуција у Рус. (1917.).

Октобристи, присталице рус. октобарског устава од 1905.; умерени либерали.

ОКТОГОН (грч.), осмоугаоник → полигон.

ОКТОИХ (грч.; осмогласник), у прав. цркви књига у којој се узиме за вечеру и јутрењу, раздвојена на 8 гласова; саставно → Дамаскин.

ОКТОПОДЕ (грч.), група главоножаца с 8 ручица; гл. претставник → хоботница (→ главоношци).

ОКТРОИСАТИ (фрц.), нередовним путем донети (устав или закон); владалац о. устав кад га да без учешћа уставотворне скупштине.

ОКУКА → маандар.

ОКУЛАР (лат.), код оптичких инструмената, дурбина, микроскопа итд. сачиво, просто или комбиновано, које долази испред ока при посматрању предмета кроз инструмент.

ОКУЛИ, 3. недеља ускршњег поста код кркат., по уводној песми из Пс. 25.

ОКУЛИРАЊЕ → калемљење.

ОКУЛИСТ (нлат.), лекар специјалист за очне болести. **Окулистика** (лат.), наука која проучава и лечи болести ока.

ОКУЛОМОТОРИЈУС (nervus oculomotorius), 3. дубањски живчани пар, оливица неке очне мишиће, покреће очну јабучицу (→ живац).

ОКУЛТАЦИЈА небеског тела, настапа кад испред њега прође привидно веће небеско тело и закљони га.

ОКУЛТИЗАМ (нлат.), правац у псих. који тежи да испита и научно објасни тзв. окултне појаве (телепатију, телекинезију, материјализацију итд.); у савременој псих. се назива и парапсихологијом, у којој постоје 3 правца или теорије: спиритизам, анимизам и теорија поднале; по спиритизму ок. појаве могу се објаснити само на основу претпоставке да се у њима јављају духовни умрли особа; по анимизму на основи претпоставке нарочитих дусевних снага које псих. тек има да открије, а према 3. теорији све ок. појаве су подвале медија.

Окултне науке, које су у супротности с егзактним: спиритизам, магнетизам, теозофија, хиромантија, астрологија.

ОКУМЕ → махагони.

ОКУПАЦИЈА (лат.), запоседање, заузимање неке земље непријатељском војском; у приватном праву присвајање напуштених и ничијих ствари (али не и изгубљених); те ствари може свако заузети и тим постати сопственик. **О. дивљачи**, по рим. праву дивљач се сматрала за res nullius и била предмет о., припадала првом који присвојио (primo occupanti); по грађ. законик у. у слободи није ничија, али се може о. присвојити само уз зак. ограде; зак. о лову даје то право само овлаштеннику ловног права, који једини може о. присвојити дивљач, док криволовац може прибавити само државину, али не и власништво дивљачи.

ОКУРА (660.-733.), јап. песник.

ОКУРАЈЕ, окућница, кућа и извезан део земље (око куће) с извесним алатима, нешто стоке и хране, загарантован земљораднику као минимум за одржање његовог и његове породице, против извршних продаја за наплату дугова, свент. и порезе (→ заштита минималног сеоског поседа); Српски грађ. поступак предвидео да се о. од 4 ара са потребним зградама за становање земљорадника и његове породице не може узети у попис; ова повластица земљорадника проширена је на целу државу.

ОКЦЕ ВИНОВЕ ЛОЗЕ, гупољак који се у току године ствара у лажу сваког листа; обавијен љуспами и обложен сивом или жућкастом вуном пре-

спава зиму и развија се идучег пролећа; мада прир. заштитен, може да промрзне; стога треба лозу огрнати; упочетку се састоји само од 1. а доцније се разгранва у још 2, 4, 6 и више побочна пулошка (суочице); од вел. значаја по родност лозе; родна готово само она која избија на једногод. ластару (гранчици), а највише рода доноси она из средине; код винских врста лозе рађају и најниже, а код стоних, особито позних врста, доња готово увек не родна; прво родно о. јавља се тек на 3., 4. или неком даљем колону.

ОЛ РАЈТ (енгл.: all right): све у реду, добро, готово.

ОЛАЗНА РЕПИЦА → уљана репица.

ОЛАФ, Норвешка: 1) **О. I Тригвасон**, 1. краљ (995.-1000.), примно хришћ. 2) **О. II Харалдсон**, св. краљ (1017.-1030.), распрострањен хришћ. по Норвешкој; убио га дански краљ Канут Вел. 3) **О. III Харалдсон**, краљ (1066.-1093.). 4) **О. IV Магнус**, краљ (1103.-1115.). 5) **О. V Хаконсон**, краљ дански и шведски (1376.-1387.). Шведска: 1) **О. I**, краљ из 9. в. 2) **О. II**, краљ (965.-1000.).

ОЛБРАХТ Иван (* 1882.), савремени чешки књижевник, чији романи показују ретак дар за псих. анализу (*Најдња тамница*, *Чудоватно пријатељство глумца Јесенијуса*); успео му и модерни еп из живота Поткарпатске Русије: *Хадук Никола Шухај*. **ОЛГА**, рус. вел. кнегиња из 10. в., жена Игорова; после смрти свог мужа управљала Рус. и водила рат с Дрвљанима; одлазила у Цариград где примила хришћ.; уврштена у светитељке.

ОЛД БОЈ (енг.: ст. дебак), спортист ком године не дозвољавају активно бавање спортом.

ОЛДАМ, град (144 000 ст.) у гроф. Ланкастр (Енгл.); инд. метала и памука.

ОЛДЕРГАД, литв. кнез (1345.-1377.). **ОЛДЕНБУРГ**, нем. слободна држава (6424 км², 546 000 ст.) између Сев. М. и Хановера; земљр. (житарице, кромпир, конопља, шећ. репа) и сточарство (коњи, говеда, свиње, овце); затим живинарство, ичеларство и риболов, а мање инд. (ткст., метала); гл. место **О.**

ОЛЕАНДЕР (лат.) → лијандер.

ОЛЕАТ, на прозрачном, уљеном лантуру претстављен део неке веће карте.

ОЛЕГ 1) рус. кнез (879.-912.), покорио Дрвљане, Северане и друга племена И. Сл. и уједињо их у 1 рус. државу са средиштем у Кијеву; ексклузивно трг. уговор с Виз. 2) **Ивановић**, вел. кнез рјазански из 15. в.; протјивник Димитрија Донског.

ОЛЕИН, триолеин, стар глицерина и олеинске киселине, састојак масти, нарочито маслиновог уља; олеинска киселина, тхн. се добива најчешће из лоја, а употребљава за машине вуне у ткст. инд. и као сировина у фабрицији сапуна. **Олеомаргарин**, живот. маст добијена из стопљеног лоја; стопљени лој дели се делимичним хлађењем и пресовањем на чврсти пресовани лој и меки о.; употребљава се за израду маргарина.

ОЛЕФИНИ, незадивени угљоводониди, састава СпНп, садрже у молекулама по 1 двојну, тзв. етленску везу, названу по 1 чл. овог реда: етилену НС = СН; први чланови гасовити, средњи течни, а највиши хомологи су чврсте материје; растворни су у алкохолу и етру, у води ве; од парафина се разликују нарочито својом адитионом способношћу, која се оснива на незадивеној двојној вези; могу се каталитички хидрирати.

ОЛЕОГРАФИЈА, отисци слика уљаном бојом.

ОЛИБ 1) острво (28,5 км²) у Јадр. М., између о. Маона и Силбе (Приморска Бан.); виногр. и риболов. 2) гл. насеље и пристаниште на → 1).

ОЛИВАРЕЦ Гаспаро (1587.-1645.), шп. државник; изазвао отцепљење Португалије.

ОЛИВЕР Јован Грчичић, срп. деспот из времена цара Душана, човек високе личне културе; био прво вел. доместик, па се после уздигао до положаја вел. војводе и деспота; из Зете, где почео своју каријеру, прешао у Македонију, где добио на управу Опчепољску, Тивешку и Мориховску обл., са Кратовом, Кочанима, Велесом и Штипом; свестан своје моћи, **О.** ковао и свој новац, имао вел. утицај у вој. питањима; примио Кантакузена, грч. великаша, кад је овај потиснут из Виз., довео га у везу са Душаном и краљем Јељеном и највише допринео да се склопи са њим савез; подигао ман. Лесново (1341.-1349.) као своју задужбину.

ОЛИВИН (лат.), силикат магнезијума и гвожђа (MgFe) Si O₄, ромбичан минерал, тврдоће 6,5-7, зелен, маслинастозелен, бистар (хризолит); распрострањен у еруптивним стенама (перидотити, габро, дијабаз, мелафир, базалт), у неким кристалистим п-квирцима и метеоритима.

ОЛИВЈЕ Емијл (Ollivier, 1825.-1913.), фрц. политичар. мин. Наполеона III; објавио рат Пруској (1870.).

ОЛИГАРХИЈА (грч.), владавина у којој власт у рукама неколико моћних породица.

ОЛИГЕМИЈА (грч.), смањење количине крви.

ОЛИГОКРАТИЈА → олигархија.

ОЛИГОМЕНОРЕЈА (грч.), веома слаба менструација.

ОЛИГОФРЕНИЈА (грч.), слабоумност.

ОЛИГОХЕТЕ (Oligochaeta), група чланковитих глиста; насупрот полихетема одликују се малобројним чекипама на телесним чланцима, хермафродитизмом и развојем без ларвених ступњева; живе у слаткој води или влажној земљи (→ кишна глиста).

ОЛИГОХИДРОАМИОН (грч.) → амион.

ОЛИГОЦЕН (грч.), најмлађи одељак палеогена, естављен делом од добро везаних, делом од слабо везаних и растреситих стена; за време о. море захватало 1 део Јадр. приморја и данашње Повардарје; ван ових области било доста јез. у којима су налажени и дебљи слојеви угља (трбовлански, сарајевско-зенички, александрички, сенски и др.).

ОЛИГУРИЈА (грч.), смањена количина мокраће. симптом многих бубрежних и др. обољења.

ОЛИЖНИЦА → гавунара.

ОЛИМП, усамљена планина на граници Македоније и Тесалије (Грч.), после Риле највиша на Б. П.: по грч. митол. на врху **О.** становали грч. богови; највиши врх Враци (2918 м); гледијални трагови.

ОЛИМПИЈА, 1) град и св. долина у ст. Грчкој на Пелопонезу, где приређиване олимпијске игре. 2) жена макед. краља Филипа II и мајка Александра Вел. умешана у убиство свог мужа. 3) св. (368.-410.), жена париградског префекта Невбридија. **Олимпијске игре**, свечаности које ст. Грци приређивали сваке 4. год. у Олимпији у част Зевсову; време између једне и др. називало се олимпијадом; према њима Грци бројали године; прва олимпијада (776. пре Хр.) сматра се за почетак језинског доба; модерне о. п. установљене 1896., по идеји Кубертена; 1. олимпијада одржана као међународ. утакмица 1896., затим у Паризу 1900., Св. Лују (Амер.) 1904., Атини 1906., Лондону 1908., Стокхолму 1912., Анверу 1920., Паризу 1924., Амстердаму 1928., Лос Анђелесу 1932., Берлину 1936.; о. и. одржавају се сваке 4. год. за аматере и обухватају: наку атлетику, гимнастику, борачки спорт, спорт на води, јахање, петобој и такмичења у ум. и све зимске спортове. **О. комитет**, о. одбор, осн. 1894., са седиштем у Лозани, има 7 лица; сазива о. конгрес, одређује време, место и распоред такмичења о. игара; сем тога постоји у свакој држави, води бригу о учествовању на олимпијади; код нас седиште у Загребу. **О. село**, привремена насебина такмичара на олимпијади, у близини стадиона. **Олимпионици**, победник у некој дисциплини на олимп. играма.

ОЛИМПИОС Георг (1775.-1811.), грч. родољуб; тукао се с Турцима у Македонији (1801.) и Србији (1805.); погинуо у рус.-тур. рату 1811.

ОЛИНТ, трачка варош поводом које Демостен држао своје чувене **Олинтске беседе** и скретао напуж Атињанима на опасност од макед. краља Филипа.

ОЛИФАНТ, р. у Афр., д. притока Лампоца, дуга 700 км.

ОЛОВО, варошица на саставцима Ступчањаци и Бишнице (Дринска Бан.), у ср. в. знатно руд. (сребро, олово) и трг. место; осим Саса у њему имали своје колоније још и Дубровчани, Силпћани, Задрани и Корчулани; у њему онда копао тзв. меко олово; данас има развијену инд. дрвета.

ОЛОВО, хем. елемент (Pb), метал сребријастив, специфична теж. 11,2, топн се на 328°, мекан и кован, на ваздуху потамни; добива се из руда галенита (сулфидна руда о.), церузита (о. карбонат) и англезита (о. сулфат); употребљава се за штампарска слова (с антимоном), сачме, многе легуре, водоводне и гасне цеви и боје; с калајем и бизмутом гради лако топливну легуру; његови оксиди: глеђ и минеријум употребљавају се: при за глебосање грнчарије, други као црвена боја; у мед. се употребљава у облику оловних соли које се или растварају у води и служе за облоге код отока или се у виду масти и мелема примењују споља код неких кожних обољења; оловне рудаче има у многим државама; светска производња 1934. год. била преко 1,3 мил. т; сама Америка (САД, Мексико и Канада) даје скоро 1/2 светске продукције; у Југосл. налазишта оловне рудаче прилично распрострањена; она се ређе јавља сама, а чешће у заједници са цинком, и то готово у свакој бавовини; најважнија, најбогатија и најбројнија налазишта ол. рудаче: Прешево, Јањево, Коплоник, Н. Брдо, Злетово, Треча; сва та налазишта држи и нека већ експлоатисхе велико енгл. предузеће Треча Mines Limited, Лондон. **О.** тврдо, легура већином од 85% о. и 15% антимона; додаток антимона повећава тврдину и олакшава ливење; при стврдња-

вању се шири и тако испуњава при ливењу и најфиније шупљине форме; на тим особинама се оснива његова вел. и разноврсна употреба. **Тровање** о., код људи који долазе у додир с о. (рудари), радници у оловној инд., лончари, сликари, словослагачи и др.); може се развити хронично тровање о., чији знаци: бледило, тешки грчеви у цревама, живчана олузности (нарочито у рукама), на деснима се појављује оловни руб итд.; микроскопски преглед крви показује карактеристичне промене црвених крвних зрнаца (пунктирани еритроцити и др.); услед слабости и неопорности таква лица лако подлежу разним болестима, нарочито тбк. **Оловни акумулатор** → акумулатор. **О.-ацетат**, беличасти кристали, сладуњава укуса, скупају уста; употребљава се у мед. за бурову воду и справљање оловног хромата; отрован. **О. шефер**, кристали о.-а. $(\text{Sn}_2\text{CO}_3) \cdot 3\text{H}_2\text{O}$. **О. бело**, базни карбонат о.-а. лепа бела боја, добро покрива, али отровна и поцрни у присуству сумпор-водоника; најбоља и најчистија врста у трговини позната под именом «кремзервајс».

ОЛОЗАГА Салдесцијано (1803.-1873.), шп. државник; вој прогресиста.

ОЛОМОУЦ, град (66 000 ст.) на С Моравске (ЧСР), на р. Морави и на раскрсници важних путева: ст. град. бискупци (1063.), већница (1261.), катедрала (1265.); инд. металне робе, хемикалија, пива; извози сир.

ОЛОНОС, план. (2224 м) на сз. страни Пелопонеза (Грч.), састављена од кречњака, гола и стрмих страна.

ОЛОФ → Олаф.

ОЛТА, Алута, притока Дунава, извире из Карпата, протиче кроз Ердџ, пробија Карпате (Ротертурски Превој), протиче кроз Влашку; дуга 556 км.

ОЛТАР (од лат.: alta ага, висок жртвеник), део хришћ. храма одвојен иконостасом, где се врши св. тајна причешћа; код ркат. отворен и раскошно искићен простор; у храму може бити више о.; улаз дозвољен само посвећеним м. лицима.

ОЛТЕНИЈА → Влашка.

ОЛУЈА, краткотрајно нагло погоршање времена, олачево најчешће јаким ударима ветра, пљусковима кише, градом и ел. појавама у ваздуху; носилац о. облак кумулонибус; има их топлотних и динамичних, Олујна линија, на временској карти линија дуж које влада олујно време, обично линија хладног фронта или секундарних хладних фронтава. **О. скок**, који чини барометар при прелазу олује, кривина коју чини барограф у том тренутку.

ОЛФАКТОРИЈУС (pervus olfactorius), л. лубањски живчани пар; служи осећају мириса (→ живац).

ОЛШЕВА, план. у Слов., на граници према Аустр.; у пећини Поточној Зијалки (надм. в. 1700 м), нађени многобројни остаци од палеолитског човека: огњишта, кости од пећинског медведа, оруђа од камена и кости, али нису нађене људске кости.

О.ЉЕНИН Александар (1763.-1843.), рус. историк и археолог.

ОЉО, р. у Ит., л. притока Поа, дуга 280 км, а пловна у доњем току на дужини од 35 км.

ОМ Симон (Ohm, 1787.-1854.), нем. физичар; експерименталним и мат. путем утврдио законе о ел. струји, који носе његово име; према основном Омовом зак. ел. струја I кроз неки спроводник равна је количнику између напона V (потенцијалне разлике) на крајевима тога спроводника и ел. отпора R спроводника

$(I = \frac{V}{R})$; по њему ом (ohm), јединица ел. отпора у практичном ел. систему; 1 теориски о. има 10^9 јединица за отпор електроманетног апсол. система CGS; међунар. о. се мало разликује од теориског: према

последњим мерењима узима се да је 1 теор. о. = 1,0005 међународних о.; међунар. о., усвојен законски у свим државама, дефинисан на међунар. конференцији за јединице и прамере у Лондону 1908.; међунар. о. је отпор који противставља непроменљивој ел. струји живин стуб. на тмпт. леда који се топн, масе од 14,4321 г, сталног пресека и дужине од 106,300 см².

ОМАГРА (грч.), костобоља у раменом зглобу.

ОМАЈ (Aumale, 1822.-1897.), фрц. војсковођ и историчар; четврти син краља Луја Филипа; истакао се у освајању Алжира; написао *Историју принчева Конде*.

ОМАН, султанат под брит. заштитом (150 000 км²,

0,5 мил. ст.) на СИ полуострва Арабије (Аз.); гл. место Маскат. Омански залив. део Арабиског З. (Индијски Ок.) који дубље зашао на ЈИ у Арабиско Пол. **ОМАН** (Inula Helenium, фам. Compositae), крупна, вишегодишња зељаста биљка, вел. жута, јези-

части цветта на ободу чваст; расте по влажним ливадама, шумарцима и пш. бљацима, у Евр. и Аз.; корен садржи етерско уље, у којем има аланит камфора, алантолске киселине, многу инулина и једна горка материја; у ст. мед. давали га код плућних обољења против кашља, застоја менструације, обољења мокраћних органа, а споља код разних кожних болести; у народу се и сад понегде употребљава; новја мед. га не преписује, али се неки ле-

карни појово баве испитивањем његове вредности; мирис корена при горењу разгоня комарце, а погодни исечен додаје се дувану ради пријатног мириса.

ОМАН 1) Емиј (Нашават, * 1850.), фрц. славист, бавио се ист. и књижевношћу свих сл. народа, нарочито руског и нашег; написао између осталог дело **О постанку Југославије** (власништво Нар. дела). 2) Чарлс (* 1860.), енгл. историчар, члан Британске академије; бави се и нумизматиком; гл. дела: *Историја Грчке*, *Историја Енглеске* итд.

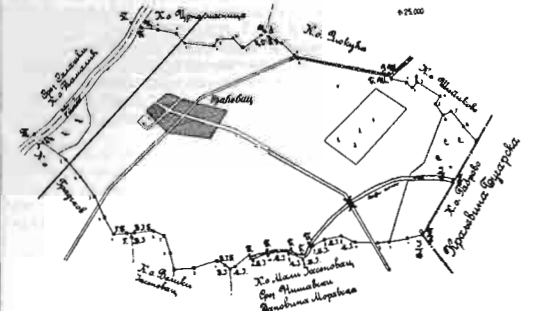
ОМАР 1) ар. халифа (634.-644.), наследио Абу-Бекра, освојио Сирију, Египат и Персију, заведе ново бројање година од Мухамедовог бекства у Медину. 2) **пби ал-Фариј** (1181.-1233.), највећи ар. мистички песник.

ОМАТИДИЈА (грч.), просто око издужена облика код зглавкара, улази у састав сложеног ока (→ оптички органи).

ОМБР-ТКАНИНЕ (фрц.), шатирано обојене т. **ОМБРОГРАМ** (грч.), цртеж (графикон) бележења количине кише од омбрографа, инструмента који бележи количину кише при падању; киша пада у суд, који својим тежином утиче на једно перо, које на омбрографу бележи висину кише у мм. **Омброметар** → кишомер.

ОМДЉРМАН, град (134 000 ст.) у Англоег. Судану, на Белом Нилу, према ушћу Плавог Нила у непомредној близини Картума; осн. 1882./1883.; сада живо трг. и зан. место; у једно време магдијина престоница; код ње Киченер потукао дервише (1898.).

ОМЕЂАВАЊЕ, правна и тхн. радња којом се утврђују и на терену обележавају међним белегама границе непокретних имања, парцела или општина; међе крајњих, граничних општина уједно и границе срезова, бановина и држава; сви сопственици (било да су прив., самоуправе или држава) дужни по за-

кону да омеђе своја имања, сваки о свом трошку, и то пре катастарског премера, а по упутству држ. геометра; добро омеђавање основ за правилан преме.

ОМЕЈАДИ (правилно: Умајади), мусл. (ар.) династија (661.-750.), тако прозвана по меканском роду Умаја из којег био Муавија (661.-680.), осн. ове династије; дала 14 халифа, а за њихове владе исламска држава допрла на И преко Афганистана до Кине и долине Индуса, а на З преко Марока до Атланског Ок.; поред сирских О. (с престоницом у Дамаску), 1 огранак владао у мусл. Шп. (с престоницом у Кордову) од 756.-1031.

ОМЕГА (ω), последње слово грч. азбуке.

ОМЕКШАЊЕ КОСТИЈУ, остеомалиција (грч.) ретко обољење, настаје услед недостатка и шчезава-

ња минер. соли из костију, поглавито код жена за време трудноће и дојења; мења се облик скелета; лечење: слана купања (сумпорна), удисање кисеоника, риблин зетин, препарати витамина, фосфорни препарати, климатско лечење, добра и јака храна; у вет. изобличење костију већином младих грла; лежи се: добром исхраном, витаминским препаратима.

ОМЕН (лат.), предзнак, повољан или неповољан. **ОМЕНТУМ** (лат.), трбушна марамица предњег и задњег зида желуца; пошто се споје на вел. кривини желуца, спуштају се кроз трбушну дупљу у виду кепеље (о. при спуштању покрива црева и у неколико их одваја од предњег трбушног зида); затим се оба листа посувраћају уназад и иду навише да обухвате попречни део дебелог црева; између 2 листа трб. марамице има: крвних, лимфних судова и масног ткива; својим присуством ограничава, а тим и локализује обољења трбушне дупље услед запаљења.

ОМЕР 1) Омар, Умар, 2. халифа (634.-644.), наследник Мухамедов; за његове владе мусл. освојио Сирију, Персију, Египат, Барку и Триполис; био добар и енергичан организатор и човек ванредних способности. 2) паша Латас (1806.-1871.), тур. војсковођ, родом Србин из Јадре Горе код Плашког, свршио кадетску школу у Лици и 1827. се потурчио у Вањој Луци; у Тур. направио легу каријеру као добар стручњак и одличан војник; истакао се у више борби; 1850. поверила му Porta да коначно скрши власт бос. бегова; потом 1852.-1853. ударио на Ц. Гору због прогласа кнежевине и опозиције кн. Данила; његово напредовање зауставила интервенција Аустр.; у кримском рату био 1 од гл. тур. војсковођа; понова водио рат против Ц. Горе 1862. и поново његове успехе сиречило туђе посредовање; год. 1867. угушио грч. устанак на Криту.

ОМЕХА (Омаха) 1) град у држави Небраски (САД), на Мисури (214 000 ст.), важна жел. раскрсница; вел. трг житом, стоком и рудима, инд. меса, талионице сребра и олова; 2) унив., мед. и теол. шк., опсерваторија. 2) једно од племена из групе Дакота.

ОМИЛИЈЕ, хомилије (грч.), проповед, беседа, обично тумачење недељног еванђеља. **Омилитика** (хомилетика), упуство у црк. проповедништво.

ОМИНОЗАН (лат.), од неповољног значаја, сумњив, опасан.

ОМИР, Хомер, слепи певач из 10. в. пре Хр., рођен у М. Аз.; лутао по ст. Грчкој од града до града; за њега се дуго веровало да је творац Илијаде и Одисеје.

ОМИУЗИЈАНИ (грч.), посредници између правих хришћана и аријеваца, јер учили да је Христос сличан богу оцу; једно време владали целом црквом на И, помагани од цара Константина Вел. и Констанција (у 4. в.), а касније и на З; пропали услед унутрашње неслоге и заштите правослађа од цара Теодосија; назвања и полуаријевци, семиаријевци.

ОМИШ, варошица и пристаниште (1700 ст.) на ушћу Петине у Јадр. М. (Приморска Бан.); фабр. цемента, ужарије, четака, покућства, теста и гвозденог грађевинског материјала; климатско место и купалиште; рушевине ст. града Мирабела.

ОМИШАЉ, варошица (1650 ст.) на острву Крку, кли-

матско место и морско купалиште; осн. вероватно још у рим. доба; у ср. в. једна од гл. столица кн. Франкопана; од средњев. старина најзнатији: кастел Франкопана и жуиска црк. св. Марије.

ОМЛАДИНА СРПСКА → Уједињена омладина српска.

ОМЛАДИНА ТРГОВАЧКА, удружење које осн. у Београду 1873. трг. помоћници и које одмах отворило свој вечерњи курс за трг. ученике и помоћнике; овај први покушај био кратког века; крајем 1880.

10 младих беогр. трговаца и трг. помоћника успели да оснују данашњу **Беогр. т. о.**; првобитни циљеви организације били: оснивање болнице, помагаче чланова и оснивање читаонице и књижице; 1882. циљеви се променили утолико што на 1. место дошле читаоница, књижица, школа, предавања и лист; од нарочитог значаја школа **Беогр. т. о.** за трг. ученике и помоћнике, осн. 1888., која много учинила и чини за култ. и стручно подизање беогр. трговаца, и лист — **Трговински гласник**, који заузима видно место у историји срп. журналистике; по угледу на ову беогр., осниване т. с. и у другим градовима Србије, затим и у срп. крајевима тада у Тур. и А.-У.; 1922. осн. у Београду Савез т. о., у којем зачлањено 47 о.; чланови о. поред трг. помоћника и трговца; гл. стараше им упућено на њихове омл. школе.

ОМЛАДИНСКИ ЦРНОГОРСКИ ПОКРЕТ, организиран 1906.; био противан сепаратистичкој Ц. Гори, а за јединство срп. народа; његове присталице издале своју Ријеч у Београду, али биле оптужене за увреде и клевете нанете краљу Николи, на суђењу 1. и 2./12. суд их ослободио као невинне; да би заштитио целу ствар, краљ примио омладинце студенте у аудијенцију, признао им кривину својих доглавника и дао за право што су у јавности и пред судом оптуживали његове министре, или казнио судије и писара, који судили у овом процесу.

ОМЛЕТ (фрц.), измућена јаја печена у тигању; може се испунити разним зељем, печуркама, кромпиром, шунком или засладити воћним соком или пекмељом.

ОМНЕ VIVUM EX OVO (лат.); све што је живо (потиче из јајета).

ОМНЕ IGNORANTIA PRO MAGNIFICO (лат.); све непознато (схвата се) као величанствено.

ОМНИЯ MEA MECUM PORTO (лат.); све своје собом носим, речи флз. Бијаса којима хтео да каже да је само знање и мудрост право богатство.

ОМНИБУС (лат.) → аутобус.

ОМНИВОРЕ (лат.) → исхрана животињска.

ОМНИПОТЕНТАН (лат.), свемоћан. **Омнипотенција**, свемоћ, свемоћност.

ОМNIS CELLULA E CELLULA (лат.); свака ћелија (потиче) из ћелије; оба принципа истаљена насупротив старијем учењу, по којем постоји првобитни постанак живих организама самих од себе, нпр. први, вашјију, риба, итд. из блата и измета.

ОМОРИКА (Picea omorica Pančić, фам. Abietaceae),

реликтно шумско дрво и балк. ендемит из рода смрче, расте у сливу Дрине на огранцима Јавор пл., на Тари, Столцу код Вишеграда, у фочанском срезу и Дробњацима; открио је Ј. Панчић; од обичне смрче разликује се по том што има мање шишарке и лишће пљоснато са 2 беле пруге на једној страни. **Оморичина шишарица** → смрчина валд.

ОМОРИНА, запара, тихо време при летњим жегама, обично пред кишу.

ОМОРТАГ, буг. хан (820.-829.), закључно с Виз. примирје на 30 год.; ратовао с Људевитом Посавским, ком се придружили Браничевци и Тимочани; после Људевитовог пораза покорио Тимочане и Браничевце и повео борбу с Францима у Срему (827.-828.).

ОМОТИЦА, зрнасти плод 1 индиске биљке повијеш (Anamirta cocculus, фам. Menispermaceae), у којем има отровних састојака; употребљаван (под именом балкот, балукот), пре забране, за омамљивање и хватање риба.

ОМОФОР (грч.), вуњена еп. одећа преко оба рамена, означава изгубљену овцу (род људска) коју добар пастир налази и на раменима носи. **Вел.** и **мали о.** носи се само на богослужењу.

ОМСК, град (162 000 ст.) у зап. Сибиру, на р. Иртишу; важно тржиште за земљр. производе; виша вет. нк. и бот. врт.

ОМФАГА, лидска краљица; удала се за Херакла, пошто га је претходно нагнала да преде крај њених ногу.

ОМФАЛОС (грч.) → пулак. **Омфалитис**, запаљење пулчане врпце.

ОНАГЕР (Equus onager), врста дивљег магарца зап. Аз. (Персија, Афганистан).

ОНАЈ СВЕТ, други свет, место где бораве душе по-

којника; замишља се да је негде на Земљи, под водом, преко мора, на 3 итд. или на небу, звездама и сл.; вст. број примит. народа замишља да је о. с. сличан овом; Ескимс нпр. верују да ће ја о. с. да лове и да ће тамо и по 2. пут умрети; код неких примитиваца има веровања да о. с. није једнак за све, али у рај се долази по соц. положају (ратници, главари итд.); тек код виших реп. с веровањем спојен морал, па се људи на о. с. раздвајају према свом животу и владању на земљи; слична веровања о о. с. живе у пуној свежини и код Ж. Сл. (→ душа, култ мртвих).

ОНАНИЈА, мастурбација (лат.), мех. дражење сопствених полних органа у сврху полног задовољења, у пубертету и доцније обично праћено фантазијама полног чина; име добила по библиј. лицу Онану. **Психичка о.**, кад је доволна сама фантазија да изазове → оргазам; утиче неповољно на нервни систем само код ексцесивне употребе, али она и тада обично само знак већ болесног стања, а никако његов узрок; застрашнвање неодраслих еротомом, сунчевим кичмене мождине, лудилом итд. од несумњиве је штете, јер изазива осећање грешности и слабе телесне и духовне, односно моралне личне вредности, а та осећања која играју видну улогу у појави многих нервозних стања (→ психоневрозе); лечење: пријатељски, благовремено поучити и упутити дете.

ОНДАТРА → бизам.

ОНДОГРАФ (фрц.-грч.), ел. апарат помоћу којег се може убележити на листу хартије крива наизменичне струје, састављена од великог броја тачака (око 1000) узетих из истог броја узастопних периода струје.

ОНДУЛАЦИЈА (фрц.), вештачко прављење косе валовитом ел. апаратом или уређајем гвозђем; ако се употребљава јача топлота него што коса може да поднесе, коса се исквари, осуши, изгуби сјај и крај се, а може и да опадне целом дужином докле је топлота захватила.

ОНЕ Жорж (Onet, 1848.-1918.), популарни фрц. писац; написао много романа, од којих драматизован **Господар квинце** приказиван и код нас.

ОНЕС Камерлинг (Onnes, 1853.-1926.), хол. физичар, пронашао начин за претварање хелијума у течност; нобеловац Нобелове награде за 1913.

ОНИКС (грч.), варијетет калцедона; слојеви правилно поређани и распоред боја правилан; може се бојити и вештачки; употребљава се за украсе и грађевински материјал. **О.-иризатори**, варијетети кристалог бигра.

О'НИЛ Јуџон Гладстон (O'Neill, * 1888.), амер. драматичар; гл. дела: **Император Цоуна**, **Ана Кристи**.

ОНКЕН Вилхелм (Onken, 1838.-1905.), нем. историк; уредник **Опште историје** у 200 књ.; за њу написао историју фрц. револуције и ист. владавине Вилхелма I.

ОНОМАКРИТ (530.-480. пре Хр.), грч. песник; осн. мистичног песничтва; саставио зборник пророчких песама **Оракули**.

ОНОМАСТИКОН (грч.) 1) речник распоређен по предметним групама. 2) кратка песма приликом имендана.

ОНОМАТОЛОГИЈА (грч.), наука о именима и њиховој класификацији.

ОНОМАТОПЕЈА (грч.) 1) реч начињена подражавањем гласова из природе (бум, плус, кркљати, зујати, кукавица, हुк). 2) књиж. фигура с употребом ономотопејских израза ради појачања утисака.

ОНОФРИО Ђордани де ла Кава (1. пол. 15. в.), ит. архитект и вајар; саградио готски део кнеж. двора у Дубровнику, као и водовод.

ОНТЕРИО (Ontario) 1) јез. из групе Великих Ј.; површина 18 800 км², највећа дубина 225 м; добива воду из јез. Ирија (→ Нијагара); отаче Лоренцовом р. 2) пров. (1 006 000 км², 2,9 мил. ст.) у Канади; глав. опшр., рударство (злато, сребро, никал) и инд.; гл. место Торонто.

ОНТОГЕНЕЗА (грч.), развиће организама, и то не само ембрионално већ и постембрионално. **Онтогенија**, наука о онтогенизи (→ развиће, ембриологија).

ОНТОЛОГИЈА (грч.), наука о бићу, део метафизике који изучава осн. особине, законе и принципе суштине бића опште. **Онтолошки доказ** о постојању бога закључује од идеје о богу, као свеопште познате, на фактично постојање бога; зачетник Декарт, затим Анзелмо Кентрберијски; пошто недостаје 1) премиса, није увођен у хришћ. теологију.

ОНИЈА, унија (лат.) → енгл. мере.

ОЊЕГА 1) јез. на СЗ евр. Русије; 9050 км², дубоко 124 м. 2) р. на С евр. Рус., отока Воже Ј.; улива се у Оњешки Залив Белог М.; дуга 411 км, пловна.

ОО- (грч.), предметак у слојеницама; значи: јаје.

ООГАМИЈА (грч.), → размножавање путем → гамета који се међу собом разликују по облику и величини; сперматозоиди, антерозоиди, спермација (м. гамети) и као јаје (ж. гамет). **Ооогенеза**, процес образовања ж. гамета (јаја), код животиња и биљака; код животиња, као → сперматогенеза, обухвата 3 фазе: умножавање, растење и сазревање; прабелије клинине у јајницима називају се ооогеније; оне су најпознате и активно се умножавају, а на крају те фазе означавају се као **ооцити**; оне почињу расти, стварајући у себи богате резервне хране (жуманце); за време растења, које понекад може дуго трајати, врши се груписање очевих и матерњих хромозома у парове; завршна фаза сазревања обухвата две узастопне деобе праћене редукцијом хромозома; 4 постале хелије су неједнаке: 3 су веома мале и дегенеришу (тзв. поларне хелије), а 4. велика и једина претставља јаје способно за оплођење и развиће; код биљака су археспоријалне хелије хомологе оогонијама, а макроспороците ооцитама; редукција се врши приликом спорогенезе на крају, више или мање развијене, диплоидне генерације; из макроспора постаје мање или више развијена, халопидна генерација на крају које постају сексуални органи у којима се јављају јаја (→ архегоније, ембриоснова кеса). **Ооогеније**, клинине прабелије смештене у јајницима; из њих сложеним процесима постају јаја (оогенеза); код биљака оогонијама животиња одговарају археспоријалне хелије (→ археспоријум); у многих биљака (алге и гљиве) о. се називају и полни органи у којима се налази јаје (или оосфера). **Оологија**, наука о јајима.

ООЛИТ (грч.), стена састављена од округлих зрнаца као рибања јаја (икра); ова зрнаца постају лучењем из водених раствора карбоната калцијума и оксида гвожђа; тако постају икрати крењаци и икраста гвождена руда; икрати крењаци су често добар грађевински материјал.

ООМИЦЕТЕ (грч.), гљиве блиске алгама које се размножавају и сполно помоћу изогамог или анизогамог оплођивања (→ плесни).

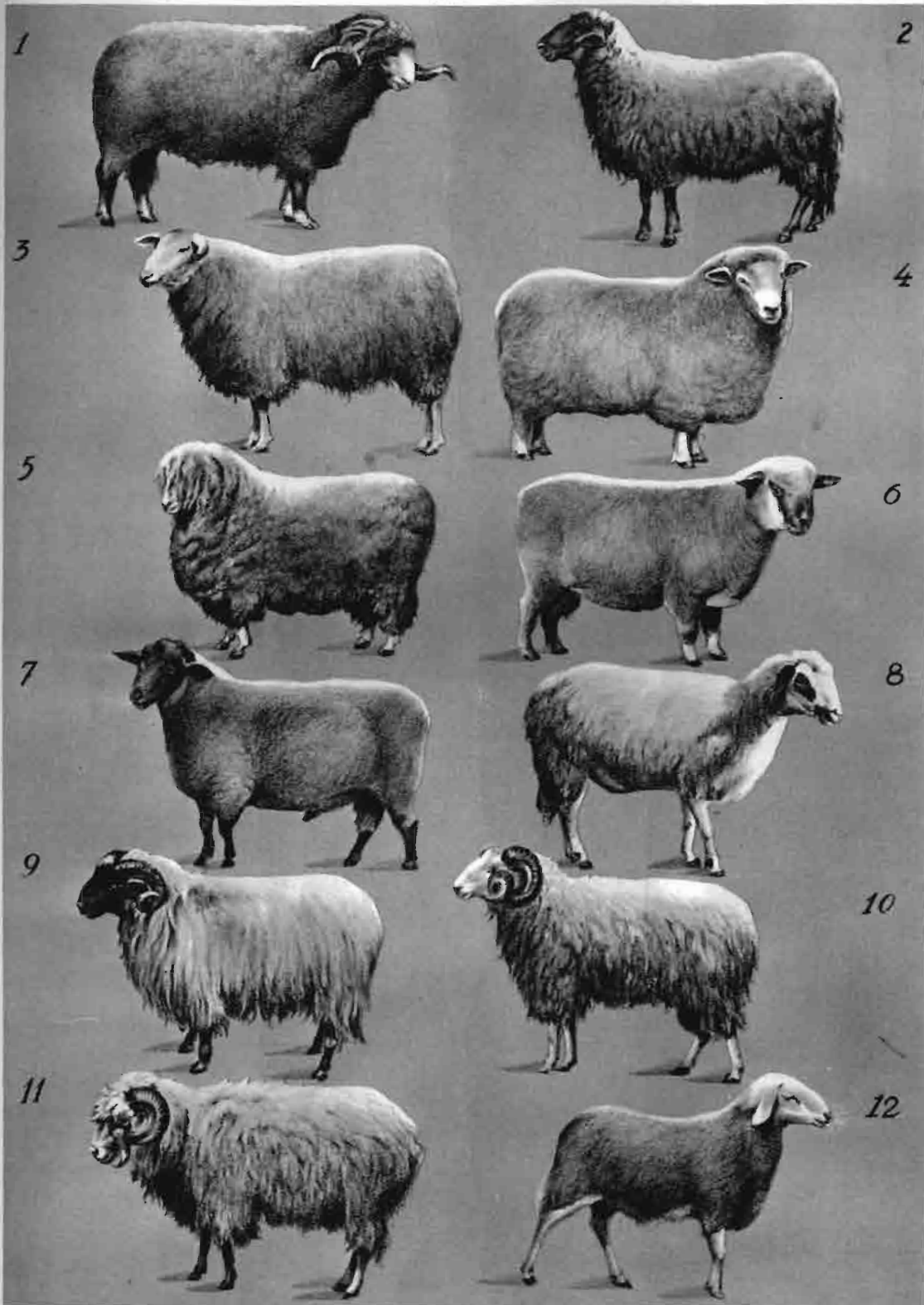
ООФОРИТИС (грч.), запаљење јајника → салпингоофоритис.

ОР. (opus, лат.: дело), стављено с бројем код муз. композиције означава ред стварања, нпр. Ор. 35

ОПА, код Римљана богиња земљар. и сточарства, жена Сатурна, бога пољопр.

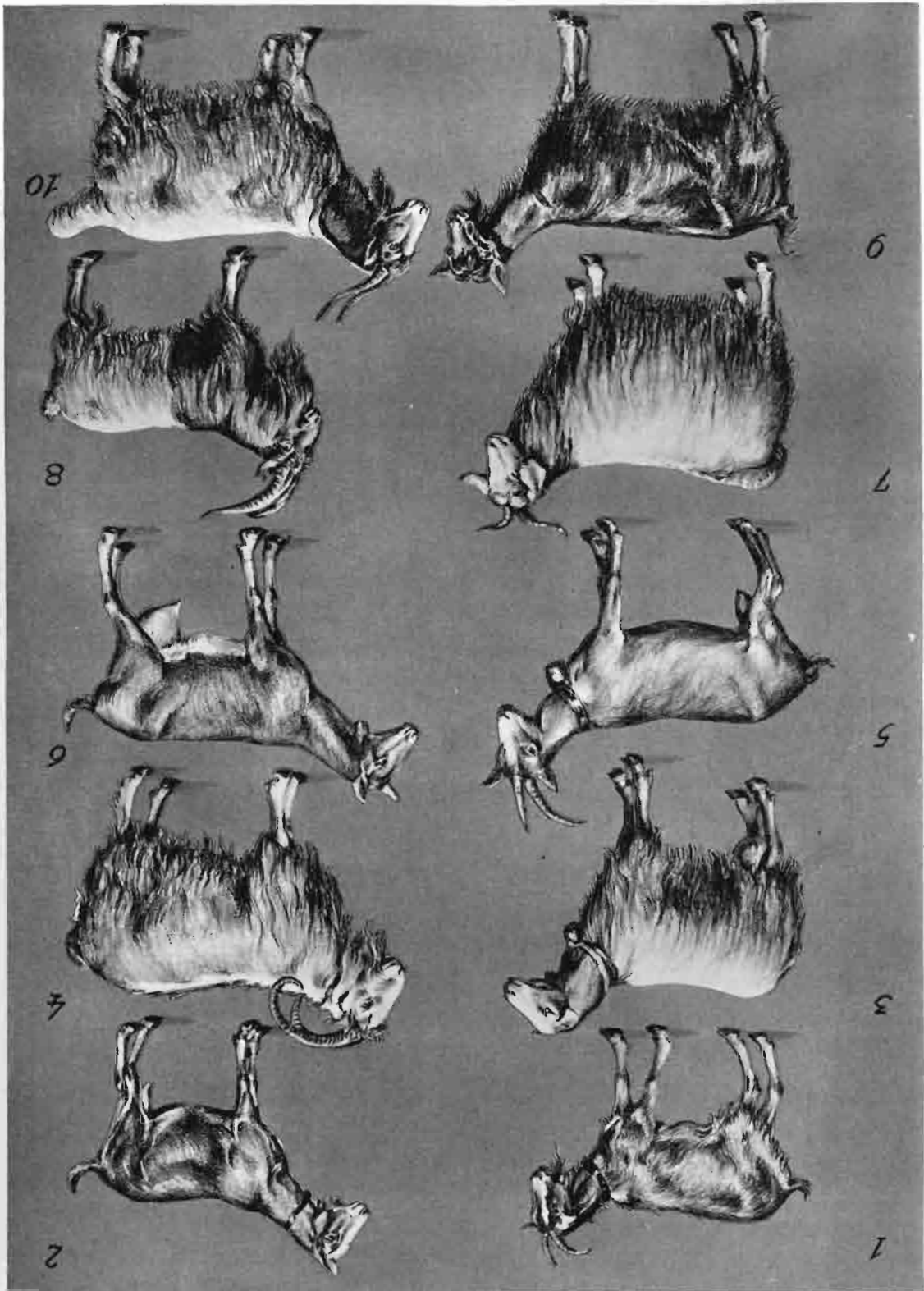
ОПАВА, варош (33 000 ст.) у ЧСР; ткет. инд.

ОПАДАЊЕ КОСЕ (алопеција), настаје обично после 2-6 год. живота длаке; код нормалног, физиолошког о. к. опадне дневно 30-40 и више длака; болесне су појаве: 1) о. к. после општих болести; 2) рано о. к.; 3) старачко о. к.; 4) → косопасица; и 5) о. к. услед мањих пројавих, сифилистичних и микотичних обољења на којима главе; од тренутка када болест проузрокује узетост матичњака (→ коса) до дана када коса опадне, прође 10-12 недеља; нема средства које би могло још после неколико дана да спречи о. к., већ је и код најбољег средства потребно 10-12 недеља; ако болест није изазвала само узетост матичњака већ га потпуно уништила, на том месту длака више не може израсти; код сваког о. к. прво опадају најдуже и најјаче длаке, а код болесног убрзо почињу да опадају кратке длаке; на 9-12 недеља после заразних болести с ватром од преко 38,5° (а понекад и после болести с мањом ватром), после пробоја и побачаја и после тешких операција, наступа о. к. по целој глави, али највише на темени и слепоочницама; најјаче је о. к. после тифуса; ово о. к. траје обично 6 недеља; код ж. обично јаче него код м.; ако нема др. болести косе, она онда сигурно поново израсте; стога лечење овог о. доста лако: масажом и трљањем доброг → лосиона; ако је особа пре болести патила од раног о. к., постоји опасност да опала коса у много мањем броју поново израсте; опште лоше здравствено стање услед хроничних болести, слабокрвности или недовољне исхране, не проузрокује о. к. **О. к. рано**, почиње између 18. и 25. год. живота, у доба полног сазревања; у вежи је с ендокрином функцијом полних жлезда и увек је праћено перутом и машћем; код м. почиње на темени, а код ж. на слепоочницама; код ж. никад не опада тако јако као што може да буде код м., стога нема хеланих жена; може се увек готово сигурно зауставити, ако се употребе ефикасна средства, али нема лека који га може излечити заувек; стога лечење мора да буде стално, мада не увек исте јачине; само код оних особа, код којих р. о. к. са јаким машћем почне још у 18. год. или и раније, није увек могуће спречити белу или најјачим средствима. **Старачко о. к.**, јавља се после 40. год., а обично много доцније, кад физиолошки опала коса престаје да се сва обнавља; почиње на врху темена у облику гумна, заткад истодобно и на слепоочница-

1. Мерино овца. — 2. Цигаја овца. — 3. Источно-фризиска овца. — 4. Ромпеј-мерино овца. — 5. Линколи овца. — 6. Хемпшир-даун овца. — 7. Суфолк овца. — 8. Пешигерска овца. — 9. Линска овца. — 10. Сјеничка овца. — 11. Кривовирска овца. — 12. Солчавска овца.

1. Обична коза, — 2. Алпска коза, — 3. Мавритска коза, — 4. Јапан обична, — 5. Алпска шампа коза, — 6. Хибиска коза, — 7. Ангорска коза, — 8. Јапан Балнски, — 9. Пиренејска коза, — 10. Ангорска прво-глава коза.

ма; позади и са стране коса остаје и после довршеног с. о. које иде лагано, али прогресивно и не умољиво: да би се одгодило треба вршити масажу и употребљавати добар лосион, одн. што чешће прати, ако је коса кратка.

ОПАЖАЈ, сваки предмет нашег чулног искуства посматран са гледишта псих.; састоји се из чулних утисака у којима нам тај предмет дан (боје, укуси итд.) и појмова и претстава који се на утиске надовезују из нашег памћења и омогућавају нам да разумемо смисао и значење дотичног споја утисака; у науци се стога каже: о. је синтеза перцептивних и аперцептивних елемената. **Опажање** 1) чулно сазнање, спољно или унутарње; помоћу спољног сазнајемо опажајне предмете спољног света, а помоћу унутарњег о. или самопосматрања сазнајемо појаве, процесе и стања нашег душевног живота. 2) пажљиво посматрање, испитивање и мерење извесних количина у природи нарочитим инструментима с одређених места, званих станица; о. тригоном. правца врши се теодолитом и садржи: визирање сигнала, поентирање и читање лимбуса; на основи тих опажања правца, рачунају се углови, који су 1 од елемената за срачунавање координата тригоном. тачака.

ОПАЈ (санкр.), хидратисани силицијум диоксид (SiO₂ · H₂O), аморфан минерал тврдоће 5,5-6,5, безбојан или различите боје, бистар или непровидан; налази се у пукотинама стена, где постао таложење из врућег раствора; варијетети: гејзерит, хијалит, фијорит, кашалонг, племенити о. (плавкаст, жућкаст; драги камен), ватрени о. (дрвен, жут, наранчаст), хидрофан, полуопал (окамењено дрво) итд.; код нас постоје: хијалит (на Копаонику), обичан о. (Кутлово), полуопал (Кумодраж, окол. Матаруга) и др. **Опално стакло, алабастр стакло**, мутно, али прозирно с.; добија се кад се обичном с. у течном стању додаје у мањим количинама константно лењо, криолит, цинк-оксид, калијум-фосфат или силицијум-диоксид; при хлађењу издвајају се у осн. аморфној и бистрој маси микрокристали или fine капљице које га чине хомогено (слабо) мутним; додавањем већих количина поменутих додатака, до 30%, добија се сасвим мутно, непрозирно млечно с.

ОПАНИЧ, врста примит. обуће какву и сад носе јелск. сељаци, а и сеоски свет др. народа на В. П. и у и. Евр.; плетени од лике носе се у Русији; било их некад и код Герм., код Јк. Сл. до у 19. в.; најраспрострањенији о. од коже: говеђе, бивоље, свињске, овчје итд.; доњи део увек од коже, горњи или плетен (од узница од коже или пређе) или опет кожане коже; за ногу се утврђују или узичном или ременом, који може бити дуг и широк (нпр. код шумских о.); праве их сами сељаци (у Херц., Ц. Гори и неким крајевима Ј. Србије то је ж. посао) и занатлије. **Опанчарски занат**, нарочито развијен у Слав. земљи у Шапцу, Сарајеву и Високом.

ОПАСИВАЊЕ, парење мужјака и женке код коња. **ОПАСНОСТ**, у праву: могућност штете или зла; свако има право обратити се суду за мере ради предупрећања о. од поступка или имовине др. лица; можемо од суда тражити рушење паду склоне куће; ко је дужан да опази о., па је благовремено не опази или не отклони, и ако је то могао, одговоран је за накнаду штете.

ОПАТ (српск.), испочетка титула настојника манастира, касније свих виших црк. достојанственика (→ абат). **Опатија**, ман. имање под управом опата.

ОПАТИЈА (Abbazia), климатско лечилиште и монденска бања на истарској обали Кварнерског Зал., испод Учке у Истри; промет странаца; с Волоском заједничка општина; 1921. г. 5062 ст., од којих 1956 Хрв. и Слов.; до ит. окупације нижа хрв. реална гмн.

ОРЕ ЕХСЕРТИОНИС (лат.), значи да и ако су испуњени законски услови, дејство не наступа по самом закону (ipso iure) већ тек кад се истакне приговор. **ОПЕИЧКА РЕКА** → Косовска Река.

ОПЕКА, цигла, печен вештачки камен справљен од иловаче, глине или глинасте масе с додатком песка, комадића кварца, сушеног брашна од глине. печено глине или какавих др. сличних примеса, како би змења постала носнија; лош топлоноша, лоше прониоси звук; стога највише примењен грађевински материјал за зидање зграда за становање људи; величина о. у свим државама нормирана законом; у Југосл., по прописима Мег. грађевина од 13./1. 1932., о. мора имати облик паралелоипеда; прописане размере: за клинкер, јако печену о. и о. за зидање 25×12×6,5 см, за о. за патосање дужина: 25×12×3 см; од ових нормираних мера дозвољена: отегушања за дужину 5. за ширину 4, за висину 2 мм; у погледу јачине на притисак у Југосл. мора да задовољи следеће услове:

Врсте опеке	Чврстина на притисак у кг/см ²	
	просечна ср. вредност	појединачни минимум
Клинкер	350	300
Јако печена о.	250	250
О. за зидање 1. класе	110	90
О. за зидање 2. класе	75	55
О. за патосање	80	65

ОПЕКА Михаел д-р (* 1871.), свештеник, проф. хомилетике на унив. у Љубљани; бавио се од младошти поезијом претежно духовног карактера, а у старијим годинама истакао се као проповедник.

ОПЕКТИНЕ (combustio), повреда ткива од топлих течности, водене паре или исптољених метала; разликују се 4 степена: а) црвенјло коже с отокотом (степен лакших о.); б) мехуравост (пликови); в) мрлине (изумирање коже); г) угљенисање; сва 4 степена јако болна; ако су захваћене велике површине тела, могућна смртност услед распадања ткива; прва помоћ: премазати о. уљем, преврјати хладним облацима (борном или оловном водом); даље преврјати са мешавином кречне воде и ланеног уља или 12% раствором пикричне киселине; пљокове не отварати јер прети опасност од инфекције.

ОПЕШН, варош (42 000 ст.) на р. Одри у Нем.; инд. дрвета и цемента; у близини угљенокоп.

ОПЕНХАЈМЕР Франц (* 1864.), нем. економист; мада лекар посветио се економ. наукама и толико истакао да 1919. изабран за проф. унив. у Франкфурту на М.; сматра се као оснивач либералног социјализма; прочуо се акцијом против вел. поседа; да би се сузбило расељавање пољ. стан. услед великих поседа, предлагао унутарњу колонизацију на задружној основи; гл. дело: **Систем социологије**.

ОПЕРА (ит.), поз. комад у којем муз. има превагу над драмском радњом; састављена од: увертире, ариоза, арија, речитања, дуета, терцета, квартета, хорова и финала (завршетка); развила се из идеја фирештинског покрета у Ит. (→ монодија), на принципима ант. ум.; спољни сјај најчачао балет; реформисали је Глук и Вагнер, који тежили да унесу потребан склад између муз. и сценске радње; постоје неколико врста: велика о. (o. seria), озбиљна, обично трагичног садржаја, у којој се све лева; **полуозбиљна о.** (o. semiseria), у којој има комичних елемената; **комична о.** (o. buffa), весела о. у којој има и дијалог. **О.** и **оперете**, заштићене; садрже 2 ауторска права: право на текст и право на композицију; не могу се изводити без пристанка аутора. **Оперета**, поз. комад са лакшом муз. и веселом садржином.

OPERA ET STUDIO (лат.), радом и настојањем.

ОПЕРАТ (лат.) → катастарски операт.

ОПЕРАТИВНА ВОЈСКА, састављена од најмлађих класа (у кадру са скоро отслуженим роком), намењена извођењу гл. операција: да се непријатељ потуче и онеспособи за даљу акцију; поклања јој се највећа пажња у вежбању и спреми за рат; код нас о. в. сачињавају класе од 20-40 год.

ОПЕРАТОР (лат.) 1) лекар који врши операције: хирург, гинеколог, оториноларинголог, окулист, дентист. 2) у фот. специјалист који рукује фот. апаратом при снимању и компојне слику, тј. бира тачку снимања и одређује перспективу и осветљење; у кинематографији: специјалист који рукује апаратом за снимање или пројекцију; остала питања решава заједно с режисером. **Операција** 1) у мат.: извођење било рачунских радња на бројевима, било виших радња (нпр. диференцирање, интегрисање) на функцијама. 2) врста хир. лечења, најчешће крвавим путем. 3) у вој. смислу скуп стратег. радњи од развоја до завршетка једне битке.

Операцијски план, пројект о употреби мобилисане и прикупљене снаге да би се добила успешна битка; његову израду налаже огромност маса и сложеност акција које треба изводити у сагласности и вези, строго методски, без импровизације; од плана првих о. до прве битке често зависи судбина рата; израда веома тешка, па га ради сам војсковођ, спроводи своје идеје. **О. правца**, идеја саме о. изражена правцем гл. акција у дотичној операцији; изражена осн. идеја акције од почетка до завршетка рата; прост, кад се све снаге употребеједноремено

за један циљ, сложено кад су снаге подељене на више циљева једновремено.

ОПЕРТ Жил (Opport, 1826-1905.), фрц. оријенталист; бавио се спец. асирологијом; гл. дело: *Основи асирске граматике*.

ОПИЈАН, грч. песник из 2. в. пре Хр.; писац поема *О риболову* и *О лову*.

ОПИЈЕНСКИ Хевриг (*1870.), пољ. композитор, диригент, директор конзерваторијума у Познању, компоновао опере, симфониске поеме, ораторијум, песме и др., а писао о Шопену, пољ. музици, Моњушком, Падаревском и др.

ОПИЈУМ (грч.), афион, прна, мека маса која се добија засепањем зелених чаура мака (*Paraver somniferum*); чауре се зарежу, из њих истече густ, бео, млечан сок, који на ваздуху брзо оксидише (сасуши се и потамни); стврднуте масе скидају се с чаура и од њих се праве округли пљоснати хлечички; садржи многобројне алкалоиде (око 20): морфијум (12-15%), кодеин, тебаин и др.; употребљава се као наркотичко средство: у и. Аз. веома развијено пушење о.; стога производња и продаја о. под контролом Друштва народа; у мед. сврхе употребљава се малоаз. и балк. о.; сме се употребити само по пропису лекара (у облику прашка или тинктуре да заустави пролив, ублажи кашаљ и грчевите болове итд.); гајење мака пренесено из М. Аз. у Ј. Србију, где се производи првокласни о.; светска производња се креће око 10-12 мил. кг, од чега отпада на: Индију 6,5 мил., Кину 4,5 мил., Тур. 400 000 кг, Перс. 180 000 кг, Југосл. 100-120 000 кг, Јапан 30 000 кг и разн. 35 000 кг; подручје културе мака у Југосл. Вардарска Вал., поглавито срезови: Кавадар, Велес, Неготин, Струмица, Штип, Кочане, Куманово, Кратово и Вевчелија; 1934. у Југосл. произведено 44 400 кг, а извезено 11 411 кг; у току последњих год. било веома великих падова у цени; да би се његови произвођачи заштитили од спекуланата, држава преузела на себе откуп о.; Законом о опојним дрогама од 1931. (ступило на снагу 1./1. 1932.) заведена контрола спољне трг., унутарње продаје и прераде о., кока-лишћа, индиске конопље и њихових деривата; на осн. конвенције с Тур. од 1932., обновљене 1934., заведен и монопол извоза о.; продају нашег и тур. о. обавља заједнички продајни биро у Париграду, а извозне отправе у нашој земљи врши → Призад.

ОПИС, описивање, сликање речима појава спољњег света и душевних особина и покрета; у реалним наукама о. (дескрипција) значи 1. гл. циљ научног рада, који претходи објашњењу (експликацији); **дескриптивне науке**, које и не иду даље већ се једино задржавају на описивању; у књиж. о. имају веома широку примену; могу бити по предмету разноврсни: о. природе, човека, догађаја. **Описна поезија** → дескриптивна поезија.

ОПИСТОДОМ (грч.), задњи део класичног грч. храма.

ОПИТ → експеримент.

ОПИЦ Мартин (1597.-1639.), нем. писац и реформатор песничства; по угледу на класично песничство створио правила за нем. стих; одомаћио александринац и строга правила метрике; имитовао савремену ит. и фрц. барокну поезију (→ сл.).

ОПЈАДА, алеаторни уговор којим 2 лица узајамно обећавају извесно давање поводом неизвесног догађаја или спорне чињенице о којима супр. предвиђају или тврде; о. добије овај чије се казивање потврди тачним; о. ствара правну обавезу само ако су лица улоге дали неком трећем, или једно од њих дало другом, иначе је само → натуралне обавезе.

ОПЛАТА 1) привремена облога од дасака при зидању, за лукове и зидове, нарочито код бетонирања. 2) даске или гвоздене шипке које затварају шупљину брода и повећавају му уздужну чврстину; разликују се: унутрашња и спољна. 3) украс на гробним зидовима од финијег материјала, као: мрамора (разнобојног, изрезаног и сложеног у тзв. интарзије), дрвета (панели, ламперије) итд.

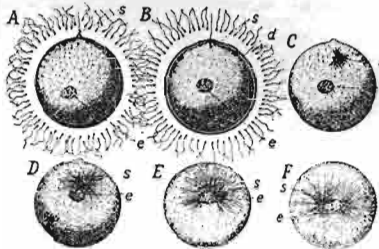
ОПЛЕМЕЊИВАЊЕ, једноставан начин селекције путем трансплантације (калемљења) ради побољшања извесне особине 1 јединственог биљног материјала путем вештачког одабирања; овако створена сорта **оплемењена сорта**. О. угла → угла.

ОПЛЕНАЦ, брдо у Шумадији над варошицом Тополом, на њему прква св. Ђорђа, задужбина краља Петра I, освећена 1912.; ту сахрањени умрли чланови династије Карађорђевића, па и Витешки Краљ Александар I Уједињатељ; унутрашњост цркве покривена мозаиком који претставља ликове свих срп.

владара и верске мотиве из наших старих манастира. (→ сл.).

ОПЛОЂАВАЊЕ, састоји се у суштини у спајању гамета и њихових једара код животиња и биљака; врши се било у спољашњој средини, било у унутрашњости родитељског тела; по правилу, покретљиви м. гамет продире у унутрашњост ж. гамета, при чему се изврши спајање оба гаметска једра; како гамети имају редуктиван (хаплоидан) број хромозома, приликом о. се вас-

поставља нормалан (диплоидан) број; у исто време врши се и мешање двеју наследних супстанца (амфикиксија); оплођено јаје ступа у ембрионално развиће. (На сл.: о. 1. мор. јаке и његови ступњевци: А-Г; пут сперматозоида до једра јајета). **Вештачко о.**, код сисара, које се врши вештачким путем помоћу акта парења на тај начин што се скупљена сперма м. приплодних грла помоћу нарочитих справа уноси у полне органе женке, која се на тај начин оплођава без парења; у последње време в. о. много се употребљава у неким земљама, нарочито у Рус.; тим путем се боље искористују приплодна грла већ вредности, у којима се осећа оскудица, јер прир. опавивањем нпр. 1 пастиху може оплодити највише 2 кобиле дневно, а в. о. може се оплодити десетоструки број кобила; сам посао се обавља на нарочитим станицама за опавивање и може се употребити код кобила, крава, оваца и свиња; принцип овај: пастиху се пусти прир. принуштањем на 1 кобилу, која у станици служи за прикупљање сперме и којој у вагину увучен сунђер на којем се прикупи сва сперма; тај сунђер се исцеди и добије се сперма; затим се кобилама, које се желе оплодити, нарочитим сондама увлачи потребна количина сперме у полни орган; овај начин о. потпуно одговара циљу и у Рус. њим постигнути лењи резултати.

ОПЛОТНИЦА, л. притока Дравине (Дравска Бан.); извире на Похорју; дуга 25,5 км.

ОПНЕ, мембране (лат.), танке кожице које имају да ограниче једну јединку (хелију) или какав орган, или да деле и преграђују поједине органе (бубна опна).

ОПНОКРИЛЦИ (Нупеоптерга), ред инсеката необично богат врстама, одликује се са 2 пара опнастих и прозирних крила; хране се биљним соковима које срчу или чврстом храном коју дробе вилицама; женка већине врста има на крају трбуха легалнију за полагање јаја или наместо ње отровну жаоку; у развићу увек постоји ступањ ларве и ступањ лутке; ларве многих врста живе као паразити у животињама и биљкама; код вел. броја о. душевни и друштв. живот јако развијен; у природи о. играју веома вел. улогу; најпознатији претставници: пчела, мрави, осе, зоље, з. потајнице.

ОПОЗИВНО ПИСМО, којим 1 владалац извештава другог да престаје дипломатска мисија његовог претставника; овај га обично предаје у опроштајној аудијенцији, али бивало и да о. п. преда његов следбеник са својим → акредитивним писмом.

ОПОЗИЦИЈА (лат.) 1) у логици: супротност два појма или суда. 2) у полит. животу: странка или покрет који се бори против владе. 3) у астрономији: положај 2 небеска тела кад им се лонгитуде разликују за 180°; кад су Сунце и Месец у о., имамо пун Месец, а кад су им и латитуде једнаке настаје помрачење Месеца. 4) покрети палца у правцу остала 4 прста. **Опозициона тужба**, у извршном поступку: која се подиже ради побијања оправданости захтева за извршење.

ОПОЈ. самоток, ружичасто вино, ружица. **ОПОЉЕ.** котлина и жупа на Шар Пл., јз. од Призрена (Вардарска Бан.); најнижи део јој на висини око 920 м; има 16 села; гл. занимање сточарство.

ОПОМЕНА, казна за неуредност чиновника; изриче је непосредни старешина вишег надлештва; не уноси се у службенички лист, али је од утицаја на оцењивање чиновника (чл. 160-161. Зак. о чинов.). **О.** на ред, дисциплинарна казна за нар. посланике и сенаторе који говоре или понашањем у Нар. скупштини, одн. Сенату нарушавају ред и прописе послоника (Зак. о пословном реду у Нар. скупштини од 26./11. 1931., о п. реду у Сенату од 5./12. 1931.). **О.** на ред записана, дисциплинарна казна за нар. посланике, односно сенаторе који и после прсте о. на истој седници и даље ремеће ред и прописе послоника; да ли ће друга о. на истој седници бити проста или записана зависи од претседника; уноси се у записник седнице (Зак. о пословном реду од 26./11. и 5./12. 1931.).

ОПОНЕНТ (лат.), који се противи, који је у опозицији. **Опонирати**, противити се, не бити сагласан. **ОПОРЊАК** → мезентеријум.

ОПОРТУН (лат.), згодан, упутан. **Опортунизам**, у прив. или јавном животу прилагођавање приликама и искоришћавање даних могућности ради постигнућа тренутних личних или полит. користи. **Опортунист**, присталица опортунизма; у политици онај који свој став прилагођава приликама без обзира на начела и искоришћује их у личну корист. **Опортунитет**, што је у складу с тренутним околностима.

ОПОРУКА → тестамент.

ОПОСУМ (*Didelphus virginiana*), с.-амер. торбар дуг 0,5 м, шиљасте губице, кратких ногу подешених за пењање, дуга репа (30 см), длакавог само при корену; живи по шумама; затире живину, јаја, инсекте, али једе и биљну храну; 4-12 младунаца, веома малих у моменту рођења, остају у торби док не порасту колико пацов; крсно на дени.

ОПОТЕРАПИЈА (грч.), лечење оболелих органа чија функција смањена соковима добивеним из живот. органа (хормонима).

ОПРАШИВАЊЕ, полинација, преносење → полена из прашина на жиг, омогућава оплођавање јајета и заметање семена; врши се ветром (анемофилија), водом (хидрофилија) и животињама (зоофилија); у процесима о. постоји више могућности: а) аутогамија или самоопрашивање. кад полен једног цвета доспева на жиг истог цвета; могућна само код хермафродитних цветова; б) алогамија, кад полен из једног цвета доспева на жиг исте или др. јединке исте врсте; в) хибридогамија или бастардирање, кад полен једне биљне врсте доспева на жиг др. врсте; некуство показало у одгајивању биљака и животиња да се путем аутогамије не добијају потомци способни и здрави, а да се укрштањем (бастардирањем) добијају не само здравије јединке већ и јединке с новим особинама; у природи постоје разноврне начина којима се спречава аутогамија; од свих начина најсигурнији је диклинија и дигогамија (→ анемофилија, хидрофилија, зоофилија, диклинија, дигогамија).

ОПРИЧНИКИ, опричници, телесна гарда рус. цара Ивана Грозног, који јој доделио на уживање и под неограничену власт део земље познате под именом **опричнина**.

ОПРОШТАЈ ДУГА, начин престанка дуга; о. д. може чинити само лице потпуно пословно способно; на о. д. треба дужник да пристане, јер нико никада не може натерати да прими поклон; и поред о. д. дужник може исплатити дуг; ако га не прима поверилац, депонуваће га на поверљивог трошак суду.

ОПРУГЕ, гитка метална тела, услед своје гинкости кадра да приме и ублаже ударе (нпр.: колекси гињеви), да стварају притисак или затезање и да производе кретање (нпр. о. код часовника); упо-

требавају се и за мерење силе (динамометри, канти с о. итд.); има их листастих, цилиндричних увијених, купастих увијених итд.

ОПСАДА, врста напада на тврђаву, при којем је опасне трупе опкољавају тако да јој спрече сваки саобраћај са спољашношћу и теже да јој посаду приморају глабу на предају. **О. Задра** (1345-1346.) од стране Вен. дошла као последича борбе мађ. хрв. краља Лајоша I и Млечина око Далмације.

ОПСЕРВАНТИ (лат.), ред фрањеваца дели се на 2 струје: конвентуалце (блаже) и о. (строжије), који тражили да фрањ. ред не сме имати иметка; подела извршена коначно на костничком сабору (1418.). **ОПСЕРВАНЦИЈА** (лат.), ревносно придржавање неког правила.

ОПСЕРВАТОРИЈА (нлат.) 1) метеор. станица I реда, средишна метеор. установа неке покрајине, метеор. завод. 2) → звездара.

ОПСЕРВАЦИЈА (лат.), посматрање, примедба. **ОПСЕСИЈА** (лат.), душевна болест која се испољава у ненамерном извођењу неких неодољивих, често опасних радњи, или у осећању неких неодољивих импулса ка извођењу таквих радњи (нпр. кад нека особа осећа неодољиву жељу да убије неку себи иначе драгу особу, или кад неко мора непрестано да броји све што угледа итд.); о. обично психогена и може се лечити путем психоанализе.

ОПСИДИЈАН (по Римљанину Obsidianus-у, који га I. донео из Етиопије у Рим), стаклосто чврста лава (вулканско стакло) прве боје и шкољкаста прелома; лепо се глача и употребљава као накит за време жалости.

ОПСКУРАН (лат.), мрачан, непознат, нејасан, мутан. **Опскурант**, мрачњак, прозивник образованости. **Опскурантизам**, непријатељско држање према просвети; доба владавине рус. цара Александра I 1815-1825.

ОПСОНИНИ (грч.), супстанце у нормалном и имунсеруму, које делују на бактерије и др. хелије, и припремају за што бољу фагоцитозу.

ОПСТИПАЦИЈА (нлат.), затвор, неуредно пражњење црева, којипут једаред у више дана; узроци: а) грчевито стезање мишића дебелог црева (спастички з.); столица тврда, којипут танка као писалка или брабоњаста; б) парализа мишића дебелог црева, леност црева (после трбушних операција и др. узрока); столица спечена, масивна. **Хронично о.** обично прате: немање апетита, главобоља, нерасположење, метеоризам, којипут запаљење бубрежне карлице, жучног мехура и др. појаве.

ОПСТРУКЦИЈА (лат.), ометање парламентарног рада од стране мањине дугим говорима, лутом, галамом, свирком, гасовима.

ОПСЦЕН (лат.), непристојан, бестидан, срамотан.

ОПТАНТИ (лат.), лица која се користила правом опције. **Оптантско питање**, постављено после свег. рата услед увођења агр. реформе (1921.); Рум. сматрала да реформи подлежу сва имања без обзира на држављанство сопственика; Мађ. напротив тврдила да се по чл. 250. тријанонског уговора не могу предузети никакве мере располагања имањем, па ни агр. реформма, према лицима која су оптирала за мађ. поданство; питање се сводило на тумачење чл. 250. и изнето пред мешовити арбитр. суд мађ.-румунски; суђење одлагано, оспоравана надлежност суда, питање дискутовано у Друштву народа и претресано у правној књижевности; свакако чл. 250. није могао обухватити опште мере као што је аграрна реформа.

ОПТАТИВ (лат.), глаголски начин у санскриту и грчком за исказивање жеље; код нас се поклапа са погодбеним начином без гл. реченице (Хтео бих воде; кад би дошла) или са да и сад. временом (Да му је мало млека).

ОПТЕРЕЂЕЊЕ, свако тело познате запремине тежине које може да дође на неки носач; у стат. о. се називају спољним силама; у стат. смислу разликују се, према величини додира између носача и о.: а) **концентрисане силе**, ако додир среден на једну тачку; практично ово о. неостварљиво, али се ипак у статички као такво узима (пртисак по тачку од воза, аутомобила, кола итд.); јединица мерења: тона или кг; б) **подељено о.**, ако је додир обављен по линији или површини; подељени терети, по величини свог интензитета, могу бити константни (једнако подељени) и променљиви (неједнако подељени); јединица мерења тона по дужном метру (т/м), одн. кг по дужном м (кг/м) или т. по м² (т/м²), одн. кг по м² (кг/м²); према дужини (мртво) о., ако је додир трајан, и б) **покретно-евентуално** или **корисно**, ако је додир покретан; према начину додира разликује се: а) **непосредно**, ако додир о. и носача могућ у свим тачкама, и б) **посредно**, ако тај додир могућ само у унапред познатим тачкама.

ОПТИКА (грч.), део физике у којем се проучавају светлосне појаве; под истим именом се у трг. често подразумева квалитет оптичких сочива. **Оптичка решетка**, низ танких и блиских пукотина на непровидној површини или низ зареза на стакленој илочи; служи за одређивање таласне дужине светлости; пропуштањем беле светлости кроз оваку решетку добија се → спектар; **рефлексионе р.** код којих се спектар добија не пропуштањем већ одбијањем (рефлексijом) светлости са коначне површине на којој урезан вел. број танких линија. **О. органи**, очи, органи чула вида код животиња; примају светлосне надражаје; у најпростијем случају, о. о. претстављени једном једином чулном ћелијом смешеном у кожи (нпр. код гинете) која је осетљива на светлост; такве се чулне ћелије могу јављати и у групама («очне мрље»); праве очи се сусрећу код вел. броја животиња и могу бити разнолике грађе (пехарасте, мехурасте и др.); свако око у природу садржи слој чулних ћелија, мрежњачу, која прима светлост; остали делови ока (рожњача, сочиво, пигментни слој) су помоћни делови и не сусрећу се увек сви код појединих врста очију; код зглавника постоје сложене очи, уствари састављене из већег броја простих, јако издужених очију; сматра се да сложено око функционише као једна целина. **О. поларизација** → поларизација светлости.

ОПТИКУС (nervus opticus), 2. дубавски живчани пар, служи осећају вида (→ жипац).

ОПТИМАТИ, чланови 200-300 угледних рим. породица богатих земљом; при крају 2. в. пре Хр. узели у своје руке највише чиновничке положаје у рим. држави, захваљујући свом утицају и куповини гласова приликом избора.

ОПТИМИЗАМ, (плат.), сматрање да у свету иде све добро, да више има добра него зла; веровање у добар исход каквог дешавања; супр. песимизам. **Оптимист**, човек који све посматра с добре стране, ком све ружичасто.

ОПТОК → крвоток.

ОПТУЖНИЦА: пошто се заврши истрага, или ако ове није било, тужилац подиже о. против окривљеног код суда и од тог момента окривљени под оптужбом; оптужени има право да у року од 8 дана подигне против о. приговор о којем решава апелациони суд, против чије одлуке нема даљег правног лека.

ОПЋЕНИЦА, понорница у Хрв. Карету (Сав. Бан.); извире на Велебиту, протиче кроз Грачацко Поље, у чијем ј. делу понире.

ОПУЗЕН, варошица (1 000 ст.) и пристаниште на о. Посредници, у поч. Неретвине делте (Прим. Бан.); гл. место веретњанског риболова; у близини остаци тврђавице коју су Млечини звали Форт Опус; место и околина маларични.

ОПУНЦИЈА, жабука (*Opuntia ficus indica*, фам. Састеаеае), суккулентна биљка с лъоснатим чланковитим, бодљикавим стаблом; плод се једе; пореклом из врелих степских и пустињских предела Ср. Амер., где у сред. обл. расте задивљала; гаји се и као украсна; поред О. f. i. одомаћене у сред. обл. још: *O. vulgaris*, *O. tuna*. **OPUS OPERATUM** (лат.: извршено дело), појам сколастичке флз. **Ех опере операто**, по кат. учењу: деловање св. тајне из самог извршеног обредног чина.

ОПУТА 1) каиш за опанке. 2) у мори. ужета тачељаке на броду; разликују се: **помична** (праћа, клубучица, подизач) и **непомична** (припоне, запутке, лета) и др.

ОПЦИЈА (лат.) 1) право нешто узети, тражити, дати, избор. 2) право акционара да при издавању новог кола акција на осн. акција које имају могу уписати одређен број новоздатих акција по цени мањој него на берзи (по тзв. емисионом курсу). 3) често признато право стан. уступљене територије да у одређеном року бирају између држављанства државе која уступа и државе која прима dotyчну тер.

ОПШТА ДОБРА, јавна добра. **ОПШТА ОБАВЕЗА РАДА**, захтев који иступа све социјалистичке странке и по којем сви грађани једне земље дужни да раде неки користан продуктиван посао.

ОПШТА ОДЛУКА КАСАЦИОНОГ СУДА, одлука опште седнице Касац. суда о значењу каквог правног прописа; о. о. К. с. обавезна је за одељења

Касац. суда, па према томе и за све др. судове, пошто њихове одлуке долазе у одељења Касац. суда; → Касац. суд.

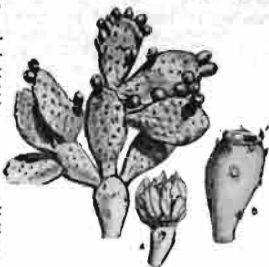
ОПШТА ПРОГНОЗА ВРЕМЕНА, предвиђање времена за веће пределе, за целе државе и читаве континенте; састоји се: у праћењу кретања вел. ваздушних таласа, прорачуну њиховог наступања у извесне пределе и процени утицаја на време.

ОПШТЕ ОБРАЗОВАЊЕ, које сваки ученик треба да понесе из школе са собом у живот без обзира којем ће се позиву доцније одати; по правилу о њему воде рачуна гмн.; састоји се из скупа извесних знања које сваки ученик треба да зна да би се са правом сматрао за образованог и култ. човека.

ОПШТИ ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК, не постоји јединствен за целу Југосл.; у деловима Југосл. који су до 1919. припадали А.-У. (Слов., Далм. и Хрв.) примењује се аустр. од 1811.; у Србији важи срп. грађ. зак. од 1844., веома еличан аустр., а у Црној Гори општи имовин. законик од 1888. и обичајно право.

ОПШТИ РАДНИЧКИ САВЕЗ, зем. синдикална централа радничких синдиката Хрв. и Слав. осн. 1908. у Загребу; класна организација изграђена на принципима инд. савеза; био у духовној и организационој вези са социјалдемократском странком Хрв. и Слав.; у току рата 1914.-1918. морао обуставити свој рад; после рата продужио акцију и показао знатне резултате; број његових чланова износио 1919. г. 28 000; 1922. уједињено се с Гл. радничким савезом из Србије и Строчковом комисијом из Слов.; много се залагао за синдикално уједињење и стварање Уједињених радн. синдиката (1925.), али из њих иступио 1931. и прогласио се самосталном синдикалном централом; 1933. развио се на 2 дела.

ОПШТИНА, најмања самоуправна јединица; Зак. од 1933. регулише све о. осим 75 градских; према њему о. морају бити прир. и екон. заједнице (§ 2.), не могу имати мање од 3 000 ст. (сем ако то изискују теренске приљке или оправдани разлози); простор о. мора бити компактан (непрекидан); спорове између о. око граница решава срески начелник; њихово спајање, одвајање и увећавање врши се краљ. указом; на челу се налази одбор од 18-36 чл. (према броју ст.: до 3 000 — 18, преко 3 000 — 36) бираи по листама општин. непосредним, јавним гласањем, за време од 3 год.; изборе одређује бан за целу баовину под овлашћењу мин. унутр. дела; изабрани одбор ступа на дужност 10 дана по избору; он управља оп. имовином, стара се за оп. саобр. установе, за здравље стан., помаже добротворне установе, сиромашне, неволне и напуштене децу, унапређује нар. екон., шири просвету итд.; ужу управу чине претседник и 2-5 чл. одбора; претседника казн. власт ограничена на 33 д или 24 часа затвора према онима који не поштују зак. наредбу. **О. црквена**, заједница свештеника и парода у 1 или више парохја, која се брине о својој црк. и вероисповедној шк.; у Карловачкој митрополији (од 1868.), Б. и Х. (од 1905.) и у Далм. нар.-црк. организација, имала право да бира парохиске свештенике и вероучитеље. **Општинска ловишта**: кад се издвоје власти од државе, остају делови испод минималне површине (200 ха), који се уједињују у о. л.; по нашем Зак. о лову дају се под закуп (→ закуп ловишта); ако је површина мања од 500 ха, производи се комасација л. (спајање са суседним о. л.); ако је већа од 5 000 ха, може се провести парцелација, али поједина о. л. не могу бити мања од 1 000 ха. **О. мерила**: Зак. о о. м. важи само на подручју б. Краљ. Србије; претходила му »Тарифа за наплаћивање калтарине и возарник», прописана 1846.; циљ. уредбе био да се народ, одн. потрошачи, у оно доба када у Србији мерила била ретка и несигурна, спасе од преваре при мерењу; Уредба из 1846. с изменама из 1867. остала на снази све до 1890., кад донесен З. о о. м., замењен 1896. новим; основни принципи овог З. да је м. само накнада за учињену услугу и да се, према том, сме наплаћивати само када се роба стварно мери на општинском кантару; с друге стране З. прописује, да све општине у Србији морају имати своја мерила и да се готово све што се у јавном саобраћају прода по тежини или запремини, а премано 25 кг или л мора измерити о. мерилима; то, међутим, неизводљиво, да З. о о. м. постао је анахронизам, и зато га З. о радњама од 1931. и укинуо; међутим, Фин. з. за 1933./34. вратио га поново на снагу, и општине у Србији ревносно наплаћују м. на робу која се не мери о. мерилима. **О. судови у Србији** суде спорове до 500 д, и све спорове око пољских службености и потрице; врше конзерваторне радње у оставинском поступку; издају тапије под контролом среских судова; у сео-

ским општинама судску власт врше 3 члана о. управе; у градовима врши је одређен чиновник од стране градског већа и то сам; тај чиновник мора бити дипломирани правник; над о. с. су ерески судови признају власт. **О. Финансије** → самоуправне финансије.

ОПШТОСТ, особина идеја, закона или норма, која произлази из њихове истинитости и намеће се свим свесним бићима која могу да их схвате у облику обавезног признавања те њихове истинитости.

ОР КОПКУР (фрц. hors concours), најбољи, неупоредив; ван утакмице.

ORA PRO NOBIS (лат.): моли се за нас! *Ora et labora* (лат.): моли се богу и ради!

ОРАДЕА МАРЕ → Велики Варадин.

ОРАЖЕН ИВАН д-р (1869.-1921.), лекар у Љубљани; познати нац. радник; од 1908. старешина Слов. сок. звезде и 1920. 1. старешина Јсл. сок. савеза; као лекар учествовао у Балк. рату 1912.-1913. у Србији; оставио своје имање за издавање стипендија медицинарима.

ORACULUM (лат.), у ст. време божанске изреке о будућности даване из св. места, пророчишта; касније назив за та места.

ORALE, **фанон** (лат.), прекривач по раменима, од беле свиле, са дрвеним и жутиим пругама; носи га папа.

ОРАЛСЕПСИС (лат.-грч.) → зараза фокална.

ОРАН град у зап. Алжиру, важно ратно и трг. пристаниште, седиште истоименог дит. (163 743 ст.).

ОРАН-ЗЕИВ, монголски цар у Хиндустану (1619.-1707.), Тамерланов потомак, под којим монг. царство достигло врхунац свог развоја.

ОРАНГ-УТАНГ (*Simia satyrus*), антропоидни мајмун црвенкасте и дуге длаке, руку дужић по код гориле; снажно развијеног предњег дела тела; пораст око 1,5 м; по подлози ступа спољашњим рубовима стопала; храни се биљном храном и пичици јајима; постоје прави од лиснатог грања високо на дрвећу; живи у малој породичној заједници по влажним прашумама Борнеа и Суматре.

ОРАНЖАДА (фрц.) освежавајуће пиће од наранџина сока и шећера.

ОРАНИЦА, омањи чамац, нешто већи од чуна за 2 рибара од којих 1 седи на предњем, други на задњем крају чамаца (→ монокилон).

ОРАНСКИ, **Оранжски**, ст. кнежевска породица у Хол. из које били: **Вилхелм I** (1533.-1584.), 1. хол. статудер, и **Вилхелм III** (1650.-1702.), хол. статудер и енгл. краљ, од 1689.

ОРАЊ → стрижуша.

ОРАЊЕ, **Орањ** 1) р. у Ј. Афр. дуга 1860 км, извире у Катламба-Пл., тече у Атлански Ок.; није погодна за пловидбу. 2) покр. у Јужно-афр. Унији (128 500 км², 628 827 ст.), углавном између р. Вала и О.; гл. занимање стан. земљр.; нарочито вел. производња кукуруза; у јз. делу развијено сточарство; од руда има угља, гвожђа и дијаманта; гл. место Блумфонтин.

ОРАЊЕ, обрађивање земљишта ралом или плугом да се лакше и боље укорене биљке и омогући продирање ваздуха, топлоте и воде у земљиште ради стварања хране биљкама. **Фигурно о.**, када се површина земљишта оре са свих, а **упоредно**, ако се оре само са 2 паралелне стране; ово може да буде **на разор**, када се површина оре са крајева на средини, а 2 последње бразде леже у супротним правцима једна од друге, и **на слог**, кад се почиње од средине њиве и 2 прве бразде су једна према другој; превртање бразда при о. може да буде за 90°, 135° и 180°, али оно од 135° најбоље пошто се њим највећи део земљишта излаже утицају ваздуха и сунца.

ОРАО 1) (*Aquila*, фам. *Aquillinae*), наша највећа дневна грабљивица, повијеног горњег кљуна, оштра врха, снажних оштрих канџа и пискова покривених перјем; храни се топлокрвним животињама; најчешће врсте: **сури орао** (*A. chrysaetos*), дуг око 1 м; лепа мрка перја; живи по високим плани. Евр. и Аз.; **о. рибар** (*Pandion hal-*

aetus), храни се рибама које хвата одоздо рапавим канџама; затим **о. крсташ** (*A. heliaca*), **о. литежаван** (*Haliaeetus albicilla*), **о. кликтавац** (*A. rostrata*). 2) у мит. персонификација бога Сунца, б. громовника, спасилац, гласник, помоћник, символ божанствености, краљевске моћи и др.; у вој. символ победе; у рим. легије уведен уместо ратне заставе од → Марија (104. пре Хр.), обновљен од Наполеона и по његовом примеру у савременој фашистичкој милицији. **Двоглави о.**, најпре символ И. и Зап. рим. царства; доцније унесен у гробове неких доцнијих држава, као и у наш. 3) сазвезје на небеском екватору (око 200° ректасцензије); најсјајнија звезда 1. привидне величине Алтаир. **ОРАР** (лат.), ђаконска одећа; уска трака пребачена преко л. рамена спреда и позади. **ОРАТОР** (лат.), говорник, беседник. **ОРАТОРИЈУМ** (лат.) 1) капела, 2) назив удружења за васпитање хришћ. омладине (осн. Нери Флијп). 3) у муз.: драме са садржајем из Библије или светељских легенди.

ОРАХ (*Juglans regia*, фам. *Juglandaceae*), високо дрво пераста листа, плод коштуница чији сочни део увек иструли, а семенка остане у коштици; гаји се ради плода; из семена се цеди уље; расте као шумско дрво у Ј. Евр. пореклом из Аз.; лишће садржи алкалоид Југландин, нешто етерског уља, Југлона, танина, нуклита (инозит) гуме, беланчевине и др., зелена луска: Југлона, ескрба, беланчевине, шећера, воћне киселине, оксалне киселине и соли; у ст. мед. много употребљавани и лишће и зелена луска; данашња мед. мало га употребљава као лек; дрво скупоцено, употребљава се за израду финог намештаја, кундака и сл.; у Југосл. о. претставља важан извозни артикл; сем неких аз. држава, у Евр. су 3 важна подручја за производњу о.: Фрц., Ит. и 3 поднавско-балк. земље: Рум., Југосл. и Буг.; у новије време као јаки произвођач и извозник јавила се на светском тржишту и Шп.; у Југосл. берба о. 1934. г. дала 43 983 т; извоз био 3 182 т (у вредности близу 14 мил. д); гл. купци Јсл. о.: Аустр., Мађ. и Нем. **Орахово уље**, добива се пресовањем језгре ораха, које садржи око 50% у.; хладним пресовањем добива се безбојно или слабо обојено у., пријатна мириса и укуса, а топлим пресовањем зеленкасто у. оштра мириса и укуса; употребљава се за јело, као додатак фиринесу и у козметича.

ОРАХОВАЦ, варошица (8 650 ст.) и ереско место у Подрињу (Зет. Бан.) у околини: виногради.

ОРАХОВАЧКО ПОЉЕ, мало карно поље (1,5 км²) у Херц., з. од Грахова Поља (Зет. Бан.); око 10% О. П. под њивама; 10% под ливадама, 40% под планинама, а остатак непродуктиван.

ОРАХОВИЦА, варошица (2 800 ст.) у Слав., на с. подножју Папука (Савска Бан.); помиње се у 13. в., а као градско насеље у 14. в.; развалине Ружиче, највећег ст. града у Хрв. и Слав.

ОРАШАЦ, село у шумадској Јасеници, где Карађорђе, на нар. збору (2./2. 1804.), изабран за вођа 1. устанка.

ОРАШИЦА, врста плода; не отвара се већ опада цела; саграђена из 1 карпеле; често носи акцесорије (заостали стубић, крилати израштаји итд.); код Јагоде учествује у грађи плода и ложа која постаје сочна; у њој, у удубљењима, смештене поједине о.: плод о. се налази нпр. код љутића, сасе, павићи.

ОРАШЧИЋ, **мускатово дрво** (*Myristica frangrans*, фам. *Myristicaceae*), зимзелено шибље пореклом с Молучких Острва, гаји се свуда у тропима; јако миршљав плод, који се употребљава као зачин; садржи веома отровно етерско уље, састављено из неколико терпена и има наркотично дејство; раније се чешће употребљавало споља као додатак разним лековима против реуматизма (жене га понегде узимају ради побатаја, при чему долази до веома тешких тровања); данас се у мед. не употребљава.

ОРБИНИ Мавро († 1614.), историчар, бенедиктинац, дуго служио у Дубровнику и његовој околини; написао чувено дело *II regni degli Slavi* (1601.), на основу ст. извора и нар. предања; дело, писано у панславистичком духу, имало вел. утицај и на савремену и новију историографију, и није ни данас

без вредности; утицај му био веома моћан у дубровачкој књиж.

ORBIS MAIOR EST URBE (лат.: већи је свет него град, тј. Рим), изрека бл. Јеронима о том да је цела држава над римском.

ОРБИТ (нлат.), путања коју описују планете и комете око Сунца.

ОРГАЗАМ (грч.) 1) прекомерна навала крви или течности у један орган (полни). 2) полни надражај у највећем степену.

ОРГАН (грч.) 1) део тела одређеног облика, састављен из више ткива, који врши одређену функцију; о. је одређен не само својим обликом и грађом већ и положајем који заузима у телу; између о. једног живог бића постоји узајамна зависност; у току еволуције организама, 1. о. може променити своју функцију и упоредо с тим изменити и свој облик и грађу; о. с истом функцијом, без обзира на своју грађу и порекло, означени су као **аналоги**; **хомолози** о. су међу собом по грађи, облику и положају слични, без обзира на функцију коју врше; чак и кад се измене по облику и грађи, **хомолози** о. су морфолошки једнаки јер се своде на исто порекло; окуп о. који заједно врше једну сложу функцију чини систем о. (напр. мишићни, кожни, нервни систем органа → морфологија). 2) део удружења који врши нарочиту функцију. 3) глас (има леп орган); лице као извршилац неке власти. 4) новине неке странке или удружења. **Органела**, диференциран део тела са одређеним функцијама праживотиња, сличан органима виших животиња. **Органотерапија** → терапија. **Органски**, што припада организму, из чега је састављен организам. **О. болести**, одликује се видном променом ткива и органа, за разлику од функционалних б. **О. производи**: биљни плодови припадају власнику земљишта из којег су произишли, а животињски онеме чија је женка. **О. хемија**, део х. који проучава угљеникова хем. једињења; име о. х. има сада само ист. значај; постало на тај начин што раније владало мишљење да угљеникова једињења с малим изузетком могу да постану само у живом организму уз дејство нарочите животне силе: *vis vitalis*.

ОРГАНДИН (енгл.), ретка памучна тканина, изаткана платненим везивањем од чврстих и глатких, најчешће јако апетираних жипа; служи углавном за израду унутрашњих постова.

ОРГАНИЗАМ (грч.-лат.) → живо биће. **Организмички**, који се односи на организм или припада организму (организмички појав, организмички систем итд.).

ОРГАНИЗАТОР (нлат.), човек способан да организује; који организује. **Организација**, устројство, начин којим неко удружење или установа уређена да добро функционише; део неког удружења, само удружење. **Организовати**, устројити, одредити сваком делу једног удружења или установе место и посао за који је најпогоднији.

ОРГАНИСТ (ерлат.), оргуљаш, свирач на оргуљи.

ОРГАНОИДНЕ ГАЛЕ → гале.

ОРГАНОН (грч.), орубе, средство; име које издавачи дали Аристотеловим сабраним логичким списима.

ОРГАНОМ (лат.), најстарији начин вишегласног певања; када се двојнасто певање кретало у чистим паралелним квартама, квинтама и октавама звало се **првевни о.**; када се, поред њих, јављале у ставу и терца и секунда, онда се звао **профани о.**; био у употреби још у 9. в.

ОРГЕТОРИКС, кнез Хелвета из 1. в. пре Хр.

ОРГИЈЕ (грч.), екстатичне светковине у источњачким и грч. мистеријским култовима, нарочито бога Дионизија.

ОРГУЉЕ (organum), компликован највећи муз. инструмент, који може да производи и боју свих инструмената из оркестра: на о. свира 1 лице: рукама (мануал) и ногама (педал); висина тона зависи од величине орг. цеви. **Оргуљине**, дувачки инструмент са цевима, који добива ваздух мех. путем.

ОРДА, ордија → хорда.

ОРДАЛИЈЕ → бојни суд.

ОРДЕНИ (лат.-нем.), знаци признања које Краљ даје у намери да награди заслуге према Краљу, краљевском дому или према држави по свима грама држ. управе и нар. живота; деле се на праве о., медаље и споменице; у Југославији постоје: Кнеза Лазара (само I реда, установљен 1880.), који могу носити само владалац и престононаследник; Карађорђева звезда с мачевима 1.-4. реда; Карађорђева звезда 1.-4. реда; Бели орао с мачевима 1.-5. реда; Бели орао 1.-5. реда; Јел. круна 1.-5. реда; Св. Сава 1.-5. реда; Зл. вој. Карађорђева звезда с мач.; Оребрна вој. Карађорђева звезда с мачевима; изнети ред означава и међусобни ранг о.; медаље су ниже од о.: златна м. за хра-

брост; сребрна м. за хр.; м. Кр. Петра I; Албанска споменица (због тешког пута којим добиена подигнута на степен м.); м. за вој. врлине; златна м. за реви. сл.; златна м. за грађ. заслуге; зл. м. за унапређењање пољопривреде; сребрна м. за унапређ. пољопр. и бронзана м. за унапређ. пољопр.; крст милосрђа; м. за услуге краљевом дому (1.-4. реда; њима руке Маршалат Двора); Дрвени крст; сребрна м. Прв. крста; бронзана м. Прв. крста (рукује Друштво ц. к.); споменице су најнижи ред одличја за учеснике појединих ратова: споменица срп.-тур. рата; спом. срп.-буг. рата (1913.) и спом. рата за ослобођење и уједињење.

ОРДИН-НАШЧОКИН Атапасије, чувени рус. државник из 17. в.; помоћник пара Алексеја Михајловића.

ОРДИНАЛАН БРОЈ → број.

ORDINALES (лат., мн. од *ordo*: ред, чин), 7 чинова клирика на 3: 3 виша (о. maiores: презвитер, ђакон, субђакон); 4 нижа (о. minores: аколут, егзорцист, лектор, остиариј); код прав. у више чинове спадају епископ, презвитер и ђакон, а субђакон (ипођакон) у ниже.

ОРДИНАРАН (лат.), редован, обичан, свакидањи; простачки.

ОРДИНАРИЈ (лат.), у кат. прк. назив прк. старешине с редовном влашћу, обично бискупа. **Ординаријат**, бискупска → конвизаторија за управљање дијецезом. **Ординаријус**, редован проф. унив.; → лекар; разредни старешина. **Ординација** 1) код ркат. ховређење неког у свештенички чин; код прав. хиротонија, → рукоположење. 2) лекарско примање у одређено време. **Ординацио**, лекарски рецепт; преносно и одељење где лекар прегледа и преписује лекове. **Ординирати**, преписати лек или дати упутства о лечењу.

ОРДИНАТА (лат.), нормално отстојање неке тачке од апсисне осовине у равном правоуглом координатном систему (→ координата); у геолозији о. имају правац З-И, а у мат. J-С. **Ординатограф** (лат.-грч.), инструмент којим се наносе ординате тачака на плановима и картама (→ координатограф).

ОРДОНАНС (фрц.), редов за вошење поште надлештвима и наређења потчињеним; у рату за одржавање везе између старешине и потчињених; виши команданти (див. и арм.) имају о.-официре; орд.-офиц. Њ. В. Краља врше дужност сличну → ађутантима.

ОРДР (фрц.), налог, наредба, по наредби; реч *Ordre naturelle*, прир. ред; по веронау физиократа постоји тзв. прир. поредак по којем се обавља екон. живот.

ОРЕАДЕ, план. → нимфе код ст. Грка.

ОРЕБИЋ на пол. Пељешцу, климатско место и морско купалиште.

ОРЕГОН, једна од САД (250 440 км²), у пределу Степних Пл., на обали Тихог Ок.; земљиште планинско, те се мали део стан. бави земљр., а већи гл. и трг.; од руда има злата, сребра, бакра; гл. место Салем.

ОРЕЗИВАЊЕ ВИНОВЕ ЛОЗЕ има циљ да обезбеди сталну количину рода, омогући обасјавање грозда и листа сунчевом светлошћу, одбрани чокот од гљивичних болести итд.; може бити **кратко** (на кратке кондире), **дугачко** (на дугачке кондире и лукове) и **мешовито**, кад се поред лукова од којих се очекује род остављају и резници ради добијања н. лукова у идућој години; млади виноград (до 4. год.) орезају се у јесен; старији у толима крајевима за све време зимског одмора (од опадања листа док не прораде окца), а у хладнијим било у јесен, било пролећа; о. се врши углавном на 3 начина: **резидбом** на кракове (жупска р.), којом се чокот даје облик ниске (3-30 см) војке, састављене најчешће од 3 крака; **резидбом у главу** (крајинска р.), којом се отклањају прошлогод. кондире, а остављају резници, чији се ластари редовно орезају на кондире, и јаловаци од којих се сваке год. потребан број орезају на резнике; и **Гијовом резидбом** (по фрц. виноградару Гију), којом се одгајају само 2 ластара, па се виши орезају на лук, а на нижем се оставе само 2 окца, тако да се идуће год. опет добије исто стање; изнурава чокот и доводи до брзог пропадања винограда, само ако земља није плодна, а чокот јак; код кратке резидбе мора се пазити да се за кондир узме само једногод. ластар изједне дебљине, на ободу главе, који избио из двогод.; при избору међу већим бројем кондире треба узети оне који су равномерно удаљени тако да 3 образују равностран троугао, а 4 квадрат; средину чокота оставити празну; **лоза** се увек реже изнад највишег остављеног окца, и то код јесење резидбе преко самог аглавка, а код пролећне на 1 см изнад њега. **О. воњака**, радња којом се воњци даје правилна круна и чува правилност кроз

цео њен живот, да би јој се регулисала родност према бунјости.

ОРЕЛАНА Франциско (Orellana, 1505.-1550.), шп. морепловац; 1. Европљанин који допловио из Перуа до ушћа Амазона (1541.).

ОРЕНБУРГ, град (129 000 ст.) на подножју Урала и р. Уралу (евр. Русија); инд. конзерви.

ОРЕНДА, по веровању Ирокеза (код Алгонкиана: маниту) нека чаробна сила у свим биљима (људима и животињама) и стварима.

ОРЕОЛ (фрц.-лат.) → круг око Сунца и Месеца.

ОРЕОФИТЕ → алпске биљке.

ОРЕСТ 1) син Агамемнона и Клитемнестре; убио мајку која му убилa оца, због чега га гоне Фурије; бежећи испред њих дошао са другом Паладом у Тауриду; Аполон га очистио од греха; Еурипид написао трагедију О., а по мотивима Софоклове **Електре** и Волтер. 2) Папонац, отац и регент последњег малолетног рим. императора Ромула Августула; погубљен по Одокаровом наређењу, 476. г.

ОРЕХОВО, варош (6 100 ст.) и важно пристаниште на Дунаву у Буг.; у околини виноградарство.

ОРИГЕН (185.-254.), грч. прк. отац, управник → катихетске школе у Александрији; покушавао да схвати хришћ. филозофски; због сумње да у делима није био увек ортодоксан, неки списи осуђени на 5. васљенском сабору; веома плодан писац; гл. дела: **Хегзапла** (О поведима) у којем изнео 6 текстова Св. писма на разним језицима из разних кодекса ради упоређења; апологетски спис **Против Целаа** и **De princípiis**, прва прк. догматика.

ОРИГИНАЛ (лат.) 1. рукопис с којег се чине преписи; књиж. или ум. дело како га створио писац које се преводи или копира. **Оригиналан**, прави, првобитан, стваралачки; сасвим нов; чудан, необичан, настран. **О. акција**, потпуно уплашена а. → штерим а. **О. (изворни) начин стицања права**, кад се право стиче независно од тога да ли је догле коме припада.

ORIENS CHRISTIANUS (лат.), хришћ. И, (тј. и. прав. црква), лист који излази у Риму на нем. језику; прати развој и. цркве.

ОРИЗ, **пирнач**, **рижа** (*Oryza sativa*, фам. Graminaeae), једногод. храшљива биљка, пореклом из Аз.

жиличаста корена, зеласта стабла, линеална листа, цвета као метлица, плода омотана плевом; успева у ј. топлим крајевима на плодном и умерено распрситом земљишту; влажне сорте захтевају обавезно наводњавање и дају веће приносе, а сухе добијају потребну влагу талозима; у тропским крајевима даје 2 жетве; обуштено зрно служи као људска храна; највише се сеје у и. и ј. Аз.; код нас у Ј. Србији; свет. производња креће се око 900 мил. q годишње; од тога готово 9/10 производи Аз., а остатак сви остали континенти заједно; више од 1/2 аз. количине отпада на саму Кину; како Јап. и Кина троше сами све што произведу, на међунар. тржишта долази угл. о. из Индије и с Малајских Острва, познат као Рангин, Јава, Бенгал, Лиан, Платна итд.; у Евр. најважнији произвађач Ит. (са 6,5-7 мил. q), довелe Шп. (око 3 мил. q) и Порт. (400 000 q); у Југосл. култура о. уведена у незнатној мери, само у крајевима око Струмице и Кочана, где се засејава годишње око 1 500 ха, који дају просечно 20 000-25 000 q; о. произведен у Ј. Србији љушти се у два мањим љуштоницама (Ј. Влинда и Кочане), а за о. који се увози (углавном неољуштен) има 7 љуштоница; 1934. г. жетва у Југосл. дала 36 910, а увезено 19 927 q.

ОРИЗАБА 1) вулкански врх (5 500 м) у Мексику; 2) варош (400 000 ст.) у мексик. државици Вера Круз, на надм. в. од 1 264 м.

ОРИЈЕНТ (лат.), исток. **Ближн О.**: М. Азија, Сирија,

Палестина, Ег.; **Далеки О.**: Кина, Јапан. **Оријенталист**, познавалац источњачких језика и књиж.; сликар који ради типове, пределе и сцене с И (јавили се тек почетком 19. в.). **Оријенталистика** 1) у ширем смислу наука или скуп наука о И. 2) у ужем смислу наука о језицима и књ. историји и народа (оријентална филологија); у њу спадају: **семитологија**, настала проучавањем Св. писма; **асирологија**, **египтологија**, **исламистика** (туркологија), **индологија** с вранистиком, наука о угрфинским језицима, **синологија**, **јапанологија**, **тибетологија** и др. **Оријентали**, **оријенталски**, **источњачки**. **О. базилика** → **базилика**. **О. раса**, назив којим неки научници зову → **источноевропску**, а неки → **предвезанску расу**. **О. институт**, осн. 1918. у Риму за образовање свештеника мисионара за И. **О. коњ**, топлокрвни, лаки к., углавном аз. порекла; гл. претставник ар. к. **О. црква**, и. ц., назив за прав. ц. за разлику од зап., ркат. прк.

ОРИЈЕНТАЦИЈА (лат.), сналажење на земљиној површини, тј. утврђивање положаја тачака на земљиној површини, чему служе координатни систем хоризонта (стране света или подневак и азимут) и систем полутара (→ **геогр. координате**); умеће да се нађе прави пут, правац, сналажење; опредељење према неком духовном правцу. **Оријентисати се**, снаћи се, наћи прави пут, правац.

ОРИКТЕРОПУС (*Orycteropus*, фам. Tubulidentata), здепаста афр. крезубица; плашљива ноћна животиња, дуга до 2 м, шиљасте главе, усправљених ушију; лови мраве и термите избацавањем дугачког језика.

ОРИНОКО, р. у Ј. Амер., извире на подножју Сијере Париме; улива се делтом (22 000 км²) у Атлански Ок.; дуга 2 400 км, у доњем току пловна; у горњем има брзак и водопада; својом л. притоком Касинјаром у вези с Амазоном.

ОРИЊАК-РАСА (*Homo aurgignaciensis*), живела у Евр. у позном палеолитику; припада већ роду савременог човека (*Homo sapiens*); не води порекло од → неандерталског човека; од ње воде порекло позније расе у Евр. (кроманјонска и др.), па и данашње; названа по пећини Орињак (*Aurignac*) у Фрц. дпт. Г. Гарони; лубања о. р. по грави веома слична лубањи неандерталског човека, али има сличности и с аустрал. расом (широк нос, косо чело, слабо развијена брада, прогнатија, долхокефалија).

ОРИЊАСЈЕН, најстарије раздобље млађег палеолитика, названо по пећини Орињак; пада у последње ледено доба; веома развијена инд. разних каменних сечива; први почеци уметности.

ОРИОН 1) у грч. митол. вел. див, веома добар ловац и веома леп; Артемида га убилa стрелом. 2) сазвезђе на небеском екватору између Бика и Близнаца; у средини 3 блиске звезде (3 краља, Орионов појас) 2. привидне величине.

ОРИФЛАМ (по лат.: *aurea flamma*), ст. краљевска ратна застава у Фрц.; црвене боје са златним пламеновима.

ОРИЈЕН, план. (1895 м) сз. од залива Боке Которске, састављена од кречњака; има развијене карсне облике; глацијални трагови.

ОРЈЕХОВО-ЗУЈЕВО, варош (65 000 ст.) у СССР (московска обл.); ткст. инд. (памук, свила).

ОРЈУНА (Организација јсл. националиста), осн. после уједињења са задатком да брани полит., култ. и екон. тековине које наш народ добио својим уједињењем; заступала мисао јсл. унитаризма и радила на изграђивању јединственог нац. јсл. типа; док се држала стриктно свог нац. јсл. програма и била далеко од политике и партизанства, имала своје месне одборе готово у свим већим местима у држави; доцније, заједно с отступањем од програма, почела губити и своје присталице; 1929. распуштена.

ОРКАН (кариб.-хол.), ураган (ит.), веома јак ветар, који ломи и чупа дрвеће из земље, рупи куће и уопште прави пустош.

ОРКАЊА Андреа (око 1308.-1368.), ит. вајар, сликар и архитект, саградио у Фиренци цркву *Og San Michele* и изradio за њу табернакул украшен ванредним рељефима.

ОРКЕСТАР (грч.) 1) код ст. Грка место испред сцене на којем стојао хор и његови пративци. 2) у наше време велика инструментална заједница која изводи инстр. или вокална дела уз пратњу инструмената. **Војнички о.** се састоји само из дувачких и ударачких инструмената. **Гудачки о.** састављен само од гудача (виолина, виола, виолончела и контрабаса). **Потпуни о.** састоји се из гудачких, дувачких лимених и дрвених инструмената и ударачких. **Фанфарски о.**, само из лимених дувачких инструмената. **Оркестран.**, **оркестарски**, у оркестарском стилу. **Оркестрација** → **инструментација**.

ОРКНЕЈСКА ОСТРВА, група од 90 о. близу сев. шкотске обале (В. Брит.); влажна океанска клима, тресаве, барске ливаде; сточарство и риболов.

ОРКУС, код ст. Римљана бог смрти, царство мртвих; отуд у јсл. зап. крајевима Орко: демонско биће, ноћно страшно.

ОРЛАЈ Баренд (око 1495.-1542.), флам. сликар, радио олтарске слике и портрете, под јаким ит. утицајем.

ОРЛАНДО → Роланд. **Орландов стуб** у Дубровнику, дар маћ. краља Сигмунда (15. в.); символ сулске власти над тржиштем.

ОРЛЕАН 1) град (72 000 ст.) на р. Лоари (ср. Фрц.); катедрала (13.-18. в.), пристаниште, инд. шпиритуса и вина, гајење цвећа и поврћа. 2) прир., орг., наранџаста боја, добивена у облику густе пасте од светлосивог меснатог дела плода дрвета *Viburnum opulus*, које расте у Ј. Амер., а гаји се и у И. Индији; садржи бикени ($C_{20}H_{30}O_2$) и служи за бојење памука, свиле и сирева.

ОРЛЕАНСКА ПОРОДИНА, млађа грана бурбонске династије; гл. претставници: 1) **Филип I** (1610.-1701.), брат Луја XIV; њен оснивач. 2) **Филип II**, регент (1674.-1723.), син → 1), управљао Фрц. за малолетства Луја XV. 3) **Луј-Филип-Жозеф** (1747.-1793.), праунук → 2); играо видну улогу у Фрц. револуцији; гласао за осуду Луја XVI на смрт, али и сам гијотинирао. 4) **Луј-Филип**, његов син, → Луј-Филип I, Фрц. краљ.

ОРЛИК Емил (1870.-1932.), нем. пртач, гравер и сликар, из групе импресиониста.

ОРЛИНА (*Salvia officinalis*, фам. *Рapilionaceae*), зељаста биљка, на влажним местима, без длака, до 1 м висока, непарно пераста листа без вршике, бела или љубичаста цвета у многоцветној грозду.

ОРЛИЊЕ 1) мали вилм из извезеним орлом на којем стоји еп. за време проповеди и богослужења; орао израћен на граду, тврђави. 2) драма у стиховима од Едмона Ростана (1900.) о рајхштатском војводи, сину Наполеона I, занесеном сновима о слави, а неспособном да их оствари.

ОРЛОВ 1) **Алексије-Чесменски** (1737.-1807.), рус. гроф; учествовао у збацивању Петра III; уништио тур. флоту у заливу Чесме, за време рус.-тур. рата (1769.-1774.). 2) **Григорије** (1734.-1784.), рус. гроф; учествовао у збацивању Петра III и прогласу Катарине II за царицу; као њен љубимац доспео до највиших звања у држави. 3) **Никола** (1827.-1885.), син → 2), рус. дипломат.

ОРЛОВ КАМЕН, врх (1744 м) на с. делу Ст. Планине, јл. од Књажевца.

ОРЛОВАЦ, карсна висораван ј. од план. Лелије и Зелен-Горе (Зет. Бан.); висока 1 971 м.

ОРЛОВИ 1) пор. птица грабљивца → орао. 2) крат. гимнастичка удружења код Чеха и Јел., на верској основи, установљена на паралелну рад соколетва с којим крат. прва долазила у сукоб; систем вежбања исти, униформа црна, само кошуље плаве; најзватнији слет у Брну. **Орловска звезда**, савез крат. просветних и гимнастичких организација, осн. 1921. у Љубљани; 1. друштво код нас осн. д-р. Јанез Креч (1896.); покрет се развио и у Хрв. од 1919. па је осн. Хрв. о. савез који 1926. имао 160 друштава с 8 000 чланова и нараштаја; укинута Зак. од 5./12. 1929. О. нос, испучен у ср. делу, а према наздравма савијен; особина амер. Индијанаца и предвезишке, а чест и код динарске расе.

ОРЛОВИ НОКТИ (*Lonicera*, фам. *Caprifoliaceae*), листопадне повијуне седећа насипарна, овална листа и зигоморфна, црвенкастожута цвета пријатна мириса; плод: по 2 срасле црвене бобице; расте по шумама и шибљацима ј. Евр. 3. Аз., с. Афр., гаји се као украс по парковима.

ОРЛОВИЋ Јероним (1695.-1746.) лексикограф, гл. сарадник Белостенчевог речника *Gazophylacium*.

ОРЉАВА, л. притока Саве, извире на с. страни пл. Псуња; дуга 88,6 км.

ОРМАЊ, план. (1 143 м), јз. од Сарајева (Дрин. Бан.).

ОРМОЈ, варошица (1 150 ст.) на Драви, на и. крају Птујског Поља (Драв. Бан.); постао у 12. в.; остаци ст. града; у околини виноград; инд. коже.

ОРМУЗД, највише перс. божанство; творца васељене и бог света и добрих дела; противник Аримана.

ОРМУСКИ МОРЕУЗ, спаја Арабиски Зал. са Пер-

сским М., а раздваја полуострво Арабију од аз. група.

ОРНАМЕНТ (лат.), украс спољне и унутарње архт. и других ум. предмета; може бити геом., биљни и

фигуралан (према том шта претставља), и пластичан, цртан, резан и бојен; у грч. архт. радо се употребљивао бојен, а у римској радије пластичан; биљни и фиг. о. мање или више стилизују биљке и животиње из природе; у дорској архт. нарочито имали задатак да поједине архт. елементе нагласе, објасне, одвоје или споје; доцније, у рим. архт., а нарочито у ренесанси, о. претрпали архт. елементе и потпуно изгубили своју првобитну намену; у нар. тхл. о. налазе разноврсну употребу на тканинама, деловима одеће и обуће, вилицима, предметима од дрвета, тикава и метала; на тканинама изводе се приликном самог ткања употребом разноврсне пређе и већином су геометрички; о. који се изводе из оделу већ су разноврснији, било да се изводе плетњем (чарале, чипке), у току самог ткања (прегаче) или накнадно → везом или пришивањем; могу бити: геометриске шаре (крстови, кругови, чик-так, троугли итд.), стилизовани предмети из природе, сакралне или профане употребе (биље, животиње, црк. и кућно посуђе итд.); на кожухе, опанке и плоске пришивају се или лепа о. израћени од чоке или коже, а на дрвеним предметима и посућу од тикава изводе се рецкањем (→ дрворез) или бојама; о. у бојама изводе се од старине на грнчарији; шарање металних предмета углавном посао нарочитих занатиља (кујуница, оружара); шаре на укршћим јајима изводе се у → батикен тхн.; код Јж. Ст. поред домаћих о. (поглавито праистарих геом.) многи о. страног порекла: византијски, источњачки (нарочито ар. и перс.) и др.; стога о. важан елемент за проучавање не само нар. уметности и исихе већ и култ. веза и утицаја. **Орнаментика**, збирка различитих стилова и наука о о. и њиховој примени; (на сл.: 1) геом., 2) биљни, 3) фигуралан о.).

ОРНАТ (лат.), богослужбене одеће, црк.-сл. одејанице.

ОРНИТОЛОГИЈА (грч.), наука о птицама, има претежно практичан значај, с обзиром на велику улогу коју птице имају у економији и за човека.

ОРНИТОПТЕР (грч.), сирава за летње «тежа од ваздуха», која би се у ваздуху одржавала махањем крила, слично птичјем лету; сви покушаји конструисања и практичне примене досад безуспешни.

ОРО, коло → игра.

ОРОГЕНЕЗА (грч.), формирање планина (→ набирање, тектоника).

ОРОГРАФИЈА (грч.), описивање план. неке области. Орографска кша, настаје на планинама, због уздицања и хлађења ваздуха при прелазу преко планине.

Орометрија, наука о мерењу висине план. барометром, тригонометрици или нивелисањем.

ОРОДЕЈ I, перлански краљ (56.-37. пре Хр.), из династије Арсакида; стално ратовао с Римљанима; победио Краса.

ОРОЖЕН Игнациј (1819.-1900.), свештеник и историчар; бавио се претежно црк. историјом и дао на нем. опширну ист. мариборске дијецезе; 1 од првих слов. историчара, који писали на нар. језику.

ОРОЗИЈЕ Павле, рим. историк из 4. в.; написао историју човечанства од постанка света до 410. по Хр.

ОРОНТА, старо име сириске р. Нар-ел-Аси, на чијем ушћу подигнута Антиохија.

ОРОЧИ, мало тунгуско племе око доњег тока Амура, око 2 500; лов и риболов.

ОРОЧОНИ → Ламути.

ОРПИКТОН КОКОП, пореклом из Енгл., добивена укрштањем неколиких раса; здепаста, тежи до 4,5 кг, црна, бела, плава, сива или жута перја, мале главе у сразмери с телом, просте или ружичасте кре-

сле, голих ниских црних ногу; меса укусна, добра змиска носиља. **О. пловка**, добивена укрштањем нидске тркачнице с руанском и албершком; ср. величине, затвореносива са зеленим преливом; укусна меса, добра носиља.

ОРСАГ → Хвјездослав Павел.

ОРСЕЉ, дрвена боја добивена дејством амониака из разних иситвених линија (Roscella), с Канарских О. и обала Атланског Ок. и Сред. М.

ОРСНИИ, чувена рим. кнежевска породица, која дала 5 папа, 20 кардинала и много војсковођа; из ње био гроф Феличе О. (1819-1858.), који покушао да изврши атентат на Наполеона III, због чега погубљен.

ОРТАК (тур.). јаван другар у трг. предузећу, члан друштва, компаноњ. **Ортакук**, удружење више лица ради постизања заједничке материјалне користи; у уговору о. о. тачно се одређује шта ко улаже; ако нема договора сматра се да је свако појединачно уложио; ортаци одговарају за штету према висини улога, они што су уложили само труд одговарају они што је у о. стечено; забрањено је уговарати да једно лице учествује само у добити; сваки ортак има право раскидања о., али то не сме бити у невреме; о. је уговор закључен између одређених личности, и зато се ортачки део не може на другога преносити без пристанка др. ортака. **О. лавоски** (лат.: societas leonina), кад 1 ортак има несоразмерне користи према др. у предузећу; недозвољен као неморалан. **Ортаковање**, трговање у друштву.

ОРТЕГА и **ГАСЕ** Хозе (Ortega y Gasset, *1883.), шп. филозоф свр. значаја; гл. дела: **О љубави**, **Устанак меса**. **Задатак нашег доба**.

ОРТЕЈИЈУС Абрахам (1527-1598.), Немац, хол. картограф; издао чувену збирку карата: **Thesaurus orbis terrarum**.

ОРТЛЕР, врх у И. Алпима, 3 902 м.

ОРТО (грч.), предметак у сложеницама; значн: право.

ОРТОГЕНЕЗА (грч.), учење да је променљивост, варијабилитет, живих бића увек упућен у 1 одређеном правцу, и да се из 1 орг. врсте могу развити нове само у одређеним и ограниченим правцима; пример ортогенетског развитка: нога копитара, нпр. коња, са свега 1 (трешн) претом развила се из ноге претка са 4 прета; низ предачких ступњева показује одређен правац развитка у смислу јачања 3. и ишчезавања осталих претију; теорија о. почива у суштини на принципима ламаркизма.

ОРТОГОНАЛАН (грч.), → нормалан, управан.

ОРТОГНАТИЈА (грч.), ортогнатне вилице, код којих зуби веома мало или нимало нагнути напред од граничне линије корена зуба и круне; супротна појава → прогнатнија.

ОРТОГРАФИЈА (грч.), → правопис.

ОРТОГРАФСКА ПРОЈЕКЦИЈА, азимутна → картогр. п., код које се замишља да пројекцијом зраци долазе из бесконачности (паралелно); на пој смањене површине и отстојања по ободу.

ОРТОДОКСИЈА (грч.), правослађе, сагласност с учењем цркве. **Ортодоксија** црква, православна ц. која чува неизмењено Христово учење; супротно → хетеродоксија.

ОРТОДОНТИЈА (грч.), ортопедија вилица и зуба; наука о лечењу неправилности вилица и зуба.

ОРТОДРОМА (грч.), најкраћа линија између 2 тачке на земљиној површини, сече подневке под разним угловима (→ локсодрома).

ОРТОКЛАС (грч.), калијумов → фелдспат, $K Al Si_3 O_8$, моноклиничан минерал с честим ближињем (манебашки, бавеношки и карлсбадски близанци), безбојан и провидан, дрвен, тврдице 6; варијетети: адулар, пегматолит, санидин; битни састојак магматских стена (гранита, сијенита, порфирира, риолита, трахита) и гнајсева; код нас има лепих кристала у Крстатом Потоку код Рипња, на Руднику, Копаонику, Мославачкој Гори и др.; употребљавана се у керамичкој инд.

ОРТОПЕДИЈА (грч.), део хир., проучава и лечи урођена и задобивена изобличења, поремећаје и обољења апарата кретања (костију, мишића, зглобова). **Ортопедска гимнастика**, вежбе за исправљање неких телесних недостатака, нпр. скраћених мишића итд.

ОРТОПТЕРЕ (Orthoptera), ред инсеката (→ правокрылици).

ОРТОТРОПАН (грч.), орган код биљака који се поставља вертикално, за разлику од плагиотропних органа који заузимају неки други положај према тежи (водораван или кос).

ОРТОХРОМАТСКИ НЕГАТИВНИ МАТЕРИЈАЛ, фотографске плоче и филмови, чија емулзија осетљива, поред плаве и љубичасте, још на зелену и жуту боју, а код неких врста само за почетак жутонаранцасте боје спектра; о. емулзија има широку примену у фотогр.

ОРЊАШ → сачмарица.

ОРУЂА, алат, сва средства и справе којима се људи служе за производњу и одржавање добра; њима се служили и најстарији људи, који их правили од дрвета, камена, кости и љуштурса, а доцније и од метала; према том како се мењао материјал од којег прављена о. и оружја, и култ. развитак људског рода дели се на камено (старије и млађе), бакарно, бронзано и гвоздено доба; и данас има племена која не знају за метална о.: најједноставнија и најстарија о.: сечиво од камена. прљ и зашиљена мотка; од њих се доцније развили многи др. облици о. (нож, струшке, рало, плуг итд.) и оружја (мач, копље, стрела, буздован итд.); гл. врсте о.: сечива (нож и сл.), батови, игле, жрвњи, ступе, ловачки и рибарски прибор итд.; тек на вишим ступњима развитка људи изумели справе, којима олакшали рад руку и заменили разна о.; од с. распрострањене и код народа са нижим облицима културе: грчарско коло, разне врсте млинова, разбој за ткање, кола итд. У војсци о. **рововска** (бацач бомби, мина и граната), која се употребљавају за тучу живих циљева у стрељачким заклонима и за рушење пречних средстава; има их много врста; бразна гађања им до 20 метака у минути, домет до 3000 м; лете се на 3 групе: лака, средња и тешка. **О. запатлије**, не може се узети у попис уколико је потребно дужнику запатлије лично за ручни рад.

ОРУЖЈЕ, оруђа којима се човек служи у борби с непријатељима (људима и животињама); првобитно оруђа и о. једно исто; тако од сечива (ножа) постали и мачеви, а од прља копља, буздовани и штитови; дели се на о. за напад и за одбрану, затим на о. за борбу изблиза и издалека и на хладно и ватрено; првобитно о. прављено од дрвета, кости и камена; велик полет у развитку о. настао са проналаском употребе метала, нарочито гвожђа; људи рано употребљавали бодез, праику, буздован и копље; доцнији проналазци мач, лук и стреле; тим врстама служе се и данас примит. народи; распрострањење праице и сличног о. (бола, ласо) ограничено на нека племена у Аз., Океанији и Ј. Амер.; а буздован (и слични бумеранг), мач, разни облици копља и стреле распрострањени по целом свету, уколико их већ није потиснуло ватрено о.; све поменуте врсте чине нападно о.; за запатитно о. многи примит. народи уопште не знају; најраспрострањеније зашт. о.: штит, који се развио од штапа (округли, овални, дугуласти; од кожа, дрвета и др.), затим оклоп за цело тело или само за труп, ноге или руке и шлем за главу; одбрамбено о. су и разне врсте утврђења; о. код Јж. Сл. у прошлости било веома разноврсно; у ранија времена употребљавана и о. виз. ит. и нем. порекла, а за време Турака разни облици источњачког о.; у току векова били у употреби: буздован од дрвета или гвожђа (кијача, млат, буца, топуз, напак итд.), копље, луковни и стреле, мач; у ср. в. Срби употребљавали и отровне стреле; до почетка 19. в. као ратно о. употребљавана и праица; у доба борби с Турцима јавили се и развили: сабље, јатагани и хандари (врста ножева); кад је уведено ватрено о., било га много и у нашим земљама, па се веома развио и пушкарски зан.; стара о. најдуже се одржавала у и. Херц. и Ц. Гори; од светског рата старинско о. излази из употребе сасвим и чува се само као старина или породична успомена.

ОРФАНСКИ ЗАЛИВ у македонском приморју (Егејско М.); и. од Халкидикског Пол.; у њега утиче р. Струма.

ОРФЕЈ, грч. митски певач који својом песмом очаравао дивље звери, дрвеће и стење.

ОРФЕЛИН 1) **Захарије** (1726-1785.), књиж., углавном самоук, који лепо научно вештину писања и бакрореза; био учитељ, писар и штампарски мајстор; писао доста; најважније му ствари: **Плач Србији**, велико ист. дело о Петру Вел. и алманах **Славено-сербски Магазин** (1768.), у којем се налази, ипстина не оригиналан, али 1. рационалистички манифест код Срба. 2) **Јаков** (ср. 18. в. — 1803.), иконописац, добар колорист, одржавао везу са срп. зографским сликарством; сликао иконостас ман. Грегетга, а у друштву с Т. Крачуном саборну цркву у Ср. Карловцима, иконостасе у Стапуру и Парабуру у Бачкој и др.; радио и портрете (портрет Јована Јовановића Шакабенте, новосадског владике).

ОРФЕУМ (по → Орфеју), концертна дворана.

ОРФИЗАМ (по → Орфеју), флз.-верски систем из 6. в. пре Хр. у Грч.; у суштини сунчев мит о Дионизу Загреју, сину Зевса и Персефоне, господара света, против кога Хера побунила Титане; Загреј побегао прерушен, али био ухваћен у виду бика, искасапљен и поједен; Паллада му уграбила срце и од њега родила новог Диониза; Зевс побио громовима Титане, али из њихова пепела نکао људски род у којем остала клица зла наслеђена од Титана и добра од Загреја; стога човек треба да се очисти од зла и омогући победу божанског елемента; то се постиже новим рабањем и враћањем у живот; орфички култ се састојао у прању, бескрвним жртвама, узимању биковца меса и мистерјама; утицао много на Еурипида, Платона, Пидронова, Вергилија и неоплатоничаре; трајао до појаве хришћ. и претопио се у разне хришћ. секте.

ОРФИКА, збирка песама о → орфизму, погрешно приписивана Орфеју.

ОРХАН, тур. султан (1326-1360.), син Османов; премећно престолнићу у Брусу, образовао Јаничарску војску; за његове владе Турци заузели остатак Никејског Царства, потукли срп. и буг. чете код Димотија (1352.) и заузели Галипољ (1354.).

ОРХАНИЈЕ, варош (5000 ст.) у Буг., раније село Самудијево (О. прозвано у 19. в. под Турцима), испод превоја Араба-Конака у Ср. Балкану; виноградарство, гајење свилене бубе, дуван и занати.

ОРХЕСТИКА (грч.), уметност игре; данас поз. сложена плесна уметност.

ОРХЕСТРИОН (грч.), инструмент комбинован од клавира и оргуље.

ОРХИДЕЈЕ → каћуни.

ОРХИТИС (грч.), запаљене семника, најчешће прати гонорично и тбк запаљене епидидима; ретко се јавља као примарно обољење, чешће као компликација гонорее, тбк. и неких заразних болести (заушњаци, вел, богиње); знаци: оток, бол, тмпт.; лечење: лежање, хладни облози, код гонорее лечење исте, код тб. сунчање семника.

ОРХОМЕН 1) место у ст. Беотији, код којег Сула потукао Митридатовог војсковођу Архелаја (87. пре Хр.). 2) место у ст. Аркадији, чувено с многобројних рушевина из ст. в.

ОРХОНСКА АЗБУКА, писмени знаци орхонских натписа (по р. Орхон у Монголији) који припадају сев. Турцима чије царство пропало још 744. г.; о. натписи претстављају најстарији споменик тур. језика.

ОРХУЗ, град (81 000 ст.) и најбоље јиланско пристаниште на обали Категата (Данска).

ОРШАВА, мањи град (9000 ст.) и пристаниште на л. обали Дунава, при излазу из Ђердапа (Рум.). Ов, знак за хем. елемент осмијум.

ОС, осар (швед.), бедени од песка, шљунка и облутака; дуги до 100 км; постали таложењем материјала од подледничких потока; чести у областима ст. гладијације, нарочито у Шведској.

ОСА 1) план. (1973 м) у Тесалији (Грч.) на з. страни Солунског Зал., ј. од ушћа Вистрице (Халиакмона). 2) → осе.

ОСАКА, највећи град (2,1 мил. ст.) у Јап., на ј. острва Нипона (Хонда); инд. гвожђа, ткст., стакла, бакара, коже итд.; вел. пристаниште на Тихом Ок.; висока шк. за мед.

ОСАКАВЕЉА, изобличеност, укоченост или губитак појединих делова тела услед болести или повреде.

ОСАМСАТНО РАДНО ВРЕМЕ, или радна недеља од 48 с., 1 од гл. захтева радничке класе; као такав истицан на међунар. социјал. конгресима; версај. уговор од 1919. у чл. 427. истакао да га као нормално трајање рада треба применити свуда где још није остварено, као и недељна одмор од најмање 24 сата.

ОСАНА (јевр.: спаси, сачувај), узвик којим су Јевр. поздрављали цареве; клицали и при дочеку Христа.

ОСАНИЦА 1) л. притока Мораве; извире ј. од Крагујевца; зову је и Комаричком Реком; дуга 29 км. 2) л. притока Дрине; извире са Кацела, оптиче око пл. Стона; дуга 22,7 км.

ОСАРЗОЛ → стоварзол.

ОСАТ, предео на л. страни Дрине, између Вишеграда и Сребрнице (Дрњанска Бан.), његови стан. Осаћани, прав. и мусл.; прав. О. познати мајстори, који по Србији и Босни граде куће «осаћанке» и др. зграде.

ОСВАЛД 1) св. (604-642.), краљ Нортумбрије; прешао у хришћ. и пократио сав свој народ. 2) фон Волкенштајн (1377-1445.), последњи нем. витешки песник љубави, из Тирола; оживео све тонове витешке лирике с извесним утицајем ренесансне поезије.

ОСВЕЖАВАЊЕ ВИНА, врши се угљен-диоксидом ра-

ди поправке бљутавих, устојалих и нехармоничних в.; како угљен-диоксид уједно и конзервира в., спречавајући развој гљивица винског цвета, сирћетних бактерија итд., он се у винарству често употребљава; додавање се врши посебним апаратима, обично под притиском од 1/4-1/2 атмосфере; пре додавања мора се пробом установити која је количина потребна; употреба угљен-диоксида у винарству дозвољена (§ 4. Зак. о вину).

ОСВЕЖАВАЊЕ КРВИ у ловиштима изводи се доношењем дивљачи из других ловишта, с намером да се спречи дегенерација или поправи квалитет властите дивљачи; кад се дивљач доводи са стране, треба пазити да је здрава и да се не доводи из ловишта које се знатно разликује од властитог, нарочито у погледу климе.

ОСВЕТА, свесна и намерна радња неког живог бића (индивидуалног или колективног) којом причињава неком другом живом бићу зло у циљу одмазде за претрпљено зло од његове стране.

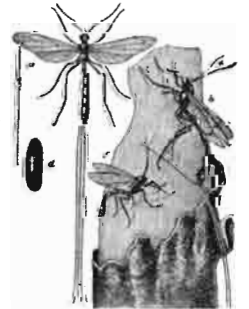
ОСВЕТЉАЈ (Е) неке површине (S) је густина светлости флукса (Ф) који пада, подједнако расподељен, на ту површину, $E = \frac{\Phi}{S}$; ако се светлосни флукс узме у луменима, а осветљена површина у м², добива се, према горњем обрасцу, о. површине у луксима.

ОСВЕТЉЕЊЕ, у прво време код свих народа, а данас још код примит. племена, за о. искоришћавана ватра с огњишта; доцније ушли у употребу: зубља (буктиња), начињена од разнот материјала, жижак (лампа) и свећа, а затим и данашња средства; код Јж. Сл. ватра с огњишта првобитно једино средство за о. (и данас код чобана у неким план. крајевима); најраспрострањеније средство за о. било луч; осим л. употребљаване зубље (буктиње, паље) од разнот материјала; другу групу средстава за о. чине лампе, земљане или од метала, отворене или затворене, у које стављани маст и лој (жижак, при) или уље (уљенке); овамо спада и кандило с уљем; у 3. групу долазе свеће воптане или лојане (лојанице); углављиване у земљане или металне светњачке (чираке) и фењере; лојане свеће у неким крајевима употребљаване донедавно, а воптане налазиле примену поглавито у култу; с употребом петролеума уведене и нарочите лампе, најпре мале и без стакленог цилиндра, затим све савршене.

ОСВЕЂЕЊЕ, разних предмета и плодова ради напретка врши се увек по прописаним молитвама; у прав. цркви: 1) о. босиљка на Крстовдан (14./9.) при изношењу часног крста; 2) о. ватре, на Вел. суботу код ркат.; 3) о. воде, мало и вел.; мало за потребе хришћ., на крштењу, уз постове, сваке младе недеље; велико само на Богојављење (6./1.), обично на реци, веома свечано (св. водица, ациазма); вода се освећује крстом и босиљком; 4) о. грожђа, на Преображење (у Рус. Јабука); 5) о. звона, заставе, куће, лаје, иконе, врши се према потреби; 6) о. св. мира → миропомоцање; 7) о. уља, у тајни јелеосвећења, на вел. вечерњи; 8) о. храма, врши само еп. или делегирани презвитер, по нарочитом обреду; водом се шкрене зидови цркве и часна трапеза на коју се навлаче нарочити покривачи (одежде); → антимис освећење само епископ.

ОСЕ (Vespidae), породица инсеката опнокрилаца с увлачљивом отровном жаоком и пресавијеним предњим крилима; хране се инсектима, али и воћем и слатким соковима; поред врста без друштвеног живота, већина о. живи у породичним заједницама и гради од дрвене смеше хартијаста саћа (осињаче); заједница није трајна као у пчела, јер се заснива сваког пролећа; убуд од о. болан. **О. потајнице** (Ichneumonidae), породица инсеката опнокрилаца богата врстама, врта тета, с легалним; њихове ларве живе у телу гусеница и других ларви инсеката; заражени домаћин на крају умире; о. п. од огромног значаја у прар., јер регулишу бројност инсеката биљоједа; за човека од неизмерне користи, јер уништавају многе штетне инсекте; сличан начин живота воде и претставници неких других фам. опнокрилаца (на сл.: а, б женка, с мужјак, д лутка).

ОСЕИН (нлат.), материја орг. природе, улази у састав костњу; приликом кувања даје лепак (→ коштано ткиво).

ОСЕК → Осижек.

ОСЕКА → морска кретања.

ОСЕЛА (ит.), вен. вел. златник тежак до 10 цекина, код нас омиљен као накит; млет. дужд о Н. години даривао високо племство во дивљачи (отуд име: учело = пица), а од 1321. златницима изванредне емисије, о.

ОСЕН Ивар (1813-1896.), норв. филолог; мада самоук и сельскашко порекла, дошао на идеју да студира разне норв. нар. дијалекте и у ту сврху много путовао; написао осн. дела за познавање норв. нар. језика (ландемол); 1. писац на нар. језику; гл. дела: Граматика и Речник норв. нар. језика.

ОСЕНДОВСКИ Антони (*1876.), савремени пољ. путописац и романописац; познати му романи из живота аз. и афр. народа; свjetsки успех имао његов роман-биографија Лењин, преведен и на сх. (у издању Нар. дела).

ОСЕТИ, Осј, мали ариски народ (нар. име Ирон) иранског порекла у Кавказији, 230 000; планинци се баве сточарством, а стан. нижих крајева земљр.; од обичаја истичу се: крвна освета, куповање жена и честе задужнице; по вери мусл. и прав.

ОСЕЂАЈ, саставни део опажаја, који у друштву с другим о. сачињава опажај, нпр. врело, горко, кисело итд.

ОСЕЂАЊЕ, душевно стање помоћу којег опажајно доживљујемо вредности појава и догађаја спољног света и наших фел.-анат. промена, појава, процеса и стања, уживање у прир. лепотама, радост услед неке вести, жалост за нечим изгубљеним. О. није вредности, свест 1 особе о том да је она, у поређењу с другима или у поређењу са својим личним идеалом, нижа по својој оц. вредности.

ОСИАННИЛСОН Карл Густав (*1875.), шведски писац, почео поезијом, затим прешао на романе; у песничку претставник јаких личности, али и широке радничке масе; у романима социјалистички расположен; 1. збирка песама Маске, а последња Оркестар.

ОСИГУРАЊЕ, начин узајамне (колективне) предхране против евентуалних матер. штета; установе за о. губитака при поморским транспортима и поморским налазима још у ст. в.; у новије доба о. постаје битни саставни део привр. живота свих култ. народа; за о. постоје тројаке установе: трг. (акционарска и сл.) друштва, задруге и јавноправне установе (држава, оп. итд.); код задруга се износ штета насталих током 1 год. дели (распоредује) на све чланове накнада (по закључку год.), док се код осталих друштава и установа квота (премија) израчунава мат. на основу вероватноће о наступању дотичних случајева, па се те премије плаћају унапред; данас најраспрострањеније врсте о.: обезбеђење породице на случај смрти осигураника; о. на случај доживљања извесног броја год.; комбинација ова 2 начина о. (на случај смрти или доживљања); обезбеђење на случај болести, сталне неспособности за рад, пензије у старости, од несрећних случајева (ове случајеве обухвата радничко о.); обезбеђење робе при превозу; од пожара (грома, експлозије); од града, помора стоке («пољопр. обезбеђење»); против крађе; против одговорности према трећим лицима (нпр. обезбеђење шофера за повреду које може нанети трећим лицима и штете туђим стварима) итд.; о. омогућује појединцима да са малим личним улогом покрију себе од вел. ризика и, при евент. наступању штета, буду спасени од тешка положаја или од потпуне пропасти. О. осуђеника, зак. прописи којима се предвиђа матер. помоћ осуђеницима када се пусте из затвора; уредба о организацији, употреби и наплати осуђеничке радне снаге у казним и др. сличним заводима од 1930. дели осуђенике на 3 категорије: 1) квалификоване раднике, 2) неквалиф. раднике, 3) умне раднике; сви обавезни да за време издржавања казне раде у казним заводима; по изласку из казних завода, осуђеници који су привремено неспособни за рад добијају од државе дневно онолико колико износи надница просечног радника у месту у којем су раније живели и радили; трајно неспособни за рад добијају од државе месечно суму од 300-600 д. О. поморско, против опасности којима су изложени у пловидби бродови, роба и др. вредности: према начину пловидбе, месту где се плови, јачини и старости брода, доба године, ветини и خاصности команданта, ризик може бити

веома неједнак; стога осигурачи цене све околности и према њима мењају стопу од 0,5-50% осиг. вредности; временом стопа снижена због конкуренције. О. трговаца, Зак. о радњама од 1931., који прописује (§ 384.) обавезно о. свих занатлија у Југосл. за случајеве болести, изнемоглости, старости, смрти и несреће, не прописује обавезно о. свих т. у Југосл., већ то питање оставља удружењима, трговцима; када једно удружење трг. већином својих чланова закључи да се приступи том о., онда сви чланови тог удружења дужни да се осигурају; осигурању ће моћи приступити удружења трг. тек пошто миљ. трг. и инд. прописе уредбу. О. шума, може се провести задружним путем или преко осигуравајућих друштава; важно нарочито за малог поседника, јер шуми прети највећа опасност од пожара, а што шума мања утолико већа опасност да изгори сасвим; о. ш. веома важно и за добивање хипотекарних → зајмова на ш.; премије зависе од опасности којој оне изложене; млађе четнарске плаћају 3 пут већу премију него старе ш. лишћара. Осигуравајуће друштво, које се бави о. пословима. О. послови, трг. уговори којима се 1 лице (осигурач) обавезује да за утврђену награду у новцу (премија) накнади неком др. лицу (осигураннику) штету коју би оно претрпело остваривањем извесних одређених догађаја (ризик).

ОСИГУРАЧИ, справе које садрже спец. спроводник (од сребра, бабра, алуминијума, олова, калаја или од легуре ових метала), калиброван тако да може поднети без вел. загревања одређену (номиналну) струју, али да се за већу струју (отприлике 50%) од номиналне мора истопити; постављају се уз генераторе, моторе или на почетку линије којом се напајају 1 или више пријемника; ако се струја у овим колима, из буди каквих разлога, повећа и пређе вредност која може оштетити генераторе, пријемнике или саме спроводнике кола, жиче о. се истоне и одмах прекину струју у колу; граде се у различном облику; у ел. инсталацијама код нас најчешће се сусрећу о. на завртач; поред о. употребљавају се у исту сврху и → инсталациони аутоматски и → аутоматски прекидачи.

ОСИЈА 1) један од 12 јевр. малих пророка; претсказивао пропаст израњског царства. 2) последњи израњски краљ (726.-718. пре Хр.), ког збацио асирски владар Салманазар V.

ОСИЈАН, шкотски бард из 3. в.

ОСИЈЕ Кордовски, еп. у Кордови (Шп.), борац против аријевства, учествовао на сабору у Никеји, претседавао 343. г. сабору у Сардици (Софији).

ОСИЈЕК, град (40 000 ст.) поред Драве, близу њеног ушћа у Дунав (Савска Ван.), највећи и најважнији у Слав.; помиње се још од краја 12. в.; подељен на 4 дела удаљена међусобно по 1 км; трг.-инд. део највећма у Г. граду; укупно у граду 13 банака, 15 осиг. друштава и преко 20 инд. предузећа; фабр. жижица, шећера, сапуна, алкохола, теста, гвоzdене робе, ланене робе, кожа, пиваре, млинови, стругаре и др.; 2 гмн., уч. шк., трг. акад., ум. (љиковна) шк., градски конзерваторијум, нар. позориште, музеј, 2 ман. (фрањевачки и капуцински).

ОСИЈЕЧКОПОЉСКА ЕПАРХИЈА, прав. прк. област у Осижечком Пољу, које у 18. в. обухватало сав крај око Осјека; ушла у састав сремске архидијецезе (1758.).

ОСИНАЦ 1) врста варгања (Boletus luteus) који се једе. 2) → азбест.

ОСИП → оспа.

ОСИРОМАШЕЊЕ поклонодавца такво да више није кадар себе издржавати, даје му право да опозове поклон.

ОСИФИКАЦИЈА → окоштавање.

ОСИПА ЖИТНА → житна осипа.

ОСЈЕЧЕНИЦА, план. (1795 м) јз. од Бос. Петровца (Врбаска Ван.).

ОСКАР 1) О. I, краљ Шведске и Норвешке (1844.-1859.), син Наполеоновог војсковође Бернадота. 2) О. II, шведско-норв. краљ (1872.-1907.), за чије се владе Норвешка одвојила од Шведске; војни историчар и песник.

ОСКИ, Осци, народ у ст. Италији.

ОСКОРУША (Sorbus domestica, фам. Rosaceae), врста воћа; пераста листа и бела цвета у богатим плавцима; расте у ј. Евр. и с. Афр.; плод налик на ситну крушку; једе се тек кад угњили и служи за прављење 1 врсте крушковаче. Оскорушица (Agrimonia eupatoria, фам. Rosaceae), зеласта биљка ливада и шумарака, непарно пераста листа, слична

ОСКОРУША (Sorbus domestica, фам. Rosaceae), врста воћа; пераста листа и бела цвета у богатим плавцима; расте у ј. Евр. и с. Афр.; плод налик на ситну крушку; једе се тек кад угњили и служи за прављење 1 врсте крушковаче. Оскорушица (Agrimonia eupatoria, фам. Rosaceae), зеласта биљка ливада и шумарака, непарно пераста листа, слична

ОСКОРУША (Sorbus domestica, фам. Rosaceae), врста воћа; пераста листа и бела цвета у богатим плавцима; расте у ј. Евр. и с. Афр.; плод налик на ситну крушку; једе се тек кад угњили и служи за прављење 1 врсте крушковаче. Оскорушица (Agrimonia eupatoria, фам. Rosaceae), зеласта биљка ливада и шумарака, непарно пераста листа, слична

ОСКОРУША (Sorbus domestica, фам. Rosaceae), врста воћа; пераста листа и бела цвета у богатим плавцима; расте у ј. Евр. и с. Афр.; плод налик на ситну крушку; једе се тек кад угњили и служи за прављење 1 врсте крушковаче. Оскорушица (Agrimonia eupatoria, фам. Rosaceae), зеласта биљка ливада и шумарака, непарно пераста листа, слична

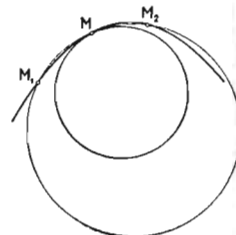
ОСКОРУША (Sorbus domestica, фам. Rosaceae), врста воћа; пераста листа и бела цвета у богатим плавцима; расте у ј. Евр. и с. Афр.; плод налик на ситну крушку; једе се тек кад угњили и служи за прављење 1 врсте крушковаче. Оскорушица (Agrimonia eupatoria, фам. Rosaceae), зеласта биљка ливада и шумарака, непарно пераста листа, слична

ОСКОРУША (Sorbus domestica, фам. Rosaceae), врста воћа; пераста листа и бела цвета у богатим плавцима; расте у ј. Евр. и с. Афр.; плод налик на ситну крушку; једе се тек кад угњили и служи за прављење 1 врсте крушковаче. Оскорушица (Agrimonia eupatoria, фам. Rosaceae), зеласта биљка ливада и шумарака, непарно пераста листа, слична

ОСКОРУША (Sorbus domestica, фам. Rosaceae), врста воћа; пераста листа и бела цвета у богатим плавцима; расте у ј. Евр. и с. Афр.; плод налик на ситну крушку; једе се тек кад угњили и служи за прављење 1 врсте крушковаче. Оскорушица (Agrimonia eupatoria, фам. Rosaceae), зеласта биљка ливада и шумарака, непарно пераста листа, слична

оскорушином, мала жута цвета на врху стабла и узане гроздасте цвасте.

ОСКУЛАЦИЈА (лат.), врста додирна вишег реда дв-ју кривих линија. **Оскулаторан круг**, чији положај према некој кривој одређен као граничан положај круга који пролази кроз 3 тачке (M, M_1, M_2) криве када се те тачке једна другој приближе до поклапања; слично се добија и о. равна просторних кривих.

OSCULUM (лат.), пољубац, нарочито при богослужењу (целивају се иконе, крст, св. престо, еванђеље итд.). **O. pacis**, пољубац мира, помирења. **O. reverentiae**, код кат. целивање бискупа у прстен, пале у папучу.

ОСЛАБЉИВАЊЕ, начин хем. ретуширања; ослабљују се обично негативи, који били нормално експоновани, али сувише изазвани, затим који су покривени хем. велом и који били мало експоновани и развијани у тврдом развијачу; у рукама искусног фотографа о. оруђе за исправљање карактера негатива. **Ослабљивачи**, нарочити раствори који имају способност растварања металног сребра негат. слике; по свом дејству деле се на: 1) о. који највише делују на места где је највише металног сребра и 2) о. који делују равномерно по целој површини негатива, независно од количине металног сребра у слоју (примењују се у слабиим растворима као средство за осветљавање негатива).

ОСЛИВ (*Merluccius vulgaris*), мор. риба до 1 м дуга, сребрнаста, а по трбуху бела; снажних зуба; прождрљива; по глави слична штуки, близак сред-

ник → бакалара; добар за јело.

ОСЛО (до 1924. Христијанија), престоница (260 000 ст.) краљевине Норвешке, на о. Фјорду; ст. град (осн. 1048.); унив. (1811.), пристаниште (4 месеца залеђено); инд. машина, намештаја; извози дрво.

ОСЛОБОДИЛАЧКИ РАТОВИ, ратови од 1912.-1918. које Србија водила за ослобођење и уједињење свих Срба и осталих Јсл.; као о. р., у ширем смислу, требало би схватити све р. који су ишли за тим циљем од Карађорђевог устанка и од ратничких подвига Ц. Горе, бар од времена Петра I; ранији р. могу се, међутим, схватити као постепене етапе, док су ови последњи донели непосредне и давње жељене резултате; о р. почели најпре против Турске; од 14. в. та држава постала испријатељ Срба и срушила њихову средњев. државу; отад Срби учествовали у свим ратовима против ње, а од 1804. кад се дигао I. устанак, Срби углавном сву своју снагу унели на то да збаде тур. Јарам и у осталим крајевима где Срби живели под тур. влашћу; од почетка 20. в. питање хришћ. у Тур. било етало на дневном реду Европе, која хтела да се у Тур. уведу реформе; кад то није успело, балк. хришћ. државе морале саме да узму у своје руке решавање судбине својих савезника; непосредни потицај за акцију дала Ит., која 1911. објавила рат Тур. ради Триполиса; одмах потом, у току зиме и лета 1912., склопиле савез 4 балк. хришћ. државе (Србија, Ц. Гора, Буг., Грч.) и ујесен 1912. ушле у рат с Турцима; Тур. брзо скрхана; Србија сатрла тур. пардаву војску на Куманову и Витољу, и за месец дана освојила целу Ст. Србију и највећи део Македоније и Арб., помогла Бугарима да освоје Једрене, а послала помоћ Ц. Гори да заузме Скадар; по свршетку рата с Турцима, међу савезницима дошло до спора око поделе плена; потстпана од Аустр., Буг. тражила за себе лавовски део и није пристајала ни на какву репизију ранијих уговора, мада они баш њим држањем већ били измењени; није чак хтела да спор пресуди рус. цар, кад је било уговором предвиђено већ мучки (16./6. 1913.) напала у Македонији на положаје Срба и Грка, који се храбро одупрли и прешли у контраофанзиву; с њима се борили против Буг. и Црногорци; на Брегалници буг. војска потучена и морала да се повлачи; против Буг. се ускоро кренула и Рум., па и Тур.; уговор о миру узмелу савезника склопљен у Букурешту и њим Буг., према Србији и Грчкој, изгубила скоро целу Македонију, осим Струмиче; успела Срба изазвала велико огорчење А.-У. као и сарадња Срба, Румуна и Грка; јачање Србије на-

лазило прир. одјека код јсл. поданика А.-У. и она се бојала да се на њен рачун не изврши уједињење Јсл., као што се раније извело уједињење Немца и Ит.; стога у Бечу тражили све могуће поводе да се изазове Србија; она одбачена са Јадр. обале, против ње изношене арб. претензије и стварала се арб. држава, против ње подбавани Бугари; Срби свуда уступали, да не би дошли у сукоб с опасним непријатељем; кад на Видовдан 1914. извршен у Сарајеву атентат на Франца Фердинанда аустр. престолонаследника, Аустр. искористила ту прилику да учини Србију саму одговорном за то дело и да јој објави рат (15. 28./7.); да би заштитила Србију, Рус. извршила делимичну и потом општу мобилизацију; Нем., која све радила у тесном споразуму с Аустр., упутила стога Рус. ултиматум; то кренуло вел. светски рат, у који ушле на 1 страни Србија, Русија, Фрц., Ц. Гора, Белгија, Енгл., Рум., Ит., Јапан, и најпосле САД и још неке, а на другој Аустр., Нем., Тур. и Буг.; у том рату Срби се сјајно држали; год. 1914. они разбили 2 прворазредне аустр. армије, на Церу и у очајној бици на Суворобору; после тога у срп. редовима страховито косила епидемија пегавог тифуса, која ослабила њихову борбену снагу; ујесен 1915., кад је било преко потребно берлинској влади да се створи непосредна веза Нем. са Тур. и кад Аустријанци репшили да понова крену на Србију, више нису ишли сами већ кренули и Бугари и Немци, и уступили Немцима чак врховну команду; према толикој сили, опколена са 3 стране и потпуно остављена сама себи, Србија се није могла одржати; њена војска се у етатним борбама морала повлачити и послала кроз тешке и непроходне кршаве Арбаније да се са некавалним заставима спасе до мора; савезници превели остатке срп. војске (почетком 1916.) на о. Крф; ту срп. војска опорављена и реорганизована, па још у мају 1916. пребачена с Крфа на солунски фронт и у лето узела учешћа у п. борбама, у којима се прославила освајањем крвавог Кајмакчалане и повраћањем Витоља; добро снабдевена оружјем и муницијом, појачана јсл. добровољцима, у тесној сарадњи с осталим савезницима, срп. војска 15./9. 1918. почела своју победоносну офанзиву на Добром Пољу, пробила непријатељски фронт и у неодољивом залету разбила Бугаре и Немце и почела да их гони; под тим ударцима Буг. брзо капитулирала, а ни Немци се, заједно с Аустријанцима, нису могли да задрже ни на једном новом положају; за 2 месеца савезничка војска са Србима на челу избила не само на Саву, Дунав и Дрину већ, у победоносном походу, прешла те границе и на својим заставима донела коначно ослобођење свом народу и од тур. и од а.-у. власти.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД ОЧИНСКЕ ВЛАСТИ → еманципација.

ОСЛОБОЂЕЊЕ СЕЉАКА → аграрна реформа.

ОСЛОФЈОРД, фјорд на Ј Норвешке, дуг 95 км; није обале, више острва.

ОСМАН 1) 3. халифа (644.-656.), иначе Мухамедов зет и његов ст. друг, али из меканске породице Умаје, чије припаднике (Умајјаде) помагао на рачун других, због чега (656.) убијен у једној побуни; за његова халифата, Арапи нападали на М. Аз. и на острва у Егејском М., освојили Јерменску до Кавказа, покорили целу Перс. и продрли даље у Сев. Афр. 2) име тројице тур. султана: О. I (1299.-1326.), I. знатнији османлиски владар; потукао код Никомедије Грке, али потиснут од грч. најамника Каталонаца; после каталонске побуне повратио све изгубљене земље и заузео Брусу. О. II (1618.-1622.); убила га јанјчарј. О. III (1754.-1757.), владао само 3 год. 3) ист. романтични спев и највеће дело Ивана Гундулића у 20 певања; остало недорвшено (без

14. и 15. певања); у њему се пластично слика судбина младог султана О. II, ког јањичари, после неуспеха у рату с Пољ., убили у Цариграду (1622.); око тог гл. предмета Гундулић ушло и неколико других догађаја из пст. и много романтичних и фантастичних епизода (авантуре лепе Соколице и др.); у О. јака хришћ. инспирација, али још јака глорификација словенства; песничка визија, мисли о сударима људских судбина, филозофија фатализма, ум. индивидуалност личности, верна јест слика Тур., приповедачка мирноћа, динамика слика и радње претстављају гл. одлике овог певања, који застарео само стилем и језиком; неколико писаца написало накнадно 14. и 15. певање: Пијерко Сорочевин, Маро Златарић, аноним и, с највише успеха, Иван Мажуранин.

ОСМАН-ПАША (1837.-1900.), тур. војсковој; ипак тако се одбрањом Плевне од Руса, 1877.

ОСМАНЛИЈЕ, Отомани, тур. племе које се почетком 13. в. повукло пред навалом Монгола из своје тадање домовине у Туркестану и добило од Селдука неке крајеве у зап. М. Аз. (у данашњем вилаету Билеџику) као лево с тим да чувају државу од Виз.; њихов тадањи вођ Ертогурл (1231.-1288.) верно служио Селдудима, али већ његов син Осмап прогласио своје племе за независно од Селдука (1299.); О., за кратко време, освојили већину селдучких кнежевина, па затим прешли и у Евр.

ОСМАТРАЊЕ, тактичка радња која има за цлљ прибављање података о раду непријатеља; врше га на земљи старешине јединица и нарочито одређени органи, а из ваздуха авијација и балони.

ОСМЕРАЧ 1) спортички лакш замац с 8 веслача и кормиларом. 2) стих од 8 слогова, најомиљенији у нар. директним песмама, код песника дубровачке и н. књиж.; цезура после 2. стопе или 4. слога.

Осмјум, Os, хем. елемент, племенити метал; атомска тежина 190,9, тачка топљења око 2500°, материја која има највећу досада познату специф. тежину: 22,5; налази се у природи, у платинским рудама; компактан о. има плавакастобео метална сјај; раније служило за израду влакана за ел. сијалице, у чему га сада заменио → волфрам; најважније му једињење о.-тетроксид, OsO₄, жућкаста кристална со, лако испарљива; паре отровне и непријатног загушљивог мириса, по чему дато име металу (грч.: осме = мирис); о.-т. служи као оксидационо средство и активатор кисеоника.

ОСМИНА 1) осми део. 2) 8. део целе → ноте.

ОСМОЗА (грч.), процес преласка молекула растварача, одн. растворених честица кроз полупорозне → дијафрагме, одн. → мембране, које деле 2 раствора различитих концентрација или различитог састава с истим или различитим растварачима; има примене у шд. (→ дијализа). **Осмотски притисак**, који врши растворене честице (молекули, јони) на своју околину, на основу својих топлотних кретања; о. п. растворене материје одговара гасном п. исте материје на истој тмпт., који би она имала када би се налазила у гасном стању у истој дисперзији и истој запремини; манифестује се као тежња растворених честица да буду у што мањој концентрацији; на основу тога пролазе кроз полупорозне дијафрагме, које не пропуштају растворене честице и деле раствор од чистог растварача или разблажених раствора (молекули воде) одн. растварача и раствора, и разблажују га, док хидростатички п. не заустави тај процес и не одржи му равнотежу; хидростатички п. је једновремено мера о. п.; код разблажених раствора о. п. је директна функција концентрације и апсолутне тмпт.; не зависи од природе растворених честица него само од њиховог броја; изомолекуларни раствори, тј. раствори који у једнаким запреминама садрже исти број растворених честица, имају на истим тмпт. исте о. п., нпр. о. п. 1% раствора шећера износи на 0° 0,649 Atm. и на 22° 0,721 Atm.; о. п. човечје крви износи нешто више од 5 Atm. и једнак је о. п. 0,95% раствора кухињске соли (натријум-хлорида) у води (фал. раствор кухињске соли); суспензије, емулзије и колоидни раствори, за разлику од првих раствора, имају веома мали о. п.; директно мерење о. п. дуго и експериментално тешко и зато се изводи индиректним методама, одређивањем снижавања тачке мржњења или понизивања тачке кључања; служи за одређивање молекуларне тежине растворених материја.

ОСМУНДА (*Osmunda regalis*, фам. *Osmundaceae*), реликтна папрат, веома распрострањена, чак и у бореалним пределима Евр. и Аз., свуда сем Аустралије; живи по барима и у влажним шумама; украс барске вегетације сев. подножја Беланце у Ј. Србији; лишће перасто; доњи листови стерилни и нормално развијени (трофофил), горњи метаморфозирани у плодноносне спорофиле.

ОСНАБРИК, варош (90 000 ст.) у Нем. на р. Хази, д. притоци Емса; инд. дрвета, хартије, тканина, гвожђа; од култ. установа: музеји, библиот., архив.

ОСНАЖАВАЊЕ ПОСЛА → ратификација.

ОСНИВАЊЕ ЗЕМЉИШНИХ КЊИГА врши држава по званичној дужности: о. з. к. пролази кроз више фаза: припремну, извиђајну, уређајну, ревизиону, оснивачку, заштитну и завршну; затечена права морају се унети у з. к.; сав рад органа јаван је и свако против њега може протестовати.

ОСНОВ ПОЗИВАЊА НА НАСЛЕЂЕ је тестамент, уговор о наслеђу, и ако њих нема → закон.

ОСНОВА 1) непроменљиви део речи који настаје од корена или друге о. нарочитим наставком за о. (глаголска, инфинитивна, презентека о.). 2) у геом.: страна равног лика или просторног тела која се сматра као доња или на којој тело почива. 3) у аритметици → степеновање и логаритмовање. 4) план, хориз. пресек пројектоване грађевине или архт. објекта уопште, у малој размери на хартији; решити о. неке зграде: повезати међусобно поједине групе просторија које та зграда треба да садржи; нпр. у једној вили груписати просторије за комуникацију, становање и домаћу економију тако да њихов распоред буде удобан; код сваке зграде разликују се о. подрума, приземља и спратова. 5) систем уредних ткст. жица који иде по дужини тканине; број жица у о. зависи од њихове дебљине (нумерације) и ширине тканине. **Основица**, базис (грч.), у → тријангулацији она тригоном. страна (линија, дужина) основног полигона, која се мери нарочитим методом и спец. средствима да би се њена дужина добила што тачније, јер је о. једна страна која се у тријангулацији мери директно, док се све остале одређују помоћу ње; у 1 тријангулацији могу се мерити и 2 или више основица, које се редукују на хоризонт и ниво мора. **Основичка мрежа**, о. полигон → тријангулација.

ОСНОВНА ПРАВА ЧОВЕЧЈА, у 1. фрц. уставу од 3./9. 1791. обухватала слободу савести, говора, штампе, једнакост пред законом, право својине, право мезбедности, право отпора насиљу итд.; јел. устав од 1931. јемчи грађанима једнакост пред законом, личну слободу, слободу вере и савести, а у границама спец. закона и слободу штампе, збора и договора (чл. 4.-13. устава).

ОСОВИНА 1) дуж или права разног значења, нпр. велика и мала о. елипсе, о. симетрије и обраћања, о. координатног система итд.; 2) вretenасто тело (од дрвета, гвожђа, челика) које остварује обраће других делова (нпр. точкова), али само не преноси мех. рад.

ОСОГОВ, план. на јел.-буг. граници, сј. од Кратова (Вардарска Бан.), састављена од кристалних шкриљаца са сливовима и жицама младих еруптивних стена, за које везане многе рудне жице, коришћене у ср. в. и ранијем добу тур. владавине (→ Кратово); највећи висови на јел. страни Султан Теле (Царев Врх, 2085 м) и Рујен (2252 м.). **Осоговија**, план. предео на сн. подгорини Осоговске Плани., јн. од Криве Паланке; земљиште еруптивног састава и богато оловном и сребрном рудом, која се искоришћавала у ср. в.; гл. занимање сточарство.

ОСОЈ, план. (1506 м) јз. од Свошља (Вардарска Бан.).

ОСОЈЕ, 1) плани. (1054 м) у Далм., сз. од Вргорца (Приморска Бан.). 2) плани. (873 м) између Имотског Поља и плани. Биокова (Приморска Бан.).

ОСОЈНИЦА, л. притока Брегалнице (Вардарска бан.); дуга 31,2 км; извире с Плачковнице; у д. току поља ориза.

ОСОКИН Никола (1839.-1895.), рус. историк; гл. дела: **Историја албанаца**, **Прва илквијација** итд.

ОСОР (ит.: Ossero), град на о. Преосу; 1921. г. 933 ст., од којих 583 Хрв.

ОСПА (exanthema), промене на кожи код извесних обољења, као првене мрље код тифуса (→ макула), црвена лака уздицућа код малих богиња (→ папула), мехурини код овчијих богиња, раних величина, облика, броја; брзо се губе; између појединих елемената обично кожа непромењена; елементи могу бити једни уз др. (сливена о.); код неких обољења елементи ситнија (тачкаста о.).

О. на плодима, заразна болест полних органа код говеди и коња, ређе код оваца и свиња; знаци: појена пликова на слузокожи полних органа, који прскају и остају ранице с гнојавим изливом, болови при мокрењу; зараза се преноси полним општењем; лечење: дезинфекција полних органа, испирање, забрана оплођивања болесних грла, обавезна пријава болести по зак. о сточним заразама. **Оспине** → богиње мале. **О. воде** → богиње овчје.

ОСПОРАВАЊЕ, побијање. **О. брачности**, отац може члнати о. б. детета рођеног у браку ако докаже да у време зак. трудноће није могао општити са својом женом; тужба се мора поднети у року од 3 мес. од дана сазнања за рођење. **Оспорене тражбине**, којима је, у току стечајног поступка, оспорена било исправност, било исплатни ред од стране управитеља масе или за то овлашћених стечајних веровника (§ 121. и 122. Стеч. закона).

ОСТАВА → депозит. **Оставина**, заоставштина, имовина умрлог, посматрана у часу његове смрти, без обзира да ли вредност добара надмаша вредност обавеза или обрнуто; по наследном праву прелази на наследнике; у њу не улазе лична права и обавезе умрлог као и породична која потичу из брака (очинске власти, старатељства), личне службености или обавеза пуномоћника итд.; у савременом праву сматра се за целину (→ универзална сукцесија).

ОСТАВЉАЊЕ ВЕРОЈАМНО, напуштање брачне заједнице од стране једног супруга с намером да се прекине брачни живот; ако потраје дуже (по Срп. грађ. зак. 4 год.), представља узрок за развод брака.

ОСТАДЕ Адриан ван (1610-1685.), хол. сликар, ученик Ф. Халса; радио сцене из живота хол. сељака.

ОСТАТАК → рачунске радње.

ОСТАЉД Вилхелм (1887-1932.), нем. хемичар и филозоф; по његову мишљењу све је у суштини енергија (и материја и дух); гл. дела: *Енергетички основи култ. науке*, *Предавања о прир. филозофији*, *Савлађивање научног материјализма*, *Филозофија вредности*, *Принципи хемије*.

ОСТВЕ, ости, обично на подужој мотки причвршћена гвоздена виљушка са 3-7 кракова којом се риба гађа у бистрој води, каткад ноћу уз светлост луча; служи и за хватање сувиђера са морског дна.

ОСТЕНДЕ, град (47 000 ст.) у зап. Белг., лежи на обали Северног М. и на Бришком каналу; пристаниште, бродоградилште; инд. чипака и дувана.

OSTENSORIUM → монстранција.

ОСТЕНТАТИВАН (лат.), упадљив, изазивачки.

ОСТЕЊАК, шкољ, стена која са дна мора, јез. или река избија до испод или изнад водене површине и омета саобр.

ОСТЕО (грч.), предметак у сложеницама; значи: кост, костију, у костима. **Остеологија**, наука о костима, грана анатомије кичмењака; проучава њихове облике и грађу кости и окоштавање. **Остеом**, доброћудни израштај коштаног ткива; јавља се на свим костима тела, чешиће на дугачким костима у лубању, у облику испупчења на површини костију.

Остеомалиција → омекнавање костију. **Остеомелитис**, запаљење у коштаном систему; акутно запаљење, често код деце; процес наступа веома интензивно, болови, висока тмпт., грозница, локалне појаве, јако изражене (некад скривене), воде убрзо тровању крви (→ сепса); хронично често код одраслих, развој болести дуготрајан; код обе врсте долази до делимичног заузимања кости, стварају се фистуле, делови мртве кости (секвестер) испадају напоље; лечење: акут. о. хитно оперисати; хрон. о. оперисати кад се процес ограничи.

Остеосарком, малигни израштај коштаног ткива; чешћи код млађих особа; нарочито на дугачким костима; сарађен од малигнућих ћелија, које разарају нормално коштану ткиву замењујући га масом израштаја.

ОСТЕРМАН Андреја (1686-1747.), рус. државник; истакао се за владе Петра Вел. као одличан дипломат; водио преговоре с Тур. после Петровог пораза на Пруту и закључио са Шведанима ништатски мир.

ОСТЕРХУНД, пас за лов на видре, вел. хајкаш с длаком грифона, пепељав с црвеним и сирим пегама.

ОСТЕРЦ Славко (* 1895.), композитор модерних, проф. конзерваторијума у Љубљани; компоновао опере: *Крог с кредо*, *Саломе*, *Из комичне опере*, симфоније, увертире, концерте, песме, хорове, дела за разне ансамбле.

ОСТИЈА, ст. рим. пристаниште на ушћу Тибра.

ОСТИЈАРИЈИ (лат.), нижи чин у хришћ. цркви, вратари; пазили ко улази у храм; данас црквењаци.

OSTINATO (ит.), ознака за тему или мотив који се стално понавља и најчешће се јавља у басу (бас о.).

ОСТИТИС (грч.), запаљење кости, ретко као самостално обољење, чешиће секундарно као код → остеомиелитиса и → невриститиса.

ОСЈАЦИ, уг. народ у зап. Сибиру (22 300); полуномади; лов, риболов и гајење сев. јелена; шаманисти и прав.; сродни им Вогули и Мађари (5500 у СССР).

ОСТОЈА, бос. краљ (1398-1404. и 1408-1418.), по свој прилици незаконити син краља Твртка I; покуша-

вао да води самосталну политику, али с једне стране био ометан од Мађара, а са друге притискиван од сувише јаке бос. феудалне господе; гл. личност за његове владе у Босни био моћни великаш Хрвоје Вукчић; краљ, понекад преко воље, стајао под његовим утицајем; једно време их спајала заједничка борба против Мађ., одн. против мађ. краља Сигмунда; кад се одвојио од Хрвоје, 1404., О. био срушен и на престо доведен Твртко II; у другом делу своје владе О. покушао да се одупре Мађ., али савладан и принуђен да призна Сигмундову врховну власт (1411.); Хрвоје, затим, довео против њега, као противкраља, опет Твртка II, а у борби са Мађ. Турке; после тур. победе О. остао у земљи, али без правне власти и без ширег подручја.

ОСТОЈИЋ Стеван, бос. краљ (1418-1423.), наследни оца Остоју; био без значаја и утицаја, јер други бос. краљ тог времена, Твртко II, имао јаку подршку и већу власт.

ОСТОЈИЋ 1) Васа (18. в.), сликар иконописац; израдио иконостас у Раковцу. 2) **Тихомир др** (1865-1921.), историчар књиж. и нап. радник, наставник у гмн. и тајник Матице српске; 1920. изабран за проф. јед. књижевности на флз. факултету у Скопљу; специјализовао се за науку књиж. 18. в.; највише се бавио студијама Д. Обрадовића и Б. Радичевића.

ОСТРАГУША, пушка пуњена са задње стране цеви, у Србији уведена после 1866.

ОСТРАКИЗАМ (грч.), изгнанство атинских политичара на 5-10 год., које гласањем изрицао цео народ; завео га Клеистен. **Остракон**, црепчић којим се гласало за о.

ОСТРАКОДЕ (Ostracoda), група ситних рачиља бочно спљоштена тела с љуштуром од 2 капка који сакривају нејасно чланковито тело; живе махом на дну мора и слатких вода; хране се претежно материјама животњачког порекла; већи број врста.

ОСТРАЦИОН (грч.) → морски ковчег.

ОСТРВО, оток, мањи део сухоземне површине са свих страна опкољен воденом површином. **Острвски брегови**, узвишћења која се дижу непосредно изнад равнице и састоје се од отпорнијег стена.

ОСТРИГАР (Naematopus), птица мочварница из фам. вивака, величине голуба, високих црвених ногу и дужег кљуна, одозго црна, одоздо бела, живи поред воде; храни се пужевицама, шкољкама, инсектима; њена јаја се једу, а месо не.

ОСТРИГЕ (ит.) → каменце.

ОСТРИЧЛ Отокар (* 1879.), чсл. диригент и композитор, директор опере у Прагу, компоновао опере: *Властина смрт*, *Куналове очи*, *Пулолци*, 1 симфонију, симфонску песму, баладу *Сирото дете*, хорове итд.

ОСТРОВИЦА 1) план (800 м) сз. од Рудника, с ораницама истоногетог града, који разорно Мурат II (1454.). 2) остаци ст. града код Скрадина (Приморска Бан.); помиње се још од 12. в. у 14. в. у власништву Шућина, а потом босанског краља Твртка I.

ОСТРОВСКИ Александар (1823-1886.), вел. рус. драмски писац чије име нераздвојно везано за вст. рус. слободног позорништа; у својим комедијама износио мрачне стране патријархалних рус. трг., чиновника и малограђана; гл. дела: *Гроза*, *Сиротиња није порок*. *Наши смо*, споразумећемо се, *Девојка без миза*, *Шума*, *Без кривиче криви*; *Снежана* (драмске ескаске) и др.

ОСТРОВСКО ЈЕЗЕРО у грч. Македонији (75 км²), јз. од Водена, кад варошице Острова; највећа дубина 61,7 м.

ОСТРОГ, мањ. између Никшића и Данилов-Града (Зетска Ван.) са ст. пећинском прк. св. Крста из 1655., у којој се чувају мошти св. Василија; поред ње нова црква.

ОСТРОГОТИ, Источни Готи, герм. племена, настањена прво и. од Дњестра, где их напали и покорио Хунни; после Атилине смрти збацили хунску власт и прешли на Б. П., затим отишли у Ит. и тамо образовали герм. државу; њихову краљевину у Ит. уништио Јустинијанов војсковођ Нарсес (555.).

ОСТРОЖАЦ, развалине града сз. од Бихаћа (Врба-

ска Бая.); помиње се од 13. в. као утврђен и насељен град и средњих жупе; од краја 18. в. око њега вођене честе борбе између Турака и Аустријанаца. **ОСТРОМИРОВО ЈЕВАНЂЕЉЕ**, најстарији споменик рус. писмености на ст.-сл., које написао 1056. ђакон Григорије за новгородског градоначелника Остромира.

ОСТРУЖНИЦА, село на Сави (Дринска Бая.), где одржава прва нар. скупштина за време 1. устанка коју сазвао Кривац.

ОСУДА УСЛОВНА, нова установа примењена у јсл. крив. зак. (§ 65.); ако крив. дело није тешко, а постоје околности и уверење да кривац није опасан за друштво, казна се одлаже и уопште не примењује ако кривац оправда поверење у постављеном року; изриче се код осуда на затвор до 1 год. или строг затвор до 6 мес., или новчану казну; извршење казне се одлаже најмање 1, највише 5 год.: не може се применити на оне који раније осуђени због злочина и оне који за последњих 10 год. осуђени на затвор; при у. о. узима се у опену доба, раније владање кривца, његово признање итд.; код у. о. кривац се може осудити да накнади учињену штету (надаље за год. дана).

ОСЦИЛАТОР (лат.), апарат или уређај за производње осцилаторног кретања; најчешће: апаратура за производње ел. таласа; ел. генератор који се у радио-техници употребљава за производње наизменичних струја високих или акустичних учестаности; обично се од о. захтева да произведене струје буду синусоидалног облика; најчешће се електронска лампа употребљава као о., у спеш. случајевима: кристал кварца се додаје електронском о. ради стабилизације учестаности (→ електронска лампа, кварц).

ОСЦИЛОВАЊЕ, кретање око једног равнотежног положаја као нпр. шеталице код часовника, затегнутог и уздржаног гуменог црева итд.

ОСЦИЛОГРАФ (лат.-грч.), ел. апарат помоћу којег се може убележити директно крива наизменичне струје или наизменичног напона у функцији времена; принцип и конструкцију о. дао фрц. научник Блондел.

ОТАВА 1) л. притока р. Св. Лоренца у С. Амер., дуга 1 300 км, улива се код Монтриола; део горњег тока вештачки начинен пловним и истоименим каналом спојен са Хјуронским Ј. 2) место (119 000 ст.) Канаде и важно извозно место за дрва; унив. и опсерваторија. **Отавски споразуми**, закључени 20./8. 1932. у О. на конференцији између Енгл. и њених аутономних колонија (Аустрал., Канаде, Индије, Н. Зеланд, Н. Земље и Ј.-аф. Уније); предвиђају преференцијалне царине у трг. промету између ових доминација и Енгл. за све важније производе који су предмет тога промета.

ОТАВА, 2. или 3. откос прир. или привремене вештачке ливаде који се скида што касније ујесен, али тако да може да се просуши и прикупи пре јесењег влажног времена; одлична сточна храна; ванредно добра и за младе домаће животиње.

ОТАЛГИЈА НЕРВОЗА (грч.-лат.), стални или повременни болови у ушима, мада не постоји никакво обољење уха; узрок: обично запаљење и улцеративне промене ткива у ушима, ждрелу и грклану (кварни зуби, појаве ангине, тбк. грклана).

ОТАРУ, град (157 000 ст.) на острву Јесу (Јап.), на обали Јап. М.; извози уља и дрво; веома развијен риболов.

ОТАЦ КАО НАСЛЕДНИК: о. наслеђује своје дете по закону, ако је остало без потомака; у томе искључује мајку; ако је дете усвојено, усвојитељ нема правни наслеђа.

ОТАЏБИНА 1) земља одн. држава према којој неко на основу свога прир. порекла мора да врши све дужности које за појединца потичу из њених закона, а која за то штити сва његова права до којих је дошао у складу са тим њеним законима. 2) књиж. лист, покренут, по угледу на фрц. часопис *Revue de deux mondes*; у своје време наш најбољи књиж. часопис; излазио у Београду 1875.-1878., 1880.-1883., 1887.-1892.; уређивао га д-р Владан Ђорђевић, а у последње време, с њим заједно, д-р Милан Јовановић. 3) полит. лист, који покренуо П. Кочић 1907. у Ваљеву Луци; лист био веома борбен и због једног чланка тешко страдала цела редакција 1908.; 1911. 1914. излазио у Сарајеву; у Ваљеву Луци поново покренут 1923., али се с новим људима није могао одржати.

ОТВАРАЊЕ КРЕДИТА, предуговор којим се неко обавезује да ће другог дати новац на зајам; наше правосуђе сматра да лице у чију је корист дато обавезање за закључене зајма нема право на извршење

уговора принудним путем, већ једино на накнаду штете изслед неизвршења, ако је оно дошло без разлога.

ОТВАРАЊЕ РАСПРАВЕ: по грађ. парничном поступку битна је формалност да суд пре прелаза на дневни ред саопшти да је отворно расправу назначио о чему се расправља.

ОТВАРАЊЕ ТЕСТАМЕНТА (затвореног) суд по праву врши пошто обавести сва заинтересована лица и у присуству свих њих; судија отвара тестамент и саопштава садржину на потпис.

ОТВОР КОНСТРУКЦИЈЕ, хориз. слободно растојање између унутарњих ивица ослоних стубова ипж. к.; обележава се са 1 и изражава у метрима.

ОТВОРЕНИ ЗАГРИЖАЈ (*patetex apertus*), неправилност у развоју вилица; код стегнутих вилица отвојање између горњих и доњих предњих зуба (горњи и доњи кутњаци се додирују).

ОТЕЈО, Шекспирово ремекдело; карактерна студија љубоморна човека, заслепљена неоправданом сумњом и жестоком страшћу.

ОТЕЈО (Clinton Black-Hamburg), ст. директно родни хибрид, роди веома добро (до 150 хл по 1 ха); грође црно, вино веома јаке боје и јаког хибридног мириса и укуса; њим се појачава боја црним вињима; има и хибрида с о.

ОТИСАК, штампани чланак или какав други спис посебно отштампан из неког часописа или листа; пред својих треба да носи и стране часописе из којег је прештампан.

ОТИТИС (грч.), запаљење уха. **О. екстерна**, запаљење ушне шкољке и спољног канала уха; **о. е. циркумскрипта**, чир у спољном каналу уха; знаци: лак бол, штрецања, оток на одговарајућој страни шкољке; у каналу мало испуњење, које некад зашпице цео отвор спољног канала; болест траје 2-4 дана. **О. е. дифуза**, захвата цео или већи део спољног канала, знаци: исти само јаче изражен, траје дуже. **О. е. булдоза хеморагика**, искључиво код грча, у спољном каналу пикови, мехури пуни су крвчасте течности, јаки болови док мехури не прсну, крвављење из уха. **О. медија**, запаљење средњег уха; акутни настаје продором клица кроз Еустахијев канал; знаци: јак бол, повећана тмпт., наглухост, главобоља; бубна опна отечена и испупчена, проваљује се под притиском гноја или се просепањем испушта гној; затим уху пури 3-4 недеље; остали знаци ишчезавају у току 6-7 дана; болест се потпуно лечи и не оставља трага; хронично запаљење средњег уха, сем сталне перфорације (отвора) на бубној опни и сталног или повременог одлива гноја из уха, нема никаквих др. субјективних ни објективних симптома. **О. м. тбк.**, развија се готово без икаквих субјективних знакова путем лимфних и крвних судова, али и продором тбк. бактерија из плућа кроз Еустахијев канал; једино код овог облика можемо наћи 2 и више малих перфорација на истој бубној опни. **О. медија поворобенчади**, неинфективно запаљење изазвано продирањем меконијума и маља (пануго) с водом плода у средње ухо кроз Еустахијев канал; ишчезава без последица. **О. интерна** → лабиринтитис. **Отogene интракранијалне компликације** код гнојења уха, инфекција директно продира кроз оболелу кост у правцу мождана опне или кроз унутарње ухо (лабиринт) низ периваскуларне и периневралне омочаке, ређе кроз акведукт кохлеје и вестибула; могуће компликације су: а) екстрадурални апсцеси, б) тромбоза синуса, в) апсцес великог и малог мозга и г) → менингитис.

ОТКАЗ, у трг.: извештај, извештавање; прекидање уговорног односа, рочи или термински посао (посао робом коју треба испоручити у одређено време); може се закључити тако да се роба испоручи извесног месеца, остављајући купцу или продавцу да бира који хоће дан; купац одн. продавац треба да на 2 дана пре испуне посла извести другу страну, да откаже; о. се врши преко безанског секретаријата; услов (продавач одн. купчев) «забор безог» даје право одн. страни да бира дан испоруке без о.; право на о. не постоји ако није уговорено или законом предвиђено; да би произвео дејство о. мора бити благовремен, и ако није уговорен оправдан; о. не поништава већ раскида уговор. **О. закупца**, постоје нарочита правила о о. уговора о пороби (закупу); на основу о. з. кратким поступком наређује се др. страни да преда, одн. прими порабан предмет на одређеном месту и у одређено време; чим страна поднесе уговор о пороби и доказ о. з., суд ће донети одлуку о уважењу о. з. Не саслушавши 2. страну; ако је ова незадовољна, може учинити приговор у року од 8 дана; суд ће тада заказати рочиште и одлучити да ли су приговори основани; ако нису, о. з. остаје на снази, а 2. страна може по-

вести редовни спор; ако су приговори основани, суд ће упутити страну која изазвала поступак на редован спор.

ОТКИСЕЉАВАЊЕ ВИНА, смањивање сувишне киселине у вину; пошто утиче на квалитет в., врши се у случајевима када се киселина не може довољно смањити редовном негом и биол. смањивањем или мешањем с др. мање киселим вином или шећереним шире у закону дозвољеним границама; примењује се само код здравих прир. киселих вина, а може се вршити у шире и в. средствима дозвољеним § 4. Зак. о вину, најбоље чистим калцијум-карбонатом, калцијум-карбонатом и неутралним калцијум-тартра-том; да се одузме 1 г винске киселине у литру вина, потребно или 0.87 г калцијум-карбоната или 1.5 неутралног калцијум-тартрата, или 0.92 г калцијум-карбоната; пре о. потребно испитати киселину у вину, а затим извршити пробе у малом, које се после 10-14 дана испитују кушањем; претерано одузимање киселине чини вино блујавим, празним и нехармоничним; у в. потребно остављати на 1 л од 0.5-1 г винске киселине; колико ће се моћи у ком вино-торју одузимати киселине, објављују према чл. 10. Правилника за извршење Зак. о вину сваке год. банске управе, на предлог контролних станица.

ОТКРИВАЈУЋА ЗАКЛЕТВА, којом једно лице тврди да је тачно приказало извесно стање; нпр. стечајни дужник полаже о. з. да показао целу своју имовину у биланс; ако се утврди да имао и др. имовине, сматра се да је учинио кривоклетство; деловојна ортаклука дугује о. з. у погледу ортакче имовине.

ОТКРОВЕЊЕ, начин на који бог показује себе и своју вољу: 1) у стварању природе, 2) у спасењу света помоћу Христа и 3) својим утицајем на при-лике из садашњости; **О. Јованово** → Виблија.

ОТКУП, право које може уговорити продавац при-ликом закључења уговора о продаји; о. значи да продавац може повратити ствар ако до одређеног рока положи уговорену цену; ако рок није утврђен, право откупа траје до смрти продавца; право о. на непокретностима дејствује једино ако је уведе у земљ. књиге.

ОТКУПНИНА, доплата, сума новца која се плаћа при примању доплатне (откупне) пошиљке.

ОТЛУКАНА (тур.), отвор с вратима на калканском зиду или у крову с малим испадом у виду балкона (али без оградe) за убацивање сена.

ОТМАН → Осман.

ОТМИЦА, начин склапања брака, којем се прибе-гава кад се не може редовним путем доћи до не-весте (непристајање нево или њена рода); поједини иллични отмицај девојке, па и удате жене; код не-ких примт. племена отмицају и младожењу; схва-тање да је о. најстарији начин склапања брака није тачно; и поред строгог настојања власти и закона да је искорене, код Јк. Ст. и сада има случајева о.; веома чести случајеви тзв. уговорене о., где се о. симулира да би се избегли трошкови које захтева нормална свадба; по нашим законима о. кривично дело; отета девојка не може пуноважно дати изјаву о ступању у брак све док не буде ослобођена; ина-че брак оборљив (ништи се по тужби девојке или њених родитеља), уколико га девојка прећућно не ратификује пристанком на такав брак и пошто се буде као удата ослободила принуде и страха.

ОТО (Otto), нем. авиони у употреби у светском рату.

ОТОК, село у Срему (Винковачки срез), у којем нађено оруђе и оружје и бакарног доба.

ОТОК 1) повећање запремине органа удова или њи-хових делова; последица → едема или запаљења и разликује се од израштаја (→ тумор). 2) → острво.

ОТОКА 1) → шира, 2) део кола који се привезује за 2 тачке неког другог, већ постојећег ел. кола, тако да укупна струја тече тада једним делом кроз о., а другим делом кроз део постојећег кола за који је о. привезана. **Оточна динамомашина**, генератор једно-смислене струје с оточном побудом, тј. са побудним (индукторским) намотајем оточно везаним на крајеве индуктне машине; напон д. опада нешто мало с оптерећењем. **О. мотор**, електромотор једносмислене струје с оточном побудом, тј. са побудним (индукторским) намотајем оточно везаним на крајеве индуктне мотора; број обрта о. м. опада нешто мало с оптерећењем.

ОТОКАР → Пшемисл.

ОТОЛОГИЈА (грч.), наука о болестима уха, органа за слух. **Отомикоза**, запаљење спољног канала уха проузроковано гљивницама буђа разних врста; из-азива свраб, топлу и нервне појаве, а ређе болове и лучење секрета; обично код људи који живе у влажним становима. **Отореја**, гнојава

цурење слузавих маса из уха. **Оториноларинголог**, лекар специјалист за болести уха, носа и гркљана. **Оториноларингологија**, наука о болестима уха, носа и гркљана; у циљу специјализовања проучавају се наједно због сличних тхи. метода испитивања и че-го заједничких узрока обољења, пошто сва 3 ор-гана директно комуницирају између себе. **Отосклероза**, наследна, прогресивна наглухост, која се погор-шава веома споро, али непрекидно до глухоте; гл. узроци: промена структуре коштаног лабиринта, имобилизација покретне плочиче стapes-а (узенгија) и атроф. дегенерација нерв. елемената унутр. уха; гл. симптоми: неосетљиво погоршавање слуха, зујање у ушима и лака повремена несвестица; лечењем се могу само ублажити симптоми и болест задржати од напредог напредовања. **Отоскопија**, метод директног прегледа спољног и ср. уха помоћу ушног левчића, који се увуче у спољни канал уха, и чеоног огле-дала (рефлектора) помоћу којег се, кроз левчић, уба-ци спол светлости у спољ. канал уха до бубње опне.

ОТОМАН (фрц.), источњачко канабе с ниским на-слоном и без њега; миндерлук. **ОТОН**, Грчка: **О. I Баварски**, I грч. краљ (1832-1862.); навео парламентарни облик владавине, али остао не-утралан у ратовима Тур. с Египтом и Рус., због чега збачен. **Немачка**: 1) **О. I Велики**, краљ и цар (936-973.), син Хајнриха I; заузео Ломбардију и крунисао се за ломбард. краља (951.), потукао Мађаре код Аузбурга (955.); приликом свог 2. похода на Ит., папа га крунисао златном круном рим. цара (962.); тако установљено **Свето рим. царство нем. народа**, које трајало све до 1806. 2) **О. II**, цар (973-983.), син и на-следник О. I. 3) **О. III**, цар (983-1002.), син О. II и виз. принцезе Теофане. 4) **О. IV**, цар (1208-1214.), син Хе-нрика Лава; ратовао против фрц. краља Филипа II, али био потучен. **Рим**: **О. I**, рим. цар (69), савладао Галбу, али и сам потучен од новог претендента Ви-телија, после чега извршио самоубиство.

ОТОЧАЦ, варошица и среско место (3500 ст.) на р. Гацкој, у Гацком Пољу (Савска Бан.); пивара, 2 стругаре, трг. вином и ракијом, гмн.; остаци старе тврђаве; водопад Гацке у Швицко Ј.

ОТОЧЕНТО (ит.), уметност 19. в.

ОТПИС → годишњи о.

ОТПИС, адијабатско ширење ваздуха при струјању увис.

ОТПОР 1) способност организма да савлађује по-зледе и заразне болести (у том смислу се каже да млади организми имају више отпорне снаге неголи старији). 2) у рату способност војске да одбиа и одолева непријатељском нападу. 3) сила којом не-ка средина дејствује на тело које се у њој креће или је притискује. **Отпорник**, направа помоћу које се може, простим померањем ручнице, мењати вредност отпора укљученог у ел. колу; о. за тачна мерења садрже отпоре од манганина чија се вредност са-тмт. практични не мења, а о. за инд. потребе садрже отпоре од јетинијег материјала (никелна, гвожђа итд.); у инд. се каткад такође употребљавају о. са течним отпором, најчешће с раствором натријум-карбоната.

ОТПРАВАК, препис судске одлуке (закључака или пресуде) који се доставља заинтересованим.

ОТПРАВЉАЧ РОБЕ, који у виду сталног занимања за рачун др. лица, али у своје име, склапа уговоре о превозу робе; трг., чији се послови састоје у ста-рању о превозу туђих ствари (експедитор, шпеди-тер, огриваник).

ОТПРАВНИК ПОСЛОВА (chargé d'affaires), дипло-матски чиновник који врши дужност посланика ако на челу посланства, ма из којих разлога, не стоји посланик; сталног о. п. акредитује мин. иностр. по-слова код владе саме оне државе где није акреди-тован посланик. **Привремено о. п.**, најстарији дипл. чиновник дотичног посланства кад је посланик отсустан.

ОТПРЕМНИНА, сума коју послодавац даје после-нику једном за свадга приликом отказа службе; предвиђена законом о радњама.

ОТПУСТ УСЛОВНИ, може се дати: а) осуђеницима који су први пут у казненом заводу по издржању 1/2 казне; б) који су 2. пут осуђени по издржању 2/3 казне; в) осуђеним на вечиту робију по издржању 15 год., одн. 19 ако су и раније осуђивани; г) којима је смртна казна замењена робијом тек после 20 год.; губи се кад отпуштени осуђеник изврши ново крив-дело; одлуку о у. о. доноси мин. правде на предлог нарочите комисије; отпуштеном осуђенику одређује се место живљења које не може напустити без зна-ња власти (чл. 27-33. Зак. о извршењу казне лишења слободе, од 1929.). **Отпусно писмо** давао код Јевр. служ жени при расави брака.

ОТРАНТСКИ МОРЕУЗ између Апенинског и Балк. Пол., широк око 72 км, спаја Јадр. и Јонско М.

ОТРИС, простран план, масив на ји. страни Тесалије (Грч.), изнад канала Трикер и Аталанти (Егејско М.); највећа веоина 1726 м.

ОТРОВ, свака материја унесена у организам, која штети ткива, омета правилан рад органа, изазива појаве болести или чак проузрокује смрт; неке материје које се уносе у организам, према облику и узетој количини, могу бити најизменично храна, лек или о.; нпр. јод, арсен, фосфор и гвожђе, у обичном лекарском схватању су лекови, али могу се сматрати и као храна, јер чине саставни део наше протоплазме и неопходни су нашем организму, док узети у нарочитим облицима и у довољној количини постају прави о.; по пореклу о. су: а) **биљни**: атропин, никотин, опијум, стрихнин и др.; јаке о. садрже плодови кукурека, велебиља, бунике, татуле, кукуте и др., а у прокљизлом кромпире се налази о. соланин; б) **животињски**: змиски, инсектни, риљни и др., в) **минерални**: арсен, жива, олово, фосфор; по органима на које делују су: крвни, живчани, срчани и др.; по дејству о. су: а) **хемиски**, који разаравају ткива (једињења разних метала и металоида, јаке базе и киселине, неки биљни о., од бојних: иперит, фосген и др.); б) **наркотика**, изазивају у почетку надражаје, а затим одузетости органа (буника, велебиље, опијум, гасни о., од бојних прави о.-арсенин); в) **надражајно наркотични**, делују слично о. обе претходне групе (ерготин, дигиталис, хлороформ, етер); г) **септични**, изазивају труљењем процесе сличне врењу (риљни, бактериски о. и др.) О. се продају по нарочитој дозволи, а они који се употребљавају као лекови, продају се у апотекама само по налогу лекара. Против о. → антитод и тровање. Злоупотреба живчаних о., у виду навике, као и ноторно пијанчење разлоз за одузимање делимичне пословне способности и стављање под старатељство. **Отровни гасови** → бојни отрови. **О. печурке**, више врста (→ табела у боја).

ОТРОК, у старој срп. држави роб.

ОТРЕК, стрм нагиб земљишта изнад неког блажег нагиба или површи.

ОТРЕЧАК КРУЖНИ → круг; сферни о. → кугла.

ОТСТОЈАЊЕ, барометарско о., висинска разлика између 2 тачака, одређена барометром; вертикално о., висинска разлика између 2 тачака: геодетско (право, истинско) о., дужина између 2 тачака на земљи, терена по луку $ABC = \lambda$ највећег круга; хоризонтално о., најкраћа дужина између 2 тачака на земљи $AC = s$; разлика $\lambda - s = r$ (0, 000 004 848 136 $\alpha - 2$

$\sin \frac{2}{\alpha}$); за s мање од 30 км може се сматрати да је $\lambda = s$. (На сл.: ABC геодетско о., AC хоризонтално о.).

ОТСТУПАЊЕ 1) стратегијско радња ради концентрације снага за битку на подеснијем положају; врши се после неуспеха и пре одлучног судара; предузима га и бранилац и нападач према потреби; може бити благовремено или принудно. 2) мала допуштена разлика између вредности добивене опажањем (мерењем) неке количине и највероватније вредности те количине; према вел. о. одређује се тачност појединих мерења, нпр. ако је 1 дужина мерења 6 пута (H до H_0), највероватнија вредност те дужине је аритметичка средина из свих 6 мерења.

ОТСТУСТВО ВОЈНИЧКО, одлазак војника кућама за време служења кадровског рока; сваки војник (редов, каплар и морнар) пушта се по истеку 6 месеци од дана ступања у кадар на о. које не може бити мање од 15, ни веће од 30 дана; мн. вој. и морн. има права да нареди да се војници пуште и на дужи о.; сваком војнику припада за време служења у кадру бесплатан одлазак на о. и повратак у команду; за офицере, подофицире и питомце вој. шк. важе спец. наређења и уредбе.

ОТСУТНО ЛИЦЕ, које је ван свога домицила; средњи суд дужан је да се брине о имању о. л. постављањем старатеља, ако о. л. није себи одредило пуномоћника.

ОТУЧА, понорница у Грачачком Пољу (Савска

Бан.); извире на Уралу, понире на ивици поља и јавља се после подземног тока испод Велебита као Крупа.

ОТХЕМАТОМ (грч.), еластичан, често флукутирајући оток, у облику израштаја, у горњој половини ушне шкољке; узрок: контузија шкољке (тангенцијална повреда) и излив серозне или серозно-кржаве течности између коже и перихондријума; ако излив загноји остају доцније унакажења.

ОТЦЕПЉЕЊЕ ЗАПАДНЕ ЦРКВЕ ОД ИСТОЧНЕ, извршено коначно 1054, кад су обе црк. прекинуле сваку везу; почетак још у 5. в. кад се појављују супрематске тежње рим. папа и разлике у обредима и учењу; узроци многобројни: разлози и. и зап. народа и менталитета, борба грч. и лат. културе, слабе везе због удаљености, власт рим. папа на 3., борба о превласт над покр. црквама, нова учења и обреди, лична нетрпељивост итд.; повод 867. кад грч. цар Михаило III сменио патри. Игњатија и поставио Фотија; папа Никола I на еп. сабору збацио Фотија, што епископи одбили; папа одузео и буг. црк. од цариградске, па Фотије осудио на сабору Николау I; владарске борбе о престо унеле пометњу у цркву (Фотије смењен) због личних тежњи и самовоља царева који често одобравају поступке папе; у 11. в. појавиле се обостране оптужбе због разлика у обредима и → filioque; кад покушаји помирења нису успели, папини посланици (Хумберт) проклели патријарха и и. цркву и напустили Цариград; патри. Михаило Керуларје проклео онда папу и цркве се одвојиле, на штету хришћанства.

ОТШЕТА, вредност коју одговорно лице даје као накнаду штете; о. одређује суд.

ОУД, област (62 720 км²) у Индији (Аз.) између Хималаја и р. Ганга, чји се стан. (13 мил.), услед веома плодног земљишта, највећим делом баве земљр.; гл. место Јакшау.

ОФАНЗИВА (фрц.), стратег. акција кад моћнија страна тражи непријатеља да га потуче, подижући морал трупа и углед државе; даје вел. слободу рада у погледу избора циљева, начина и времена дејства, а преноси борбу на земљиште непријатеља; супротно: дефанзива.

ОФЕНБАХ, варош (82 000 ст.) и речна пристаниште у Нем. на р. Мајни се веома развијеном инд. (коже, хем., гуме итд.).

ОФЕНБАХ Жак (1819.-1880.), композитор, претставник фрц. оперете 19. в., диригент; музика му весела, мелодична, а садржај оперета (око 100) црпен из свакодневног париског живота и, уствари, сагара на тадашњи политички и друштв. живот; најбоље му дело Хофманове приче.

ОФЕРТ (фрц.), понуда, изјава оног која нешто нуди; **поднети о.**, поднети понуду, изнети или изјавити услове под којима ће се испоручити роба или извести какав посао.

OFFERTORIUM (лат.), узводна молитва за 1. део кат. литургије за приношење хлеба и вина, као и песме за тај део.

ОФИДИОЛОГИЈА (грч.), део зоол., који проучава змије. **Офати**, поштоваоци змије, хришћ. јерес у 2. в., поштовали змију која навела људе на грех. **Офидлатрија**, обожавање змије.

ОФИР, у ст. в. земља на И, у коју јевр. краљ Саломон слао по злато.

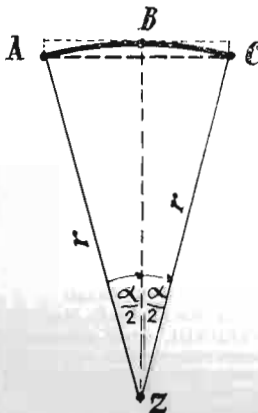
ОФИЦИЈАЛ (нлат.), врста чиновника. **Официјант**, канцелариски помоћник, службеник; у кат. црк. свештеник који врши службу бојжу.

ОФИЦИЈАЛАН (преко рус. из лат.), званичан, која припада некој власти, што је објављено или наређено од неке признате власти.

ОФИЦИНА (лат.), радионица, нпр. апотекара, типографија и др. **Официјални лекови**, лекови који се налазе у држ. фармакопеји; за њих није потребно у рецепту писати детаљно њихов садржај и начин справљања већ је довољно назначити само име; већина њих је обично спремна у апотекама.

ОФИЦИОЗ (лат.), полузваничан лист, под утицајем владе. **Официозан**, полузваничан, написан под утицајем владе.

ОФИЦИРИ (фрц.), старешине и вођи војске; у Јел. војсци разликују се по чину и рангу; чинови се разликују према звездцама на еполетама; нижи о. носе звездиче на разрезаним еполетама: ппор. 1, пор. 2, кпт. 2. кл. 3, кпт. 1. кл. 4; виши о. носе на састављеним еполетама: мајор 1, плук. 2, пук. 3; генерали носе плетенице на рамену, а на рукаву звездиче: бриг. ген. 1, див. 2, арм. 3; војвода само на плетеницама носи белог орла (сребрни знак); тај

се чин добива само у рату; ранг је саставни део чина; етиче се служењем у активној служби и одређује старешински однос о. истог чина; добива се прво у Вој. акад. и важи док о. не сврши Вишу шк. вој. акад. или гштб. и претекне рангом другове без те школе; успех у школи одређује ранг. О. не могу ступати у брак без одобрења мин. вој. и морн.; о. млади од капетана I класе морају положити пре ступања у брак кауцнију, од које ће добити приходе, као доказ да могу издржавати будућу супругу; о. могу бити старатељи само с нарочитим одобрењем мин. вој. и морн. Резервни о., лица која својом спремом и способношћу могу вршити службе о., а врше те службе само за време рата; р. о. може постати: о. у пензији или оставни, ако је из активне службе изишао здрав и по својој вољи, а не као штетан; ђак-наредник који по вршеној школи за р. о. положи испит за реза. потпоручника; ђаци-наредници појединих струка поред осталих услова морају имати и свршени стручни факултет (правни, мед. итд.) и реза. наредници и наредници водници кад проведу 4 год. и издрже двомесечну вежбу, па их изаберу о. где су вежбу издржали.

OFFICIUM (лат.), дужност, служба. О. → **ex officio**, скуп обавезних дневних молитава кат. свештеника. О. **sanctum** (свети уред) → инквизиција. О. **stratoris**, О. **strepaе**, дужност световних владара, нарочито рим. царева, да држе папи узенгију док узјахује на коња.

О. **F. M.** (скр. за *Ordo fratrum minorum*), ред мале браће; фрањевци.

ОФСАЈД (енгл.: са стране), кажњив положај фудболског играча ако удари лопту, а пред њим нема, с противничке стране, голмана и још једног играча; играч није у о., ако је лопта последњи пут ударила противника при корнеру, ауту и гол-кику; разликују се пасиван и активан о.

ОФСЕТНО ШТАМПАЊЕ (енгл.), нарочита врста штампања слика при којој се слика с металне плоче преноси најпре на гумени цилиндер, па онда на хартију.

ОФТАЛМОЛОГИЈА (грч.) → окулистика.

ОФТАЛМОСКОП (грч.), очно огледало; инструмент за преглед унутрашности ока и очног дна. **Офталмоскопија**, преглед очног дна и унутрашности ока с очним огледалом.

ОХАЈО 1) л. притока Мисисипе (С. Амер.), дуга 1560 км, извире на Алигенима. 2) једна од САД, у сливу → 1); допире до јез. Ирија (106 289 км², 6,7 мил. ст.); воћарство, земљр., риболов и сточарство; од руда има угља, нафте и лапорца за цемент; инд. (машинерија, прерада дувана, ткст., конфекција, електроник. итд.); гл. место Колумбија.

О'ХЕНРИ (О'Henry), псеудоним Вилијама Сиднија Портера (William Sydney Porter, 1862-1910), амер. приповедача.

ОХЛОКРАТИЈА (грч.), влада масе, руђе; влада изопачене демократије.

ОХОЗИЈА 1) израњски краљ (888-886. пре Хр.). 2) јудејски краљ из 9. в. пре Хр., отац Јоасов.

ОХОЛОСТ, понашање појединих особа у којем се изражава њихово самопрецењивање.

ОХОТСК, варош (1000 ст.) и пристаниште и. Сибира, на Великом Ок. **Охотско Море**, део Великог Ок. на И Азије, између пол. Камчатке, Курилских О., о. Сахалина и аз. копна; Татарским Мореузом у вези са Јап. М.

ОХРАНА (рус.) 1) заштита. 2) тајна полиција у царској Рус.

ОХРЈКА (нем. Егер), л. притока р. Лабе у ЧСР; извире у Сврчини, ушће код Терезина; дуга 310 км, није пловна.

ОХРИД, варош и среско место (10 000 ст.) на си. обали Охр. Ј. (Вардарска Бан.); помиње се још у 3. в. као важан град Лихнидос на путу *Via Egnatia*; по досељавању сл. ученици Вирила и Методија, св. Хаум и св. Климент, крајем 9. в., започели у њему рад на ширењу хришћ. међу Јк. Сл.; за македонско-сл. државе био престоница цара Самуила; тада постао и столицом охр. архиеп. и то био све до 18. в.; у 17. в. и седиште кат. надбискупа, у чију се надбискупнију рачунала и Србија; трг за свежу и усљену рибу; развија се као туристичко место, јез. купалиште и летовалиште; развалине ст. града; у граду и околини неколико цркава из ср. в., особито св. Софија, Богородица Перивлелта (св. Климент), Константин и Јелена и др.; на јл. обали Охр. Ј. чувени ман. св. Наум. **Охридска архиепископија**, осн. крајем 10. в. као аутокефална од цара Самуила

који хтео да створи у својој области, поред н. полит. и ново духовно средиште; прво седиште а. било у Преспи, али наскоро пренесено у О., због вел. традиције тог места у раду на покрштавању Јк. Сл. и због вел. створеног култа св. Климента и св. Наума; виз. цар Василије II срушио Самуилову државу (1018.), али није дирао О. а. већ јој признао цело подручје којим и дотле управљао и чак га и проширио; под О. а. налазила се 31 епархија; под њом све до св. Саве, до 1219., биле и све срп. области осим Босне, Хума и Зете; временом се о. област и иначе сужавала понавјаше из полит. разлога; сл. области отпадаше од ње још и стого што

је прешла у грч. руке и била у извесним тренуцима орган њихове држ. политике; кад основана аутокефална срп. архиеп. у Жучи (1219.), о. архиеп. Димитрије Хоматијан уложио свој протест против тога, али без успеха; за време цара Душана О. а. није укидана; после пропасти срп. државе у 15. в. проширена поново власт О. а. на срп. земље, али се вел. део срп. јерархије бунио против тога; кад су Турци 1557. год. обновили Пећку патријаршију власт Охрида престала; О. а. укинуто у Турци кад и Пећку патријаршију, 1767., а све њихове епархије подргли под власт цариградске патријаршије. **Охридско Језеро**, вел. ј. тектонског порекла (348 км²), већим делом на јсл., мањим на арб. тер.; најдубље ј. на Б. П. (највећа дубина 285,7 м); надм. в. од 695 м; хране га многа врела по ивици; од њих најпознатија код св. Наума, која се сматрају извором Црног Дрима, којим управо ј. отиче код Струге; поред ј. неколико рибарских насеља; гл. места на обали Охрид и Струга, на јсл. и Подградец, на арб. страни.

ОЦАТ → сирће. **Оцатна глиста** → сирћетна глистица.

ОЦВЕЂЕ → первијант.

ОЦЕЊИВАЊЕ ДОКАЗА: у нашем праву судија по свом слободном уверењу оцењује поднете му доказе у споровима које пресуђује; њега не везују никаква законска правила при о. д. → везани докази.

ОЦИЛО → огњило.

ОЧАДА (ит.) → Ушата.

ОЧАНИЦА → виџац.

ОЧВРШТАВАЊЕ МАСТИ → хидрирање.

ОЧЕНАШ, **Отче наш** (код ркат. *Pater noster*). најпознатија хришћ. молитва; изрекао Христос апостолима као образак за све остале молитве; у њој се моли за духовна добра, а материјално се ограничава на «насушни хлеб»; бл. Августин назива је скраћеним еванђељем.

ОЧЕНАШЕК Августин (*1861.), најбољи соколски стручњак и пропагатор ритмичке гимнастике, спроведене по неким нар. мелодијама; прочелник нараштаја у Чсл. сок. савезу; написао оригинално дело (са Поспишилом К.); **Основи соколске ритмике**, прво систематско дело те врсте на свету.

ОЧЕЊЕ → оплемењивање.

ОЧИНСКА, РОДИТЕЉСКА ВЛАСТ, право родитеља да врате одбеглу малолетну децу путем држ. власти, да кажњавају непослушну и развратну децу благом кућном казном и дужност да их заступају и васпитавају (до 14. г.) за живот који сматрају за добар; малолетна кћи прелазни удајом под власт супруга, а ако још малолетна остане удовица под власт мужевљевих родитеља, осим ако не тражи да се врати својим родитељима (§ 112. и даље Срп. грађ. зак.). **Губтак о. в.** бива по зак., кад отац постане неспособан или буде осуђен на казну лишења слободе преко 1 год., или тумара дуже од 1 год.; о. в. се може одузети одлуком окружног суда, кад

је отац врши на штету детета. Продужена о. в. коју има отац над својим дететом и после пунолетства, ако код среског суда докаже да је дете неспособно за управу пословима; ако отац то до пунолетства не тражи може се наредити само очево старатељство, а не п. о. в., што је незгодније за оца, јер га судија може разрешити старатељске дужности и може му тражити да положи рачун о начину рада; сем тога, лице под старатељством стиче за себе, а дете под очинском влашћу стиче за оца

ОЧИНСТВО, у правном погледу претставља велико спорно питање, његово доказивање дозвољено законом у Нем., Аустр., Швајц. и Фрц.; доказује га гужилац: тужбу подноси дете, одн. тотор с одобреним старатељског судије; право на тужбу не застаје никад; циљ тужбе може бити констатација о. или и захтев издржавања уз то; Срп. грађ. зак. првобитно допушта доказ о., па од 6/5. 1868., забранио.

ОЦНА ДУПЉА, очни капци, очно дно → око.

ОЧЊАК (*dens caninus*), 3. зуб од средине вилице (→ зуби).

ОЧУХ нема никаква права над пасторком, закон га чак искључује из тоторства; о. не наслеђује пасторка ни пасторак њега.

ОЦАК (тур.) 1) огњиште, пећ; одељење у којем је огњиште; отмена кућа (беговски о.). 2) род, династија (отуд: **оцаковић**, од знаменита рода, племић). Јанчиарски о., јанчиарска војска.

ОЦАЦИ, варош (6050 ст.) и среско место у Бачкој (Дунавска Бан.); постанла у тур. доба у 16. в.; инд. коже, фабрика цемента и конопље.

ОЦИБВЕ, Чипеве, велико индијанско племе из групе Алгонкина у С. Амер., око 20 000; живе по шумама у чунастим шаторима; основу друштва уређења чини тотемизам.

ОШ Јазар (Noche. 1768.-1797.), фрц. војсковођа из доба револуције, произведен за ген. у 25. год.; спасао Алзас победом код Гајсберга (1793.) и умирио Вандеју (1795.).

ОШЉАК, острвце у Јадр. М., између Задра и о. Уљана (Приморска Бан.); стеновито, голо и ненасељено.

ОШТЕЋЕНИК, свако лице ком је ма какво право повређено учињеним кривичним делом.

ОШТЕЋЕЊЕ преко половине основ за раскидање Уљана (Приморска Бан.); стеновито, голо и ненасељено до половине; о. п. п. не игра улогу код трг. и алеаторних послова, ни кад је оштећени знао за о. п. п. па ипак пристао на правни посао.

ОШТИР Карел (* 1888.), лингвист; бави се нарочито упоредним изучавањем индоевр. и прединдоевр. језика; гл. дела: Прилози за алародску науку о језику, Илјирско-трачки, Алародски, Илјирско-пелагизми, Прединдогермански, Алародски бројеви на Балкану и др.

ОШТРИЦА (Catech, фам. Surgrassaeae), род киселих трава које насељавају тресаве, влажне ливаде, обале р., јез., бара и влажне шуме; стабло на попречном пресеку троугласто; лишће узано и оштро; има их око 800 врста; дуговечне, живе у умереним и хладним пределима на целој земљи; код нас има око 90 врста; сено слабог квалитета.

ОШТРО, јак ј. ветар на Јадрану.

ОШЋУРА (ит.) → лустура. **Ошћура**, рибарска направа за вађење ошћура.

П

П. п 1) 19. слово ћирилице, у етел. азбуци **покој**; 22. слово латинице **P**, р. 2) усеници беззвучни сугласник. 3) (скр. ит. piano), ознака у муз.: тихо. 4) **P**, у логици ознака за предикат суда. 5) **P**, знак за хемиски елемент фосфор.

Pa 1) скраћеница за → prima. 2) знак за хем. елемент протактинијум.

P. a., скраћеница за → pro anno.

ПАВАН, стара ит. игра у 2/2 или 4/4 такту, свечаког карактера.

ПАВАЧИЋ Фрањо (* 1860.), сликар, студирао у Бечу и Фиренци, сад живи у Ит.; гл. дела: Saeculivident (Штресмајерова галерија у Загребу), Весталике и многи портрети (махом пастелом).

ПАВЕЛИЋ 1) Анте д-р (* 1869.), политичар, члан и од 1917. председник Старчевићеве странке права; после слома А.-У. узео активни учешћа у образовању Нар. већа; 1/12. 1918. у име Нар. већа предао регенту Александру адресу, којом је спроведено уједињење; пришао шестојануарском режиму и био 1. председник Сената. 2) Милан (* 1878.), песник; збирке: Из закутака, Цесме.

ПАВИЈА, град (50 000 ст.) у Ломбардији (с. Ит.), на р. Тичину; ст. град (престоница Лонгобарда); унив. (1360.), у близини ман. Чертоза ди П.

ПАВИЈАНИ (Pavio), мајмуни; с макакима чине једну породицу (Cercopithecidae); доста вел. животиње псеће љушке; код извесних врста кожа на њихуци и жуљенима за седење обојена јасно црвено.

ПАВИЉОН (фрц.), шатор; кућница, продавница; хладњак, сеница у парку; споредна болничка приземна зграда; изложбена зграда неке државе; истакнут део неке зграде, купола.

ПАВИТ (*Clematis vitalba*, фам. Ranunculaceae), позната шумска повијунца у с. и ј. Евр.; расте у влажним жупним шумама веома бујно, тако да отежава пролаз као какав тропски лијан; стабло дрвенасто, понекад знатно дебело; цвета касно у лето беличастим цветницама; у Евр. има више врста; већином повијунце (→ сл.).

ПАВИЋ 1) Армин (1844.-1914.), књиж. историчар, б. проф. унив. у Загребу; у својим судовима и комбинацијама често веома смео

и недовољно практичан; гл. дела: Хисторија дуброцке драме. О композицији и Гундулићева Османа, Народне песме о боју на Косову и др. 2) Емерик (1696.-1780.), реол. писац и песник, превео Качићеве песме на лат. јез., писао ит. дела о Босни и Србији. 3) Јосип (1887.-1936.), глумач и редитељ; одличан као класичан драмски јунак и карактеран глумач модерне псих. драме. 4) Никола (* 1898.), омладински писац, уредник часописа Бријеме; издао збирке песама: Лирика, Позаблево цветје (у кајжав. наречју), песме за децу: Златни ораси, Звездано језеро.

ПАВИЋЕВИЋ Иван (1869.-1925.), политичар; учествовао у слободомним покретима у Србији; после ивањданског атентата осуђен на 20 год. робије; 1905. био мин. нар. привр., затим мин. унутр. дела; 1920. и 1921. заузимао положај намесника (владиног поверљивца) у Ц. Гори.

ПАВЛАКА, врхње, добива се остављањем млека на миру да се маст подигне на површину и одвоји или одвајањем масти из млека у сепараторима; сем масти садржи и беланчевине, млечни шећер и др. Слатка п. се добива од свежег млека и чува непромењена. **Кисела п.** усисне или сама од себе или услед додавања бактерија млечне киселине слаткој п.; најбоља ако се пастеризује, па јој се затим додају чисте културе бактерија млечне киселине; најчешћа употреба п. за справљање маслаца (бутера).

ПАВЛЕ 1) Брановић, рашки кнез (917.-922.), унук Мутимиров, дошао на престо после Петра Гојњковића као буг. васал; абацио га Захарија Прибисављевић помоћу Бугара. 2) **П. I Брибирски, Шубић**, бан хрв. и господар бос. (1273.-1312.), кнез Сплита и Трогира; најмоћнији хрв. великаш свог времена, скоро суверен; под његовом влашћу се налазили скоро сви далм. градови, сем Задра; искористио борбе око мађ. престола и осилио се нарочито крајем 13. в.; помагао напуљске анжујске кандидате; поставио за бана Босне млађег брата Младена, а после његове погибје (1304.) сина Младена II; пред крај његова живота под његову власт пао и Задар. 3) **Карађорђевић** (* 1893.), син кн. Арсена Карађорђевића и кнегиње Ауроре Демајдов ди Сан Донато, кнез и краљевски намесник (од 1934.), рођен у Петрограду, гмн. свршио у Београду, а више школско образовање добио у Оксфорду (Енгл.); ож. њен (од 22./19. 1923.) кнегињом Олгом, ћерком